JUBILEUMTENTOONSTELLING 1898-1938

UIT DE SCHATKAMERS DER OUDHEID

VOORWERPEN UIT OPENBAAR EN PARTICULIER BEZIT, GEDURENDE DE REGEERING VAN H.M. KONINGIN WILHELMINA VOOR NEDERLAND VERWORVEN

STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM
3 SEPTEMBER – 16 OCTOBER 1938

1363 E12

JUBILEUMTENTOONSTELLING 1898—1938
UIT DE SCHATKAMERS DER OUDHEID

TYP. DRUKKERIJ HOLLAND N.V., AMSTERDAM

No. 497

391303.

JUBILEUMTENTOONSTELLING 1898—1938

UIT DE SCHATKAMERS DER OUDHEID

VOORWERPEN UIT OPENBAAR EN PARTICULIER BEZIT, GEDURENDE DE REGEERING VAN H.M. KONINGIN WILHELMINA VOOR NEDERLAND VERWORVEN

STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM
3 SEPTEMBER – 16 OCTOBER 1938

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

VOORWOORD

Ter gelegenheid van het 40-jarig Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin worden, overeenkomstig het door de Huldigingscommissie Amsterdam 1938 ontworpen plan, te dezer stede verschillende tentoonstellingen onder de auspiciën dier commissie gehouden. Eene hiervan, aan welke dit boekje gewijd is, beoogt, zooals hare naam „Uit de Schatkamers der Oudheid" reeds aanduidt, een beeld te geven van de door ons land verworven kunstschatten van oudheidkundige waarde. Hiertoe bestond te meer aanleiding waar Hare Majesteit reeds bijna 40 jaren geleden door Dr. J. H. Holwerda opgravingen op Haar domeinen bij het Uddelermeer deed verrichten. Dat eenige der aldaar opgegraven voorwerpen deze tentoonstelling sieren, zij met groote dankbaarheid vermeld. De aldus voor het onderzoek in eigen land getoonde Koninklijke belangstelling vond navolging. Onderzoekers als wijlen G. M. Kam en thans Dr. A. E. van Giffen en Dr. J. H. Holwerda hebben op overtuigende wijze de groote beteekenis van het bodemonderzoek voor de kennis van onze vroegste geschiedenis bewezen. Naast de opgravingen in eigen land richtte zich het streven naar Rome. De verzamelingen in Nijmegen, Utrecht en vele andere plaatsen in Nederland leggen van deze werkzaamheid getuigenis af.

Steeds verder strekte zich de arbeid onzer Nederlandsche archaeologen uit. Wij mogen trotsch zijn op hetgeen door het echtpaar Goekoop, Prof. Dr. C. W. Vollgraff, Prof. Dr. H. Frankfort, Prof. Dr. F. M. Th. Böhl in Griekenland, Italië, Egypte, Mesopotamië en Palestina werd verricht.

De resultaten van dezen arbeid stellen ons duidelijk voor oogen hetgeen wij vóórdien slechts uit de schriftelijke overlevering konden afleiden, hoezeer de Grieken in de kunst niet minder dan in de wetenschap onze geestelijke voorouders zijn, dat onze beschaving geest van hun geest is en dat zij ons den weg hebben gewezen zoowel in de ontwikkeling van eigen geest als in de vrije en toch zelfbewuste toegankelijkheid voor invloeden van buiten.

Het gezichtsveld is aanmerkelijk verruimd. Egypte, Mesopotamië en Palestina vallen binnen zijn grenzen. De opgravingen hebben voor ons vele plaatsen in den Bijbel, in het bijzonder in het Oude

Testament, in een duidelijker licht geplaatst. Het wereldgebeuren in het grijs verleden, waarvan schriftelijke overlevering nauwelijks rept, rijst scherper omlijnd voor ons op en wij erkennen thans als waarheid wat wij voorheen meenden tot het rijk der fabelen te behooren. Een Herodotus, dien wij vroeger als een vindingrijk fantast beschouwden, blijkt nu, — in het licht der opgravingen —, de geschiedenis, zeden en gewoonten van zijn tijd met verrassende juistheid te hebben weergegeven.

Het is bekend, dat ook in de overzeesche deelen van het Koninkrijk der Nederlanden groote belangstelling voor de daar aanwezige schatten te constateeren valt. De Oudheidkundige Dienst in Nederlandsch-Indië heeft belangrijke resultaten verkregen en in het bijzonder valt hier de restauratie van de Boroboedoer onder de energieke leiding van den toenmaligen Majoor, nu Overste Th. van Erp te vermelden.

Het Rijksmuseum van Oudheden en dat voor Volkenkunde te Leiden, breidden hun verzamelingen uit. Geheel nieuwe musea, zooals het Museum Scheurleer te 's-Gravenhage, het Allard Pierson Museum en dat van de Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst te Amsterdam, de Rijksmusea G. M. Kam te Nijmegen, Kröller-Müller te Hoenderloo en Twenthe te Enschede ontstonden, terwijl in Arnhem, Assen, Groningen, 's Hertogenbosch, Leeuwarden, Utrecht en andere plaatsen in ons land de reeds bestaande musea afdeelingen voor provinciale opgravingen ingericht hebben. Ook in onze koloniën ontwikkelden zich de verzamelingen; niet alleen in Batavia, maar ook elders op Java en in de buitengewesten kan men met trots terugzien op hetgeen in de afgeloopen decennia bereikt is.

Het is zeker verblijdend dat de genoemde musea veelal gesteund worden door giften en publicaties van vereenigingen welke zonder Overheidssteun aan de belangstelling van particulieren haar bestaan danken. In dit verband mogen de namen genoemd worden van de Ned. Anthropologische Vereeniging, het Oostersch Genootschap, het Reuvens Fonds, het Vooraziatisch-Egyptisch Gezelschap „Ex Oriente Lux", allen te Leiden, de Vereeniging tot bevordering der Kennis van de Antieke Beschaving te 's-Gravenhage, het Provinciaal Utrechtsch Genootschap te Utrecht, de Vereeniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum te Amsterdam, het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch en talrijke andere provinciale en locale genootschappen. En zeker mogen hier ook de namen van twee landgenooten vermeld worden, wijlen Prof. Jan Six, die door zijn geschriften en colleges de klassieke oudheid nader tot ons bracht en J. L. Pierson, die aan Amsterdam de Allard Pierson Stichting schonk.

Naast de musea hebben vele particulieren fraaie en bijzondere oudheidkundige voorwerpen verworven, en in de huizen, waar 40 jaar geleden Delftsch blauw en schilderijen uit onze Gouden Eeuw of van onze onvolprezen Haagsche School de trots der bezitters uitmaakten, komen nu daarnaast kunstvoorwerpen uit de grijze Oudheid voor.

Het is van dit alles nu, dat de tentoonstelling een bescheiden weerspiegeling tracht te zijn. Het lijdt geen twijfel, dat zij den bezoekers slechts gedeeltelijk een indruk kan geven van de ontwikkeling der kennis van de Oudheid en dat zij slechts een gedeelte der in de laatste veertig jaar door ons land verworven kunstschatten zal kunnen toonen. Maar toch mag men hopen dat zij hen zal doordringen van het feit, dat de kennis der geschiedenis en kunst van de oude beschaving een onmisbaren factor vormt voor het begrijpen van de beschaving van het heden.

Amsterdam, Augustus 1938. TRIP

UITVOEREND COMITÉ:

MR. L. J. A. TRIP, Voorzitter.
C. G. VATTIER KRAANE, Vice-Voorzitter.
W. A. VAN LEER, Secretaris.
PROF. DR. F. M. TH. BÖHL.
PROF. DR. F. D. K. BOSCH.
PROF. DR. D. COHEN.
MEJ. GUDA E. G. DUYVIS.
DR. J. H. HOLWERDA.
JHR. D. C. RÖELL.
JHR. W. J. H. B. SANDBERG.
PROF. DR. G. A. S. SNIJDER.
H. F. E. VISSER *).
MR. H. K. WESTENDORP.
DR. W. D. VAN WIJNGAARDEN.

---

*) Tevens belast met de opstelling der tentoonstelling.

UITVOEREND COMITÉ:

MR. E. J. A. THIJN, Voorzitter.
C. C. VATTIER ELBAANS, Vice-Voorzitter.
W. A. VAN LEEUWEN, Secretaris.
PROF. DR. F. M. TH. BÖHL.
PROF. DR. F. R. R. BOSCH.
PROF. DR. D. COHEN.
MEJ. CEDA E. C. DUYVIS.
DR. J. H. HOLWERDA.
JHR. D. C. RÖELL.
JHR. W. J. H. B. SANDBERG.
PROF. DR. C. A. E. SNIJDER.
E. F. E. VISSER *).
MR. H. E. WESTENDORP.
DR. W. D. VAN WUNNAARDEN.

*) Neemt liever niet de opvolging der secretaris.

AMERIKA

INLEIDING

De geheimen der Oud-Amerikaansche cultuurvolken zijn langen tijd voor de oude wereld verborgen gebleven. Zoodoende hebben de inheemsche beschavingen zich daar ongestoord kunnen ontwikkelen, vrij van Europeesche invloeden, tot aan de ontdekking van dit nieuwe continent aan het einde der 15de eeuw. Weliswaar betraden reeds omstreeks het jaar 1000 IJslandsche Noormannen de kusten van Noord-Amerika, doch de sluier, die over het bestaan dier volken hing, werd eerst opgelicht door de komst der Spanjaarden in het begin der 16de eeuw, ruim 20 jaar na de ontdekking door Columbus in 1492.

In 1521 veroverde Cortez Mexico, in 1532 Pizarro Peru. Het waren immers vooral de bewoners van deze beide landen, die vóór de aanraking met de oude wereld uitblonken door een hoog beschavingspeil, dat ver uitging boven dat van de hen omringende stammen, waarvan vele nog min of meer in een natuurstaat leefden. Deze cultuurcentra hadden zich onafhankelijk van elkaar ontwikkeld, wisten althans bij de komst der Spanjaarden van elkaars bestaan niets af.

Beide landen werden dus in het begin der 16e eeuw door de Spanjaarden ontdekt, veroverd en, wat hun inheemsche beschaving betreft, vernietigd. Naast zucht naar avontuur en een onleschbaren gouddorst, speelde hierbij ook overdreven godsdienstijver een rol.

Mexico en Peru vertoonen overeenkomst, doch in menig opzicht ook punten van verschil. De Mexicanen hadden het op een, de Peruanen op een ander gebied wat verder gebracht; het is echter niet mogelijk de eene beschaving boven de andere te stellen.

Zoowel in Mexico als in Peru troffen de Spanjaarden een goed georganiseerde samenleving aan. Het waren machtige rijken: in Mexico dat der Azteken, in Peru dat der Inca's, die de omliggende landen aan zich hadden onderworpen. Zij vonden er steden met paleizen en tempels, van welker pracht de ruïnes nog heden getuigenis afleggen, en naast een ontwikkelde weefkunst, talrijke voorwerpen van aardewerk, steen en metaal.

Behalve eenvoudige gebruiksvoorwerpen waren er beeldhouwwerk en ceramiek met een zéér eigen karakter, getuigend van ontwikkelden kunstzin. Het is des te merkwaardiger te bedenken, dat deze volken met hun groot technisch kunnen, feitelijk nog leefden

in een steencultuur. Toch was het verwerken van goud, koper en brons niet onbekend en vooral in Zuid-Amerika (Peru en Columbia) bereikte deze techniek een hoogen bloei. Heeft in dit opzicht Peru een voorsprong op Mexico, in laatstgenoemd land daarentegen vinden we een hoogeren graad van geestelijke ontwikkeling. In dit verband zij in de eerste plaats gewezen op het Mexicaansche kalender-systeem, het hiëroglyphenschrift en op het dateeren van monumenten. In Peru is geen hiëroglyphenschrift gevonden. Daardoor kennen we de geschiedenis vóór de komst der Spanjaarden in Zuid-Amerika alleen uit de berichten van Spaansche kroniekschrijvers, aan wie de mondelinge mededeelingen gedaan werden aan de hand van „quipus", het Peruaansche knoopenschrift, dat echter met schrift als zoodanig weinig te maken heeft. Onze kennis van de voorgeschiedenis dezer landen is daardoor veel vager en verwarder dan die omtrent Mexico.

Even opmerkelijk als het ontbreken van metalen werktuigen in Amerika ten tijde van den hoogsten bloei der Indiaansche beschavingen, is de onbekendheid met de draaischijf, het rad, en dus ook van den wagen. Huisdieren ontbraken eveneens, behalve de hond en in Peru de lama, die als lastdier dienst deed en bovendien wol leverde. Van landbouwgewassen waren de maïs en de aardappel inheemsch. De verbreiding van den maïsbouw stemt in Amerika in het algemeen overeen met een hoogere cultureele ontwikkeling, zij schijnt hiervoor een voorwaarde geweest te zijn.

Hoewel Mexicanen en Peruanen bouwwerken hebben gewrocht, die de eeuwen trotseerden, was het gewelf hun onbekend.

MEXICO

Twee belangrijke brandpunten van beschaving hadden zich gevormd in het Mexicaansche cultuurgebied, dat zich over Mexico en een deel der huidige Centraal-Amerikaansche Republieken uitstrekte. Beide centra hebben elkaar wederzijds beïnvloed en zijn misschien op een gemeenschappelijken oorsprong terug te voeren. Het eene lag op het Hoogland van Mexico, het land der Tolteken en Azteken, samengevat onder den naam Mexicanen, het andere in het gebied der Maya-stammen, in het Zuid-Oosten van Mexico en een deel van de aangrenzende republieken. Belangrijke overgangsgebieden waren dat der Tzapoteken in het Zuiden, in den staat Oaxaca, en dat der Totonaken in den staat Vera Cruz aan de Golf van Mexico gelegen. Daarnaast zijn nog in vele streken

van Mexico oudheidkundige overblijfselen gevonden, die een eigen stijl hebben. Ik noem hier slechts het Noord-Westen, den staat Colima, omdat dit gebied ook op deze tentoonstelling vertegenwoordigd is.

De Mexicaansche cultuuruitingen in het algemeen worden sterk beheerscht door de godsdienstige opvattingen, die vooral bij de Azteken culmineerden in een zonnecultus, welke ontelbare menschenoffers eischte, en wat dat betreft barbaarsch aandoen. Niettegenstaande dit feit, vinden we er een hoog ontwikkelden kunstzin, zooals blijkt uit beeldhouwwerk, aardewerk, sieraden van goud en jade, en mozaïeken.

Op het Hoogland van Mexico zijn imposante pyramiden, in het Maya-gebied uitgestrekte ruïnensteden met rijk versierde steenen bouwwerken. Het ornament was bij de Maya's tot een hooge ontwikkeling gekomen en was bijna altijd samengesteld uit motieven, die met den Godsdienst verband hielden.

Mexicanen en Maya's kenden beiden den duur van het zonnejaar en hadden deze tijdrekening nauwkeurig vastgelegd in een uitgebreid kalendersysteem. Dit wijkt geheel van dat der oude wereld af, en is dus specifiek Amerikaansch. Het jaar werd verdeeld in 18 perioden van 20 dagen, terwijl de 5 dagen van het zonnejaar van 365 dagen, die overbleven daar zij in dit systeem van 18 × 20 niet pasten, werden tusschengevoegd.

Zij deden astronomische waarnemingen, kenden o.a. den duur

van den omloop van de planeet Venus, hetgeen zij in hun hiëroglyphenboeken opteekenden, evenals aardbevingen en het verschijnen van kometen.

De Maya's dateerden bovendien hun monumenten, daarbij uitgaand van een nulpunt, hetgeen de Mexicanen niet deden.

Eén van de oudst bekende, gedateerde stukken is de Leidsche sierplaat van jadeiet, welke zich sinds 1879 in het Museum voor Volkenkunde te Leiden bevindt. Het is een zeer fraai gepolijst stuk, waarop aan den eenen kant een priester in rijk ornaat is afgebeeld, op de andere zijde de datum, welke een dag, 1 eb, vermeldt in verbinding met een z.g. initiaal-serie. Daarin was aangegeven, dat deze dag 1253912 dagen (d.i. in jaren omgerekend 3435 jaar + 137 dagen) na het nulpunt der Maya-tijdrekening viel.

De correlatie met onze tijdrekening is een punt van strijd tusschen de verschillende geleerden; sommigen dateeren deze sierplaat in de 1e, anderen in de 9e eeuw na Chr., een niet gering verschil dus.

Van Mexicanen en Maya's is hiëroglyphenschrift bewaard gebleven; de hiëroglyphenboeken of codices der Mexicanen handelen, behalve over astronomische verschijnselen, over geschiedkundige gebeurtenissen. Hun hiëroglyphen zijn meer pictografisch dan die der Maya's, welke moeilijker te herkennen zijn, daar de teekens zich verder hebben ontwikkeld. De Maya-codices bevatten bijna uitsluitend astronomische berekeningen en gegevens omtrent daarmee samenhangende religieuze handelingen.

De Tolteken, zoowel als de aan hen verwante, jongere Azteken, immigreerden vanuit het Noorden naar het Hoogland van Mexico. Volgens overlevering kwamen de oudste Toltekenstammen daar omstreeks 500 v. Chr.; vermoedelijk hebben zij de groote pyramiden van Cholula en Teotihuacan in de eerste eeuwen onzer jaartelling gebouwd, in ieder geval vóór den val van hun oude rijk, omstreeks 600 n. Chr.

De bloeitijd der Azteken valt eerst in de 14de en 15de eeuw n. Chr.

In het Zuiden waren de Mayastammen de cultuurdragers. Deze bewonen nog heden ten dage een geografisch bijna afgerond gebied, dat zich uitstrekt over het schiereiland Yucatan, de Mexicaansche staten Chiapas en Campèche, de republiek Guatemala, en een deel van Honduras en Britsch Honduras. Slechts een kleine groep, bekend onder den naam Huaxteken, woont afgezonderd van de rest meer noordelijk aan de Golf van Mexico, aan den mond van den Rio Panuco.

In tegenstelling met de Maya's in het Zuiden vinden wij bij de Huaxteken noch ruïnes van bouwwerken, noch hiëroglyphen, noch

gedateerde monumenten. De taal is daarbij een niet tot ontwikkeling gekomen Maya-dialect. Dit alles wijst er op, dat de Huaxteken van de overige Maya's werden afgezonderd vóór den tijd, dat deze laatsten hun hoogen bloei bereikten.

Uit het gebied der Huaxteken is hier eenig aardewerk, kleine kopjes van klei, eenvoudige platte schalen en een fraaie kalabasvormige kruik met tuit, die zéér typisch voor deze streek is.

In tegenstelling met de Maya's strekte de invloed van de Mexicanen van het Hoogland zich meer naar alle kanten uit: in het Mayagebied zelf en ver naar het Zuiden, langs de kust van den Stillen Oceaan, tot zelfs in de republieken Guatemala, Salvador en Nicaragua. Daarvan getuigen zoowel de archaeologische overblijfselen als de Oud-Mexicaansche dialecten, die op sommige plaatsen nog gesproken worden.

In het gebied der Tzapoteken, in den staat Oaxaca, verraden muurschilderingen in de ruïnes van Mitla, die wat bouwwijze aangaat met Maya-ruïnes verwant zijn, Mexicaanschen invloed. De fraaie, zeer typische grafurnen, waarvan er gewoonlijk meerdere tezamen gevonden worden, doen eveneens aan het Hoogland van Mexico denken, en wel aan de daar gevonden wierookvaten.

De cultuur der Totonaken, in den staat Vera Cruz aan de Golf van Mexico, kenmerkt zich door een rijke ornamentiek, welke wat haar vlakvulling betreft, aan die der Maya's doet denken, in haar vorm echter veel strenger is en daardoor meer archaïsch aandoet. Typeerend voor deze cultuur zijn eenige raadselachtige voorwerpen, als steenen in hoefijzervorm (z.g. jukken), steenen met handvatsels; z.g. „palmas", sculpturen, die dikwijls de waaiervormige verbreeding van een palmblad vertoonen (vandaar de naam), en voorts afgeplatte reliefkoppen. De beide laatste zijn hier vertegenwoordigd.

Het hier aanwezige aardewerk uit den staat Colima, geeft een tamelijk goed beeld van den stijl in dit Noord-Westelijk gedeelte van Mexico. Hoewel in veel opzichten primitief van uitvoering — men lette op de als koffieboonen opgelegde oogen — is hier toch met eenvoudige middelen een groote expressiviteit bereikt.

Nog een enkel woord over de kleine kopjes van klei, welke in grooten getale in de nabijheid van ruïnes gevonden worden en misschien op te vatten zijn als wijgeschenken. Terwijl de oudere met de hand gemodelleerd werden, maakte men ze later in vormen. Naast een primitief type, dat in alle lagen gevonden wordt, en waarschijnlijk aan meer primitieve stammen is toe te schrijven, die te allen tijde naast de cultuurdragende stammen op het Hoogland zijn blijven wonen, vindt men een ander, dat zich van den allereenvoudigsten vorm (oogen door groefjes aangeduid)

tot de meest volmaakt gemodelleerde gezichten ontwikkelt en tenslotte weer vervlakt in den tijd der Azteken. Het is ook in dezen tijd, dat bepaalde Goden in den vorm van deze kopjes worden voorgesteld. Zie No. 38-55.

Het dateeren van Mexicaansche oudheden, en ditzelfde geldt ook voor die uit Peru en Columbia, berust bijna geheel op hypothese, absoluut zeker is slechts, dat zij vóór-Spaansch zijn en dus in Mexico vóór 1519. Een uitzondering vormen enkele Mayastukken met datum.

COLUMBIA

Een enkel woord wil ik wijden aan Columbia, waar evenals in de Zuidelijke Centraal-Amerikaansche republieken veel metaal, en wel speciaal goud, bewerkt werd. Slechts een viertal figuurtjes uit de Guatavita Lagune, het gebied der Chibcha's, vertegenwoordigen dit zoo rijke gebied. Zij stammen uit dàt gedeelte van Columbia, dat door de Spanjaarden „El Dorado" genoemd werd.

PERU

Het Peruaansche cultuurgebied valt uiteen in hoogland „puna" en kuststreek „yunga", gebieden, die van oudsher met elkaar in contact gestaan hebben, en waartusschen een wisselwerking heeft plaats gevonden.

Toen de Spanjaarden in 1532 deze landen veroverden, stond het geheele gebied van den Rio Maule in Chili tot Ecuador in het Noorden onder de heerschappij van de Inca's, wier zetel op het Hoogland was, met de stad Cuzco als middelpunt. In staatkundig opzicht uitnemend georganiseerd, kenmerkt zich deze beschaving archaeologisch door machtige bouwwerken, door gebruiksvoorwerpen van steen, aardewerk en metaal en door een groote verscheidenheid van weefsels.

Aan dezen Incatijd gingen bloeiperioden van andere stammen vooraf: op het Hoogland waren het de cultuur van Tiahuanaco, (waarvan o.a. ruïnes even ten Zuiden van het Titicacameer getuigen) en die van Hatuncolla; in de kuststreken: het rijk van Chimu in het Noorden (omgeving van Trujillo), de tempels van Pachacamac (even ten Zuiden van Lima) in het midden, en het gebied der Chincha's, in de omgeving van Nazca, in het Zuiden.

De Inca-periode duurde ongeveer van het midden der 12de eeuw tot de komst der Spanjaarden, doch reeds eenige eeuwen vóór de Inca-heerschappij nam Cuzco een leidende plaats op het Hoogland

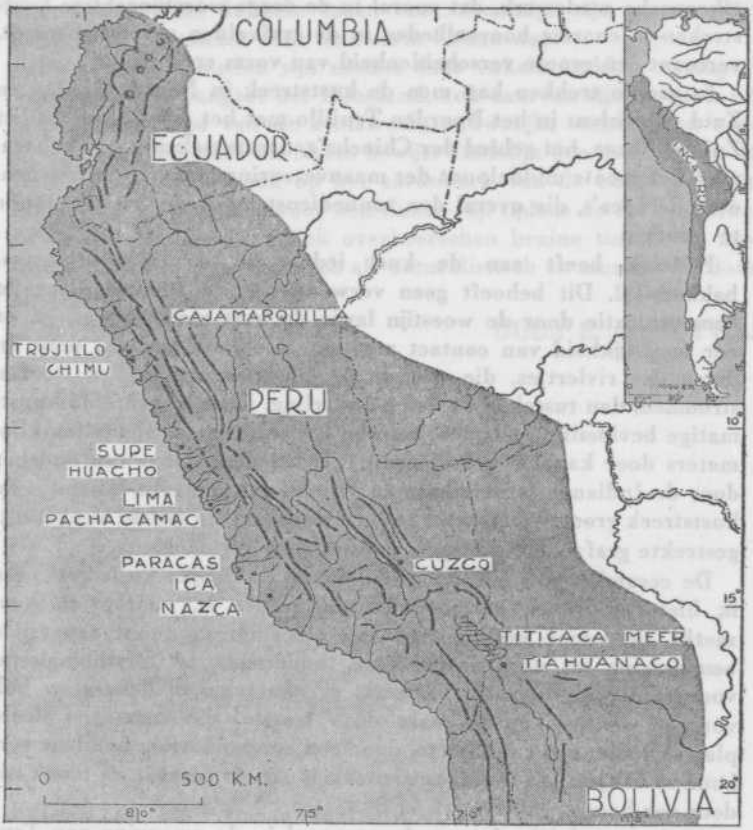

in. Het rijk van Chimu, dat sinds de 3de of 4de eeuw bestond, beleefde zijn grootsten bloeitijd tusschen 800 en 1200, omstreeks 1150. Uitgestrekte ruïnes in de nabijheid van Trujillo geven nog een indruk van dit verleden. Later werd dit rijk onderworpen door het meer Zuidelijk gelegen Pachacamac, terwijl tenslotte de geheele kust door de Inca's veroverd werd.

Op het Hoogland werden de bouwwerken van steen vervaardigd; aan de kust, waar dit materiaal ontbrak, gebruikte men „adobe" (kleitegels). De weefkunst stond op een zéér hoog niveau;

vooral uit het droge woestijngebied der kust zijn de prachtigste stoffen bewaard gebleven.

Op deze tentoonstelling moet voornamelijk de ceramiek een indruk van de Oud-Peruaansche beschaving geven. Het Zuid-Amerikaansche aardewerk, dat vooral in de droge woestijnachtige kuststreken in enorme hoeveelheden in de grafvelden gevonden wordt, vertoont een groote verscheidenheid van vorm en stijl.

In groote trekken kan men de kuststreek in Noord, Midden en Zuid verdeelen: in het Noorden Trujillo met het rijk Chimu, in het Zuiden Nazca, het gebied der Chincha's, daartusschen o.m. Pachacamac, het groote middelpunt der maanvereering, dat zich zelfs tegenover de Inca's, die overal den zonnedienst invoerden, wist staande te houden.

Feitelijk heeft aan de kust ieder dal een eigen pottenbakkersstijl. Dit behoeft geen verwondering te wekken, daar de communicatie door de woestijn langs de kust moeilijk was, en er eer mogelijkheid van contact met het Hoogland bestond door de dalen der riviertjes, die van de Andes naar den Stillen Oceaan stroomen, dan tusschen de dalen onderling. Door uitgebreide kunstmatige bevloeiïngssystemen, waarbij het water soms tientallen kilometers door kanalen geleid werd, werden deze dalen van oudsher door de Indianen bewoonbaar en vruchtbaar gemaakt. Thans is de kuststreek grootendeels weer tot een woestenij vervallen; slechts uitgestrekte grafvelden getuigen van het rijke verleden.

De ceramiek van het Nazca-dal in de Zuidelijke kuststreek, die ik hier, omdat zij vermoedelijk de oudste is, vooropstel, kenmerkt zich door veelkleurige beschildering. Zij toont eenerzijds een neiging tot sterk naturalisme, anderzijds tot mythologische voorstellingen. De vorm varieert: er zijn schalen, bekers en bolvormige vazen. Typisch voor deze laatste, die soms ten deele plastisch zijn, zijn twee korte, door een hengselvormig handvat verbonden tuitjes. Dit Nazca-aardewerk is steeds gesaust en munt uit door een hoogen glans.

In de Noordelijke kuststreken, vooral in de omgeving van Trujillo en het dal van Chicama, is de plastiek meer ontwikkeld, d.w.z. wij vinden er vazen, die geheel of gedeeltelijk plastische vormen hebben, of met laag reliëf versierd zijn. Vele werden in vormen gemaakt, in 2 helften, die men dan later vóór het bakken zorgvuldig aan elkaar paste. In tegenstelling met Nazca is deze kunst meer exact, meer realistisch. Haar grootste waarde ligt in het nabootsen van de natuur. Wij vinden er planten en dieren, en voorstellingen uit het dagelijksch leven der oude Peruanen. Veelkleurige vazen ontbreken hier. Wel komt tweekleurige beschildering in rood en wit voor; in een latere periode overheerscht de z.g. zwarte ceramiek,

vooral in Trujillo. Van de z.g. portretvazen worden er veel gevonden in het dal van Chicama. Bijna al deze vazen uit het Noorden kenmerken zich door een eigenaardige hengselvormige tuit, welke op twee plaatsen begint, een boog vormt en in één kort tuitje eindigt. Hier komen veel dubbele vazen voor. Sommige zijn gesaust. Dit geldt in het bijzonder voor de zwarte Chimu-waar.

De tusschengebieden zijn slechts door enkele stukken vertegenwoordigd. Wat aangaat het Hoogland, ook daarvan zijn, evenals uit het middengebied van de kuststreek, nauwelijks voorbeelden aanwezig. Het exemplaar uit Nazca bewijst duidelijk den invloed van de Inca-overheersching ook op het aardewerk van de kuststreek. De laatste zijn zéér typisch voor den Cuzco-stijl tijdens de Inca-periode. In de kleuren der ceramiek overheerschen bruine tinten, de motieven zijn zoowel geometrisch als naturalistisch en munten uit door zéér fijne teekening.

GUDA E. G. DUYVIS.

AMERIKAANSCHE OUDHEDEN
MEXICO

(Zie: Inleiding, blz. 11-16 en kaartje, blz. 13).

Het dateeren van Amerikaansche oudheden is problematisch. Zeker is slechts, dat zij uit den tijd vóór de Spaansche verovering stammen, welke in Mexico in 1521, in Peru in 1532 werd afgesloten. Slechts enkele stukken zijn typologisch nader te classificeeren en kunnen zoodoende aan een bepaalde periode toegeschreven worden, b.v. in Mexico aan die der Azteken, in Peru aan die der Inca's.

1 BEELD.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Andesiet, met sporen van witte en roode beschildering.
Maïsgodin, Chicome Couatl. Sculptuur met de kenmerkende attributen: rechthoekige, papieren kroon met afhangende lintvormige einden op het hoofd en maïskolven in beide handen. Rok tot op de knieën afhangend met een ceintuur om het middel bevestigd.
H.: 40 cM. *Coll.: Prof. J. Mekel, Delft.*

Pl. 1 2 BEELD.
Escolin, Papantla district, Staat Vera Cruz.
Lava.
Quetzalcouatl-Eecatl, d.w.z. de god Quetzalcouatl, als windgod, herkenbaar aan den trompetvormig vooruitgestoken, blazenden mond. Stijl Aztekisch.
H.: 35 cM. *Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.*

3 BEELD.
Omgeving Castillo de Teayo, Staat Vera Cruz.
Marmerachtige kalksteen.
Platte, staande figuur: Chalchiuhtlicue, de godin van het stroomende water, van beken en bronnen. Hoofdtooi kenmerkend. Haar naar achteren los neerhangend, opzij in twee kwastvormige strengen, het gezicht inlijstend. Over het voorhoofd een drievoudige haarband met van achteren een vlindervormigen, dubbelen strik, uitloopend in twee afhangende banden met schijfvormige uiteinden. Strik van voren zichtbaar. Gezicht ovaal. Neus breed en plat. Oogen en mond aangeduid door uithollingen, ovaal en langgerekt. Armen en handen tegen de borst, in elke hand een napje. Voeten van voren onder de rok uitkomend. Stijl Aztekisch.
H.: 28 cM.; B.: 16 cM.; D.: 8.7 cM.
Coll.: Ir. A. A. G. Schieferdecker, Voorburg.

4 WRIJVER.
Staat Vera Cruz.
Andesiet, grauw.
Dierenkop, puma voorstellend. Ooren staand. Oogen uitpuilend. Bek aangeduid door horizontale groeve. Achter- en benedenvlak convex, door gebruik afgesleten en gepolijst.
H.: 7 cM.

Museum voor het Onderwijs, den Haag.

5 BEELDJE.
Tepoztlan, Staat Morelos.
Andesiet, roodachtig.
Hurkende figuur met over elkaar geslagen armen. Achterkant versierd met dwarse en loodrechte lijnen, ter aanduiding van den hoofdtooi. Midden op het hoofd ontbreekt een stuk. Mogelijk de god van spel, muziek en dans, Macuilxochitl, een godheid, die geheel thuis zou behooren in den tempel van den pulquegod (den god van den uit de agave gewonnen sterken drank) te Tepoztlan.
H.: 17 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

Pl. 2 6 KOP.
Gebied der Totonaken, Staat Vera Cruz.
Sedimentaire zandsteen.
Platte reliëfkop, typisch voor het gebied der Totonaken. De plaatvorm waarschijnlijk het gevolg van den aard van het gesteente.
H.: 23 cM.

Coll.: Dr. A. Tutein Nolthenius, den Haag.

7 PALMA.
Hacienda Espinal, Papantla district, Staat Vera Cruz.
Andesiet, donkergrijs.
Prismatisch menschelijk votiefbeeld. Bovenkant afgebroken. Gezicht omgeven met gestileerde ornamenten. Onderkant met wigvormige inkeping om op gewijde plaatsen op te stellen. Naar boven dikwijls waaiervormig verbreed, in den vorm van een palmblad, vandaar de naam „palma". Dergelijke stukken talrijk en uitsluitend voorkomend in het gebied der Totonaken.
H.: 34 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

8 BEELD.
Herkomst onbekend.
Lava.
Hurkende menschelijke figuur. Armen tegen het lichaam. Hoofdtooi eenigszins kegelvormig.
H.: 27 cM.

Coll.: Prof. J. Mekel, Delft.

9 CEREMONIËEL WERKTUIG (HAMER?).
Verm. N.-W. Mexico.
Steen.
Aan den eenen kant eindigend in den krommen snavel van een roofvogel, aan den anderen kant in een dierenkop (hond?).
L.: 11 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

10 WIEROOKPANNETJE.
Tetzcoco.
Aardewerk, lichtrood, plaatselijk donkerder.
Rond bakje met opengewerkten rand en drie pootjes, waarvan twee eindigend in ronde ballen, de steelvormige derde daarentegen in een dierenkop, dienend als handvat. Dergelijke wierookpannetjes, in het Aztekisch „tlemaitl", werden gebruikt door de priesters bij hun heilige handelingen.
H.: 11.7 cM.; B.: 21.7 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (2034-1).

11 SCHAALTJE.
Hoogland.
Aardewerk, roodbruin en grauwzwart.
Drievoetig.
D.: 6.4 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

12 SCHAALTJE.
Verm. Hoogland, tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, lichtrood.
Drievoetig. Binnenrand met bijna verdwenen zwarte lijnen.
H.: 5 cM.; D.: 10 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

13 VAAS.
Verm. Hoogland.
Aardewerk, donkerbruin.
Tamelijk dikwandig. Buik met kruisarceering. Op drie kleine pootjes.
H.: 10 cM.; D.: 10 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

14 FIGUURURN.
Verm. Staat Oaxaca.
Aardewerk, lichtgrijs.
Cylindrisch; voorkant plastisch. Zittende menschelijke figuur, mogelijk een godheid. Hoofdtooi door groeven, pupillen door putjes aangeduid. Oorsieraden groot en rond. Mond iets geopend, tanden zichtbaar. Ledematen geschematiseerd.
H.: 23 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (2034-8).

Pl. 3 15 FIGUURURN.
Gebied der Tzapoteken, Staat Oaxaca.
Aardewerk, lichtgrijs.
Cylindrisch; voorkant plastisch. Zittende menschelijke figuur, mogelijk een godheid, met over elkaar geslagen beenen en op de knieën rustende handen. Gezicht scherp geteekend: oogstand scheef, mond iets geopend, tanden zichtbaar, neus zeer geprononceerd. Ooren met sieraden. Om den hals een koord met hanger, waarop bloemmotief in reliëf. Om rechterpols een armband. Om het middel een gordel met breede afhangende slip, eindigend op de beenen. Dergelijke urnen (zie: No. 16) zeer typisch voor de Tzapoteken.
H.: 29 cM.; D. beker: 13.5 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

16 FIGUURURN.
Gebied der Tzapoteken, Staat Oaxaca.
Aardewerk, lichtgrijs.
Cylindrisch; voorkant plastisch. Zittende menschelijke figuur, mogelijk een godheid. Rijke hoofdtooi met opstaande veeren, in het midden met een hiëroglyphe (misschien de hiëroglyphe „bloem"?). Over het voorhoofd een beiderzijds afhangende band. De ronde oorsieraden geheel en gedeeltelijk afgebroken. Om den hals een koord met hanger. Om de polsen armbanden. De breede, versierde slip van den lendengordel van voren over de gekruiste beenen afhangend. Handen op de knieën rustend. Zie: No. 15.
H.: 30 cM.

Coll.: Mr. J. B. Akkerman, Batavia.

17 POPPETJE.
Omgeving Monte Alban, Staat Oaxaca.
Aardewerk, terracottakleurig met witten aanslag.
Hoofdtooi: band van krakelingvormige versieringen. Gezicht breed. Oorsieraden rond. Om den hals dik koordvormig snoer, kruiselings afhangend tot op de enkels. Handen en voeten schematisch aangeduid. Om de lendenen een gordel.
H.: 12.5 cM.

Coll.: J. de Boer, Heemstede.

18 POPPETJE.
Omgeving Monte Alban, Staat Oaxaca.
Aardewerk, terracottakleurig met grijswitten aanslag.
Hoofdtooi: band met ovaal-schijfvormige sieraden. Gezicht plastisch, breed en vlak. Oorsieraden rond. Over de borst een getordeerde band, kruiselings afhangend tot over de knieën. Armen en beenen sterk geschematiseerd.
H.: 13 cM.

Coll.: J. de Boer, Heemstede.

19 POPPETJE.
Omgeving Monte Alban, Staat Oaxaca.
Aardewerk, terracottakleurig met grijswitten aanslag.
Hoofdtooi: band met kamvormig opstaand haar. Oorsieraden ringvormig. Gezicht sterk prognaat, waarschijnlijk met masker, typisch voor balspelers. Oogen door putjes aangeduid. Hals met effen band en schijfvormig sieraad in het midden. Rechterarm tegen het lichaam gedrukt, met voor balspeler typische handschoen en bal (?). Linkerarm afgebroken. Om de lendenen een gordel. Op de rechterknie een dergelijke beschutting als om de hand. Teenen aangeduid.
H.: 14.5 cM.

Coll.: J. de Boer, Heemstede.

20 KOM.
Staat Chiapas.
Aardewerk, geelachtig grijs tot oranje en grauw. Dun gesaust. Bolvormig. Rand effen, ingebogen, zônair versierd met driemaal herhaald geritst, dubbel omlijnd trapmotief met kruisarceering, afwisselend met geritste voluten. Randversiering onderaan begrensd door een omloopende ribbel, waaronder drie knobbels. Bodem scherp afgezet, hol. Verm. Maya.
H.: 10 cM.; D. mond: 11.5 cM.

Coll.: J. de Boer, Heemstede

21 VAASJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, wit.
Vruchtvormig?
Grootste D.: 7 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

22 VAAS.
Tempoal, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, wit.
Grafgift. Meloenvormig, met tuit. Hengsel ontbreekt. Dergelijke kruiken met tuit en hengsel zeer typisch voor de Huaxteken (zie: No. 23).
H. met tuit: 13.5 cM.; D.: 8 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

23 VAAS.
Gebied der Huaxteken.
Aardewerk, roodachtig.
Tamelijk dikwandig; met hengsel en tuit (zie: No. 22).
H.: 14 cM.; D.: 8 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

24 SCHAAL.
Tempoal, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, steenrood.
Grafgift. Plat.
H.: 6.5 cM.; D.: 16.5 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

25 SCHAAL.
Tempoal, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, steenrood.
Rand met donkere strepen in dezelfde tint. Plat. Drievoetig.
H.: 5 cM.; D.: 20 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

26 SCHAAL.
Herkomst onbekend.
Aardewerk, donkerrood.
Rand met ingedrukte putjes. Dikwandig. Drievoetig. Pootjes hol, vroeger waarschijnlijk rammelend.
H.: 10 cM.; D.: 16 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

27 VAAS.
Herkomst onbekend.
Aardewerk, lichtrood, met witte sauslaag.
Eenigszins meloenvormig. Drievoetig. Pootjes hol, bolvormig en rammelend; één afgebroken.
H.: 12.5 cM.; D.: 7 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

Pl. 4 28 VAAS (REEKOP-VAAS).
Comala, Staat Colima.
Aardewerk, roodbruin.
Reekop met gewei.
H.: 13 cM.

Lit.: Katalog. altamerikanische Kunst, Berlin, Dez. 1931, No. 56.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

29 FIGUURVAAS (DE REIZENDE KOOPMAN).
Verm. Tonila, Staat Colima.
Aardewerk, bruinzwart met roode beschildering.
Man met staf. Hoofdtooi eigenaardig: boven het voorhoofd band met uitstekende punt, in den nek schotelvormige uitwas. Oorlellen doorboord, doch zonder sieraden. Oogen, handen en voeten primitief van uitvoering. Toch expressieve figuur. In de linkerhand een staf. Linker lichaamshelft bedekt met rooden doek, evenals het halvemaanvormige sieraad op de borst, nergens bevestigd. In den doek, naar het schijnt, een last. Houding, staf en last doen een reizend koopman vermoeden.
H.: 31.5 cM.

Lit.: Katalog. altamerikanische Kunst, Berlin, Dez. 1931, No. 761.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

30 NAPJE.
Tampazon, Staat Colima.
Aardezwart, zwart.
Pompoenvormig. Rand diametraal doorboord.
D.: 5 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

31 BEELDJE.
Staat Colima.
Aardewerk, bruinrood met sporen van zwarte beschildering.
Plankvormige, zittende menschelijke figuur met gekruiste beenen en op de knieën rustende handen. Neus sterk geprononceerd. Oogen en mond opgelegd. Hoofdtooi kroonvormig, met banden om twee op den rug afhangende vlechten. Voorts: oorsieraden, halssnoer met twee roofdiertanden, bovenarmban-

den en polsringen. Onder de oksels een ceintuur; over de knieën een afhangende lendenschort, bevestigd om het middel door een van voren vastgeknoopten gordel. Klaarblijkelijk belangrijk personage. Neus- en plankvorm zeer typisch voor Colima.
H.: 12 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

32 BEELDJE.
Higueras, Staat Colima.
Aardewerk, lichtrood en grijs.
Vorm en houding als van No. 31, doch zonder de rijke kleedij en sieraden. Muts helmvormig met voorhoofdsband en links achter afhangende slip. Band om den hals. Lendenschort schematisch aangeduid.
H.: 8 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

33 BEELDJE.
Staat Colima.
Aardewerk, lichtrood.
Staande vrouwenfiguur met armen in de zij en iets voorwaarts gebogen bovenlichaam. Type verwant aan No. 31 en 32, doch minder fijn afgewerkt. Kleeding: hoofdkapje, halsketting, oorsieraden en lendenschort.
H.: 10 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

34 PLASTIEK.
La Higuera, Staat Colima.
Aardewerk, bruin.
Plankvormige menschelijke figuur. Hoofd aan weerskanten doorboord. Oogen en ooren nauwelijks aangeduid. Om den hals een ketting. Muts hoog en spits. Neus plastisch.
H.: 20.4 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

35 FLUITJE.
Staat Colima.
Aardewerk, licht-bruinrood.
Vogel met opgezette veeren.
L.: 7 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

36 DUBBELE FLUIT.
La Higuera, Staat Colima.
Aardewerk, grauwzwart.
Beide fluiten met vier gaatjes, de eene verschillende tonen voortbrengend, de andere beschadigd.
L.: 27 cM.

Lit.: H. D. Disselhoff, Note sur le résultat de quelques fouilles archéolog. faites à Colima (Mexique). Revista del Instituto de Etnologia Universidad nacional de Tucuman, 1932.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

37 FLUITJE.
Los Copales, Staat Colima.
Aardewerk, grauwzwart.
Vogel met kuif. Vier toongaatjes; toon echter weinig verschillend. Linker pootje afgebroken, rechter doorboord.
L.: 9 cM.

Lit.: H. D. Disselhoff, Note sur le résultat de quelques fouilles archéolog. faites à Colima (Mexique). Revista del Instituto de Etnologia Universidad nacional de Tucuman, 1932.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

38 KOPJE.
Hoogland.
Aardewerk, bruin.
Neus- en mondstreek sterk vooruit springend, min of meer snuitvormig. Oogen opgelegd, koffieboonvormig. Primitief type. Zie Inleiding blz. 15.
H.: 2.3 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Pl. 5 39 KOPJE.
Hoogland, verm. Teotihuacan.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht eenigszins vooruitspringend. Oogen aangegeven door groefjes. Aanvangsvorm. Zie Inleiding blz. 15.
H.: 3 cM.

Coll.: J. Spier, Amsterdam.

40 KOPJE.
Hoogland.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht plat. Oogen en mond aangeduid door groefjes. Aanvangsvorm. Zie Inleiding blz. 15.
H.: 3.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Pl. 5 41 KOPJE.
Hoogland.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht meer uitgebeeld dan bij No. 39 en 40. Hoofdtooi eigenaardig, bestaande uit twee verschillende helften. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 4.3 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Pl. 5 42 KOPJE.
Hoogland, verm. Teotihuacan.
Aardewerk, geelbruin.
Wenkbrauwen en neus meer dan No. 39 en 40 gemodelleerd. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3 cM.

Coll.: J. Spier, Amsterdam.

Pl. 5 43 KOPJE.
Hoogland, verm. Teotihuacan.
Aardewerk, donkergrijs.
Gezicht breed, fijn gemodelleerd. Oorsieraden groot en rond. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.4 cM.

Coll.: J. Spier, Amsterdam.

Pl. 5 44 KOPJE.
Hoogland, verm. Teotihuacan.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht volledig gemodelleerd. Hoogste ontwikkelingsvorm. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3 cM.

Coll.: J. Spier, Amsterdam.

Pl. 5 45 KOPJE.
Hoogland.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht fijn gemodelleerd. Hoogste ontwikkelingsvorm. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.8 cM.

Coll.: Ir. A. A. G. Schieferdecker, Voorburg.

Pl. 5 46 KOPJE.
Hoogland, Teotihuacan.
Aardewerk, geelbruin.
Gezicht fijn gemodelleerd. Hoogste ontwikkelingsvorm. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

47 KOPJE.
Hoogland, verm. Teotihuacan.
Aardewerk, met sporen van witte beschildering.
Hoofdtooi in reliëf, vlindervormig. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.5 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (2158-2).

48 KOPJE.
Hoogland, Santiago Ahuitzotla.
Aardewerk, donkerrood.
Hoofdtooi versierd in reliëf, met bloemrozet in het midden. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 8.1 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (2034-5).

Pl. 5 49 KOPJE.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, lichtbruin.
Hoofdtooi kamvormig verbreed, versierd met rechte en gebogen groeflijnen. Oorsieraden groot en rond. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Pl. 5 50 KOPJE.
Hoogland, tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, donkergrijs.
Hoofdtooi breed-kamvormig, met bloemrozet. Oorsieraden rond. Bovenstuk afgebroken. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 4.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Pl. 5 51 KOPJE.
Hoogland, tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, lichtrood.
Gemaakt in vorm. Reliëf vervlakt. Hoofdtooi met veeren en bloemmotief. Zie Inleiding blz. 16.
H.: 4 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

52 KOPJE.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, bruingrijs.
Gezicht sterk gerimpeld. Neus geprononceerd. Waarschijnlijk voorstelling van den ouden vuurgod. (Zie No. 53-55.) Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.7 cM.

Coll.: J. Spier, Amsterdam.

53 KOPJE.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, donkergrijs.
Regengod „Tlaloc", herkenbaar aan brilvormige oogomranding. Dergelijke kopjes, goden voorstellend, komen eerst in de laatste eeuwen vóór de komst der Spanjaarden voor. (Zie No. 52-55.) Zie Inleiding blz. 16.
H.: 3.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

54 KOPJE.
Aardewerk, geelbruin.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
De oude Vuurgod „Ueueteotl" (d.i. oude God), „Xiuhtecutli" genoemd bij de Azteken, herkenbaar aan oud, rimpelig gezicht. (Zie No. 52-55.) Zie Inleiding blz. 16.
H.: 2.7 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

55 KOPJE.
Hoogland, verm. tijd der Azteken (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, geelbruin.
De God Xipe Totec (d.i. onze Heer, de gevilde), gekleed in de afgestroopte huid van een geofferde. Huid herkenbaar in de omranding van oogen en mond. (Zie No. 52-54.) Zie Inleiding blz. 16.
H.: 2.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

56 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, grauw bruin.
Oogen met z.g. negatieve pupillen, typisch voor genoemde streek. In oor klein rond sieraad. Hoofdtooi hoog en kamvormig.
H.: 6 cM.

Coll.: Ir. A. A. G. Schieferdecker, Voorburg.

57 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, lichtgrijs.
Primitief. Hoofdtooi hoog. Neus en mond sterk vooruit springend. In oor eenvoudig sieraad.
H.: 4.5 cM.

Coll.: Ir. A. A. G. Schieferdecker, Voorburg.

58 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, grijs.
Hoofdtooi bandvormig. Linker oorsieraad rond, rechter ontbreekt.
H.: 7 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

59 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, wit, glanzend.
Oogen ingedrukt, pupil negatief. Oorsieraden rond.
H.: 6 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

60 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, lichtrood.
Hoofdtooi hoog en kamvormig.
H.: 9.5 cM.

Coll.: Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.

61 KOPJE.
Panuco-gebied.
Aardewerk, lichtrood.
Mayakopje, zeldzaam. Hoofdtooi hoog en kamvormig. Voorhoofd terugwijkend (typisch Maya kenmerk). Oogspleet schuin (mongoloïd). Neus plastisch. Mond horizontaal groefje. Zie Inleiding blz. 14.
H.: 4.5 cM.

Coll.: Dr. A. Tutein Nolthenius, den Haag.

62 KOPJE.
Staat Vera Cruz.
Aardewerk, licht-terracottakleurig.
Maskervormig. Voorhoofd hoog, met schuine doorboring. Gezicht afgerond-driehoekig. Wenkbrauwen, gesloten oogleden, breede neus, lippen en kin plastisch.
H.: 6 cM.

Coll.: Dr. A. Tutein Nolthenius, den Haag.

63 KOP.
Staat Vera Cruz.
Aardewerk, lichtgrijs.
Hoofdtooi: horizontale banden over de haren, opzij tot op de ooren afhangend. Gezicht vooruitstekend, goed gemodelleerd. Oogen en mond spleetvormig. Oorsieraden groot en rond. Fragment.
H.: 9.5 cM.

Coll.: Dr. A. Tutein Nolthenius, den Haag.

64 KOP.
Cacalilao, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, wit gesaust.
Hoofdtooi kroonvormig. Oorsieraden groot en rond, met ringen. Fragment.
H.: 10.5 cM.

Coll.: Mevrouw E. Boas-Kogel, Baarn.

65 KOP.
Cacalilao, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, wit gesaust.
Sauslaag beschadigd. Hoofdtooi met opstaande punt in het midden. Fragment.
H.: 7 cM.

Coll.: Mevrouw E. Boas-Kogel, Baarn.

66 KOP.
Cacalilao, Staat Vera Cruz.
Aardewerk, wit gesaust.
Deksel? Hoofdtooi kroonvormig met geometrische motieven in reliëf. Oorsieraden rond. Fragment.
H.: 7 cM.

Coll.: Mevrouw E. Boas-Kogel, Baarn.

67 KOP.
Panuco-gebied.
Aardewerk, lichtrood.
Achterkant tamelijk afgeslepen. Hoofdtooi bestaande uit horizontale banden. Links groote ronde oorschijf. Om den hals een snoer. Fragment.
H.: 10.5 cM.

Coll.: Ir. P. A. L. Engelbrecht, den Haag.

68 SPINKLOSJE.
Stad Mexico, achter de kathedraal.
Aardewerk, licht geelbruin.
Versiering: vier menschelijke figuren in reliëf.
D.: 5 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

69 SPINKLOSJE.
Verm. Hoogland.
Aardewerk, lichtbruin.
Versiering in reliëf, o.a. oogmotief.
D.: 5.5 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

70 SPINKLOSJE.
Herkomst onbekend.
Aardewerk, grauwzwart.
Lensvormig. Versiering: geritst geometrisch motief.
D.: 5 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

71 MASKER.
Verm. uit een der Zuidelijke staten.
Gesteente, groenachtig.
Sterk afgeslepen.
H.: 10 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

72 MASKER.
Herkomst onbekend.
Gesteente, albastachtig.
Bovenkant met twee gaatjes.
H.: 13.3 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

73 MASKERTJE.
Herkomst onbekend.
Serpentijn, sterk geaderd.
Oogen en mond sterk vooruitspringend. Achterbovenrand doorboord.
H.: 4.5 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1229-157).

74 MASKERTJE.
Verm. Staat Oaxaca.
Jade.
Achterkant doorboord.
H.: 2.3 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

75 MENSCHELIJK FIGUURTJE.
Verm. gebied der Mixteken, Staat Oaxaca.
Steen, groen.
Aan de achterzijde twee doorboringen. Houding hurkend, handen om de knieën geslagen.
H.: 3.3 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

76 MENSCHELIJK FIGUURTJE.
Als No. 75.
H.: 4.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

77 HANGER.
Herkomst onbekend.
Jade, groen.
In reliëf versierd met menschelijk gezicht, waaronder op de borst gehouden armen. Beiderzijds doorboringen.
H.: 3.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

78 DOODSKOPJE.
Tampico.
Steen, wit.
H.: 3 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

79 DOODSKOPJE.
Hoogland.
Obsidiaan.
Opzij, schuin naar achteren doorboord.
H.: 3.7 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

80 DOODSKOPJE.
Herkomst onbekend.
Steen, wit.
Opzij, schuin naar achteren doorboord.
H.: 2.8 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

81 DIERENKOP (HOND?).
Herkomst onbekend.
Steen, donkergroen.
Gepolijst. Achterbovenkant doorboord.
H.: 4 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

82 HANGER.
Herkomst onbekend.
Schelp, paarsrood.
Dierenvorm.
B.: 4 cM.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

83 HANGER.
El Volcancillo, Staat Colima.
Schelp, met witte beschildering.
Roofvogelkop (adelaar?); onderaan twee doorboringen; geritst.
Br.: 6 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

84 HANGER.
Herkomst onbekend.
Schelp, wit en rood.
Vogelvorm. Oogen door putjes aangeduid. Twee doorboringen aan den achterkant.
H.: 2.5 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

85 KETTING.
Tajin, Staat Vera Cruz.
Jade.
In het midden met maskervormigen hanger.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

86 KETTINKJE.
Tehuacan.
Schelp, roodachtig en jade.
Grafvondst.

Coll.: Mevrouw A. W. Jonker-de Boer, Groningen.

AMERIKAANSCHE OUDHEDEN

COLUMBIA

(Zie: Inleiding, blz. 16 en noot, blz. 20).

Vier platte, gouden figuren, vermoedelijk uit de Guatavita laguna. Drie met opgelegde staafjes filigrainachtig bewerkt, zéér typisch voor het gebed der Chibcha's. De vierde, eveneens uit Columbia, is op andere wijze vervaardigd, geslagen op steenen reliëfvorm.

87 MENSCHELIJKE FIGUUR.
Chibcha-gebied.
Goud, geel.
Armen, beenen, oogen, mond en kettingen aangeduid door dunne staafjes. Hoofdtooi breed, met ringetjes, waaraan nog twee van de vijf hangertjes. In beide handen een staf, links eindigend in een vogel, rechts schijnbaar in een dier.
H.: 12 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

88 MENSCHELIJKE FIGUUR.
Als No. 87.
H.: 6.4 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

89 MENSCHELIJKE FIGUUR.
Chibcha-gebied.
Goud, roodachtig.
Armen op de borst.
H.: 6.4 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

90 MENSCHELIJKE FIGUUR.
Columbia.
Bladgoud, dun.
Waaiervormige hoofdtooi en neus doorboord voor hangertjes, waarvan twee ontbrekend. Om den hals twee kettingen met afhangenden strik. Handen tegen het lichaam; in de eene een stafje, bevestigd op de wijze als bij de drie anderen.
H.: 15.5 cM.

Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

AMERIKAANSCHE OUDHEDEN

PERU

(Zie: Inleiding, blz. 16-19, kaartje, blz. 17 en noot, blz. 20).

91 VAAS.
Nazca.
Aardewerk, met bloedroode, verschillende tinten roodbruine en donkergrijze beschildering op crème fond.
Bolvormig. Op de bovenhelft tweemaal een dierenkop-daemon (z.g. Katzendemon). Bovenop twee, onderling verbonden, korte tuitjes, kenmerkend voor Nazca.
H.: 19 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

Pl. 6 92 VAAS.
Nazca.
Aardewerk, met roode, grijze en geelbruine beschildering op crème fond.
Omgekeerd-klokvormig. Onder- en bovenrand met een rij z.g. tropeeënkoppen. Tusschen beide tweemaal een daemon. Beide motieven karakteristiek voor Nazca. Bovenop twee onderling verbonden tuiten.
H.: 23 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

93 SCHAAL.
Nazca.
Aardewerk, met roode, roodbruine, geelbruine, grijze en paarse beschildering op crème fond.
Zich tweemaal herhalende daemon, versierd met tropeeënkoppen en bloemmotieven.
D.: 16.5 cM.
Lit.: E. Heldring, Maandbl. B. K., Jan. 1929.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

94 BEKER.
Nazca.
Aardewerk, met zônaire beschildering in rood, donkergrijs en geelbruin op wit fond.
De onder- en bovenzône met tropeeënkoppen, de middelste met daemonenfiguren. Bodem bol.
H.: 17 cM.; D.: 9 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

95 BEKER.
Nazca.
Aardewerk, met zônaire beschildering in rood, donkergrijs en geelbruin op wit fond.
Daemonen- en tropeeënkoppen. Bodem bol.
H.: 19 cM.; D.: 10 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

96 BEKER.
Nazca.
Aardewerk, met beschildering.
Zeven maal herhaald verticaal stafmotief, afgewisseld met witte strepen op bloedrood fond.
H.: 18 cM.; D.: 15.5 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

97 VAAS.
Nazca.
Aardewerk, met bruine, grijze, roode, paarse en gele beschildering op crème fond.
Bolvormig. Bodem convex. Aan vier zijden donderpad, afwisselend grijs met rooden kop en roode strepen, en rood met zwarten kop en donkere strepen, waartusschen eieren in verschillende kleuren. Bovenop twee onderling verbonden tuiten, kenmerkend voor Nazca.
H.: 12.5 cM.
Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 10.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

98 SCHAALTJE.
Nazca.
Aardewerk, met steenroode, donker roodbruine en witte beschildering op geelbruin fond aan den buitenkant; binnenkant paars.
Omgekeerd-koepelvormig. Vischmotief.
D.: 12.5 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

99 SCHAAL.
Nazca.
Aardewerk, met beschildering.
Vlakvulling met verbasterde bruine vischmotieven op wit fond.
Omgekeerd-koepelvormig.
D.: 15 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

100 SCHAALTJE.
Nazca.
Aardewerk, met beschildering.
Donkerbruine vogels met witte oogen op rood fond. Omgekeerd-koepelvormig.
H.: 10.5 cM.; D.: 18.5 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

101 VAAS.
Nazca.
Aardewerk, met bruine, roodbruine en geelbruine beschildering. Glanzend.
Menschelijke figuur, gedeeltelijk plastisch. Gezicht met horizontale streep. Op den rug een door middel van een band over het voorhoofd gedragen last hout. Aan den rechterkant een tasch, waarschijnlijk voor cocablaadjes om op te kauwen. Er naast aan een koord in de linkerhand een lama. Op den rug een aan het achterhoofd verbonden tuit.
H.: 17 cM.
Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 10.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

102 DUBBELE VAAS.
Nazca.
Aardewerk, met roodbruine, grijze, donkerroode en gele beschildering op crème fond.
Beide onderstukken afgerond-blokvormig; op elk een plastische vogel met op de vleugels geschilderde z.g. tropeeënkoppen. Beide onderstukken beschilderd met verschillende dieren; insecten en hagedissen, vermoedelijk het voedsel der vogels voorstellend.
H.: 18.5 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

103 SCHAAL.
Ica nabij Nazca.
Aardewerk, met matte beschildering in bruine tinten.
Dubbel-conisch. Motieven geometrisch. Kleur en stijl kenmerkend voor Ica.
H.: 13 cM.; D. boven: 11 cM.
Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

104 SPINKLOSJE.
Paracas, ten Zuiden van Pisco.
Aardewerk, zwart, met matroode, gele en groene beschildering.
Kenmerkende kleuren voor de oudste Paracas-ceramiek.
Bol-conisch; geritst.
H.: 2 cM.
Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

105 SPINKLOSJE.
Paracas, ten Zuiden van Pisco.
Aardewerk, zwart.
Buidelvormig; geritst.
H.: 1.8 cM.
Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

(zie: Inleiding, blz. 16-19 en noot, blz. 20)

106 BEKER.
Pachacamac.
Aardewerk, met witte en roodbruine beschildering op terracotta fond.
Menschelijke figuur met in iedere hand een staf. Stijl kenmerkend voor Pachacamac, met Hoogland-invloeden.
H.: 12.5 cM.; D.: 7.5 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

107 VAASJE.
Kuststreek bij Lima.
Aardewerk, met beschildering.
Verticale, bruine strepen op crème fond.
H.: 8.6 cM.; D.: 4.5 cM.

Coll.: A. G. Scholte, Blaricum.

108 NAPJE.
Kuststreek bij Lima.
Aardewerk, met beschildering.
Verticale, breede en smalle, bruine strepen op crème fond.
D.: 7 cM.

Coll.: A. G. Scholte, Blaricum.

109 NAPJE.
Kuststreek bij Lima.
Aardewerk, met beschildering.
Verticale, smalle, bruine strepen op crème fond.
D.: 5.5 cM.

Coll.: A. G. Scholte, Blaricum.

110 POPPETJE.
Kuststreek bij Lima.
Aardewerk, met bruine beschildering op crème fond.
Hoofdtooi met vier gaatjes. Heupstreek dwars doorboord.
H.: 12.5 cM.

Coll.: A. G. Scholte, Blaricum.

111 VAAS.
Huacho.
Aardewerk, oranje-bruin.
Plastische kreeft. Geledingen door geritste lijntjes aangegeven. Op de gesteeld-hengselvormige tuit plastische zeevogel met kreeft in den bek.
H.: 15 cM.

Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 40; E. Heldring, Maandbl. B. K., Jan. 1929.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

112 VAAS.
Kuststreek, verm. Supedal, z.g. met Tiahuanaco, dus met het Hoogland verwante, epigonale stijl.
Aardewerk, roodbruin.
Fleschvormig, aan den hals twee plastische aapjes, waarvan één gedeeltelijk afgebroken. Versiering zônair in reliëf. Ondergrond beschilderd met puntcirkeltjes: middelpunt zwart, omtrek wit. De bovenzône in tweeën, de onderste in vier takken verdeeld door uitgespaarde lijsten met geschilderde geometrische motieven. De laatste met:
a. Staande menschelijke figuur en face, met in iedere hand een staf, opzij versierd met en eindigend in dierenkoppen, evenals de afhangende slippen van den lendengordel en van den breeden hoofdtooi, waarop in het midden een rij kruisjes.
b. Twee tegenover elkaar zittende viervoeters en profiel, met menschelijke gezichten en face, waaromheen dierenkoppen als annexa.
c. Staande menschelijke figuur en face met hoofdtooi en lendengordel, eindigend in dierenkoppen. In de linkerhand een staf, in de rechter, evenals op de muts, een viervoeter met omgekrulden staart.
d. Twee menschelijke gezichten en face, boven elkaar; de onderste op zijn kop. Hoofdtooi van de bovenste met halvemaanvormigen kam in het midden. Beide met dierenkop-annexa.

Bovenzône versierd met dezelfde motieven: en face gezichten met dierenkop-annexa, geflankeerd door viervoeters. De (godheid?) door viervoeters begeleide figuur is een meermaals aan de kust voorkomend motief.
H.: 28 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam (28217).

113 MENSCHELIJKE FIGUUR.
Kuststreek, verm. Supedal.
Aardewerk, roodbruin.
Lichaam hol. Gezicht plastisch. Heupstreek dwars doorboord. Hoofdtooi met drie gaatjes.
H.: 17 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam (28222).

114 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Chicamadal.
Aardewerk, met roode beschildering op crème fond.
Beiderzijds hetzelfde hertejachttafereel: jager in tweekleurige tunica met rijken hoofdtooi in den vorm van een roofdierenkop met kinbanden en waaiervormig aanhangsel met veeren. Ge-

zicht, armen en beenen beschilderd; in de rechterhand een lans met weerhaken, in de linker de vastgegrepen staart van het reeds door een andere lans getroffen hert. Terzijde een kalfje. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 18.5 cM.

Lit.: E. Heldring, Maandbl. B. K., Jan. 1929.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

115 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Chicamadal.
Aardewerk, met roode beschildering op crème fond.
Beiderzijds dezelfde krijgsscène: overwinnaar met rijk versierde puntmuts en tunica. In de linkerhand groot rond schild; met de rechter een ontkleeden gevangene met afhangend touw om den hals en muts op het hoofd, bij de haren vasthoudend. Terzijde diens kleeren en uitrusting. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 29 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

Pl. 7 116 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Chicamadal.
Aardewerk, met bruine beschildering op crème fond.
Geometrische trapmotieven en spiralen afwisselend in horizontale zônes. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 27 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

117 VAAS.
Noordelijke kuststreek.
Aardewerk, met bruine beschildering op crème fond.
Gegolfde lijnen en driehoekjes in horizontale zônes; op tuit breede streep.
H.: 25 cM.

Coll.: I. J. Spanjaard, Borne.

118 VAAS, z.g. PORTRETVAAS.
Noordelijke kuststreek, Trujillo.
Aardewerk, met roodbruine en roode beschildering op crème fond.
Gezicht plastisch. Ronde muts met geometrische motieven en in den hals afhangende slip. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 27 cM.

Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 43; E. Heldring, Maandbl. B. K., Jan. 1929.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

Pl. 8 119 FIGUURVAAS.
Noordelijke kuststreek, Trujillo.
Aardewerk, met roodbruine beschildering op crème fond.
Plastische, hurkende mannenfiguur. Hoofd iets naar links, gezicht rimpelig, linkeroog blind. Hoofdbedekking ronde muts. Armen stompjes. Om den hals een op den rug vastgeknoopten doek en een links over den rug hangende tasch van geweven stof met verschillende motieven. Hemd tweekleurig. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 23 cM.

Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 47; E. Heldring, Maandbl. B. K., Jan. 1929.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

120 VAAS.
Noordelijke kuststreek.
Aardewerk, met roodbruine beschildering op crème fond.
Plastische krijgsman in knielende houding, getooid met ronde oorsieraden. Puntmuts met op den rug afhangende slippen. Hemd om den schouder dichtgeknoopt. Beide met roodbruine spiralen. In de opgeheven linkerhand een met polsband bevestigd rond schild, in de op de knie rustende rechter een knotsvormig wapen. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 25 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

121 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Chicamadal.
Aardewerk, met bruine en witte beschildering.
Plastische papegaai met in den rechter poot een maïskolf. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 20 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1872-38).

122 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Chicamadal.
Aardewerk, met roodbruine en witte beschildering.
Plastische dierenfiguur, vermoedelijk puma. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 25.7 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1872-37).

123 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Chicamadal.
Aardewerk, met roodbruine, donkerbruine en witte beschildering.
Menschelijke figuur met kop van een uil, gehuld in de veeren

daarvan. In de ooren sieraden in den vorm van een dierenkop, om den hals een ketting, om de polsen armbanden, in de rechterhand een bijlvormig wapen en in de linker een afgesneden kop, z.g. tropeeënkop.
H.: 18 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1872-10).

124 SCHAAL.
Noordelijke kuststreek, Chicamadal.
Aardewerk, roodbruin en wit.
Trechtervormig op klein voetstuk. Versierd met twee paar vechtende mannen in reliëf, met de eene hand elkaar vastgrijpend, met de andere een bijlvormig wapen omklemmend. Beider hoofdtooi en gordel eindigend in slangekoppen.
H.: 19 cM.; D.: 27 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1872-99).

125 VAAS MET OOR.
Noordelijke kuststreek.
Aardewerk, lichtrood.
Reliëfversiering op gekorrelden ondergrond. Op het eene zijvlak halve maan en ster, op het andere menschelijke figuur met muts met twee kwasten.
H.: 16.5 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.

126 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Trujillo.
Aardewerk, zwart.
Man met puntmuts en op zijn nek een lama, deze op de gewone wijze bij de vier pooten vasthoudend. Gezicht en lamakop plastisch; armen, beenen en lendenschort in reliëf. Op de gesteeld-hengselvormige tuit een plastisch aapje.
H.: 12 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

127 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Trujillo.
Aardewerk, zwart, glanzend.
Boveneind plastisch menschelijk gezicht; armen en draagdoek in reliëf. Op de gesteeld-hengselvormige tuit een plastisch aapje.
H.: 22 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.

128 DUBBELE VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Trujillo.
Aardewerk, zwart, glanzend.
Benedengedeelten vierkant, het eene met vaas, het andere met plastische menschelijke figuur. Deze bespeelt een in de linkerhand gehouden panfluit, met de rechter slaat hij op een om den hals hangend slaginstrument. Linkerarm afgebroken.
H.: 18 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.

129 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Chicamadal.
Aardewerk, zwart, glanzend.
Plastische pad of kikvorsch. Tuit gesteeld-hengselvormig.
H.: 13.8 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1872-140).

130 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Trujillo.
Aardewerk, zwart.
Dierenkop-plastiek, waarschijnlijk puma.
H.: 21 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.

131 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Trujillo.
Aardewerk, zwart.
Met handvat. Bovenste helft versierd met vogels in reliëf op een gekorrelden ondergrond. Onderste helft glad.
H.: 15.5 cM.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.

132 VAAS.
Noordelijke kuststreek, verm. Trujillo.
Aardewerk, zwart.
Bovenste helft in reliëf versierd met een rij viervoeters met langen staart en halvemaanvormigen hoofdtooi, waaronder een rij geometrische figuren. Op de gesteeld-hengselvormige tuit een plastisch vogeltje.
H.: 19 cM.

Coll.: Prof. S. R. Steinmetz, Amsterdam.

133 VAAS.
Noordelijke kuststreek, Huaca de Pacanga bij Pacasmayo.
Aardewerk, zwart.
Met twee ooren. Beiderzijds versierd met een jaguar in reliëf op een gekorreld veld.
H.: 24 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

134 VAAS.
Noordelijke kuststreek, naar het schijnt gevonden in Cajamarquilla.
Aardewerk, met matte, roode, donkergrijze en witte beschildering op terracotta fond.
Schijfvormig; boven met twee onderling verbonden, divergeerende tuiten, waartusschen een plastische dierenfiguur met kreeft in den bek. Zijwand met geometrisch trapmotief. Bovenvlak met bloemmotief.
H.: 18 cM.
Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 6.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

135 FLUIT.
Noordelijke kuststreek.
Aardewerk, roodbruin.
Mannenfiguur met groote oorpennen en ankervormige versiering op het hoofd, blazend op een lange fluit, die van onderen in een jaguarkop eindigt.
H.: 10 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (1240-105).

136 HANGER.
Tiahuanaco, Bolivia.
Steen, blauwgroen.
Vermoedelijk kettingschakel met vogelprofiel, aangeduid door putje (oog) en groefje (snavel).
H.: 3.8 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

137 KETTINKJE.
Tiahuanaco, Bolivia.
Kralen van schelp, been en verschillende steensoorten in witte, oranjeroode, blauwe, zwarte en verschillende groene tinten.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

Pl. 9 138 BEKER.
Cuzco, Incatijd (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, met roodbruine beschildering op oranje-bruin fond. Bovenrand geometrisch versierd. Kleurschakeering typisch voor Cuzco.
H.: 12.5 cM.; D.: 10.5 cM.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

Pl. 9 139 VAAS.
Cuzcostijl, echter uit Nazca. Incatijd (14e en 15e eeuw).
Aardewerk, met roode en donkerbruine beschildering op crème fond.
Op den hals insecten in naturalistischen stijl. De eene kant zônair versierd: boven en onder met insecten als voren, daartusschen met geometrische motieven. Onder aan den hals een plastisch kopje. Boven aan den hals twee kleine, onder aan den buik twee groote ooren. Bodem eindigend in een punt. Zie Inleiding, blz. 19.
H.: 18 cM.

Lit.: R. en M. d'Harcourt, La céramique ancienne du Pérou, Pl. 6.

Coll.: Dr. E. Heldring, Amsterdam.

140 NAPJE.
Cuzco, Incatijd (14e en 15e eeuw).
Steen, blauwzwart, gepolijst.
Dierenvorm, soort lama voorstellend met sterk geschematiseerde kop en klein staartje.
H.: 7.5 cM.; B.: 13.5 cM.

Coll.: Ir. G. Wiessing, Arnhem.

141 LAMA.
Cuzco, Incatijd (14e en 15e eeuw).
Zilver.
Staand; model in details nauwkeurig; ooren afgebroken.
H.: 4 cM.

Coll.: Mej. Guda E. G. Duyvis, Amsterdam.

EGYPTE

INLEIDING

Het is treffend om op te merken hoe, terwijl vóór 1900 de kring dergenen, die hun aandacht aan Egypte schonken, maar heel klein was, thans ook in ons land, evenals in het buitenland, het Oude Egypte in het middelpunt der belangstelling staat. Het groote publiek kende van het Oude Egypte bijna niets anders dan de mummies en de pyramiden, de wetenschappelijke wereld ging aan de Egyptologie en haar resultaten voorbij. Sinds het einde van de vorige eeuw is daarin een geweldige verandering ten goede gekomen. Dank zij de opgravingen en ontdekkingen van de laatste veertig jaren is er een begeerte naar diepere kennis van de oude beschaving ontstaan, een verlangen naar beter begrijpen en verstaan van de producten eener beschaving, die reeds lang is te gronde gegaan, doch die ons kunstwerken heeft nagelaten, getuigend van een technisch vermogen en een artistieken zin, waarvoor wij niet anders dan de hoogste bewondering kunnen hebben. Het is zeker een verblijdend verschijnsel, dat langzamerhand het besef tot het publiek doordringt, dat wij niet in zelfgenoegzaamheid ons mogen verheffen op wat onze tijd tot stand brengt, dat wij daarentegen kennis moeten nemen van datgene, wat de voorgeslachten ons nalieten, niet om het slaafs na te volgen, doch om onder den indruk te komen van het grootsche en schoone, dat men voorheen wist te scheppen. Als gevolg daarvan is ook in ons land de belangstelling voor het Oude Egypte grooter geworden en is men gaan inzien, dat men het onmogelijk langer zonder kennis dier merkwaardige, oude beschaving stellen kan. Deze belangstelling openbaarde zich niet alleen in een verhoogd museumbezoek, in een begeerte naar goede voorlichting door lectuur en voordrachten, in een verlangen om Egypte door eigen aanschouwing te leeren kennen, doch ook in het verzamelen van Oud-Egyptische kunstwerken. En het is daarom een goede gedachte geweest om op een tentoonstelling als deze is, bijeen te brengen de belangrijkste kunstwerken, die op dit gebied gedurende de laatste veertig jaren in openbaar en particulier bezit gekomen zijn. Op deze tentoonstelling krijgt men in een kort bestek een duidelijk beeld van de Egyptische beschaving in de verschillende op elkander volgende bloeitijden, die het Egyptische volk gedurende 3000 jaren heeft doorleefd, zoodat men zich eenigermate kan verplaatsen in die reeds lang ondergegane wereld en met eerbied vervuld wordt voor

hetgeen door dit oude cultuurvolk met vaak uiterst beperkte middelen werd tot stand gebracht.

Waar bij de beschrijving der voorwerpen ter aanduiding van den tijd gebruik gemaakt is van de geldende chronologische indeelingen der Egyptische geschiedenis, verdient het aanbeveling hier een verklaring te geven van de beide schema's, die daartoe in gebruik zijn, benevens een kort overzicht van die verschillende tijdperken, welke evenzoovele bloeiperioden uitmaken in de geschiedenis van het Egyptische volk.

De Egyptenaren zelf gebruikten voor hun tijdrekening de regeeringsjaren hunner koningen, die op vele monumenten vermeld worden. Verder zijn ons koningslijsten bewaard gebleven, sommige fragmentarisch, andere meer volledig, met opgave van het aantal jaren, dat iedere koning geregeerd heeft, op tempelwanden en papyrus. Bekend zijn vooral de koningslijst in den tempel van Abydos en de koningspapyrus van Turijn. Op grond van deze lijsten stelde in de derde eeuw v. Chr. de Egyptische priester en geschiedschrijver Manetho een indeeling der Egyptische geschiedenis op, welke ons in uittreksel is overgeleverd en waarbij hij de hem bekende koningen groepeerde naar dynastieën; dit zijn niet bepaald vorstenhuizen, die achtereenvolgens over Egypte geregeerd hebben, maar groepen van heerschers, die òf op grond van familie-verwantschap òf uit politiek oogpunt bij elkander behooren. Op die wijze wordt de geschiedenis van Egypte van Menes af, den eersten koning, die over „de beide Landen", d.i. het geheele Egypte, regeerde, tot aan de verovering van Egypte door Alexander den Groote in 332 v. Chr. ingedeeld naar dertig dynastieën. Dat die opgestelde reeks dynastieën hier en daar, vooral in de oudere tijden, wat kunstmatig is, is begrijpelijk, immers de geschiedenis der oudere tijden was ook in het latere Egypte slechts onvoldoende bekend. Toch volgt men tegenwoordig ook nog algemeen deze rekening naar dynastieën.

Daarnaast is echter in den modernen tijd een andere methode ingevoerd, waarbij de Egyptische geschiedenis over een tijdsverloop van bijna 4000 jaar wordt ingedeeld in enkele grootere tijdvakken, ieder meerdere dynastieën omvattend en afzonderlijke perioden van bloei en beschaving voorstellend, die elk door een bijzondere benaming worden gekenmerkt. Deze onderscheidingen, die naast de bovengenoemde in onzen tijd als een gemakkelijk hulpmiddel gaarne worden toegepast bij dateering van monumenten, worden hieronder medegedeeld. Bedoelde tijdvakken vormen elk voor zich in politiek en cultureel opzicht meestal een hoogtepunt; uit deze bloeitijden zijn de beste kunstwerken afkomstig, die door de generaties dier tijden zijn tot stand gebracht. Tusschen deze

bloeitijden liggen tijden van verval, van politieke machteloosheid, van innerlijke verdeeldheid en meest ook van artistiek onvermogen. Van deze donkere tusschenperioden weten wij heel weinig; zij scheiden echter de hoogtepunten der Egyptische geschiedenis des te scherper van elkander.

1. DE VOORTIJD.

(1e—3e dynastie, ± 3300—2800 v. Chr.)

Natuurlijk doorleefde Egypte ook een voorhistorische periode; men kan niet aannemen, dat de Egyptische beschaving juist eerst met de eerste dynastie is aangevangen. Reeds veel vroeger moet er een primitieve beschaving bestaan hebben, die wij vooral door de bodem- en grafvondsten van de laatste halve eeuw hebben leeren kennen (steenen werktuigen en wapens, vaatwerk). In deze overoude tijden heeft Egypte uit meerdere staatjes bestaan. Met de vereeniging daarvan onder één vorst vangt bij de Egyptische geschiedschrijvers de geschiedenis aan (1e dynastie, koning Menes). De tijd der 1e—3e dynastie kan als een tijd van voorbereidende ontwikkeling aangemerkt worden, de archaïsche periode, die in beschaving nog niet zoo scherp gescheiden kan geweest zijn van de onmiddellijk daaraan voorafgaande periode, maar waarin toch de eigenaardige Egyptische stijl tot stand is gekomen, die de groote kunst van het Oude Rijk en de latere eeuwen beheerscht heeft. De residentie der 1e en 2e dynastie was This, bij Abydos, die der 3e dynastie Memphis, dat de residentie bleef gedurende het Oude Rijk.

2. HET OUDE RIJK.

(4e—6e dynastie, ± 2800—2300 v. Chr.)

Men bezigt dezen naam tegenwoordig voor den grooten bloeitijd van het Oude Egypte, waarin de groote pyramiden verrezen. De machtige koningen der 4e dynastie, Cheops, Chephren en Mykerinos, richtten deze bouwwerken bij Gizeh op, in de nabijheid van Memphis, die der 5e en 6e dynastie voornamelijk bij Saqqârah. Deze koningsgraven, de tempels daarmede verbonden, de graven der rijksgrooten (de z.g. mastaba's) met hun grafkapellen en de beelden van vorsten en ambtenaren zijn de voornaamste kunstwerken dezer periode. Daarnaast moeten de groote heiligdommen vermeld worden van den algemeenen zonnegod Rê, die in dit tijdperk bijzondere vereering genoot. Het is een tijd van hoogen bloei der kunst, een tijd, die ons beelden en reliëfs van groote schoonheid heeft nagelaten. In de 6e dynastie, vooral onder de lang-

durige regeering van koning Pepi, verslapt de eenheid van den staat door het toenemen van de macht der grootvorsten en daarmede begint ook voor de kunst een tijd van verval.

3. HET MIDDENRIJK.

(11e—13e dynastie, ± 2000—1800 v. Chr.)

Na een tijd van achteruitgang onder de 6e—10e dynastie (± 2500—2000 v. Chr.), waarin Egypte in meerdere staatjes verdeeld was, een tijd tevens van verval en ontaarding der kunst, vangt met de 12e dynastie een nieuwe bloeiperiode aan, het klassieke tijdperk van Egypte. Reeds de gouwvorsten van Thebe, toen nog een onbeteekenende provinciestad in Opper-Egypte, wisten de eenheid van het land te herstellen, maakten hun residentie tot hoofdstad des lands en regeerden als de 11e dynastie over Egypte. Maar vooral de machtige, energieke koningen der 12e dynastie, die bijna allen Amenemhat of Sesostris heetten, traden reorganiseerend op en vestigden een centraal gezag. Zij veroverden zelfs Nubië, dat van toen af een Egyptische provincie werd. Hun residentie in het Zuiden was Thebe, in het Noorden Dahsjoer, gelegen in de buurt van het oude Memphis, of een stad in de oase Fayoem. Hier en elders bouwden zij groote tempels. Belangrijke monumenten uit deze periode zijn o.a. de graven der gouwvorsten, b.v. van die van Beni-Hassan, met hun bekende wandschilderingen. Met de 13e dynastie begint echter het rijk weder te vervallen en breekt een tijd van revoluties en burgeroorlogen aan.

4. HET NIEUWE RIJK.

(17e—25e dynastie, ± 1580—663 v. Chr.)

Zoo werd het den Hyksos, een vreemd Nomadenvolk uit Voor-Azië, dat in Syrië een groot rijk gesticht had, mogelijk Egypte te veroveren en een eeuw lang te beheerschen (1680—1580 v. Chr.). Hun vorsten hadden ten laatste een hevigen strijd te voeren tegen de vorsten van Thebe, die daar onder de heerschappij der Hyksos een zekere zelfstandigheid bewaard hadden en als 17e dynastie regeerden. Deze strijd eindigde met de verdrijving der vreemdelingen. De Hyksosvorsten moesten het veld ruimen voor Ahmes, den eersten koning der 18e dynastie, die een eind maakte aan hun heerschappij door de inneming van Awaris, hun laatste bolwerk in Egypte. De koningen der 18e dynastie, de Amenhoteps en de Thoetmosissen gaven aan het land rust en orde weer en grondvestten het Nieuwe Rijk. Zij voerden oorlogen in Azië, veroverden Syrië en breidden de grenzen van het rijk in het Noorden uit tot

den Euphraat, in het Zuiden tot Napata bij de vierde stroomversnelling van den Nijl. Syrië en Nubië kwamen steeds meer onder Egyptischen invloed en zijn eeuwen lang als provincies met het rijk verbonden geweest. In dezen tijd valt de regeering van Thoetmosis III (1501—1447 v. Chr.), die met recht beschouwd wordt als de grootste koning van Egypte. De toenemende welvaart en de aanraking met verschillende volken in Azië brachten groote veranderingen teweeg in het geheele volksleven, n.l. in taal, kunst, bestuur en kleederdracht. Thebe, nu de hoofdstad van een wereldrijk, werd met prachtige bouwwerken versierd (tempels van Loeksor en Karnak). Belangrijke monumenten uit dezen tijd zijn voorts de koningsgraven met hun graftempels en de graven der particulieren met hun terecht vermaarde wandschilderingen. Bijzonder belangrijk is in deze periode de regeering van Amenhotep IV (1370—1358 v. Chr.), die met geweld een godsdienstige hervorming ondernam, die niets minder beoogde dan de vervanging van den ouden godsdienst door de vereering van één enkelen god, de zonneschijf. Hij verplaatste daartoe zelfs zijn hoofdstad naar El-Amarna en veranderde zijn naam in Ichnaton. Deze beweging kwam ook tot uiting in een zeker realisme in de kunst (de z.g. Amarna-kunst). Zijn werk is echter na zijn dood onder zijn opvolgers spoedig te gronde gegaan; in de kunst blijft men echter nog langen tijd de sporen dezer beweging bespeuren. Ook de periode der 19e dynastie kenmerkt zich door groote oorlogen in Azië; zij bereikt haar hoogsten luister onder Ramses II (1292—1225 v. Chr.), bekend door zijn oorlogen tegen de Hethieten en zijn groote bouwwerken. Onder de 20e dynastie vermindert de koninklijke macht steeds meer, Egypte wordt het tooneel van verwarring, Libyers, Ethiopiërs en Assyriërs veroverden achtereenvolgens het land en overheerschten het. Het wereldrijk is uiteengevallen, de kunst is in diep verval.

5. De SAÏTISCH-PERZISCHE TIJD.
(26e—30e dynastie, 663—332 v. Chr.)

Na dezen tijd van verval en overheersching door vreemde volken beleefde Egypte onder de 26e dynastie wederom een periode van bloei. Het gelukte aan Psammetichus I, vorst van Saïs (in de Delta), aan de vreemdelingenheerschappij en de wanorde een eind te maken, de onafhankelijkheid te herstellen, en geheel Egypte onder zijn gezag te brengen. Zijn geslacht (de 26e dynastie, 663—525 v. Chr.) verleende aan Egypte nog eenmaal een machtspositie, die weliswaar niet van langen duur was. Kenmerkend voor dit tijdperk is zoowel de invloed der Grieksche beschaving, alsook de

navolging in kunst, taal, schrift, namen en titels van het Oude Rijk. Een hoogen bloei bereikt in dezen tijd de bronstechniek.

In 525 v. Chr. werd Egypte door de Perzen onder Cambyses veroverd en tot een Perzische provincie gemaakt. Het stelde herhaaldelijk pogingen in het werk zich te bevrijden, en inderdaad hebben in deze periode enkele inlandsche vorsten (o.a. Nectanebo) deels als vazallen der Perzen, deels onafhankelijk over Egypte geregeerd, tot het in 343 v. Chr. aan Artaxerxes III wederom gelukte Egypte geheel aan Perzië te onderwerpen.

6. DE GRIEKSCH-ROMEINSCHE TIJD.

(332 v. Chr.—395 na Chr.)

In 332 v. Chr. vernietigde Alexander de Groote het Perzische Rijk en maakte zich ook meester van Egypte. Na zijn dood trad zijn veldheer Ptolemaeus daar als koning op; zijn familie heeft als de dynastie der Ptolemaeën tot 30 v. Chr. over Egypte geregeerd. Het was de laatste bloeitijd van het oude Egypte; zelfs werd dit land onder de eerste drie vorsten dezer dynastie het machtigste rijk der toenmalige wereld. De nieuwe hoofdstad Alexandrië werd het middelpunt der Grieksche beschaving. Langzamerhand ontstond een eigenaardige Grieksch-Egyptische kunst. Als opvolgers der oude Pharao's stichtten de Ptolemaeën ook monumentale tempelgebouwen (Denderah, Edfoe, Kom-Ombo, Philae). Spoedig ging het land weer achteruit, totdat het in 30 v. Chr. na den slag bij Actium onder de Romeinsche heerschappij kwam. Het bleef een Romeinsche provincie tot het bij de verdeeling van het rijk in 395 na Chr. aan Byzantium wordt toegewezen. In dezen tijd wordt Egypte, vooral in de steden, meer en meer vergriekscht en verbreidt er zich het Christendom. Dan bloeit er de Koptische kunst, die naast vele Egyptische elementen ook andere Oostersche en Grieksche elementen bevat. Merkwaardige kunstproducten van dezen tijd zijn de mummiemaskers en mummieportretten. In 641 na Chr. wordt Egypte door de Arabieren veroverd en maakt sindsdien deel uit der Mohammedaansche wereld.

W. D. VAN WIJNGAARDEN

EGYPTISCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding, blz. 49-54).

PERIODES

Vóórhistorische tijd:	*vóór ± 3300 v. Chr.*
Vroeg-historische tijd (dynastie I-III):	*± 3300-± 2800 v. Chr.*
Oude Rijk (dynastie IV-VI):	*± 2800-± 2300 v. Chr.*
Middenrijk (dynastie XI-XIII):	*± 2000-± 1800 v. Chr.*
Nieuwe Rijk (dynastie XVII-XXV):	*± 1580-663 v. Chr.*
Saïtische tijd (dynastie XXVI):	*663-525 v. Chr.*
Perzische tijd (dynastie XXVII-XXX):	*525-332 v. Chr.*
Ptolemaeën tijd:	*332-30 v. Chr.*
Romeinsche tijd:	*30 v. Chr.-395 n. Chr.*
Verbreiding van het Christendom (Koptische kerk en Koptische kunst):	*395-641 n. Chr.*

142 BIJL.
Vóórhistorisch.
Steen.
L.: 7 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

143 BIJL.
Vóórhistorisch.
Steen, donkergekleurd en gevlekt.
Gepolijst en aan één zijde scherp geslepen. Afkomstig uit Abydos.
L.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

144 PALET.
Vóórhistorisch.
Leisteen.
Langwerpig, bovenaan uitloopend in drie uitsteeksels: een vierkant tusschen twee vogelkoppen; alle drie doorboord.
L.: 26 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 3.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

145 PALET.
Vóórhistorisch.
Leisteen.
In den vorm van een visch met uitgesneden staart.
L.: 15 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 3.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

146 PALET.
Vóórhistorisch.
Leisteen.
In den vorm van een visch. Langs den rand een ornament van ingekraste zigzag-lijnen.
L.: 14 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

147 VAAS.
Vóórhistorisch.
Gebakken aarde, rood met donkerpaarse beschildering.
Cylindervormig met wijden, omgebogen rand, eenigszins rondbuikig en met als ornament groote, elkander kruisende lijnen.
H.: 25 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 9, Pl. I. 28.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

148 VAASJE.
Vóórhistorisch.
Gebakken aarde, geelbruin, met donkerpaarse beschildering.
Langwerpig ovaal met twee bandvormige ooren en met als ornament bovenaan vier parallelle, horizontale golflijnen en daaronder twee gestileerde aloëplanten en twee boomen.
H.: 13 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 7.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

149 POT.
Vóórhistorisch.
Gebakken aarde, lichtrood, met donkerpaarse beschildering.
Bolvormig, met vier oortjes en met als ornament rijen van driehoeken (bergen?), guirlandes van golflijnen, horizontale golflijnen en rijen van langbeenige vogels (struisvogels of flamingo's).
H.: 15 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 8.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

150 POT.
Vóórhistorisch.
Gebakken aarde, lichtrood, met donkerpaarse beschildering.
Kogelrond, met twee bandvormige ooren en met als ornament spiralen en golflijnen.
H.: 8 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 7.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

151 SCHAALTJE.
Vóórhistorisch.
Gebakken aarde, rood, met witte beschildering.
Dierenfiguren in reliëf. De beschildering bestaat uit driehoekige ornamenten aan de binnenzijde. De figuren in reliëf zijn twee hagedissen, liggend op den rand van het schaaltje (van één is de staart afgebroken) en twee schildpadden, zittend tegen de binnenzijde (één is verloren gegaan).
D.: 15 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XIII, 1932.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.
(Geschenk W. Spijer, Amsterdam).

152 VAASJE.
Vóórhistorisch.
Steen, bruin.
Met breeden, platten rand en twee bandvormige ooren op den buik.
H.: 8 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

153 MANNENBEELDJE.
Vroeg-historisch.
Steen, bruin.
De oogen zijn uitgehold. Aan de kin een puntbaard. Het lichaam naar onderen spits toeloopend; het ondereinde is afgebroken.
H.: 7 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

154 BUSTE VAN MANNENBEELDJE.
Vroeg-historisch.
Steen, lichtbruin.
De kop is plat. Oogen en wenkbrauwen zijn uitgeboord, met uitstekende ooren. De armen ontbreken; het bovenlichaam is driehoekig. De mond is niet aangeduid. Boven in den schedel een diep conisch gat. De achterzijde is glad.
H.: 5 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

155 BEELDJE.
Vroeg-historisch, 1e dynastie (± 3300 v. Chr.).
Steen, lichtgroen met zwarte vlekken.
Het stelt een koning voor. Het linkerbeen naar voren geplaatst, de armen neerhangend, aan de kin een baard, op het hoofd een hoofddoek of platte muts. De oogen waren oorspronkelijk ingelegd. In doorsnede driehoekig.
H.: 7 cM.
Lit.: von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Tekst, Afb. bij No. 5.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

156 STOKKNOP.
Vroeg-historisch.
Kalksteen.
Eivormig.
H.: 6 cM.
Lit.: Boeser, Beschrijv. der Egypt. Verz., Dl. I, blz. 4.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

157 SCHAAL.
Vroeg-historisch.
Leisteen, groen.
Plat en ondiep.
D.: 25 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. VII 2, 1926.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

158 VAAS.
Vroeg-historisch, 1e dynastie (± 3300 v. Chr.).
Albast.
Afkomstig uit Bedari.
H.: 10 cM.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3961).

159 VAAS.
Vroeg-historisch, 3e dynastie (± 3000 v. Chr.).
Albast.
Cylindervormig met een doorboorde verdikking, welke als oor dient. Afkomstig uit Qan-el-Kebir.
H.: 30 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 10.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3954).

160 BEELD VAN EEN STAANDE VROUW.
Oude Rijk.
Kalksteen, met lichtroode beschildering.
Gekleed in een lang, nauwsluitend gewaad; op het hoofd een korte pruik.
H.: 36 cM.
Lit.: von Bissing, Die Kultur des alten Aegyptens, Afb. 23.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 10 161 VROUWENBEELD.
Oude Rijk.
Kalksteen.
Gekleed in een kort schort, dat met behulp van een gordel om het middel bevestigd is; zij ligt voorovergebogen op de knieën en wrijft het koren tusschen twee steenen.
H.: 28 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XVII, 1936.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 11 162 PORTRETKOP.
Oude Rijk, 4e-5e dynastie (± 2800-±2400 v. Chr.).
Kalksteen, wit.
Een man is voorgesteld met volle, ronde gelaatstrekken, recht voor zich uitziende. Op het hoofd draagt hij een sierlijk gekrulde pruik. Het gelaat was geelbruin, de pruik zwart gekleurd.
H.: 12 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 24.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (381).

163 KOPJE.
Oude Rijk.
Kalksteen.
H.: 6 cM.
Coll.: Mevrouw G. S. Hecht, Hilversum.

Afgietsels 164 *RELIËFS DER MASTABA VAN ACHET-HETEP-HER.*
Oude Rijk, 5e dynastie, ± 2560-2420 v. Chr.
Een der belangrijkste aanwinsten van het Rijkmuseum van Oudheden te Leiden gedurende de laatste 40 jaren is de offerkapel van Achet-hetep-her, afkomstig van het doodenveld van Sakkara. Deze kapel, beschreven door A. Mariette in: Les mastaba's de l'ancien empire, blz. 340-348, toen zij zich nog op haar oorspronkelijke plaats bevond, werd door Mr. A. E. H. GOEKOOP te 's-Gravenhage in Egypte aangekocht en aan het museum in 1902 ten geschenke gegeven. Zij is gebroken uit een der mastaba's te Sakkara, de kolossale rechthoekige steenklom-

pen, van kalksteenblokken opgebouwd, rondom de pyramiden gelegen, onder welke de rijksgrooten der koningen, die zelf in de pyramiden zijn bijgezet, begraven lagen. Deze kapel dateert uit den tijd der 5e dynastie, is de mooiste kapel van dien aard, die zich in een Europeesch museum bevindt en kan als een voornaam type dier kunst beschouwd worden, die zoovele eeuwen van later Egyptisch kunstleven tot voorbeeld strekte. Wij kunnen hier de heerlijke reliëfkunst der Oude Egyptenaren in al haar realiteit en leven, haar eenvoud en naieve gebreken ten volle leeren kennen en genieten.

Afgietsels

a. Voorwand rechts: afbeelding van den overledene met een kommando-staf in zijn hand, en van zijn zoon Ptah-anch, die een vogel vasthoudt.

b. Bovenpost van den ingang, binnenzijde: tafereelen uit het landleven: rechts herten en geiten, links een jacht op vogels met behulp van een net, dat over een boom gespannen is, eenige vogels vliegen weg, andere worden in een kooi gestopt.

c. Gedeelte van de stèle; onderaan links: de overledene in priesterkleeding (panterhuid) met schepter en staf.

d. Gedeelte van den ingang links: een schip met bemanning en eenige roeiers.

e. Gedeelte van den ingang rechts: het neerwerpen van een rund om het te slachten.

f. Gedeelte van den ingang links: een gazel, die ten offer gevoerd wordt.

g. Gedeelte van den hoofdwand rechts: hiëroglyphen.
Gedeelte van den hoofdwand rechts: een groep runderen.
Gedeelte van den hoofdwand links: groep hardloopende personen.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

165 RELIËF.
Oude Rijk.
Kalksteen.
Gedeelte van grafwand, waarop waarschijnlijk een reeks voorstellingen, op het dagelijksch leven der Egyptenaren betrekking hebbend, aangebracht was. Hierop twee scènes, die geheel los van elkaar staan. Links: slagersknecht houdt schenkelstuk van stier of kalf vast, terwijl de slager, van wien nog juist een spoor van de linkerhand zichtbaar is, dit met zijn mes (bij de knie van den gezel) van het lichaam hakt. Links een moeilijk te vertalen tekst, op dit tafereel betrekking hebbend. Rechts: een fluitspeler, waarschijnlijk zittend. Tekst daarboven:
„fluitspelen voor de „Ka"."

„Ka" is de levenskracht, die den mensch tijdens zijn leven beschermt. Rechts daarvan staat het woord: schoon.
Afkomstig uit Sakkara.
H.: 30 cM.; B.: 43 cM.

Lit.: von Bissing, Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1934, IX, I, blz. 3-4; als Suppl. A van Meded. en Verhandel., No. 3, verschenen in Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 466, Pl. XXX.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

166 SCHAALTJE.
Oude Rijk, 5e dynastie (± 2560-2420 v. Chr.).
Albast.
Afkomstig uit Sakkara.
H.: 3.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 189.

Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

167 STÈLE.
Vroege Middenrijk.
Kalksteen, gepolychromeerd.
In den vorm van een deur. Den overledene en zijn vrouw voorstellend, staande bij een offertafel, waarop en waarbij allerlei offergaven zijn afgebeeld. Alles in primitieven stijl.
H.: 40 cM.

Lit.: von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Pl. 32.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

168 STÈLE.
Middenrijk, 11e dynastie (± 2000 v. Chr.).
Kalksteen.
In verzonken reliëf. Bovenaan de offerformule:
„Een koninklijk offer aan Osiris, eerste van het Westen en
„van de vreemde landen: een doodenoffer, brood, bier, duizend
„aan vee, ganzen, kleeren, alle zaken schoon en rein voor den
„eerwaarden Antef, geboren uit Inj."
Osiris is de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden. Daaronder een voorstelling van den doode, die het offer in ontvangst neemt.
H.: 28 cM.; B.: 18 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 219; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, I, blz. 8, Afb. 4; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 11, No. 1.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

EGYPTISCHE OUDHEDEN

(zie: Inleiding, blz. 49-54 en chronologische tabel, blz. 55)

Pl. 12 169 VROUWENBEELDJE.
Middenrijk.
Steen, donkerbruin.
Gekleed in een lang, nauwsluitend gewaad, de armen langs het lichaam hangend; op het hoofd een lange pruik. Voetstuk met de beide voeten is modern.
H.: 15 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

170 BEELDJE VAN EEN ZITTENDEN MAN.
Middenrijk.
Graniet, zwart.
Kaalhoofdig. Gehuld in een mantel met franje, waaruit alleen de handen steken. Zittend op een kubusvormigen zetel.
H.: 18 cM.
Lit.: von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Tekst, Afb. bij No. 50.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

171 KOP VAN EEN OUDEN MAN.
Middenrijk.
Graniet, donkergrijs.
Draagt een groote pruik. De kop vertoont de karakteristieke kenmerken van de kunstwerken uit het Middenrijk. Het gelaat is sprekend en hoekig met vooruitstekende jukbeenderen.
H.: 15 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, Pl. XVII.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

172 KOP.
Middenrijk.
Graniet, bruinrood.
Een koning met groote pruik voorstellend. De uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid) is weggebeiteld.
H.: 13 cM.

Coll.: Dr. H. C. Jelgersma, Oegstgeest.

173 MANNENBEELD.
Middenrijk.
Basalt, donkergroen.
Gekleed in een lang schort, zittend op een kubusvormigen zetel. Op het hoofd een pruik. De handen op de knieën rustend.
H.: 42 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

174 VROUWENBEELD.
Middenrijk.
Hout.
Gekleed in een lang, nauwsluitend gewaad. In loopende houding. Op het hoofd het teeken „sechet", haar aanduidend als boerin. In de rechterhand houdt zij een eend, zooals zij oorspronkelijk ook in de linkerhand droeg, welke verloren is gegaan. De kleuren zijn gedeeltelijk bewaard gebleven.
H.: 32 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

175 BEELDJE.
Verm. Middenrijk.
Hout.
Staande man voorstellend.
H.: 16 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 206.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

176 NIJLPAARDJE.
Middenrijk.
Fayence.
H.: 4 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 301.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

177 VAASJE.
Middenrijk.
Fayence, blauw, met zwarte beschildering.
Beschildering stelt lotusbladeren voor.
H.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

178 BEELD.
Nieuwe Rijk.
Graniet, zwart.
Koningin Hatsjepsoet (± 1500 v. Chr.) als man voorstellend. Gedeeltelijk bewaard gebleven. De koningin zit op een troon en is gekleed in het korte schort, met den leeuwenstaart tusschen de beenen en met een kraag om den hals. Zij leunt tegen een pijler, waarop een hiëroglyphisch opschrift, dat slechts ten deele over is.
H.: 61 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. X, 1929.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk wijlen H.M. de Koningin-Moeder).

(zie: Inleiding, blz. 49-54 en chronologische tabel, blz. 55)

179 BEELD.
Nieuwe Rijk.
Graniet, rood.
Koningin Hatsjepsoet (± 1500 v. Chr.) als vrouw voorstellend. Gedeeltelijk bewaard gebleven. De koningin was zittend voorgesteld, gekleed in een lang, nauwsluitend gewaad, met een kraag om den hals. Op het hoofd droeg zij den koninklijken hoofddoek, waarvan de drie uiteinden, n.l. van voren de twee geplooide, op de schouders afhangende, banden en van achteren de korte, gedraaide, op den rug afhangende vlecht, nog over zijn. Zij leunt tegen een pijler, waarop nog een deel van het opschrift, dat o.a. haar naam Māt-ka-re bevat.
H.: 53 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. X, 1929.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk wijlen H.M. de Koningin-Moeder).

180 RELIËF.
Nieuwe Rijk, 18e dynastie (1555-1350 v. Chr.).
Kalksteen.
Den kop van koning Thoetmosis III (1501-1447 v. Chr.) voorstellend. De koning draagt den hoofddoek, voorzien van den voorhoofdsband met het symbool der koninklijke waardigheid, den uraeus. Elke naamsaanduiding ontbreekt, doch dit reliëf vertoont de karakteristieke kenmerken van de periode der 18e dynastie en laat ons het echte Thoetmosis-gezicht zien met sterk individueele trekken, zooals wij dat ook van andere monumenten van dezen koning kennen.
H.: 31 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XVI, 1935.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

181 MANNENKOP.
Nieuwe Rijk.
Zandsteen, bruin.
H.: 11 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 285; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. Ant. Besch., 1931, VI, II, blz. 8, Afb. 9b.
Coll.: Dr. W. J. Leyds, den Haag.

182 SCARABEE (GODDELIJKE KEVER).
Nieuwe Rijk, 18e dynastie (1555-1350 v. Chr.).
Fayence, blauw.
Met de voorstelling van een leeuwenjacht en cartouches (naamringen) van Koning Amenhotep III (1411-1375 v. Chr.) en Koningin Teje.
L.: 7.5 cM.; B.: 5 cM.
Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

183 BALSAMARIUM.
Nieuwe Rijk, 18e dynastie, ± 1400 v. Chr.
Glas.
In zuilvorm.
H.: 9.5 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

184 STÈLE.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
Kalksteen.
Er is een zittende figuur op geschilderd, naar rechts gewend, gezeten voor een offertafel. Afkomstig uit El-Amarna.
H.: 14 cM.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (3733).

185 STÈLE.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
Kalksteen.
Van boven met een pyramide gekroond. Met twee voorstellingen: bovenaan de latere koning Hor-em-heb (± 1350-1315 v. Chr.), biddend voor en offerend aan den god Osiris (de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden); onderaan de vrouw en de kinderen van den overledene.
H.: 52 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. VII, 1926.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

186 STUDIERELIËF.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
Kalksteen.
Aan de eene zijde een studie van den kop van koning Amenhotep IV (Ichnaton, 1375-1358 v. Chr.), aan de andere zijde de kop van een jongen man. Afkomstig uit El-Amarna.
H.: 15 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 28.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (3799).

187 FRAGMENT VAN EEN VERZONKEN RELIËF.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
Zandsteen, met duidelijke resten van beschildering.
Een sterk realistisch mannenportret voorstellend. De pruik is zwart, vermoedelijk door blakering.
H.: 13 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 238; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., VII, I, Juni 1932, blz. 10, No. 6; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 12, No. 5.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

188 FRAGMENT VAN EEN FRESCO.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
Een vliegende watervogel voorstellend. Afkomstig uit het paleis van koning Ichnaton (1375-1358 v. Chr.) te El-Amarna.
H.: 27 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 61; City of Akhenaten, P. I, Pl. XXXIV, Muralpainting XVII.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6285).

189 EEN TIENTAL GIETVORMEN VOOR AMULETTEN OF ZEGELS VAN ROODE GEBAKKEN AARDE.
Nieuwe Rijk, Amarna-tijd (18e dynastie, 1555-1350 v. Chr.).
De gietvormen zijn bestemd voor de volgende afdrukken:
1. oeza-oog („gezonde oog").
2. een blad van een of andere plant.
3. een bloem.
4. een Bes-figuur (oud-Egyptische daemon) met tamboerijn in de hand.
5. een anch-teeken (het teeken voor leven).
6. een scarabee (goddelijke kever).
7. een korenbloem.
8. de dubbele naam van koning Ichnaton (1375-1358 v. Chr.).
9. de naam van Toet-anch-amon (± 1370 v. Chr.).
10. één groote en drie kleine ovaalvormige figuren.

L.: 2 à 3 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk W. Spijer, Amsterdam).

190 BEELD.
Nieuwe Rijk, 18e dynastie (1555-1350 v. Chr.).
Graniet, zwart.
Echtpaar, tegen een gebogen stèle gezeten. Namen: Amenhotep en Sennofer. Tekst op beide voorschoten en links en rechts op den zetel. Op de achterzijde boven twee oogen en een verticale inscriptie.
H.: 27 cM.; B.: 16 cM.
Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

Pl. 13 191 RELIËF.
Nieuwe Rijk.
Kalksteen.
Den kop van koning Toet-anch-amon (± 1370 v. Chr.) voorstellend. De koning draagt de z.g. blauwe kroon of krijgshelm, een hoofdtooi, die sinds het begin van het Nieuwe Rijk naast de witte en de roode kroon als dracht des konings voorkomt, van voren versierd met den uraeus (het symbool der koninklijke

waardigheid), van achteren met twee smalle, afhangende banden. Elke naamsaanduiding ontbreekt. Dat hier Toet-anch-amon voorgesteld is, blijkt bij vergelijking van dit portret met andere afbeeldingen van dezen koning.
H.: 39 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XVI, 1935.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

192 SCARABEE (GODDELIJKE KEVER).
Nieuwe Rijk, 18e dynastie (1555-1350 v. Chr.).
Goud, met blauwe fayence ingelegd.
L.: 2.5 cM.; B.: 2 cM.

Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

193 BEELDJE.
Nieuwe Rijk.
Fayence, blauw.
Den god Sjoe (den god, die den hemel draagt) voorstellend.
H.: 7 cM.

Coll.: F. Lugt, den Haag.

194 SCARABEE (GODDELIJKE KEVER).
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen.
L.: 6 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

195 AMULET.
Nieuwe Rijk.
Fayence, blauw.
In den vorm van het oeza-oog („gezonde oog").
B.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

196 AMULET.
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen.
Papyrusstengel met bloem voorstellend.
H.: 13 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 142; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 16, No. 27.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

EGYPTISCHE OUDHEDEN

(zie: Inleiding, blz. 49-54 en chronologische tabel, blz. 55)

197 BEELDJE.
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen.
Den beschermgeest der dooden, Kebehsenoef, voorstellend.
H.: 7 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

198 BAVIAAN.
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen.
Zittend.
H.: 9 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 163.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

199 BAVIAAN.
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen.
Zittend.
H.: 6 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 164.
Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

200 KEVER.
Nieuwe Rijk.
Fayence, blauw.
Gevleugeld met drie hangers, de Horus-zonen voorstellend (Horus, de zonnegod, is de zoon van Isis en Osiris, den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk en rechter over de dooden), afgebeeld als aap, jakhals en mensch.
H.: 15 cM.; B.: 16 cM.

Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

201 HALSKETEN.
Nieuwe Rijk.
Fayence, blauw.
Bestaat uit een groot aantal kleine, platte kralen.
L.: 82 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

202 HALSKETEN.
Nieuwe Rijk.
Fayence, groen en blauw.
Bestaat uit groote en kleine kralen, rond en plat, met als hanger een scarabee (goddelijke kever) van blauwe fayence; op het grondvlak daarvan staat de naam van koning Amenhotep III (1411-1375 v. Chr.).
L.: 52 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

203 VAAS.
Nieuwe Rijk.
Fayence, blauwgroen.
In den vorm van een lotuskelk.
H.: 17 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 460.

Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

204 VAASJE.
Nieuwe Rijk.
Albast.
H.: 10 cM.

Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

205 VAASJE.
Nieuwe Rijk.
Albast.
Met oor in den vorm van een eendensnavel.
H.: 8 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 198.

Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

206 GEHURKT BEELD.
Nieuwe Rijk, 18e of 19e dynastie.
Steen, grijs.
Tusschen de knieën een baviaan.
H.: 35 cM.; B.: 16 cM.

Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

207 BEELDGROEP.
Nieuwe Rijk, 18e of 19e dynastie.
Kalksteen, gepolychromeerd.
Twee priesters in knielende houding, die een plaat voor zich houden, waarop een zonneboot in reliëf, voorstellend. Daaronder een man in biddende houding. Tekst waarschijnlijk zonnehymne uit doodenboek.
H.: 35 cM.; B.: 24 cM.

Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

(zie: Inleiding, blz. 49-54 en chronologische tabel, blz. 55)

208 VERZONKEN RELIËF.
Nieuwe Rijk, 19e dynastie (1350-1205 v. Chr.).
Kalksteen.
Den schrijver Ta voorstellend in aanbidding voor den god Anubis (doodengod). Links op den voorgrond ligt de god als jakhals op een stelling; boven hem het oeza-oog („gezonde oog") als amulet afgebeeld. Rechts van hem knielt Ta met opgeheven armen. Tekst, welke op afgebeelde betrekking heeft, te beginnen bij de derde kolom, naar rechts lezend:
„Het geven van aanbidding aan de „Ka" van Anoebis, heer van „Imjoet, hoofd van de raadszaal der goden, heer van het land. „Uitgaan en ingaan in de onderwereld (en) de gestalte aan„nemen van den Benoe voor de „Ka" van den schrijver Ta zalig."
„Ka" is de levenskracht, die den mensch tijdens zijn leven beschermt. Imjoet is bijnaam van Anoebis. Benoe is de Egyptische vogel phoenix.
Tekst, welke op Anoebis betrekking heeft, te beginnen bij de tweede kolom, naar links lezend:
„Anoebis op zijn berg, heer van de necropolis, groote god, heer „van de doodenstad Gizeh."
H.: 53 cM.; B.: 62 cM.

Lit.: Als Suppl. A van Meded. en Verhandel., No. 3, verschenen in Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 469, Pl. XXXII.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

209 TWEE VERZONKEN RELIËFS.
Nieuwe Rijk, 19e dynastie (1350-1205 v. Chr.).
Kalksteen.
Behooren tot een serie van vijf uit het graf van den opzichter der goudsmeden, Sai-em-petref, die aan den staf van den doodentempel van Seti I (1313-1292) v. Chr.) te Abydos verbonden was. Een derde reliëf bevindt zich in het Gemeente-Museum, den Haag. Waarschijnlijk afkomstig uit Abydos.

Lit.: H. P. Blok, Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1926, I, blz. 81-94; Acta Orientalia 10, 1932.

Pl. 14 a In twee vakken verdeeld. In het midden boven: de doode met rechts zijn zuster; voor hen een met brooden beladen offertafel. Links hun zoon Amenmose, als priester kaalhoofdig. Boven deze groep een opschrift, dat door beschadiging geleden heeft. Achtste kolom van links naar rechts:
„Wijlen de opzichter der goudsmeden van het huis van Men„ma-at-re, Sai-em-petref (en) zijn zuster, de meesteres van het „huis, wijlen ..... zalig."
Men-ma-at-re is Seti I. Van zevende kolom af naar links:
„Te offeren wierook, rein en koel water, duizend aan brooden, „duizend aan wijn, duizend aan (ossen), duizend aan ganzen,

„duizend aan alle goede en reine zaken, van welke leeft de god,
„aan wijlen Sai-(em)-pet(ref zalig)."
Eerste kolom links:
„Zijn zoon, voortgekomen uit zijn lichaam, Amenmose."
Beneden: de doode met zijn zuster op den grond. Man is kaalhoofdig. Links brengen twee zonen en twee dochters hun ouders offergaven. Onder het blad met spijzen staat:
„Het aanbrengen van vruchten, groenten en spijzen door zijn
„zoon van zijn lijf, Amenmose."
H.: 76 cM.; B.: 57 cM.

Lit.: Als Suppl. A van Meded. en Verhandel., No. 3, verschenen in Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 467/68, Pl. XXXI.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

b De doode is in knielende houding, biddend afgebeeld.
Tekst boven:
„Heil U, Re, Harachte, Toem, heerscher van Heliopolis; brengt
„mijn hart op zijn plaats aan en mijn hart waar het hoort; aan
„wijlen Sai-em-petref zalig."
Re is de volwassen zonnegod op de middaghoogte. Harachte is de zon in den horizont. Toem is de ondergaande zon.
H.: 60 cM.; B.: 37 cM.

Coll.: Dr. H. C. Jelgersma, Oegstgeest.

210 VERZONKEN RELIËF.
Nieuwe Rijk, 19e dynastie (1350-1205 v. Chr.).
Kalksteen.
Groep van zeven kinderen met lotusbloemen in de hand. Vermoedelijk de zes kinderen van den overledene met een dienaar geheel rechts. Vóór elk der figuren is de naam geschreven. De vijf vrouwenfiguren dragen een lang, nauwsluitend gewaad en lange pruik; de twee mannen een vooruitstaand schort.
H.: 21 cM.; B.: 32 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 240; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, I, blz. 10, Afb. 5.

Coll.: F. Lugt, den Haag.

211 MANNENKOP.
Nieuwe Rijk, 19e dynastie (1350-1205 v. Chr.).
Quartziet.
H.: 15.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 282; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 22, No. 55.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

212 RELIËF.
Verm. Nieuwe Rijk.
Kalksteen.
Een vogel voorstellend. Beeldhouwersmodel voor de hiëroglyphe: „w".
H.: 14 cM.; B.: 11 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 317; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 12, No. 4.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

213 KANNETJE.
Nieuwe Rijk, 19e dynastie (1350-1205 v. Chr.).
Brons.
Het handvat, dat uitloopt in een lotusbloem, is door drie klinknagels bovenaan aan het kannetje bevestigd. Met linnen overblijfsels van het oorspronkelijke foedraal. Afkomstig uit Abydos.
H.: 11 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

214 IBISKOP.
Nieuwe Rijk, 19e-22e dynastie (1350-850 v. Chr.).
Brons.
H.: 16 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 388; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 18, No. 42.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

215 BEELD.
± 1000 v. Chr.
Brons.
De godin Neith (de godin van Saïs, in de Delta) voorstellend. Rondom den sokkel de woorden:
„Neith spreekt: ik geef alle leven en alle gezondten aan Nen,
„zoon van Paneternoe, geboren uit de meesteres van het huis „Eje."
H.: 24 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 367.
Coll.: A. Andriesse, Amsterdam.

216 KAT.
Nieuwe Rijk, verm. 24e dynastie (720-712 v. Chr.).
Brons, groene patina.
In de oogen een spoor van goud-inlegsel. Afkomstig uit Bubastis (in de Delta). Symbool der daar vereerde godin Bastet.
H.: 17.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 396; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 18, No. 39.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

217 GEHURKT BEELDJE.
25e dynastie (712-663 v. Chr.) of verm. iets later.
Graniet, zwart.
In de rechterhand het teeken anch (leven), in de linkerhand een voorwerp, dat waarschijnlijk een vrucht is. Ruwe inscripties slechts als silhouet ingegraveerd. Op den rugpijler staat: „Plaats U achter hem Godsvader, vierde priester van Amon, „genaamd Hor."
Hor is de naam van den afgebeelde. Op het kleed drie horizontale lijnen:
„Een koninklijk offer moge gegeven worden aan Amon-Re, „Heer van Karnak. Eerste van Karnak. Moge hij geven uit te „gaan als ziel en voort te duren als mummie, terwijl een gave „van water als dagelijksch offer gebracht worde, voor den „Ka" „van den godsvader, den Profeet van Amon-Re, koning der „goden, den vierden priester van Amon, Hor, Zalig, Zoon van „Montemhat, zoon van de meesteres van het huis Neschonsoe."
Amon is de hoofdgod van Thebe. Amon-Re is de zonnegod. „Ka" is de levenskracht, die den mensch tijdens zijn leven beschermt.
Dit beeldje is waarschijnlijk afkomstig uit Thebe.
H.: 6.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 276; G. Roeder, Vier Statuen, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales, 1935, III, blz. 387 e.v., Afb. I-III; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 20, No. 51.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

218 GEHURKT BEELD.
25e dynastie (712-663 v. Chr.) of verm. later.
Graniet, zwart.
In de rechterhand een voorwerp dat waarschijnlijk een vrucht is; de linkerhand ligt vlak uitgestrekt. De inscriptie en afbeeldingen zijn als silhouetten in de gepolijste oppervlakte aangebracht. Op de voorzijde staat „Osiris Ser Zalig" voor Amon-Re (de hoofdgod van Thebe en zonnegod), Moet (de godin, die naast Amon voorkomt) en Chonsoe (de zoon van Amon en Moet). Inscriptie is aan de voorzijde in vier horizontale lijnen geplaatst en luidt:
„Hij zegt: Uw gezicht tot mij, o Amon, levende Ziel, voortreffe-„lijke beschermer van de voorbijgeganen! Moge gij mijn beeld „laten voortbestaan onder Uwe gunstelingen .... op de aarde. „Uw (levens)adem zij in mijn keel, Uw licht verjonge mijn „lichaam."
Op den linkerschouder de naam van den afgebeelden „Godsvader Osiris Ser Zalig", op den rechter:

„Zoon van den Godsvader Jrj-Jrj. Zalig."
Afkomstig uit Karnak, in 1910 in een put gevonden.
H.: 26 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 287; G. Roeder, Vier Statuen, Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales, III, 1935, blz. 389 e.v., Afb. IV-VI; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 21, No. 52.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

219 TORSO.
Saïtische tijd.
Graniet, zwart.
Den god Osiris (de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden) voorstellend als mummie, gewikkeld in een kleed, waaruit alleen de handen te voorschijn komen. In de rechterhand een geesel, in de linkerhand een staf. Aan de rugzijde een zuil, waarop een hiëroglyphische inscriptie van twee regels, inhoudende een offerformule.
H.: 36 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XIV, 1933.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden
(Geschenk Mevrouw Insinger-Everwijn Lange, Bennekom).

220 BORSTBEELD.
Saïtische tijd.
Basalt.
Een man met inscriptie op den rug, bij den naam afgebroken, voorstellend.
H.: 19 cM.; B.: 15 cM.

Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

Pl. 15 221 KONINGSKOP.
Saïtische tijd.
Zandsteen, bruin.
H.: 15 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 289; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1931, VI, II, blz. 8, Afb. 9a.

Coll.: Dr. W. J. Leyds, den Haag.

Pl. 16 222 RELIËF.
Saïtische tijd.
Kalksteen.
Valk voorstellend. Beeldhouwersmodel. Afkomstig uit Samenhoed (in de Delta).
H.: 13 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterdam 1931, No. 330; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1933, VIII, I, blz. 1, Afb. 2.

Coll.: F. Lugt, den Haag.

223 RELIËF.
Saïtische tijd.
Kalksteen.
Schrijdenden ram voorstellend. Beeldhouwersmodel.
H.: 10 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 332.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

Pl. 16 224 RELIËF.
Saïtische tijd.
Kalksteen.
Den koningstitel: njsoet-bjtjt voorstellend. Beeldhouwersmodel.
H.: 13 cM.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

225 PECTORAAL (BORSTSCHILD).
Saïtische tijd.
Leisteen, met blokjes kornalijn en malachiet ingelegd.
Reliëf, voorstellend man in aanbidding voor Osiris (de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden), op zijn troon gezeten. Aan de achterzijde een ded (eeuwigheid)-zuil als Osiris-symbool, aan weerszijden geflankeerd door een strik, het symbool van de godin Isis, die steeds tezamen met Osiris voorkomt.
H.: 9.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 449; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 16, No. 29.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

Pl. 17 226 BEELD.
Saïtische tijd.
Brons.
Zittende Horus (de Zonnegod, zoon van Osiris, de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden, en Isis) met sperwerkop en (losse) dubbele kroon, voorstellend. Oogen met goud ingelegd.
L.: 71 cM.; B.: 13 cM.
Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

227 BOVENSTUK VAN EEN BEELD.
Saïtische tijd.
Brons.
Den god Osiris (de heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden) zittend voorstellend, met de armen over de borst gekruist; in de handen den schep-

ter en den geesel, over de schouders een kraag, op het hoofd de kroon van Opper-Egypte met de uraeus-slang (het symbool van koninklijke waardigheid). Aan de kin een baard. De beenen zijn afgebroken.
H.: 17 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

228 BEELDJE.
Saïtische tijd.
Brons.
Godin Neith (de godin van Saïs, in de Delta), voorstellend. Zij staat op het rechterbeen, het linker is naar voren geplaatst. Zij draagt een lang nauwsluitend gewaad, op het hoofd de kroon van Beneden-Egypte. De linkerarm is gebogen en rustte op een staf, de rechterarm hangt recht naar beneden. Om den hals een breede, gegraveerde ketting, bestaande uit vier rijen ornamenten. De oogen en de halskraag waren in zilver ingelegd.
H.: 20 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 73.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (391).

229 BEELDJE.
Saïtische tijd.
Brons.
Ptah (de hoofdgod van Memphis) staand voorstellend.
H.: 15 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 363; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 18, No. 44.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

230 BEELDJE.
Saïtische tijd.
Brons.
Staanden Osiris (den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden) met geesel en schepter voorstellend.
H.: 24 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 355; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 18, No. 41.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam

231 BEELDJE.
Saïtische tijd.
Brons.
Zittende Isis met Horus (de zonnegod, zoon van Osiris, den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk en rechter over de dooden, en Isis) op schoot.
H.: 16 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 360; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 18, No. 40.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

232 BEELDJE.
Saïtische tijd.
Brons.
Den god Amon (de hoofdgod van Thebe) staand voorstellend.
H.: 17 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 377.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

233 STIER.
Saïtische tijd.
Brons.
Z.g. Apis, op een voetstuk, met op den kop tusschen de horens een zonneschijf met de uraeus-slang (het symbool van koninklijke waardigheid), op het voorhoofd een gouden driehoek, het kenmerk van den apis-stier en met om den hals en op den rug een ornamentiek, vertoonende een halsband, een gevleugelde zonneschijf en een zadelvormig, in ruiten verdeeld kleed.
H.: 11 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

234 KROKODIL.
Saïtische tijd.
Brons.
Liggend met uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid) en met een door twee struisveeren geflankeerde kroon van Boven-Egypte, waarboven de zonneschijf. Oorspronkelijk deksel van een doosje of een model van een tempeltje.
H.: 22 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 391; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 19, No. 50.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

235 KAT.
Saïtische tijd.
Brons.
Zittend.
H.: 13 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 397.
Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

Pl. 18 236 KOP VAN EEN KAT.
Saïtische tijd.
Brons.
Met gouden oorring.
H.: 11 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 403.
Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

237 KOP VAN EEN KAT.
Saïtische tijd.
Brons.
Om den hals een collier, waaraan een amulet met een z.g. oeza-oog („gezonde oog").
H.: 14 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

238 IBIS.
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 10 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 386.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

239 IBIS.
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 5.5 cM.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

240 IBISKOP.
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 10 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

241 VLEERMUIS.
Saïtische tijd.
Brons.
Rechtopstaand, met spitsen snuit en groote, doorboorde ooren. De voorpooten zijn bij den elleboog afgebroken, de staart ligt links achter het lichaam. De vleugels zijn op den rug voorgesteld door een patroon van lijnen en strepen.
H.: 23 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, Pl. XVIII.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 19 242 SPERWER.
Saïtische tijd.
Brons.
In zittende houding.
H.: 20 cM.

Coll.: K. Oud Gz., Santpoort.

243 SPERWER.
Saïtische tijd.
Brons.
In zittende houding. De veeren op kop en vleugels zijn door een patroon van ingekraste lijnen aangeduid. Enkele teenen zijn afgebroken.
H.: 20 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

244 SPERWER.
Saïtische tijd.
Brons.
Op den kop de dubbele Egyptische koningskroon; op de borst een kraag en op het lichaam een ornamentiek, ontleend aan de veeren van dezen vogel. De pooten ontbreken.
H.: 17 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

245 SPERWER.
Saïtische tijd.
Brons.
De zonnegod Horus als sperwer voorgesteld, getooid met de dubbele kroon van Boven- en Beneden-Egypte. Oorspronkelijk deksel van een doosje, waarschijnlijk gediend hebbend voor het bewaren van mummies van kleine dieren.
H.: 12 cM.
Lit.: Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 19, No. 47.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

246 ICHNEUMON (PHARAO-RAT).
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 6 cM.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

247 URAEUS-SLANG (SYMBOOL VAN KONINKLIJKE WAARDIGHEID).
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 7 cM.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

248 SISTRUM (MUZIEKINSTRUMENT).
Saïtische tijd.
Brons.
H.: 18 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 431.
Coll.: J. W. Nienhuys, Bloemendaal.

249 BOVENGEDEELTE VAN EEN CEREMONIEELEN STANDAARD.
Saïtische tijd.
Brons.
In den vorm van een tweetandige vork. De holle steel is bovenaan voorzien van een schroef en twee gaatjes ter bevestiging van een houten standaard. Tusschen de twee tanden van de vork een à-jour bewerkte groep van verschillende emblemen, n.l. een ded (eeuwigheid)-zuil, een anch (leven)-teeken en een oeas-schepter (godenschepter, van boven van een gazellenkop voorzien) tezamen op het teeken noeb (goud).
H.: 21 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk W. Spijer, Amsterdam).

250 SPIEGEL.
Saïtische tijd.
Brons.
Aan weerszijden een sperwer.
H.: 22 cM.

Gemeente-Museum, den Haag.

251 SPIEGEL.
Verm. Saïtische tijd.
Brons.
Handvat in den vorm van een meisjesfiguur met papyrusbloem. Armen ontbreken.
H.: 24 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 433.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

252 RELIËF.
Saïtische tijd.
Fayence, groen.
De zonnegod Horus (zoon van Osiris, den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk, en rechter over de dooden, en Isis), op de hiëroglyphe noeb (goud), dus als koningstitel Hornoeb (gouden Horus), afgebeeld. Boven is een gedeelte van de inscriptie, vermoedelijk een koningsnaam, nog zichtbaar.
H.: 8 cM.; B.: 5.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 169; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 11, No. 2.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

253 GROEPJE.
Saïtische tijd.
Fayence, groen.
Gier, die een koning beschermt, voorstellend.
H.: 4 cM.

Coll.: F. Lugt, den Haag.

254 TWEE OESJABTI'S (BEELDJES, DEN DOODE IN HET GRAF MEDEGEGEVEN).
Saïtische tijd, ± 600 v. Chr.
Fayence, groen.
Ten name van generaal Anch-wah-jib-Re (= Leve Psammetichus). Wah-jib-Re is een naam van koning Psammetichus I (663—609 v. Chr.). Afkomstig uit Sakkara.
H.: 17 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 128 en 129; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 15, No. 13.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

255 AMULET.
Saïtische tijd.
Fayence, groen.
Ded (eeuwigheid)-zuil voorstellend.
H.: 11 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 137; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 16, No. 28.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

256 VERZONKEN RELIËF.
Ptolemaeën tijd, verm. 3e eeuw v. Chr.
Kalksteen, gepolychromeerd.
De godin Sechmet (de hoofdgodin van Memphis) voorstellend met den leeuwenkop, versierd met zonneschijf en uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid) ten teeken, dat zij beschouwd wordt deel uit te maken van het zonne-pantheon. In de linkerhand papyrusstengel als staf, in de rechter het teeken anch (leven). In de linkerkolom boven:
„geliefd door Ptah, meesteres van den hemel."
Ptah is de god, die naast Sechmet in Memphis steeds voorkomt. Onderaan:
„Ik heb gegeven aan U alle lengte van hart (= *vreugde*) gelijk „(*die van*) Re."
Re is de zonnegod. Waarschijnlijk afkomstig uit een tempelwand in Dendera uit den tijd van Koning Ptolemaeus II Philadelphos (283-245 v. Chr.).
H.: 44 cM.; B.: 24 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 247; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 12, No. 7.

Coll. W. A. van Leer, Amsterdam.

257 VERZONKEN RELIËF.
Ptolemaeën tijd, verm. 3e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Aansluitend bij No. 256. Koning Ptolemaeus II Philadelphos (283-245 v. Chr.) een beeld van de godin der waarheid, Ma-at, offerend aan den god Ptah (hoofdgod van Memphis). Boven het Ptah-beeld staat:
„de god die zich in Dendera bevindt,
„god schoon van gezicht, Hij die zit op den grooten troon,
„Ptah, heer der waarheid, koning der beide landen."
Rechts staat:
„Ik heb gegeven aan U eeuwigheid als koning der beide landen."
In de handen de oeas-schepter (godenschepter, van boven voorzien van een gazellenkop), versierd met de teekens anch (leven) en ded (eeuwigheid). Links boven twee verticale cartouches (naamringen), waaruit de naam van Koning Ptolemaeus II Philadelphos is op te maken. Tusschen ornament van twee slangenkoppen naast de cartouches:
„Horus van Edfoe, voortreffelijke god, heer van den hemel."
Horus, de zonnegod, is de zoon van Osiris, den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk en rechter over de dooden, en Isis.
Links van den koning:
„Ik geef de Ma-at aan mijn vader, opdat hij een met leven begiftigde moge zijn."
H.: 44 cM.; B.: 40 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 248; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 13, No. 8.

Coll. W. A. van Leer, Amsterdam.

258 RELIËF.
Ptolemaeën tijd 2e eeuw v. Chr.
Fijne kalksteen, grijs.
Tusschen de hiëroglyphen komt een voorstelling voor van den priester Pedimoethes, die een pleng- en wierookoffer brengt aan een staande godheid, die een groote kroon draagt. Achter deze figuur twee tronende godheden, een met een dubbele kroon, een met een kroon van Opper-Egypte. Deze godheden zijn de godinnen Moet (godin, die naast Amon, den hoofdgod van Thebe, voorkomt), Anaïtis (een ten tijde der 18e dynastie in Egypte geïmporteerde godin, uit Syrië afkomstig) en de god Chonsoe (de zoon van Amon en Moet).
H.: 51 cM.

Lit.: von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Pl. 120a.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (7776).

259 RELIËF.
Ptolemaeën tijd.
Kalksteen.
Een koningskop voorstellend. Beeldhouwersmodel.
H.: 14 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 324.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

260 RELIËF.
Verm. Ptolemaeën tijd.
Kalksteen.
Koningskop met z.g. blauwe kroon of krijgshelm, een hoofdtooi, die sinds het begin van het Nieuwe Rijk als dracht van den koning naast de witte en de roode kroon voorkomt. Op de kroon links een valk met zonneschijf, die een vleugel uitspreidt en in de klauwen een met een struisveer versierden waaier vasthoudt. Rechts daarvan een uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid) met de kroon van Beneden-, daarnaast een met die van Boven-Egypte. Waarschijnlijk een beeldhouwersmodel. Uraeus, neus en mond eenigszins gerestaureerd.
H.: 14 cM.; B.: 11 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 241; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 11, No. 3.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

261 FRAGMENT VAN EEN RELIËF.
Ptolemaeën tijd.
Kalksteen.
Ramskop op menschenschouders aan de beide zijden.
H.: 9.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 249.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

262 RELIËF.
Ptolemaeën tijd.
Kalksteen.
Koningskop voorstellend. Beeldhouwersmodel. Op den achterkant en de zijvlakken vierkant-verdeeling als richtmiddel bij het zoeken naar den vorm.
H.: 24 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 318.

Coll.: F. Lugt, den Haag.

263 MANNENKOP.
Ptolemaeën tijd.
Kalksteen.
Op de achterzijde een verdeeling in vierkanten (zie No. 262).
Beeldhouwersmodel.
H.: 16 cM.

Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

264 FRAGMENT VAN EEN GEZICHT.
Ptolemaeën tijd.
Leisteen.
H.: 5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 296; Meded. en Verhandel. „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 22, No. 56.

Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

265 FRAGMENT VAN EEN ZUIL.
Ptolemaeën tijd.
Graniet.
Met Hathor (godin der liefde)-kapiteel.
H.: 24 cM.; B.: 21 cM.

Coll.: Professor en Mevrouw van der Wielen-Huber, Hilversum.

266 RELIËF.
Ptolemaeën tijd.
Stuc.
Kop voorstellend.
H.: 19 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 35.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1937).

267 MUMMIEMASKER.
Ptolemaeën tijd.
Hout, met resten van vergulding.
H.: 30 cM.

Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 272, Pl. XXII.

Coll.: P. Brandt, Amsterdam.

268 BEELDJE.
Ptolemaeën tijd.
Fayence, groen.
De godin Isis op een troon zittend, met den zonnegod Horus (het kind van Isis en Osiris) op schoot.
H.: 9 cM.

Coll.: Professor en Mevrouw van der Wielen-Huber, Hilversum.

269 BEELDJE.
Ptolemaeën tijd.
Fayence, blauw.
Een koning voorstellend, zittend op een troon, waarop aan de zijkanten in à-jour bewerking een krijgsgevangene. Op den rug een bekleeding van veeren, ontleend aan het sperwermotief. De koning is gekleed in een kort schort. Op het hoofd de koninklijke hoofddoek met de uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid).
H.: 18 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., N.R. XIX, 1938.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden

270 TWEE OFFERVAASJES.
Ptolemaeën tijd.
Fayence, blauw.
In den vorm van de hiëroglyph: „hs" (kruik).
H.: 17 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 117.
Coll.: E. A. Veltman, Bloemendaal.

271 BEELD.
Ptolemaeën tijd, 1e eeuw v. Chr.
Brons.
Op nog origineele basis van stucco staat de godin Isis. Zware draperie met karakteristieken Isis-knoop tusschen de borsten. Op het hoofd een gecompliceerde, symbolische kroon. In de linkerhand een staf, die bekroond is door een kelk, waarop Harpocrates (de jonge zonnegod Horus, zoon van Osiris en Isis, met jeugdlok en vinger aan den mond) zit.
H.: 30 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 624; von Bissing, die Kultur des alten Aegyptens, II, Pl. 51; Sieglin-Schreiber, Ausgrabungen in Alexandrië, II, 1A, blz. 77.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7974).

272 BEELD.
Verm. Ptolemaeën tijd.
Brons.
Den god Amon-Re (hoofdgod van Thebe) met kroon, staand, voorstellend.
H.: 36 cM.
Coll.: de Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

273 GROEPJE.
Ptolemaeën tijd.
Brons.
Staande Isis, die Horus (de zonnegod, zoon van Osiris, den heerscher van de Andere Wereld, het Doodenrijk en rechter over de dooden, en Isis) voedt. Horus is getooid met de dubbele kroon van Boven- en Beneden-Egypte.
H.: 5 cM.

Coll.: Prof. Dr. J. Q. van Regteren Altena, Amsterdam.

274 KAT.
Ptolemaeën tijd.
Brons.
H.: 35 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ant. Voorw. Egypte en V.-Azië, Amsterd. 1931, No. 398.
Coll.: A. Stheeman, Haarlem.

275 GEHURKT FIGUURTJE.
Ptolemaeën tijd.
Glas, gekleurd.
H.: 10 cM.

Gemeente-Museum, den Haag.

276 BEELDJE.
Ptolemaeën tijd.
Glas, zwart.
Een neger (krijgsgevangene) voorstellend.
H.: 9 cM.

Gemeente-Museum, den Haag.

277 JAKHALS.
Ptolemaeën tijd, 1e eeuw v. Chr.
Glas, blauw.
De doodengod Anoebis is als liggende jakhals uitgebeeld. Dergelijke stukken zijn gebruikt als inlegsels van houten meubelen, waardoor de blauwe kleur vroeger niet zichtbaar was.
H.: 5 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1754.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7720).

278 SCARABEE (GODDELIJKE KEVER).
Ptolemaeën tijd.
Glas, blauw.
L.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Tj. van der Meulen).

279 AMPHORA.
Glas, donkerblauw, geel en groen.
H.: 10 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem (Coll.: Ph. J. Stokvis).

280 ALABASTRON (ZALFFLESCHJE).
Glas, opaak-groen met gele en witte versieringen.
H.: 10.5 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

281 ALABASTRON (ZALFFLESCHJE).
Glas, opaak-blauw met gele versieringen.
Met twee oortjes.
H.: 9 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

282 FLESCHJE.
Glas, blauw en doorzichtig.
Spiraalvormig geribd. Met twee oortjes.
H.: 11.5 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

283 FLESCHJE.
Glas, blauw en doorzichtig.
Met gerehausseerde middenversiering, waartusschen een soort van kalkachtige vulling.
H.: 9.5 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

284 MUMMIEMASKER VAN EEN JONGEN MAN.
Romeinsche tijd.
Stuc, met sporen van roode beschildering.
Het korte haar hangt vrij over voorhoofd en slapen. De oogen zijn met glas ingelegd en bestaan uit zwart en wit glas in een omlijsting van blauwe fayence.
H.: 17 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

285 MUMMIEMASKER VAN EEN MAN.
Romeinsche tijd.
Stuc.
H.: 22 cM.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (988).

286 RELIËF.
Romeinsche tijd, 1e eeuw n. Chr.
Kalksteen, bruin.
Keizer Tiberius (keizer van 17-34 n. Chr.) is voorgesteld onder een zonneschijf knielend en een offer brengend aan de godin Isis en haar zoon, den zonnegod Horus. Isis draagt de dubbele kroon en houdt in de handen een papyrusschepter en een levensteeken. Horus heeft een sperwerkop en in de handen een oasschepter (godenschepter, van boven voorzien van een gazellenkop) en een levensteeken.
H.: 68 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 42; H. P. Blok, Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. Ant. Besch., 1929, IV, II, blz. 6-8.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7763).

287 MUMMIEMASKER EENER JONGE VROUW.
Romeinsche tijd, eind 1e eeuw n. Chr.
Stuc.
Gecompliceerd kapsel. Rondom voorhoofd en slapen hangen zorgvuldig gedraaide lokken, middenin ligt een scheiding, terwijl de groote massa haar tot een wrong gedraaid is, die bovenop de kruin ligt. Het gelaat herinnert aan Grieksche typen. De oogleden zijn plastisch weergegeven, de oogen zijn blauw geschilderd, het haar zwart. Op het gelaat is geen spoor van kleur meer aanwezig. Aan de ooren hangen oorbellen, bestaande uit een ringetje, waaraan drie balletjes zijn geregen.
H.: 24 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 108.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (725).

288 MUMMIEMASKER VAN EEN KNAAP.
Romeinsche tijd, tijd van Trajanus (98-117 n. Chr.).
Stuc.
Het gelaat donkerbruin, het haar was zwart.
H.: 20 cM.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7110).

289 BEELDJE.
Romeinsche tijd, 1e-2e eeuw n. Chr.
Brons.
Harpocrates (de jonge zonnegod Horus) als jonge god geheel naakt voorgesteld, met het linkerbeen naar voren geplaatst, den linkerarm recht naar beneden hangend en den rechter wijsvinger aan den mond houdend. Aan de rechterzijde van het

hoofd de jeugdlok. Op het hoofd de dubbele kroon met de uraeus-slang (symbool van koninklijke waardigheid). Om den hals hangt een amulet.
H.: 17 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 76.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (108).

290 MUMMIEMASKER VAN EEN MAN.
Romeinsche tijd, tijd van Hadrianus (117—136 n. Chr.).
Stuc.
Met baard. De oogen groot, het haar krullend met scherpe inhammen boven de oogen.
H.: 24 cM.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7124).

291 MUMMIEPORTRET.
Romeinsche tijd, eind 2e eeuw n. Chr.
Op hout geschilderd.
Een jonge Griekin uit dien tijd voorstellend. Met sterk gefriseerd haar, dat in lokken op het voorhoofd en bij de ooren afhangt. Als sieraden draagt zij aan de ooren gouden ringen met parels en om den hals een smallen rooden band. Gekleed in een purper-violette tunica met twee zwarte schouderbanden en een mantel van dezelfde kleur.
H.: 34 cM.
Lit.: Elsevier's Maandschrift 43, 1933, No. 7.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

292 STÈLE.
Romeinsche tijd, ± 200 n. Chr.
Kalksteen.
Een god als Romeinsch soldaat, steunend op zijn lans. In de linkerhand een bijl; op het hoofd de band, die typisch is voor dezen tijd. Gekleed in korten wapenrok, waarover een op den schouder bevestigde mantel, die achter de figuur als verdieping is aangegeven. Eigenaardig is, dat het werk in twee methoden is uitgevoerd: in laag reliëf en „en creux".
H.: 36 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 943; von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Pl. 121.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7803).

293 MUMMIEPORTRET.
Romeinsche tijd, begin 3e eeuw n. Chr.
Op hout geschilderd.
Een man van middelbaren leeftijd met donker, lichtgrijzend

haar, snor en baard, blauwe oogen en roodbruine gelaatskleur voorstellend. Gekleed in een witte tunica met paarse schouderbanden. De man is het type van een Grieksch-Egyptenaar uit dien tijd.
H.: 35 cM.
Lit.: Elsevier's Maandschrift 43, 1933, No. 7.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

294 RELIËF.
Koptisch, 4e-6e eeuw n. Chr.
Kalksteen.
Adelaar onder een arcade, waarvan het tympanon is opgevuld met decoratief versierden driehoek. Arcade is met ornamentalen rand omgeven; hieronder een kruis, geflankeerd door twee Egyptische symbolen. Onder dit geheel staat adelaar met uitgespreide vleugels. Uit het kruis blijkt, dat dit een Christelijk monument is.
H.: 43 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 947; von Bissing-Bruckmann, Denkmäler aegyptischer Skulptur, Pl. 122.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7798).

295 RELIËF.
Koptisch, ± 5e eeuw n. Chr.
Kalksteen.
In lijst van gestileerde bladeren vliegt een adelaar. Het dier is, op de Koptische manier, decoratief opgevat: één contourlijn zonder oversnijdingen, met een binnenteekening. Het reliëf is niet geheel voltooid; het vlak slechts ten deele glad gemaakt. Wellicht is met den vogel, de Phoenix, het symbool van de herleving, bedoeld.
H.: 85 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 946.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7809).

296 RELIËF.
Koptisch, 4e-6e eeuw n. Chr.
Kalksteen.
Twee zuiltjes dragen een decoratief versierden boog, waarvan het gevelveld is opgevuld met een schelp. Daaronder een kruis. Beneden: een nog niet verklaarde inscriptie.
H.: 51 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 948.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7804).

297 SLEUTEL.
Koptisch, 4e eeuw n. Chr.
Brons.
Ingeslagen versiering.
H.: 4.5 cM.

Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

298 TWEE SLEUTELS.
Koptisch, 5e eeuw n. Chr.
Brons.
Van één slot: een schuif- en een draaisleutel, beide versierd met mannenfiguurtjes.
H.: 12 cM.; H.: 8 cM.

Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

299 SLEUTEL.
Koptisch, 6e eeuw n. Chr.
Brons.
Met kleinen baard.
H.: 8.5 cM.

Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

MESOPOTAMIË

1. INLEIDING

Het oude Mesopotamië is behalve door zijn groote kunst (plastiek en reliëfs), waarvan in de verzamelingen hier te lande slechts enkele mooie voorbeelden worden aangetroffen, vooral belangwekkend door de talrijke inscripties, die met het eigenaardig spijkerschrift op kleitafeltjes ingegrift zijn. De grondslag der Leidsche verzameling van spijkerschrift-inscripties was de collectie van wijlen Prof. F. E. Peiser, aangekocht in 1922, heden als *Collectie Böhl* bewaard in de Assyriologische Werkkamer te Leiden. Deze collectie werd sindsdien telkens door nieuwe aanwinsten (gedeeltelijk eigendom der Werkkamer) uitgebreid. Van de ongeveer 1800 kleitafels in deze en enkele kleinere collecties hebben wij ongeveer tachtig representatieve exemplaren voor de tentoonstelling uitgezocht. Hieraan werd toegevoegd een keur uit de verzameling van terracotta's en amuletten, die zich sedert 1932 in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden bevindt, voorts enkele cylinder-zegels uit het Allard Pierson Museum te Amsterdam en het Rijksmuseum van Oudheden en de Collectie Böhl te Leiden.

Het *spijkerschrift* of *wigschrift* heeft zijn naam van de samenstelling der enkele teekens uit wiggen of „spijkers" en driehoeken. Deze vorm der schrifttеekens is te verklaren uit het schrijfmateriaal: de aanvankelijk zachte klei, die in de alluviale vlakten van Beneden-Mesopotamië overal voor het grijpen was. Uit deze klei werden tafels of tabletten gevormd (de grootste, die bekend is, één meter in omvang, de kleinste niet grooter dan een postzegel; daarna werd de oppervlakte glad gemaakt (de voorzijde meestal plat en de achterzijde gewelfd) en werden er met een griffel de teekens ingedrukt. Op zachte klei kan men geen ronde lijnen trekken; ook wordt elke rechte lijn aan 't begin wat breeder en verkrijgt de gedaante van een wig of spijker. De richting van dit schrift, dat zijn oorspronkelijk karakter van beeldschrift reeds vroeg verloren heeft, is van rechts naar links. De enkele teekens (elk bestaande uit combinaties van „spijkers") duiden geen letters, maar òf geheele woorden (ideogrammen) òf lettergrepen (syllabes) aan.

Het aantal der verschillende teekens is buitengewoon groot, ook al omdat de Semieten dit op zich zelf reeds ingewikkeld schrift van de Sumeriërs overgenomen en op hun anderssoortige taal toegepast hebben. Door de ontcijfering van dit spijkerschrift (evenals door die

van de Egyptische hiëroglyphen) werd onze kennis van de geschiedenis meer dan verdubbeld. De oudste van deze inscripties (nog met ronde lijnen geteekend en nog bijna zuiver beeldschrift) zijn van vóór 3500 v. Chr., de jongste van omstreeks het begin van onze jaartelling. Van de hier tentoongestelde specimina is het oudste van ongeveer 3200, het jongste van 91 v. Chr.: een tijdruimte ongeveer even lang als die van de verovering van Troje of van den woestijntocht der Israëlieten tot op onze dagen. Natuurlijk hebben ook de vorm en de stijl van het schrift gedurende deze lange periode veel veranderingen ondergaan.

2. PRAEHISTORIE

De vlakte bij den benedenloop der beide rivieren Eufraat en Tigris was (evenals het Nijlland Egypte) buitengewoon vruchtbaar door de geregelde overstroomingen, mits deze door dijken en kanalen werden geregeld. Door den dwang tot geregelden, gemeenschappelijken arbeid ontstonden in deze vlakten bij de uitmondingen der groote rivieren de oudste staatkundige organisaties. Door haar weelderige vruchtbaarheid oefenen deze vlakten haar aantrekkingskracht op de omwonende bevolkingen uit. Het ongezonde klimaat (de bijna ondragelijke zomerwarmte der landen rondom de Perzische golf) en de geleidelijke verzanding van de kuststreek waren echter in het Zuiden een ernstige belemmering van de ontwikkeling.

Men noemt de verschillende perioden naar de vindplaatsen, waar het eerst sporen daarvan gevonden zijn: de *El-Obeid*-periode (ca. 4000—3700 v. Chr.), de *Uruk*-periode (ca. 3700—3400 v. Chr.) en de *Djemdet-Naṣr*-periode (ca. 3400-3100 v. Chr.). Omstreeks 3600 hebben de Proto-Sumeriërs het alluviaalland veroverd en den eersten grooten bloeitijd (*Uruk* VI—IV) ingeluid. Omstreeks 3100 v. Chr. begint het binnendringen der (Semietische) Proto-Akkadiërs, gevolgd door het veroveraarsvolk der Sumeriërs. De bijzonderheden zijn nog onzeker. De uitvinding van het beeldschrift, waaruit het spijkerschrift is ontstaan, is te danken aan de *Proto-Sumeriërs*.

3. DE OUD-SUMERISCHE PERIODE

(vroegdynastisch: ca. 3100—2560 v. Chr.).

De *Sumeriërs* zijn een veroveraarsvolk uit het Noord-Oosten, wellicht van Toeraanschen oorsprong. Zij komen uit een hoogland, vereeren hun goden op trapvormige torens als op kunstmatige bergen en hebben de beginselen van hun beschaving uit hun land van oorsprong meegebracht. Van hun (rond de oude vluchtheuvels of

terpen gebouwde) stedelijke gewesten hebben bepaalde hoofdsteden zooals Ur, Uruk of Kîš om beurten de hegemonie. Het land rondom werd niet verdeeld, maar tot eigendom der goden verklaard. Het gevolg was het stelsel van het staatssocialisme of communisme op theokratischen grondslag: de goederen werden beheerd door de priesterschappen der verschillende tempels, met den priestervorst (*ensi* of *patesi*) aan het hoofd.

Ook deze oudste historische periode kunnen wij in drieën verdeelen: overgang, bloei en verval. Den bloei kennen wij het best uit de zoogenaamde koningsgraven in Ur (opgravingen door Sir Leonard Woolley) en door de Fransche opgravingen in Telloh (het oude Lagaš, sedert 1877). Van ongeveer 2800 v. Chr. af zijn de lijsten der koningen zonder lacune. Deze beschaving is gelijktijdig met die van het Oude Rijk in Egypte. Vorsten als *Eannatum* en *Entemena* zijn van bijzondere beteekenis. Omstreeks 2600 doet koning *Urukagina* een vergeefsche poging het oude sociale stelsel tegenover het binnendringende kapitalisme te herstellen. Op godsdienstig terrein is de vegetatie-cultus opmerkelijk (menschenoffers en de rite van het sacrale huwelijk).

4. DE AKKADISCHE PERIODE

(2560—ca. 2350 v. Chr.).

De Semietische stammen zijn uit Arabië langs de steppen aan den Eufraat (het land *Ma'eri*) geleidelijk langs de rivieren het land binnengedrongen en hebben, achter de Sumeriërs opstuwend, vooral de noordelijke helft bezet. Deze groep noemde zich naar hun hoofdstad (bij Sippar) Akkadiërs en hun land Akkad. Ongeveer in 2560 v. Chr. (het laatste jaar der vierde Egyptische dynastie, die de pyramiden bouwde, naar een waarschijnlijke berekening) heeft *Sargon I* (eig. *Šarrukin)* van Akkad de Sumerische koningen van Kîš en Uruk overwonnen en een groot rijk gesticht, dat zich vooral ook over Boven-Mesopotamië (Subartu) heeft uitgestrekt.

Als de eerste groote Semietische veroveraars en heerschers verkregen koningen als deze *Sargon I* en *Naram-Sin* bij de latere Babyloniërs legendarische beroemdheid. Thans kennen wij hen ook uit hun eigen opschriften en kunstwerken en weten, dat zij de Sumerische cultuur en ook het Sumerische schrift in elk opzicht aanvaard hebben, al hebben zij dit schrift toegepast op hun eigen taal, het Akkadisch (een der Semietische talen, verwant met het Hebreeuwsch). Na vijf generaties was de kracht der dynastie van Akkad uitgeput en bergvolken uit het Noord-Oosten (de Goeteeërs) hebben het land in bezit genomen.

5. DE NIEUW-SUMERISCHE PERIODE

(ca. 2300—2000 v. Chr.).

Daarna hebben zich de Sumeriërs nog eens in hun kracht hersteld. Koning *Utu-chegal* van Uruk heeft de vreemde onderdrukkers verdreven. Nu begint een bloeitijd, die als een Sumerische renaissance kan worden gekenschetst. Aan het begin van deze periode regeerde in Lagas (Telloh) de priestervorst *Gudéa*, wiens standbeelden en andere kunstwerken bewondering afdwingen. Daarna werd Ur het middelpunt van een machtig rijk, welks koningen (die der zoogenaamde derde dynastie van Ur) zich als goden lieten vereeren. De machtigste van deze koningen was *Dungi* (of *Šulgi*), die minstens 45 jaar lang regeerde (ca. 2276—2231 v. Chr.). Uit den regeeringstijd van hem en zijn opvolgers (*Pûr-Sin* en *Gimil-Sin*) zijn buitengewoon veel oorkonden (kwitanties en lijsten, vooral uit Djocha en Dréhem) teruggevonden, waarvan men de meeste nauwkeurig kan dateeren. De jaren heeten naar een belangrijke gebeurtenis en worden in eigen lijsten naar de regeeringsjaren der koningen gerangschikt.

In 2187 v. Chr. is dit rijk van Ur door een aanval der Elamieten ondergegaan. Nu valt het rijk uiteen: In Isin regeeren koningen als *Lipit-Ištar* en *Ur-dukugga*, in het machtiger Larsa onder Elamietische bescherming koningen als Warad-Sin en Rîm-Sin (die ook Assyrië beheerscht). Dit is de eerste klassieke periode der hymnische en epische litteratuur.

6. DE OUD-BABYLONISCHE PERIODE

(ca. 2000—1750 v. Chr.).

Gedurende deze klassieke periode nu drongen uit de steppen langs den Eufraat nieuwe Semietische stammen naar het cultuurland: de Amorieten, die zich in die eeuwen naar het Oosten (Babylonië), evenals naar het Westen (Kanaän) hebben uitgebreid. Ook zij hebben de oude beschaving spoedig geheel aangenomen en over de toenmaals bekende wereld verspreid. De taal, die zij in Babylonië aanvaarden, is het Akkadisch (slechts dialectisch verschillend van het oorspronkelijk Amorietisch). Hun hoofdstad werd Babylon en hun god de stadgod van Babylon: *Marduk* (Merodach). Door den grooten koning en wetgever *Hammurabi* (1955—1913 v. Chr.) wordt het rijk van Babylon een centrum der Semietische cultuur op Sumerischen grondslag. Dit is de cultuur, die wij thans de Babylonische plegen te noemen. Deze beschaving is dus geen eenheid, maar (zooals ten slotte elke cultuur) in den loop der eeuwen uit verschillende elementen tot eenheid saamgesmolten.

De groote verdienste van koning *Hammurabi* is, dat hij zijn wet

vooral heeft gegeven met het oog op den nieuwen stand der boeren en der burgers, d.w.z. de menschen met vrij en erfelijk bezit aan roerende en onroerende goederen. Juist uit deze kringen zijn dan ook de talrijke oorkonden uit deze periode, vooral ook de brieven, waaruit wij voor het eerst een kijk krijgen op het sociale en het persoonlijke leven en denken der menschen in de 20ste en 19de eeuw vóór onze jaartelling. En men beseft met verbazing, hoe gering de feitelijke wijzigingen zijn.

7. DE OUD-ASSYRISCHE EN DE KASSIETISCHE PERIODE

(ca. 1700—1200 v. Chr.).

In het jaar 1758 werd Babylon door de Hethieten onder Mursilis veroverd en geplunderd. Gedurende de volgende eeuwen (tot 1171 v. Chr. toe) werd het beheerscht door het bergvolk der *Kassieten* of *Kosseeërs*. Dit zijn de „Babylonische middeleeuwen", gedurende welke Babylonië zijn beteekenis verliest, al handhaaft het zijn tradities op cultureel en cultisch terrein. Nu begint het zooveel noordelijker gelegen A s s y r i ë zijn macht uit te breiden. Het Assyrische stamland was de kleine, maar vruchtbare en gezonde hoogvlakte, omgeven door bergen en doorstroomd van de rivier de Tigris, waaraan de belangrijkste steden (zooals Assur, Kalach en Ninive) lagen. Meer dan de Babyloniërs werden de Assyriërs gedreven in de richting van kolonisatie en van veroveringen. Reeds in de 20ste eeuw v. Chr. (en wellicht eerder) hebben zij hun handelsfactorijen gevestigd in het binnenste van Klein-Azië (het latere *Kappadocië*). Reeds spoedig begint hun beteekenis op militaristisch en staatkundig organisatorisch terrein, in welk opzicht men hen met de latere Romeinen kan vergelijken.

De 14de eeuw v. Chr. is de periode der grootste uitbreiding van Egypte (onder de 18de dynastie) en ook van het rijk der Hethieten (onder koning Subbiluliumas en zijn opvolgers). Het is een periode van internationalisme en diplomatiek verkeer tusschen de verschillende hoven en volken onderling. De taal en het schrift, die in deze *Amarna-periode* zelfs in het binnenste van Klein-Azië, in Palestina en Egypte gelezen en begrepen werd, was het Akkadisch en het spijkerschrift.

8. DE MIDDEN-ASSYRISCHE PERIODE

(ca. 1200—750 v. Chr.).

Na den val van het rijk der Klein-Aziatische Hethieten en de verzwakking der Egyptenaren door de volksverhuizing, die van Europa uit omstreeks 1200 begint (het *Homerische tijdperk*) komen

de Assyriërs door den grooten veroveraar Tiglatpileser I (1116—1090) slechts tijdelijk te staan aan het hoofd der West-Aziatische mogendheden. Na den dood van *Nebukadnezar I* van Babylonië (1123 v. Chr.) en van *Tiglatpileser I* van Assyrië volgen twee eeuwen, gedurende welke Babel en Assur tot machteloosheid gedoemd zijn geweest. Juist in deze periode heeft het kleine volk der Israëlieten in Palestina zich geconsolideerd en onder koningen als David en Salomo zijn buren overheerscht.

In tegenstelling met de 14de is de 11de en 10de eeuw een particularistisch tijdperk. Straks echter (van ca. 880 v. Chr. af) begint zich de Assyrische macht weer naar het Westen uit te breiden, als de gevaarlijkste tegenstander ook voor Israël en Juda in hun tijdperk der koningen. De koningin Semiramis, vermaard uit de verhalen der Grieken, is een historische figuur. Zij was de koningin-regentes voor haar minderjarigen zoon Adad-nirari III (na 809 v. Chr.).

9. HET NIEUW-ASSYRISCHE RIJK

(745—612 v. Chr.).

De eigenlijke stichter van dit rijk, dat ondanks veel strijd en tegenstelling ook Babylonië omvatte, was weer een Tiglatpileser, de derde van dien naam. Deze *Tiglatpileser III* is identiek met koning Pûl, bekend uit den Bijbel (II Kon. 15 : 19 enz.), die Damascus verwoest en de bewoners van Noord-Israël in de ballingschap weggevoerd heeft. Zijn reliëf bevindt zich sedert vier jaar in het Leidsche Museum (een geschenk van het Reuvens-Fonds) en is thans op onze tentoonstelling (No. 302).

Op hem volgen dan de groote en zoowel uit den Bijbel als ook uit de klassieke schrijvers welbekende koningen: *Salmanassar V* (727—723), *Sargon II* (721—705), *Sanherib* (705—681), *Asarhaddon* (680—669) en *Assurbanipal* (668—626 v. Chr.). Koning Sargon en zijn opvolgers zijn door zeer talrijke eigen opschriften en monumenten bekend en vermaard. Deze periode der Sargonieden behoort tot de best bekende in de historie der oudheid.

Aan koning *Assurbanipal* dankt men de verzameling der oudere Babylonische litteratuur, die op zijn bevel door de beste koninklijke schrijvers werd overgeschreven. Het grootste gedeelte van deze „Koninklijke Bibliotheek" (bestaande uit kleitafels, beschreven met spijkerschrift) werd bij de opgravingen te Ninive teruggevonden en wordt heden op een enkele uitzondering na in het British Museum te Londen bewaard. Van de uitzonderingen zijn twee hier tentoongesteld (No. 414 en 415). Onze kennis van de rijke letterkunde der

Babyloniërs en Assyriërs hebben wij vooral aan de vondst van deze bibliotheek te danken.

Onder de opvolgers van Assurbanipal stortte het Assyrische wereldrijk vrij plotseling ineen. De hoofdstad Ninive werd bedreigd door een coalitie der (Arische) Meden en der (Semietisch-Arameesche) Chaldeeuwen en ten slotte in 612 v. Chr. verwoest. De laatste koning *Sin-šar-iškun* (zie: No. 417) onderging het lot, dat door de klassieke schrijvers aan den legendarischen S a r d a n a p a l werd toegeschreven.

10. HET NIEUW-BABYLONISCHE RIJK

(625—539 v. Chr.).

In zijn strijd om zijn onafhankelijkheid vond Babylonië telkens steun bij het naburige Elam en bij de vorsten van de Oost-Arameesche stammen, die zich in de kuststreek (het oude land Sumer) gevestigd hadden: de C h a l d e e u w e n. Zoowel *Merodach-baladan II*, de tegenstander der Assyrische koningen Sargon II en Sanherib, als ook *Nabopolassar*, die zich reeds onmiddellijk na den dood van koning Assurbanipal onafhankelijk wist te maken, zijn Chaldeeuwsche vorsten geweest. De zoon en opvolger van dezen *Nabopolassar*, de ook uit het Oude Testament (o.a. het boek Daniël) vermaarde koning N e b u k a d n e z a r II (604—562 v. Chr.), is dus evenmin een echte Babyloniër geweest als zijn voorlooper en voorbeeld, de Amoriet Hammurabi, 14 eeuwen eerder. Zijn tijd (verovering van Jeruzalem in 597 en 586 v. Chr.) is de periode der Babylonische renaissance. Zelfs de taal en het schrift uit de dagen van Hammurabi werden door koning Nebukadnezar II zorgvuldig nagebootst. Alleen de regelmatigheid in het gebruik der naamvallen, die nog slechts geschreven, maar niet meer gesproken werden, is in het Babylonisch van koning Nebukadnezar op soortgelijke wijze verloren gegaan als heden in het Nederlandsch.

De laatste koning van Babel, *Nabonidus* (555—539 v. Chr.) behoorde op zijn beurt tot de West-Arameesche groep. Hij was afkomstig uit den priesterstand der stad Harran, waar de Maangod vereerd werd. Bewust van het gevaar, dat van Iran uit dreigde, verplaatste hij het zwaartepunt van zijn rijk naar het Westen (Teima) en poogde hij den invloed der Marduk-priesterschap van Babylon te breken door de oudere tempels en eerediensten te herstellen en aan hun priesters een bevoorrechte positie te schenken. Dit streven is niet gelukt; hij moest aan zijn zoon B e l s a z a r tijdelijk de regeering afstaan (zie No. 422) en in November 539 v. Chr. hield de Perzische koning Cyrus (Koreš) zijn intocht in de veroverde stad Babylon.

11. DE PERZISCHE EN HELLENISTISCHE PERIODE

(538 v. Chr.—omstreeks het begin van onze jaartelling).

Ook onder de heerschappij der Perzen uit de dynastie der Achaemenieden (*Cyrus, Cambyses, Darius, Xerxes, Artaxerxes* enz.) bleef de Nieuw-Babylonische taal en het spijkerschrift in het eigenlijke Babylonië als de taal van handel en verkeer en ook van de wetenschap (vooral der astrologie) nog in ruimen omvang bestaan. De volkstaal was echter het Arameesch en de taal der regeerende klasse het Perzisch en straks, sedert de verovering door Alexander den Groote onder de dynastie der Seleukieden (sedert 312 v. Chr.) het Grieksch. Evenwel is er zelfs nog van een koning als Antiochus Soter (280—260 v. Chr.) een groot opschrift in het Akkadisch. De talrijke contracten en kwitanties uit deze periode, waarvan ook op onze tentoonstelling een aantal te zien zijn, geven weer een duidelijken kijk op het sociale en particuliere leven. De stad Babylon handhaafde aanvankelijk haar beteekenis als geestelijk en cultureel middelpunt, totdat Seleukia en daarna Ctesiphon haar plaats gingen innemen. De droom van den grooten Alexander om Babylon tot het middelpunt van zijn wereldrijk te maken, werd door zijn vroegen dood verijdeld.

De jongste spijkerschrift-inscripties, die teruggevonden zijn (op de plaats van het oude Uruk) zijn van omstreeks het begin van onze jaartelling. Toen was het spijkerschrift reeds een archaïsme, nog slechts beoefend door de „Chaldeeuwsche" astrologen en astrosophen. Reeds ten tijde van het Parthische rijk (dynastie der Arsacieden, en daarna, van 226 na Chr. af, tijdens de Nieuw-Perzische dynastie der Sassanieden) werden de taal en het schrift der oude Babyloniërs en Assyriërs vergeten. Babylonië lag buiten de grenzen van het Romeinsche rijk en het heeft gedurende onze middeleeuwen na de korte bloeiperiode der Joodsche (Talmudische) wetenschap en daarna van het schitterende rijk der kaliefen van Bagdad zijn contact met de Europeesche beschaving verloren.

12. DE STUDIE DER ASSYRIOLOGIE

Ten gevolge van deze isolatie werden feitelijk eerst van het eind der 18de eeuw af spijkerschrift-inscripties uit de Perzische residentie Persepolis (in drie talen, het Oud-Perzisch, het Elamietisch en het Babylonisch-Assyrisch) en daarna ook uit Assyrië en Babylonië weer opgemerkt, gecopieerd, naar Europa overgebracht en eindelijk, sedert de geniale intuitie van *G. F. Grotefend* (1802) en door den arbeid van pioniers als *Sir H. C. Rawlinson* (sedert 1827) ook ontcijferd. Nu begon de periode der stelselmatige opgravingen, die tel-

kens tot nieuwe onderzoekingen en ontdekkingen aanleiding hebben gegeven, waarmede namen als *Botta, Layard, Rassam, Oppert, George Smith, Pinches, Heuzey, Schrader, Friedr. Delitzsch, Zimmern* verbonden zullen blijven. Een der eerste werken over de Babylonisch-Assyrische geschiedenis werd geschreven door den Leidschen godsdiensthistoricus wijlen *C. P. Tiele* (1886), aan wien de Leidsche bibliotheek ook den boekenschat van „Tiele's kamer" heeft te danken. Het professoraat in de talen en geschiedenis van Babylonië en Assyrië aan de Rijksuniversiteit te Leiden werd ingesteld in 1913 (ordinariaat sedert 1917); het professoraat in de Archaeologie van het Nabije Oosten aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam werd ingesteld in 1933.

F. M. TH. BÖHL.

MESOPOTAMISCHE OUDHEDEN

Oud-Sumerische periode:	*± 3100-± 2560 v. Chr.*
Akkadische periode:	*± 2560-± 2300 v. Chr.*
Nieuw-Sumerische periode:	*± 2300-± 2000 v. Chr.*
Oud-Babylonische periode:	*± 2000-± 1750 v. Chr.*
Oud-Assyrische en Kassietische periode:	*± 1750-± 1200 v. Chr.*
Midden-Assyrische periode:	*± 1200-750 v. Chr.*
Nieuw-Assyrische Rijk:	*745-612 v. Chr.*
Nieuw-Babylonische Rijk:	*625-539 v. Chr.*
Perzische en Hellenistische periode:	*538 v. Chr.-± begin onzer jaartelling.*

MESOPOTAMISCHE OUDHEDEN

PLASTIEK EN TERRACOTTA-RELIËFS

(Zie: Inleiding, blz. 92-100 en chronologische tabel, blz. 101).

TERRACOTTA-RELIËFS.
Deze beeldwerkjes zijn platte stukjes klei, waarin de voorstellingen en reliëf door middel van een matrijs ingedrukt zijn. Naast de (op zichzelf kostbaarder) cylinder-zegels en amuletten behoorden deze „terracotta's" tot de meest verspreide kunstwerkjes in het oude Mesopotamië. Zij vormen, ter onderscheiding van de mooie albasten reliëfs in de paleizen en tempels (zie: No. 302 en 303) de „plastiek der kleine luiden". Door dit eenvoudiger materiaal krijgen wij een kijk op het leven en denken (en ook op het bijgeloof) van de volksklasse. De verzameling van zulke Babylonisch-Assyrische terracotta's in het Rijksmuseum van Oudheden en in de Assyriologische Werkkamer te Leiden bevat ruim 200 exemplaren.

300 KOPJE.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Steen, roomkleurig.
Oorspronkelijk waren de oogen ingelegd. Afkomstig uit Bismaja (het oude Adab).
H.: 6 cM.
Lit.: Böhl, Oudheidk. Meded., N.R. X, 1929, blz. 87-92.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

301 TORSO.
Nieuw-Sumerische periode, ± 2300 v. Chr.
Graniet.
Een priestervorst, wellicht Gudéa (zie voor Gudéa: Inleiding, blz. 95), voorstellend. Met halsketen en over den linkerschouder een mantel, waarvan de versierde zoom hangt over den linkerarm. Afkomstig uit Telloh (het oude Lagaš).
H.: 27 cM.
Lit.: Böhl, Oudheidk. Meded., N.R. X, 1929, blz. 87-92.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 20 302 RELIËF VAN TIGLATPILESER III (zie hiervoor: Inleiding, blz. 97 en noot, blz. 102).
8e eeuw v. Chr.
Albast.
Rechthoekig, met de afbeelding van koning Tiglatpileser III, (745-727 v. Chr.), den stichter van het Nieuw-Assyrische Rijk (745-612 v. Chr.). Zittend op zijn troon met de emblemen van zijn waardigheid in de handen. Door Sir Austen Henry Layard in het begin van 1847 opgegraven in de puinhoopen van het centrale paleis te Nimrud (de oude stad Kalaḫ).
H.: 90 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 262 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

303 FRAGMENT VAN EEN RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
7e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Granaatappelboom uit den tuin van den grooten Assyrischen koning Assurbanipal (668-626 v. Chr.) (zie voor Assurbanipal: Inleiding, blz. 97) voorstellend. Van den boom rechts is nog juist de stam met den ondersten tak te zien. Links het onderste gedeelte van het gewaad van een der bedienden. Daarachter de tak van een naaldboom. Twee andere reliëffragmenten in het Berlijnsche Museum en de zeer belangrijke reliëfs door Sir Austen Henry Layard in de puinhoopen van het paleis van koning Assurbanipal in Ninive (het oude Kujundjik) opgegraven (tusschen 1845 en 1854) en naar het British Museum te Londen overgebracht, blijken met dit stuk drie paneelen gevormd te hebben. Dit fragment heeft deel uitgemaakt van het middelste paneel.
H.: 26 cM.; B.: 18 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 150, Pl. XIII c; id., No. 4, blz. 270.
Assyriologische Werkkamer, Leiden (1319).

304 BOVENGEDEELTE VAN EEN BEELDJE (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Sumerische periode, ± 3000 v. Chr.
Terracotta.
Ištar (de Moedergodin) voorstellend. Afkomstig uit Tell Esmar (het oude Ešnunna).
H.: 6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 464, Pl. XXXIX c.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 21 305 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Verm. Oud-Babylonische periode, ± 2000 v. Chr.
Terracotta.
Ištar (de Moedergodin) met het goddelijke kind voorstellend.
Vindplaats onbekend.
H.: 7 cM.
Lit.: Vollgraff, Meded. Kon. Akademie v. Wetensch., Dl. 57, A, No. 2, blz. 31.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (986).

306 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Verm. Oud-Babylonische periode, ± 2000 v. Chr.
Terracotta.
Ištar (de Moedergodin) voorstellend. De handen voor de borst gevouwen. Lang haar.
H.: 6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 464, Pl. XXXIX e.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

307 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Bovengedeelte van Ištar (de Moedergodin) voorstellend. Met pruik en halssieraad.
H.: 6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 464, Pl. XL a.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

308 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Gedeeltelijk een vereerder voorstellend, die door Ištar (de Moedergodin) voor den troon van den Oppergod wordt geleid. Deze scène kan op grond van talrijke teksten op cylinder-zegels (zie hiervoor: noot blz. 107) aldus uitgelegd worden.
H.: 6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 266, Pl. XXIII d.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

309 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Een vereerder voorstellend, die door Ištar (de Moedergodin) voor den troon van den Oppergod wordt geleid. Deze scène kan op grond van talrijke teksten op cylinder-zegels (zie hiervoor: noot, blz. 107) aldus uitgelegd worden.
H.: 8 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 266, Pl. XXIII a.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

310 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Lamastu (vrouwelijke daemon) voorstellend, die met haar leeuwenkop en met haar zwaard en geesel vooral de kraamvrouwen bedreigt.
H.: 8 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 266, Pl. XXIV h.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

311 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Man met baard, vermoedelijk den beschermgeest Papsukkal voorstellend. Soortgelijke figuurtjes werden onder de dorpels van de woningen begraven, om den uitgang te beschermen.
H.: 10 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 266, Pl. XXIV e.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

312 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode, ± 2000 v. Chr.
Terracotta.
Twee krijgslieden voorstellend.
H.: 10 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 4, blz. 266, Pl. XXIII c.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

313 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Humoristisch figuurtje voorstellend.
H.: 9 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

314 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Een man voorstellend, die een lam ten offer aanbiedt.
H.: 9 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

315 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Verm. Oud-Babylonische periode, ± 2000 v. Chr.
Terracotta.
Een man met een baviaan op den schouder voorstellend. Behoorde wellicht tot een reeks van voorstellingen van vreemden, die de producten van hun landen als tribuut kwamen aanbieden. Vermoedelijk uit dezelfde vindplaats en van dezelfde periode als No. 305.
H.: 7 cM.
Lit.: Böhl, Archiv f. Orientforschung, Beib. I, blz. 11 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (987).

316 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
Oud-Babylonische periode.
Terracotta.
Groote dog voorstellend.
H.: 9.5 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 464, Pl. XL f.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 22 317 RELIËF (zie hiervoor: noot blz. 102).
± 700 v. Chr.
Terracotta.
Menschengestalte met adelaarskop en twee paar vleugels voorstellend; kortgerokt. Dergelijke reliëfs zijn gevonden onder het plaveisel voor een drempel van een particulier huis te Assur (de oude Assyrische hoofdstad). Misschien stelt deze figuur een daemon voor, die de goddelijke hulp moest brengen bij het gewinnen van een zoon, zonder het bezit waarvan het bewonen van een huis zijn doel miste.
H.: 14.5 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 157, Pl. XVI.
Coll.: W. A. van Leer, Amsterdam.

MESOPOTAMISCHE OUDHEDEN

AMULETTEN EN CYLINDER-ZEGELS

(Zie: Inleiding, blz. 92-100 en chronologische tabel, blz. 101).

CYLINDER-ZEGELS.
Volgens Herodotus bezat iedere Babyloniër een z e g e l. De overgroote meerderheid der Babylonische zegels heeft den vorm van cylinders. Het zijn rolletjes, meestal van steen, die in de lengte doorboord zijn en aan een koordje of gemonteerd op een as en oorspronkelijk gevat tusschen kappen van goud, zilver of brons om den hals gedragen werden. Pas van den Assyrischen tijd af wordt ook in Mesopotamië het stempel-zegel de geijkte vorm (zie: No. 341).
De cylinder-zegels werden afgerold op de klei, waarin het spijkerschrift gegriffeld werd. Waarschijnlijk is het gebruik van zegels zelfs nog ouder dan het schrift. Het oudste der hier tentoongestelde zegels is van ± 3600 v. Chr. Bijzonder duidelijk worden de zegelafdrukken aangetroffen op de klei-enveloppen. Hiervoor vindt men op onze tentoonstelling verschillende voorbeelden (No. 356, 357, 358 en 359).

318 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Kiezel.
In den vorm van een duif, met een oortje op den rug. Als hanger bedoeld. De duif was een der heilige dieren van Ištar (de Moedergodin).
L.: 4 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII c.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

319 VAASJE.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Zandsteen met kwarts.
Met de voorstelling van drie olifanten. Waarschijnlijk de oudste voorstelling van een olifant in dit gebied.
H.: 3 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII d.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

320 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Kalk-zandsteen.
In den vorm van een leeuwenkop en face. Als hanger bedoeld. Doorboord. Waarschijnlijk is het de kop van een Imdugud-vogel (het „wapendier" van Sumer, zie voor Sumer: Inleiding, blz. 93), den adelaar met den leeuwenkop.
L.: 1.6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII e.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

321 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Ivoor.
In den vorm van een schaap (?). Als hanger bedoeld. Doorboord.
L.: 3 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII f.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

322 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Kiezel.
In den vorm van een ram met gebogen horens. Gedeeltelijk doorboord.
L.: 3 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII g.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

323 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Kiezel, wit.
In den vorm van een liggenden leeuw (?) Met kleinen kop en sterken nek. Als hanger bedoeld. Doorboord.
L.: 2.4 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII h.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

324 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Klei, grijs.
In den vorm van een pad.
L: 4.5 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII i.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

325 AMULET.
Oud-Babylonische periode.
Mikroklien (amazonensteen), lichtgroen.
Aan den benedenrand doorboord met zeven gaten. Op beide zijden de voorstelling van een koning, die een overwonnen vijand neervelt. Achter hem een daemon met leeuwenkop.
L.: 2.5 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII j.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

326 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Onyx, zwart met sporen van verguldsel.
In den vorm van een aap.
L.: 2.2 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII l.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

327 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Kalksteen, grijs.
In den vorm van een visch.
L.: 8 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII n.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

328 AMULET.
Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Zandsteen, rood.
In den vorm van een varken. Doorboord.
L.: 5 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 463, Pl. XXXVIII o.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

329 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Vóórhistorisch, uit de z.g. Uruk-periode, ± 3600 v. Chr.
Kalksteen, witachtig met bruine strepen.
Voorgesteld is een steenbok (ibex), die uit zijn (uit riet en matten opgetrokken) huis of kooi komt. Dit is een der voorbeelden van den eenvoud en het realisme gedurende dezen eersten vóórhistorischen bloeitijd der Mesopotamische kunst.
L.: 3 cM.; B.: 2.5 cM.
Lit.: Böhl, Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 1b; vgl. ook E. Schott in de Abhandlungen der Preuss. Akademie, Phil.-hist. Kl., No. 5, 1934, blz. 54.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

330 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Vóórhistorisch, uit de z.g. Djemdet-Naṣr-periode, ± 3200 v. Chr.
Kalksteen, rood.
Periode van ontaarding in de vóórhistorische zegelkunst; de teekening is in de hoogste mate geschematiseerd.
H.: 1.5 cM.; B.: 1.9 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 1a.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

331 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Verm. Oud-Sumerische periode, ± 3000 v. Chr.
Kalksteen, geelachtig.
Nog in hooge mate gestileerd en geschematiseerd, in den geest van de geometrische kunst. Bedoeld zijn met deze lijnen (zooals No. 332 en 333 aantoonen) dicht dooreengestrengelde groepen van dieren.
H.: 1.8 cM.; B.: 0.6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 2c.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

332 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Verm. Oud-Sumerische periode, ± 2800 v. Chr.
Schelp, wit.
Voorbeeld van den z.g. „brocaat-stijl". Het decoratieve element beheerscht de voorstelling. De lichamen der dooreengestrengelde dieren zijn reeds duidelijker (zie: No. 331).
L.: 1.7 cM.; B.: 0.6 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 2b.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

333 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Verm. Oud-Sumerische periode, ± 2600 v. Chr.
Steen, zwart.
Voorbeeld van het wederopkomend realisme. De figuren der leeuwen, die de steenbokken aanvallen, kunnen thans duidelijk worden onderscheiden. Zie: No. 331 en 332.
H.: 1.8 cM.; B.: 0.7 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 2a.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

334 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Verm. Oud-Sumerische periode, ± 2600 v. Chr.
Steen, lichtgroen en doorschijnend.
Voorbeeld van z.g. „brocaat-stijl".
L.: 4 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

335 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Akkadische periode, ± 2500 v. Chr.
Steen, zwart.
Het motief is (evenals bij No. 333) de verdediging der kudden tegen roofdieren. In het midden de gestalte van den herder of jager, die de steenbokken tegen den aanval der leeuwen verdedigt. Het weder opkomend realisme leidt weer in de richting van de vereenvoudiging en schematiseering.
L.: 2.8 cM.; B.: 1.4 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 1c.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

336 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Nieuw-Sumerische periode, tijd der 3e dynastie van Ur, ± 2250 v. Chr.
Steen, zwart.
Voor deze en de Oud-Babylonische periode is typisch de voorstelling van den geloovige, die door zijn beschermgod (of beschermgodin) voor den troon van de Opperste Godheid geleid wordt (zie ook hiervoor: No. 308 en 309). Daarnaast zijn (van nu af voor het eerst) de namen der eigenaars met spijkerschrift ingegrift. In dit geval was de eigenaar een zekere Alich, de zoon van Ur-Kadi.
L.: 2.5 cM.; B.: 1.4 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 53, Pl. IV, 4a.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

337 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Oud-Babylonische periode (dynastie van koning Hammurabi, 1955-1913 v. Chr.).
Haematiet, zwart.
Karakteristiek voor deze periode is de voorstelling van de godin Ištar (de Moedergodin) in het midden tusschen de overige figuren.
L.: 2 cM.; B.: 1 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

Pl. 21 338 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Oud-Assyrische periode, ± 1400 v. Chr.
Kwarts, geel (chalcedoon).
Met de voorstelling van een centaur als boogschutter, die een gevleugelden stier en een struisvogel jaagt. Daarboven: de symbolen van zon, maan, Venus en Pleiaden. Tusschen de achterbeenen van den centaur een plant, eveneens onder de voorpooten van den stier. Lacunes zijn door spijkervormige teekens

aangevuld. Een der mooiste exemplaren, die uit deze periode teruggevonden zijn.
L.: 5 cM.; B.: 1.7 cM.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 143, Pl. XVIb.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

339 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Verm. Midden-Assyrische periode, ± 800 v. Chr.
Steen, zwart.
De godin Ištar (de Moedergodin), staande op haar heilig dier, den leeuw, met pijlen en korenaren opkomende uit haar schouders; voor de poort van het heiligdom een vereerder.
L.: 2.4 cM.; B.: 1.5 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

340 CYLINDER-ZEGEL (zie hiervoor: noot blz. 107).
Nieuw-Assyrische Rijk (dynastie der Sargonieden), ± 700 v. Chr.
Steen, zwart.
Een daemon of duivel voorstellend, die smeekt om genade, tusschen twee gevleugelde beschermgeesten of „engelen". Daarboven de gevleugelde zonneschijf, als het symbool van den Oppergod.
L.: 4 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

341 ZEGEL-CACHET (STEMPEL-ZEGEL) (zie hiervoor: noot blz. 341).
Hellenistische periode (dynastie der Seleukieden), ± 3e eeuw v. Chr.
Achaat, geel, met witte en bruine strepen.
Een liggende steenbok voorstellend. Rechts en links sterren, dus het symbool van het sterrebeeld.
L.: 2 cM.; B.: 2 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

MESOPOTAMISCHE OUDHEDEN

INSCRIPTIES MET SPIJKERSCHRIFT

(DE MEESTE INGEGRIFT IN GEBAKKEN KLEITABLETTEN)

(Zie: Inleiding, blz. 92-100 en chronologische tabel, blz. 101).

342 ZWARTE STEEN (BASALT) met overblijfsels van pictografische schriftteekens, afkomstig wellicht uit Warka (de plaats van het oude Uruk) uit de jongste der drie groote praehistorische perioden, die men in Beneden-Mesopotamië pleegt te onderscheiden: de z.g. Djemdet Naṣr-periode, ongeveer 3400-3100 v. Chr. Dit beeldschrift is de voorlooper van het eigenlijke „spijkerschrift", dat in de meer dan 30 eeuwen van zijn geschiedenis vele wijzigingen heeft ondergaan.
H.: 10.5 cM.; B.: 10.5 cM.

Soortgelijke pictografische en semi-pictografische inscripties o.a. bij Burrows, Archaic Texts, Londen 1935, en bij Heinrich, Archaische Texte aus Uruk, Berlin 1936.

Assyriologische Werkkamer, Leiden.

343 ARCHAÏSCHE OORKONDE UIT FARA (šURUPPAK). Ouddynastische periode, ± 2700 v. Chr. Lijst van offerdieren, o.a. 1 koe, 10 varkens, 1 ezel, 22 schapen, in het 13de(?) jaar. In het Sumerisch.
H.: 5 cM.; B.: 5.8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1).

344 KLEIKEGEL, verm. afkomstig uit Djocha (het oude Umma, de zusterstad van Lagaš), met een Sumerische inscriptie van koning Entemena van Lagaš, ± 2600 v. Chr. De tekst bevat de oudste vermelding van een verbond en vredesverdrag tusschen de priestervorsten der Zuidbabylonische steden Lagaš en Uruk.
L.: 24.5 cM.; D.: 7.2 cM.

Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 3, 1935, blz. 124 e.v. Ongeveer acht duplicaten werden in de laatste jaren bekend; één daarvan werd gepubliceerd door Krückmann in de Miscellanea Orientalia (Rome 1935), blz. 200 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (970).

Pl. 23 345 RONDE KLEITAFEL MET SPIJKERSCHRIFT, afkomstig uit Telloh (Lagaš). Oorkonde in het Sumerisch, uit de periode van het „theokratische staatssocialisme", ongeveer 2600 v. Chr.: over de verdeeling van velden, bebouwd met verschillende graansoorten, n.l. met gerst, met witte en roodachtige gierst en met tarwe.
H.: 6.1 cM.; B.: 6 cM. (drie kolommen).

Lit.: Meded. Kon. Akademie, Afd. Letterk., Dl. 76, B, No. 9, blz. 7 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (6).

346 RONDE KLEITAFEL MET SPIJKERSCHRIFT, afkomstig uit Telloh (Lagaš), ± 2600 v. Chr., het eind der oud-dynastische periode, waarschijnlijk uit het zesde regeeringsjaar van koning Urukagina. Het is een groote lijst in tien kolommen (aan de voor- en achterzijde elk vijf) in het Sumerisch, waarin ongeveer 32¼ landerijen van den tempel der godin Baba opgeteld zijn, die als leengoederen afgestaan worden aan een groot aantal lieden van de meest verschillende ambachten.
H.: 9.2 cM.; B.: 9.2 c.M.

Lit.: Meded. der Kon. Akademie, Afd. Letterk., Dl. 76, B, No. 9, blz. 6 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (8).

347 KLEINE RONDE KLEITAFEL, afkomstig uit Telloh (Lagaš), uit den tijd der laatste priestervorsten, Lugalanda of Urukagina, na 2600 v. Chr. Het is een lijst van leveranties aan den tempel. Opgeteld worden: een gewichtssteen, dertig steenen messen en vijf maten sterk bier. In het Sumerisch.
L.: 4.5 cM.; B.: 4.5 cM.

Lit.: Meded. Kon. Akademie, Afd. Letterk., Dl. 76, B, No. 9, blz. 9.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (926).

348 HELFT VAN EEN ROND LEEMEN ETIKET, afkomstig uit Telloh (Lagaš), uit den regeeringstijd van den priestervorst Lugalanda, na 2600 v. Chr. De ronde oorkonden van het soort als No. 345, 346 en 347 werden in rieten manden bewaard, die van leemen etiketten voorzien waren. Op den achterkant zijn de afdrukken van het riet bewaard gebleven. Op de voorzijde stond de inhoud en de datum: de inhoud van de mand betreft de opbrengsten van bepaalde velden in eigen beheer. In het Sumerisch (twee kolommen).
L.: 7 cM.; B.: 4.8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (12).

349 ARCHAÏSCHE KLEITAFEL, verm. afkomstig uit Bismaja (het oud Adab), ongeveer uit de 25e eeuw v. Chr., bevattende een lijst van offerdieren, in zes kolommen (voor- en achterzijde elk drie kolommen). In het Sumerisch.
L.: 9.9 cM.; B.: 8.9 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (972).

350 ARCHAÏSCHE KLEITAFEL, vermoedelijk afkomstig van Tell Esmar (het oude Ešnunna), uit de 25e eeuw v. Chr.: een kwitantie betreffende dadels en andere levensmiddelen voor een zekeren Šu-Ištar en anderen, die naar de stad Adab gaan. In het Sumerisch.
L.: 8.7 cM.; B.: 4.6 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (929).

351 FRAGMENT VAN EEN OPSCHRIFT, ingegrift in karneool, verm. afkomstig uit Niffer (het oude Nippur), van een der koningen der dynastie van Akkad, wellicht van den grooten Sargon I of van diens derden opvolger N a r a m-S i n (ongeveer 2557-2520 v. Chr.). De weinige woorden, die bewaard zijn, bevatten de titels van den koning; de naam is afgebroken. De opschriften uit deze periode zijn de oudste in het Akkadisch (Babylonisch-Assyrisch). Twee kolommen op beide zijden.
L.: 2.5 cM.; B.: 2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., I, blz. 11 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (16).

352 KLEIKEGEL, verm. afkomstig uit Warka (het oude Uruk), met een inscriptie van Utu-chegal, den eenigen koning der z.g. vijfde dynastie van Uruk, die volgens de waarschijnlijkste berekening van 2301-2295 v. Chr. geregeerd heeft. Hij heeft Sumer en Akkad van het barbarisme der Goeteeërs (een bergvolk van de Zagros) bevrijd.
L.: 8.2 cM.; grootste D.: 4 cM.
Het opschrift werd op grond van een duplicaat in het Britsch Museum gepubliceerd en vertaald door C. J. Gadd, Journal of the Royal Asiatic Society, Juli 1926, blz. 679 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (971).

353 KLEIKEGEL, afkomstig uit Telloh (Lagaš), met een wijdingsopschrift van den priestervorst G u d é a, wiens standbeelden en opschriften door de verzameling van het Louvre te Parijs tot de best bekende uit de Nieuw-Sumerische periode behoren. Hij regeert over Lagaš omstreeks 2300 v. Chr. Deze kleikegels werden bij wijze van mozaïek bij dozijnen tegelijk tot ornamenten gerangschikt. Zij worden in bijna even groote hoeveelheden gevonden als de tichels, die dan ook meestal dezelfde inscripties dragen.
De vertaling van den Sumerischen tekst luidt: „Voor den God Ningirsu, den sterken krijgsgod van Enlil, den hoofdgod der Sumeriërs, heeft G u d é a, de priesterkoning van Lagaš, alles zooals het behoort ten uitvoer gebracht; zijn tempel É-nunnū (d.w.z. „tempel der vijftig goden"), waarvan de naam luidt: „De goddelijke stormvogel schittert", heeft hij gebouwd en hersteld".
L.: 10.8 cM.; grootste D.: 4.2 cM.
Zie over de negen exemplaren in deze verzameling en over de varianten: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 5, blz. 465.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (930).

354 SCHERF VAN EEN BASALTEN KRUIK OF DOOS, waarschijnlijk afkomstig uit Telloh (Lagaš), met een wijdings-opschrift van D u n g i of Sulgi, den tweeden koning der derde

dynastie van Ur, die volgens de waarschijnlijkste berekening van 2276-2231 v. Chr. geregeerd heeft, ter eere van de godin Ninchursag (de „Gebiedster van het gebergte"). In het Sumerisch.
L.: 4.5 cM.; B.: 3.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., I, blz. 12.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (934).

355 ZWART KLEITABLET, afkomstig uit Djocha (het oude Umma), gedateerd uit het jaar der verwoesting van de stad Simurum, d.w.z. uit het 26ste regeeringsjaar van den zooeven vermelden koning Dungi of Šulgi van Ur, dus ongeveer 2250 v. Chr. Betreffende de leverantie van ceders, moerbezie- en andere boomen.
L.: 6.7 cM.; B.: 4.8 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (47).

Pl. 24 356 ENVELOPPE UIT GEBAKKEN KLEI, met het tafeltje daarnaast, dat oorspronkelijk in dit omhulsel is opgesloten geweest. De enveloppe bevat denzelfden tekst als de binnentafel en bovendien de zegelafdrukken der getuigen. De kleine tafel binnen het omhulsel bevat de authentieke oorkonde, die dus nooit gewijzigd of vervalscht kon worden, zonder dat het omhulsel (zooals in ons geval) eerst stukgeslagen werd. De oorkonde is afkomstig uit het jaar der verwoesting van Anšan, d.w.z. uit het 35e regeeringsjaar van koning Dungi van Ur, dus ongeveer 2241 v. Chr. De oorkonde bevat een loonlijst voor arbeiders, aan wie hun loon in bepaalde hoeveelheden graan wordt uitbetaald.
L.: 5 cM.; B.: 4.1 cM. en L.: 4.2 cM.; B.: 3.1 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (280 a en b).

357 ENVELOPPE UIT GEBAKKEN KLEI, met het „binnentafeltje" daarnaast. Deze oorkonden zijn waarschijnlijk afkomstig uit Telloh (Lagaš) of wellicht gedeeltelijk ook uit Djocha (Umma). Dit exemplaar is gedateerd uit het jaar der verwoesting van Šašrum, d.w.z. uit het zesde regeeringsjaar van koning Pūr-Sin, den zoon en opvolger van Dungi, volgens de waarschijnlijkste berekening het jaar 2224 v. Chr. Het is een kwitantie betreffende groote hoeveelheden graan.
L.: 5.2 cM.; B.: 4.2 cM.; en L.: 4.3 cM.; B.: 3.4 cM.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1333a en b).

358 GESLOTEN ENVELOPPE UIT GEBAKKEN KLEI, waarin zich het kleine tafeltje nog bevindt. Men lette op de zegelafdrukken. Deze oorkonde is gedateerd uit het jaar, dat volgde

op het jaar der „negende" verwoesting der steden Simuru en Lulubu (met „negende" is bedoeld de definitieve verwoesting). Blijkens de lijsten der dateeringen is dit het 45ste regeeringsjaar van koning Dungi, dus het jaar 2231 v. Chr. In het Sumerisch.
L.: 4.5 cM.; B.: 4 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (253).

359 GESLOTEN ENVELOPPE UIT GEBAKKEN KLEI, waarin zich de kleine authentieke oorkonde nog bevindt. De afdrukken der rolvormige zegels zijn weer vrij duidelijk. In dit geval is de oorkonde gedateerde uit het jaar der verwoesting der steden Charši en Chumurti, d.w.z. het laatste regeeringsjaar van koning Dungi, ongeveer 2231 v. Chr. Daar de inscripties der koningen zelf bij de Sumeriërs (evenals later ook bij de Babyloniërs in tegenstelling met de Assyriërs) zich beperken tot het cultische en het sacrale terrein, zijn deze dateeringen vrijwel de eenige bron voor onze kennis van de oorlogen en de buitenlandsche politiek in deze vroege periode.
L.: 4.5 cM.; B.: 4.1 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (271).

360 HALVE ENVELOPPE UIT GEBAKKEN KLEI. De andere helft is weggezaagd, zoodat het binnentafeltje zichtbaar wordt. Het bevat de dateering: uit het jaar, dat Pūr-Sin het koningschap aanvaardde, dus het jaar 2230 v. Chr.
L.: 4 cM.; B.: 3.5 cM.; en L.: 3.2 cM.; B.: 2.8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (278).

361 GROOTE LIJST (KWITANTIE), waarschijnlijk afkomstig uit Djocha (het oude Umma) uit den regeeringstijd der koningen Dungi of Pūr-Sin (23ste eeuw v. Chr.), betreffende de levering van graan.
L.: 15 cM.; B.: 12.5 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (303).

362 KWITANTIE UIT DE 23ste EEUW v. CHR. In het Sumerisch. Oorkonden van dit soort zijn uit deze periode buitengewoon talrijk. De gewichtsnorm was de gerstekorrel. Gedurende het geheele derde millennium v. Chr. heeft men gepoogd de standaardwaarde van één *kor* (identiek met 300 *sila*) gerst = één *sikkel* zilver ondanks alle prijsschommelingen te handhaven. Onze oorkonde luidt: „38 *kor* 160 *sila* gerst naar de koninklijke maat wordt overgeboekt naar het jaar, dat de landsmuur gebouwd werd (d.w.z. het jaar 2248 v. Chr.) ... Hiervan heeft Ur-Baba 19 *kor* 30 *sila* geleend. Van hetgeen binnengebracht is, ontbreken 8 *kor* 60 *sila*, die Lú-gina rentegevend belegd heeft.

Makelaar was Ur-Baba, de zoon van Lul-amu. In het jaar, nadat de landsmuur gebouwd was" (het jaar 2247 v. Chr.).
L.: 7.5 cM.; B.: 4.7 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (88).

363 KWITANTIE UIT DE 23ste EEUW v. CHR. (derde dynastie van Ur): Verschillende soorten hout voor scheepsbouw heeft Ur-Baba van Lú-Nin-šubur geleend. Jaar na de verwoesting van Anšan (Susa), dat is het jaar 2240 v. Chr. In het Sumerisch.
L.: 4 cM.; B.: 3.3 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (26).

364 KWITANTIE UIT DE 23ste EEUW v. CHR., betreffende de leverantie van goeden en gewonen wijn voor de paleizen en van fijn en gewoon brood voor de stadswachters. 30ste dag van de 6de maand van het jaar, dat het schip „de zee-antilope" gebouwd werd, d.w.z. het tweede regeeringsjaar van koning Gimil-Sin (of Su-Sin), het jaar 2220 v. Chr. In het Sumerisch.
L.: 3.4 cM.; B.: 3 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (939).

365 KWITANTIE UIT DE 23ste EEUW v. CHR.: „180 bronzen zagen en 363 bronzen sikkels, waarvan het gewicht bedraagt 1 talent, $10^{2}/_{3}$ mina's en 8 sikkels, zijn weggehaald. Van Lugal-imrua heeft Ur-Ningirsu die geleend. Gecontroleerd door Ur-nigingar en Bazi". Gedateerd uit hetzelfde jaar als het vorige nummer, dus het jaar 2220 v. Chr. In het Sumerisch.
L.: 3.5 cM.; B.: 3.4 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (75).

366 LIJST van velden met nauwkeurige opgaven betreffende de opbrengst en de namen der beheerders of pachters. Afkomstig waarschijnlijk uit Telloh (Lagaš). Gedateerd uit het jaar, dat de hoogepriester van den Maangod aangesteld werd, d.w.z. het 44ste regeeringsjaar van Koning Dungi, 2232 v. Chr.
L.: 9 cM.; B.: 6 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (28).

367 ONDERSTE HELFT VAN EEN GROOTE KLEITAFEL, bevattende een lijst van velden met opgaven betreffende de opbrengst, in 14 kolommen (zeven op elke zijde). Afkomstig uit Telloh (Lagaš). Tijd der derde dynastie van Ur, 23e eeuw; de nauwkeurige dateering is niet bewaard gebleven.
L.: 20 cM.; B.: 13.5 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (562).

(zie: Inleiding, blz. 92-100 en chronologische tabel, blz. 101)

368 SUMERISCHE BRIEF uit deze periode der derde dynastie van Ur (ongeveer 2250 v. Chr.). In tegenstelling met de kwitanties en de lijsten zijn brieven uit deze periode uiterst zeldzaam. Deze brief betreft de toezending van geweven stoffen. De ontvanger is een zekere Ištar-dannat. De taal van het schrijven is Sumerisch, de naam van den adressaat is Akkadisch. Onduidelijke zegelafdrukken.
L.: 5 cM.; B.: 4.4 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1334).

369 LANGWERPIG KLEITABLET, afkomstig uit Telloh (Lagaš), uit dezelfde periode der derde dynastie van Ur (omstreeks 2250 v. Chr.) betreffende de reis- en verblijfkosten voor gezanten. Ook dit soort van kwitanties is talrijk (in de collectie Böhl ongeveer vijftig exemplaren). Opgeteld worden bepaalde hoeveelheden van bier, brood en olie, die in een bepaalde maand aan de boodschappers geleverd werden, die van de hoofdstad Ur naar de oostelijke provincies van het rijk vertrokken of daar vandaan kwamen. Blijkbaar bestond een geregelde postverbinding tusschen de verschillende deelen van het Nieuw-Sumerische rijk.
L.: 4.4 cM.; B.: 3.4 cM.

Vgl. Oudheidk. Meded., I, blz. 19 e.v., en over de analoge oorkonden, geschreven in onbekend spijkerschrift: Archiv f. Orientforschung, VIII, 1933, blz. 169 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (76).

370 DECLARATIE van reiskosten, van dezelfde vindplaats en hetzelfde soort als het vorige nummer.
L.: 4.3 cM.; B.: 2.8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (348).

371 LIJST VAN VEE (OFFERDIEREN), afkomstig uit Dréhem (het oude Puzris-Ištar). Hier was (sedert het 40ste regeeringsjaar van koning Dungi, 2236 v. Chr.) de veestapel van den grooten tempel van den god Enlil in het naburige Nippur (Niffer). Oorkonden van dit soort zijn even talrijk als eentonig. Wij kiezen als No. 371 en 372 twee kleine exemplaren uit de verzameling van het Bijbelsch Museum te Amsterdam (Stadhouderskade 137). No. 371 is een lijst van lammeren, schapen en geiten, die Ur-nigin-gar van Dungi-a-a-mu in de eerste maand van het jaar der verwoesting van Urbillum (d.w.z. het jaar 2234 v. Chr.) in ontvangst heeft genomen.
L.: 2.5 cM.; B.: 3 cM.

Het beste overzicht over dit soort van oorkonden bij L. Légrain, Le temps des rois d'Ur (Bibl. de l'Ecole des Hautes Etudes, fasc. 170), 1912.

Bijbelsch Museum, Amsterdam (20).

372 AANTEEKENING BETREFFENDE DEN VEESTAPEL in Dréhem (het oude Puzris-Ištar): „Er is niets binnengekomen: 11de dag, 9de maand, jaar, dat de hoogepriester van het groote heiligdom der godin Innanna van Uruk gewijd (geordend) werd, d.w.z. het vijfde jaar van koning Pūr-Sin, 2225 v. Chr. Dus zelfs als er op een bepaalden dag bij uitzondering geen inkomsten waren te boeken, moest daarvan aanteekening worden gehouden!
L.: 2.5 cM.; B.: 2.4 cM.

Bijbelsch Museum, Amsterdam (21).

373 GROOTE „HANGER", MET LIJST VAN VEE (schapen en geiten), werd wellicht den belhamel met een touw om den nek gebonden. Dit stuk is gedateerd uit hetzelfde jaar als No. 372, dus 2225 v. Chr.
H.: 4.5 cM.; B.: 5 cM.

Assyriologische Werkkamer, Leiden (1647 A).

374 KLEITABLET, afkomstig uit Tell Lachm, ten Z.-W. van Ur, gedateerd uit de regeering van Išbi-Era (of Išbi-Irra), den eersten koning van Isin, die oorspronkelijk over Ma'eri (thans Tell Hariri) regeerde en die in het jaar 2186 met Elamietische hulp aan de dynastie van Ur een eind gemaakt heeft. Hij regeerde tot ± 2154 v. Chr. Oorkonden uit den tijd van hem en zijn opvolgers zijn zeldzaam. Uit deze oorkonde vernemen wij, dat hij de legers van Subartu (d.w.z. Boven-Mesopotamië) en van Elam verslagen heeft.
L.: 5.5 c.M.; B.: 4 cM.
Lit.: Vgl. Oudheidk. Meded., I, blz. 22 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1105).

375 KLEIKEGEL, waarschijnlijk gevonden in Muqajjar, het oude Ur der Chaldeeën. Wijdings-inscriptie in het Sumerisch. Lipit-Ištar, de vijfde koning der eerste dynastie van Isin, die volgens de waarschijnlijkste gissing van 2102-2092 v. Chr. geregeerd heeft, bouwt een heiligdom voor den god Nin-ezen in Ur.
L.: 12 cM.
Een duplicaat o.a. in de collectie der Yale-University, gepubliceerd door A. T. Clay, Miscellaneous Inscriptions, No. 27.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

376 STICHTINGSOORKONDE IN DEN VORM VAN EEN PADDESTOEL (klei). Blijkens het opschrift (in het Sumerisch) blijkbaar afkomstig van de plaats van de oude stad Isin; de nauwkeurige vindplaats (en dus ook de ligging van deze stad) zijn

echter nog onbekend (wellicht Tell Lachm, ten Z.-W. van Ur?). Dit stuk is een unicum: de eenige tot nu toe bekende oorkonde van koning Ur-Dukugga, den op twee na laatsten koning der eerste dynastie van Isin, ongeveer 1994-1984 v. Chr. Het opschrift betreft den bouw van den tempel Ekukigarra in Isin, ter eere van den god Dagan (Dagon).
Bovenste D.: 14.5 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (990).

377 BAKSTEEN MET STEMPEL-INSCRIPTIE, afkomstig van Tell Esmar, het oude Ešnunna, uit de periode omstreeks 2000 v. Chr., bevat het kortere opschrift van den vorst Bilalama: „Bilalama, de beminde van den god Tišpak, den priestervorst van Ešnunna".
L.: 33 cM.; B.: 33 cM.

8 tegels met verschillende inscripties, geschonken door het Oriental Institute of the University of Chicago. Leider der opgraving: Prof. Dr. H. Frankfort.
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 48 e.v.

Assyriologische Werkkamer, Leiden (1302).

378 RECHTHOEKIG TABLET VAN ALBAST, van koning Waradsin van Larsa, aan beide zijden voorzien van een opschrift in spijkerschrift. ± 1980 v. Chr.
L.: 13 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 25 379 STEENEN TAFEL, afkomstig uit Senkereh, het oude Larsa. Wij-opschrift van koning Rīm-Sin (1985-1925 v. Chr.), den laatsten zelfstandigen koning der dynastie van Larsa, die in het jaar 1925 door den grooten Babyloniër Hammurabi overwonnen en verdreven werd. Hij (of ook wel zijn broer Warad-Sin) wordt door vele geleerden (waarschijnlijk ten onrechte) vereenzelvigd met den bijbelschen koning Arioch van Ellasar (Genesis 14). Materiaal kalksteen, taal Sumerisch. Inhoud: „Voor de godin Nanā, de verheven gebiedster, die met pracht uitgedost is ... hebben Kudur-Mabuk ... en Rīm-Sin ... haar hartelijk geliefden tempel en beminde woning voor hun leven gebouwd, de top daarvan hooggemaakt en gelijk een berg in het aanzijn geroepen .... Hierover moge Nanā zich verblijden".
L.: 12.4 cM.; B.: 7 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., I, blz. 28 e.v. (duplicaat in het Louvre: Thureau-Dangin, Königsinschriften, blz. 220).

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (991).

380 KLEITAFEL, afkomstig uit Senkereh (Larsa), gedateerd in de zesde maand van het twaalfde jaar na de verwoesting van Isin, d.w.z. ongeveer 1944 v. Chr., tijdens de regeering van koning Rim-Sin. Voorbeeld van een kwitantie uit deze periode: „$17^3/_5$ *kor* onrijpe dadels en $8^1/_5$ *kor* dadels in den eersten staat van rijpheid uit den tuin van Sin-magir heeft Pirchum van Sin-magir, den tuinman, weggehaald". Geteekend door niet minder dan 11 getuigen, behalve den schrijver.
L.: 5.5 cM.; B.: 3.8 cM.
Coll.: Prof. Dr. F M. Th. Böhl, Leiden (1025).

381 KLEITAFEL uit Senkereh (Larsa) uit de periode de dynastie van Larsa, omstreeks 1950 v. Chr. Brief van een dame aan een vriendin, die te lang met haar bezoek gewacht en te weinig geschenken gestuurd heeft: „. . . . wat de tijding betreft, die gij mij pas op den tienden dag na Uwe terugkomst geschreven hebt, dat ik mij niet moest ergeren in verband met Uwe zending van één sikkel zilver, 12 liter sesam en een stoelkussen (?), zoo antwoord ik daarop mijnerzijds op den tienden dag na Uwe terugkomst: Gij moet U geenszins ergeren en geen ergernis moet in Uw hart opkomen, indien ik na veertig dagen nog niet bij U gekomen ben en Uw wensch nog niet vervuld heb!"
Lit.: Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 2, blz. 50 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1007).

382 KLEITAFEL, afkomstig uit Senkereh (Larsa) uit de 20ste eeuw v. Chr. Terwijl de hymnen en bezweringen in de hieraan voorafgaande periode nog steeds in het Sumerisch gesteld zijn geweest (zoo b.v. ook collectie Böhl No. 963, een hymne ter eere van den god Nin-a-zu), is dit een der oudste voorbeelden van het zoogenaamde hymnisch-epische dialect in het Akkadisch (Babylonisch-Assyrisch). Deze tekst bevat een uitvoerige en dichterlijke bezwering van een ziekte-daemon, uit naam van de genezende goden van de Zuid-Babylonische stad Eridu, vooral van den tooverkrachtigen god A s a r u, die wat zijn naam en titels betreft aan den Egyptischen god Osiris doet denken.
L.: 10 cM.; B.: 5.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 2 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1000).

383 KLEITAFEL, afkomstig uit Senkereh (Larsa) uit de 20ste eeuw v. Chr. Bezwering in het Akkadisch, tot genezing van ziekte, die aan een daemon of duivel toegeschreven werd, van wien de zieke bezeten is.
L.: 3.5 cM.; B.: 3.1 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 7.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1001).

384 KLEITAFEL, afkomstig uit Senkereh (Larsa) uit de 20ste eeuw v. Chr. Tekst, behoorende tot het ritueel van Eridu, waarvan Hammurabi den Ea-dienst naar Babylon had overgeplaatst. Aangeroepen wordt de Heer Nunurri (een van de namen of verschijningsvormen van den god Ea van Eridu). Het is een der oudste en meest beknopte voorbeelden van het prophylactische type der Sumerische bezweringen. Naast de vier kosmische goden van hemel, aarde, water en hel (Anu, Enlil, Ea en Nergal) worden de 7 goden van de boven- en benedenwereld, de 7 horens en de 7 moeders aangeroepen. De booze geest wordt bezworen, dat hij niet zal mogen eten van de tafel van zijn vader Enlil, voordat de mensch, „de zoon van zijn god", hersteld is. Sumerisch.
L.: 6.5 cM.; B.: 5.2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 9 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1005).

Pl. 25 385 FRAGMENT VAN EEN ALBASTEN TAFEL, afkomstig uit Senkereh (Larsa), met een inscriptie van den grooten koning en wetgever Hammurabi van Babylon, 1955-1913 v. Chr. Het is de stichtingsoorkonde van den Zonnetempel te Larsa. Deze oorkonde was in twee talen gesteld, in het Sumerisch en in het Akkadisch. Dit stuk behoort tot den Akkadischen tekst van deze oorkonde, die men met behulp van de Sumerische vertaling (waarvan zich een exemplaar in het Britsch Museum te Londen bevindt) volledig kan reconstrueeren.
L.: 8 cM.; B.: 5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 10-12.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (974).

386 OORKONDE uit den tijd van de eerste dyn. (dyn. van Amurru, 2057-1758). Vindplaats: Dilbat (Delīm). Het kleitablet zelf is verloren gegaan. Overgebleven is alleen een brokstuk van het couvert. Op dit couvert stond dezelfde tekst en aan de binnenzijde is de tekst in spiegelschrift afgedrukt. Wellicht was het een vrijlatingsoorkonde. Er word een eed afgelegd bij de goden Šamaš, Aja en Marduk en bij den koning: Awēl-Sin (4de koning der dyn., 1993-1976). Vermeld worden de namen van minstens 16 getuigen, waaronder vier vrouwen. Akkadisch.
L.: 8.4 cM.; B.: 6.2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 14.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (768).

387 KLEITAFEL, afkomstig uit Abu-Habba (het oude Sippar), gedateerd uit het derde regeeringsjaar van koning Samsu-iluna, den zoon en opvolger van Hammurabi, d.w.z. uit het jaar 1910

v. Chr. Deze oorkonde (in het Akkadisch) bevat een huwelijkscontract, met de huwelijksche voorwaarden en den staat van aanbrengst (uitzet). De jonge vrouw brengt o.a. mede: een slavin en een slaaf, twee sikkel goud voor haar opschik, een koperen ketel, bevattende acht liter, vijf hemden, twee jurken, tien doeken, een rieten mand, een koe, vijftien stuks kleinvee, een molensteen voor fijn meel, een basalten molensteen, een ledikant, zes stoelen, twee schotels en twee bakken.
L.: 10 cM.; B.: 5.4 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 20-25.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (772).

388 ZWARTE, GESLOTEN ENVELOPPE uit gebakken klei, met zegelafdrukken. Het kleitablet is er nog in. Afkomstig waarschijnlijk uit Delîm (Dilbat). Huurcontract, gedateerd uit het vierde jaar van koning Ammiditana, 1843 v. Chr., betreffende de huur van een trekos. De huurder staat in zelfs voor de oogen, horens en hoeven van het dier (Vz., r. 11 en 12).
L.: 7 cM.; B.: 4.3 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded. II, blz. 26 e.v. (Vz. r. 12 v.: i-ni-im qá-ar-ni ú su-up-ri-im!).
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (771).

389 BRIEF, in het Akkadisch, afkomstig waarschijnlijk uit Abu-Habba (Sippar), uit de periode omstreeks 1900 v. Chr. Een aanzienlijk heer is beleedigd en geeft nu opdracht aan den beleediger geen koren ter beschikking te stellen, indien dit nog niet geschied is.
L.: 6 cM.; B.: 4 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 28 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (959).

390 BRIEF, afkomstig waarschijnlijk uit Abu-Habba (Sippar), uit de periode omstreeks 1900 v. Chr. In het Akkadisch. Wellicht het oudste voorbeeld van een advocatenbrief. Een zaakwaarnemer schrijft in het belang van een zijner kliënten aan diens schuldeischer, o.a.: „... Zijn oorkonde, dat hij het huis van U gekocht heeft, heeft hij mij gebracht. Ik heb er mij van overtuigd, dat daar duidelijk de schuldbekentenis op staat, voorzien van Uw zegel en dat vijf mannen als getuigen op de oorkonde staan opgeteekend. Indien ik deze oorkonde aan de rechters overleg, zouden zij soms Uwentwege de wettelijke bepalingen overtreden? Hierbij zend ik U dezen brief. Het huis moet gij aan mijn kliënt teruggeven! Ongehoorde onkosten heeft hij gemaakt! Indien gij dit wenscht, kunt gij naar Babylon komen om Uwe aangelegenheid te onderzoeken."
L.: 8.5 cM.; B.: 4.4 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 29 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (948).

391 HELFT VAN EEN BRIEF, afkomstig waarschijnlijk uit Abu-Habba (Sippar) uit de periode omstreeks 1900 v. Chr. In het Akkadisch. Dit is een der oudste bekende voorbeelden van een minnebrief. Het fragment behelst de klacht van een teleurgesteld meisje, wier beminde naar de hoofdstad Babylon vertrokken is en haar van daar niet geschreven en op haar brieven niet geantwoord heeft. Zij schrijft: „. . . De goden Šamaš en Marduk mogen U voor eeuwige dagen in het leven houden om mijnentwille! Terwille van Uwe gezondheid schrijf ik U hierbij. Schrijf mij hoe het U gaat! Sedert gij naar Babylon vertrokken zijt, hebt gij mij nooit eenig bericht gezonden. Zoodra deze brief U bereikt, zend mij je volledig bericht! Dan zal mijn hart niet langer gebroken zijn!"
L.: 5 cM.; B.: 4 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 35 e.v. (en voor een analoog schrijven van een teleurgestelden minnaar: Ungnad, Babylonische Briefe, No. 160).

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (35).

392 KLEITAFEL, waarschijnlijk afkomstig uit Abu-Habba, het oude Sippar, uit de 20ste eeuw v. Chr. Antwoord op een klacht betreffende onregelmatigheden bij de postbestelling. Er bestond blijkbaar een geregeld postverkeer tusschen de verschillende deelen van het rijk (vgl. reeds bij No. 369), en wel door middel van manden gevuld met kleitafels, die door eigen boden op gezette tijden meegenomen en besteld werden. De chef van een bepaalde firma had nu een beklag ingediend: „Tot nu toe is hij (de bode) niet aangekomen, de manden met de kleitafels heeft hij niet gebracht, hij is nog niet binnengekomen!" Het antwoord luidt: „. . . Intusschen zijn de manden met de kleitafels . . . hier aangekomen. Gedurende Uw afwezigheid heeft iemand deze manden gebracht. Verschillende keeren is hij het kantoor binnengegaan en telkens heb ik hem een mand laten opladen, terwijl hij een andere daarvoor heeft achtergelaten. Het is in orde!"
L.: 7 cM.; B.: 4.5 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 33 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (956).

Pl. 24 393 HELFT VAN EEN ZWARTE KLEITAFEL, afkomstig uit den tijd der eerste dynastie van Babylon (dynastie van Amurru), 20ste of eerste helft der 19de eeuw v. Chr., bevattende een lijst van Oud-Babylonische (Akkadische) persoonsnamen, saamgesteld met den naam Gods (den naam van den Beschermgod). De namen beteekenen: „Mijn God, doe mij leven! Mijn God is mijn kracht! Mijn God is gelijk mijn vader! Mijn God heeft den getrouwe gekend! Mijn God is mijn verzorger! Mijn God, verwerp mij niet! Mijn God, vat mijn hand!"
De namen op de achterzijde van dit tablet beteekenen: „. . . Mijn

God is schepper! Mijn God is waarlijk God! Mijn God (alleen) is mijn vader! Mijn God, bewaar mij in welstand! Mijn God is als mijn vriend! Mijn God, ik zucht! . . ."
Hoewel in dezen polytheïstischen godsdienst de uitdrukking „mijn God" van den persoonlijken Beschermgod (in Sippar b.v. bij voorkeur van den Zonnegod Šamaš) moet worden opgevat, is het diepe godsdienstige en zedelijke gevoel, dat uit zulke naamgeving blijkt, bijzonder opmerkelijk.
L.: 6 cM.; B.: 4.5 cM.

Deze oorkonde werd gepubliceerd door Dr. B. Gemser (thans hoogleeraar in Pretoria): De beteekenis der persoonsnamen voor onze kennis van het leven en denken der oude Babyloniërs en Assyriërs (Proefschrift Groningen, 1924), blz. 10 e.v. Zooals Prof. Gemser aangetoond heeft, zijn de meeste van deze namen ook uit andere bronnen bekend.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (797).

399 RONDE SCHOOLTEKST, uit de oud-Babylonische periode, 20ste eeuw of eerste helft der 19de eeuw v. Chr. Oefeningen in de schrijfkunst, waarbij de beide eerste regels geschreven zijn door den onderwijzer; de beide volgende regels behelzen de zorgvuldige nateekening van de hand van den leerling. De inhoud bevat meestal uitdrukkingen uit de woordenlijsten, die ons ook uit andere bronnen (in dit geval door de opgravingen te Kish) in hun verband bekend zijn. De beide woorden, die in dit geval door den leerling moesten worden nageschreven, bevatten de titels van hooggeplaatste priesters. De scholen waren annex aan de tempels en de schrijvers met hun leerlingen behoorden tot den priesterstand.
D.: 8.5 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (994).

395 RONDE SCHOOLTEKST: een ander voorbeeld van de oefening in de schrijfkunst. Twee verschillende benamingen voor den schrijfgriffel, in regel 1 en 2 van de hand van den leermeester, in regel 3 en 4 van den leerling.
D.: 8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (995).

396 Uit de Babylonische school in de 20ste of 19de eeuw v. Chr.: Tafel van vermenigvuldiging met zes. Voorzijde: $1 \times 6 = 6$; $2 \times 6 = 12$ enz. tot $12 \times 6 = 72$. Vervolg op de achterzijde: $13 \times 6 = 78$ enz. tot $20 \times 6 = 120$; $30 \times 6 = 180$; $40 \times 6 = 240$; $50 \times 6 = 300$.
L.: 6.2 cM.; B.: 4 cM.

Vgl.: O. Neugebauer, Mathematische Keilschrifttexte, I, Tabellentexte, 1935, No. 16.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (798).

397 UIT DE BABYLONISCHE SCHOOL in de 20ste of 19de eeuw v. Chr. Wiskundige tekst met de quadraten der getallen 60, 65, 70 en 75. Deze getallen luiden in de tweede macht: 3600, 4225, 4900 en 5625.
D.: 6.8 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1328).

398 WITTE KLEITAFEL, afkomstig van den heuvel Kültepe bij de oude stad K a n e š, in Zuidelijk Klein-Azië (Kappadocië), uit de 20ste eeuw v. Chr. Hier in Klein-Azië was toen een Assyrische handelskolonie gevestigd, een handelsfactorij, die buiten de eigenlijke stad was gelegen. De daar gevestigde Assyrische kooplieden beschouwden Assur als hun hoofdstad en den god Assur als hun god en waren de bemiddelaars van den handel tusschen Mesopotamië en Klein-Azië, dat toen bevolkt was door de voorloopers der Hethieten, de Proto-Chattiërs. Deze zakenbrief behelst een mededeeling in verband met het zenden van kostbare gewaden en stoffen.
L.: 6.8 cM.; B.: 5.2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 41 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1201).

399 KLEITAFELTJE uit Kültepe (Kaneš) in Zuidelijk Klein-Azië, 20ste eeuw v. Chr. Deze oorkonden zijn geschreven in het Oud-Assyrisch dialect van het Akkadisch. Zakenbrief, gericht door een zekeren Anašu tot Bulina: „. . . . Mijn broeder zijt gij! Mijn zoon zijt gij! Drie sikkel zilver moet gij verzegelen en aan den klerk van den geldschieter geven . . . . Als gij de karavaan hoort, kom naar buiten naar de wachtposten, mij tegemoet!"
L.: 4 cM.; B.: 4.2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 41.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1205).

400 ACHTERZIJDE VAN EEN (KLEI)-ENVELOPPE, afkomstig uit Kültepe (Kaneš), 20ste eeuw v. Chr. Men lette op de zegelafdrukken. Een vereerder wordt door een lagere godheid voor den troon van den Oppergod geleid; daarachter twee andere goden, staande op hun heilige dieren, met hun symbolen. Daaronder staat de datum (elk jaar werd genoemd naar een bepaalden ambtenaar, evenals later ook bij de Grieken) en de aanteekening, dat de schuldenaar, indien hij niet binnen 24 „weken" betaald heeft (de „week" had toen blijkbaar vijf dagen), een rente zal moeten storten van 30 %. De schuldbrief zelf (in de enveloppe) is niet bewaard gebleven.
Lit.: Oudheidk. Meded., blz. 38 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1203).

401 GESLOTEN ENVELOPPE uit gebakken klei, afkomstig uit Kültepe (Kaneš), 20ste eeuw v. Chr. De eigenlijke oorkonde (een brief) zit er nog in. Aan de buitenkant het adres. Men lette op de mooie zegelafdrukken (voorstellende een vereerder voor den troon der Godheid).
L.: 6 cM.; B.: 5 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1209).

402 ZWART KLEITABLET, afkomstig uit Kerkuk, het oude Arrapcha, ten Oosten van de Tigris, uit de 15de eeuw v. Chr. Hier en vooral in het naburige Nūzi (de heuvels Tarkalan en Yorgan Tepe) zijn door een Amerikaansche expeditie zeer talrijke oorkonden gevonden. De taal van deze oorkonden is Assyrisch, de namen en vele taalkundige eigenaardigheden zijn echter Churrietisch of Soebareesch. In deze oorkonden worden ooien en lammeren vermeld, die onder het toezicht van een zekeren Taima binnengebracht zijn om geschoren te worden (of feitelijk om „geplukt" te worden, want de schaar werd pas later uitgevonden). De herder Taima heeft de oorkonde dan ook gezegeld. Op zijn zegelafdruk zijn schapen afgebeeld.
L.: 4.6 cM.; B.: 3 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 44 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (915).

403 UIT EEN TICHEL GEZAAGD MIDDENSTUK met inscriptie, afkomstig uit Niffer, het oude Nippur. Het is een van de weinige eigen opschriften van den Babylonischen koning B u r n a b u r i a š II, uit de dynastie der Kassieten of Kosseeërs, den tijdgenoot der beroemde Egyptische Pharao's Amenhotep III en Amenhotep IV (Ichnaton). Hij regeerde van 1369-1345 v. Chr. Opmerkelijk is, dat de koningsopschriften in deze periode weer in de oude sacrale taal, het Sumerisch gesteld zijn. De koning noemt zich den getrouwen herder, die bestendig ter beschikking staat van den god Enlil, en die den verheven onderbouw van den tempel der godin Ninlil in Nippur uit asfalt en baksteen heeft opgetrokken.
L.: 12.7 cM.; B.: 8 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 47 e.v. (de vertaling boven is eenigszins gewijzigd).

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (975).

404 RONDE ONYX uit den tijd van den Babylonischen koning Šagaraktišuriaš (1262-1250), uit de dynastie der Kassieten. Vindplaats vermoedelijk de tempel Epatutila in Babylon. Deze oogen werden als wijgeschenk tot dank voor een verkregen genezing aan de godin der geneeskunst opgedragen. Misschien hebben zij zelfs deel uitgemaakt van het godenbeeld. Het opschrift luidt: „Aan de godin Gula, zijn gebiedster heeft Šaga-

raktišuriaš (dit voorwerp) geschonken". De godin Gula is de Magna Mater der Babyloniërs. Het voorwerp is uit den tijd der diepste vernedering van Babylonië, den tijd van opkomst voor Assyrië.
D.: 2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 40 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (976).

405 ZWART LANGWERPIG KLEITABLET, wellicht(?) afkomstig uit Birs Nimrud, het oude Borsippa, uit de tweede helft van het tijdperk der Kassietische koningen in Babylon, tusschen 1350 en 1250 v. Chr. De 42 oorkonden, die indertijd door den vorigen eigenaar, wijlen Prof. Peiser, gepubliceerd zijn, zijn thans in de Leidsche verzameling. Deze oorkonde bevat de namen van 34 personen, aan wie bepaalde hoeveelheden graan werden toebedeeld.
L.: 6.2 cM.; B.: 4.7 cM.
Lit.: F. E. Peiser, Urkunden aus der Zeit der dritten babylonischen Dynastie (1905), blz. 6, No. 97.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (808).

406 FRAGMENT VAN EEN ZWART KLEITABLET, behoorende tot dezelfde groep van teksten als het vorige nummer (tusschen 1350 en 1250 v. Chr.). Het behelst echter geen kwitantie of zakenbrief (zooals de overige oorkonden van deze groep) maar een mooi gebed, gericht tot den god Nabû of Nebo, en wel op de voorzijde in het Akkadisch en op de achterzijde (slecht bewaard gebleven) in het Sumerisch. De vertaling luidt:
„Gebed van Nadin-Šamaš ter eere van zijn beschermheer Nebo:
„Mijn vervolger moge te gronde gaan,
„en mijn vijand verjaagd worden.
„Ik echter, ik vertrouw op God;
„Nebo moge mij recht doen;
„op het bevel van Nebo moge ik genade vinden!"
Lit.: Peiser, *a.w.*, blz. 4, No. 92.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (806).

407 KLEITAFEL uit het eerste regeeringsjaar van den zesden koning der tweede dynastie van Isin: Itti-Marduk-balátu, 1116-1101 v. Chr. De naam van dezen koning beteekent „Bij den god Marduk is het leven". In werkelijkheid heeft deze koning slechts weinig te beteekenen gehad. In Assyrië regeerde toen de machtige Tiglatpileser I; voor Babylonië was deze periode een tijd van armoede en verval. De vijf oorkonden uit deze periode in de Leidsche verzameling zijn dan ook eenig in hun soort. De vindplaats is onbekend; de slechte en onzuivere klei is op zich-

zelf al kenmerk van een verarmd tijdperk. De tentoongestelde oorkonde bevat een kwitantie in verband met de levering van paardenvoer voor de koninklijke stallen. Op grond daarvan kan men het aantal paarden berekenen: niet meer dan 22. Vgl. bij wijze van tegenstelling II Kon. 10 : 26 vv.: het aantal paarden van koning Salomo.
L.: 8.5 cM.; B.: 6 cM.
Lit.: Böhl, Archiv für Keilschriftforschung II (1924), blz. 49 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (846).

408 FRAGMENT VAN EEN ALBASTEN PLAAT MET INSCRIPTIE, uit het paleis van den grooten Assyrischen koning Sargon II in Chorsabad (het oude Dūr-Šarrukin). Dit brokstuk behoort bij regel 76-79 van de annalen van koning Sargon, die indertijd door Botta in zaal XIV van het paleis in Chorsabad opgegraven en voor het meerendeel naar het Louvre in Parijs overgebracht zijn. De opgraving van Chorsabad werd in 1932 door het „Oriental Institute" der Universiteit van Chicago onder leiding van Prof. H. Frankfort hervat. Het onderhavige brokstuk behoort tot de beschrijving van den bouw van het paleis.
L.: 17 cM.; B.: 14.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 5 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1309)

409 KLEITAFEL (vindplaats onbekend) uit het jaar 694 v. Chr. Het is een contract betreffende den ruil van huizen, gedateerd uit het vijfde regeeringsjaar van den Assyrischen kroonprins Assur-nadin-šumi als koning van Babylon. In het jaar 699 v. Chr. had koning Sanherib (705-681 v. Chr.) zijn oudsten zoon, den erfgenaam van het wereldrijk, tot min of meer zelfstandigen koning van Babylon aangesteld, om aan de onlusten aldaar een eind te maken. Dit doel is niet gelukt: na vijf jaar werd de jonge koning aan de Elamieten verraden, overvallen, gevangen genomen en gedood. Deze oorkonde is een unicum: de eenige bekende uit zijn regeeringstijd, die tot nu toe teruggevonden is.
L.: 6 cM.; B.: 4.5 cM.
Assyriologische Werkkamer, Leiden (L. 1336).

410 KLEITAFEL, afkomstig waarschijnlijk uit de stad Babylon, uit het jaar 691 v. Chr. Het is een kwitantie betreffende de vrijwillige overdracht van een bepaalde som in zilver. Volledig bewaard zijn slechts op de achterzijde de namen der zeven getuigen en de dateering: uit het tweede jaar van Mušezib-Marduk, den koning van Babylon. Ook dit stuk is een

unicum: de eenige bekende oorkonde uit de regeering van dezen laatsten ongelukkigen koning van Babel vóór de volledige verwoesting van de stad door koning Sanherib. In de verwarde jaren na de gevangenneming en vermoording van den kroonprins (zie No. 409) had deze Chaldeeuwsche tegenkoning zich twee jaar lang kunnen handhaven, maar moest daarna met zijn hoofdstad de vreeselijke wraak van koning Sanherib ondervinden. Babylon werd in 689 v. Chr. met den grond gelijkgemaakt.
Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 10 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (859).

411 FRAGMENT VAN EEN PLAAT UIT KALKSTEEN, afkomstig uit Nimrud, het oude Kalah, met een wijdingsopschrift van den Assyrischen koning Assurbanipal (668-626 v. Chr.) ter eere van de godin Ninlil. De koning beroemt zich in deze inscriptie, o.a. op zijn overwinningen over de op elkaar volgende koningen van Elam, die hij gedood of gevangen genomen heeft. Deze platen waren ingemetseld in den muur van het voorhof van den tempel. Volledige exemplaren van deze inscriptie zijn o.a. in het Britsch Museum te Londen.
L.: 41 cM.; B.: 38 cM.
Lit.: Streck, Assurbanipal, II, blz. 275 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1317).

412 FRAGMENT VAN HET „PRISMA A", beschreven met de annalen van den grooten Assyrischen koning Assurbanipal (668-626 v. Chr.). Vindplaats de heuvels van Kujundjik, de plaats van het oude Nineve. Met behulp van het volledige exemplaar in het Britsch Museum te Londen en van de overige fragmenten (waarvan zich zes bevinden in de Leidsche verzameling) kan men den tekst volledig reconstrueeren. De linkerzijde behelst de inleiding op de beschrijving van de verwoesting van Elam. Het Assyrische leger bedekt als een geweldige orkaan geheel Elam. De koning, Teümman, wordt onthoofd. De lijken der bewoners vervullen de omstreken van Susa als doornen en distels. De rechterzijde behelst het verslag van den 7den veldtocht, weer tegen Elam. De stad Bit-Imbi wordt verwoest. De bewoners worden gedeporteerd. De commandant, Imbappi, wordt geboeid naar Assyrië gebracht. Koning Ummanaldasi vlucht en de tegenkoning, Umbahabua, zoekt een schuilplaats „als de visschen in de diepte van verre wateren". Tammaritu, die gevlucht was, wordt weer als koning in Susa aangesteld. Assyrisch.
Links L.: 10 cM.; B.: 6 cM., rechts L.: 9.5 cM.; B.: 5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 16 e.v.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1311).

413 FRAGMENT VAN HET „PRISMA B", beschreven met de annalen van koning Assurbanipal (668-626 v. Chr.). Vindplaats Kujundjik, het oude Nineve. Met behulp van dit fragment (evenals van een ander in het bezit van het „Oriental Institute" in Chicago) wordt een belangrijke lacune in den tot nog toe bekenden tekst aangevuld. Beschreven wordt de feestelijke intocht in Nineve na de overwinning op de Elamieten. De Elamietische koning vernedert zich voor Assurbanipal en biedt hem zijn onderwerping aan. „Aldus hebben hem de goden Assur, Samas, Bēl en Nebo, mijn helpers, als een van mijn generaals mij ter beschikking gesteld. Met de lieden, die met hem waren, heb ik hem in mijn paleis zijn intrek doen nemen . . . ." Links L.: 5 cM.; B.: 2 cM.; midden L.: 5.5 cM.; B.: 6.5 cM; rechts L.: 4.5 cM.; B.: 1 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 25-28.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1315).

414 BOVENSTE HELFT VAN EEN KLEITABLET, afkomstig uit de „koninklijke bibliotheek", die door Assurbanipal (668-626 v. Chr.) in zijn paleis te Nineve (thans Kujundjik) was bijeengebracht. Deze groote bibliotheek van kleitabletten, die indertijd door H. Rassam en G. Smith bij de opgraving van Nineve teruggevonden werd, vormt nog heden den grondslag van de Assyriologie. Bijna alle kleitabletten uit deze Koninklijke bibliotheek worden bewaard in het Britsch Museum in Londen (gecatalogiseerd door C. Bezold). Dit geldt ook van de andere helft van ons tablet, die te Londen geïnventariseerd is als K 71a. De beide stukken vormen samen de veertiende tafel van de groote Babylonische woordenlijst (Harra/hubullu), die door de Babylonische geleerden zelf was samengesteld en overgeleverd. Deze 14de tafel bevat de namen van insecten en andere dieren (o.a. verschillende soorten van hagedis, sprinkhaan en schildpad) in het Sumerisch en Akkadisch. Het stuk uit de collectie Böhl was vroeger in het bezit van wijlen Prof. Alfr. Jeremias en wordt reeds door Delitzsch in zijn Handwörterbuch (1896) aangehaald als „Vokabular Jeremias". L.: 14.6 cM.; B.: 9 cM.

Lit.: Weidner, Revue d'Assyriologie, XI, 1, 119 e.v. Vgl. Landsberger, Die Fauna des alten Mesopotamien (1933). Alle bekende stukken der oude woordenlijst zullen worden gepubliceerd door P. Dr. van der Meer O.P. (Albertinum, Nijmegen).

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1320).

Pl. 26 415 VOLLEDIG KLEITABLET, afkomstig uit de „koninklijke bibliotheek" van Assurbanipal (668-626 v. Chr.) in zijn paleis te Nineve (Kujundjik). Een der weinige gave exemplaren uit deze „bibliotheek" buiten het Britsch Museum te Londen.

Men lette (evenals bij het vorige No.) op de zuiverheid van afwerking en op het kleine, maar duidelijke en regelmatige schrift. Deze tekst bevat een groote lijst van astrologische voorteekens („omina"). Uit atmosferische bijzonderheden en vooral uit de constellaties der sterren werd immers de toekomst voorspeld. Deze oorkonde bevat drie kolommen met samen niet minder dan 85 regels. De eerste kolom bevat de beschrijving van het verschijnsel, de tweede die van de (meestal ongelukkige) gebeurtenis hier op aarde, die door dit verschijnsel wordt aangekondigd, in kolom III staan dan nog nadere toelichtingen. Bij wijze van voorbeeld vertalen wij de eerste twee van de 85 regels:

Kol. I.	Kol. II.	Kol. III.
Als de maan bij haar verschijnen verdonkerd is.	Verwoesting van Ur, de Koning zal niet oud worden; Of: Vernieling en hongersnood in het land.	Bij haar verschijning (heeft de maan) een hof (halo). Hij staat hoog en is duidelijk zichtbaar.

Ondanks den uiterlijk geringen omvang behelst deze tekst een klein compendium der sterrenwichelarij.
L.: 11.5 cM.; B.: 10.5 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., II, blz. 30; en over dit onderwerp in het algemeen: A. E. Thierens, Astrology in Mesopotamian Culture, Leiden 1933.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1321).

416 ASSYRISCHE KOOPACTE. Datum: 3de dag van de maand Nisan gedurende het eponymaat van Sîli, tusschen de jaren 646 en 612 v. Chr. Koop van een slaaf voor 50 zilveren sikkels met de gebruikelijke waarborgen tegen reclamatie, ziekte en terugvordering. Assyrisch.
L.: 7.2 cM.; B.: 3.5 cM.

Lit.: Kohler & Ungnad, Assyrische Rechtsurkunden, No. 179.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (851).

417 HELFT VAN EEN HOLLEN TERRACOTTA-CYLINDER, afkomstig uit Qual'at Serqat, d.w.z. van de plaats der oude Assyrische hoofdstad Assur, uit de regeering van Sin-šarîškun (620-612 v. Chr.), den laatsten koning uit de dynastie der Sargonieden, kort vóór den ondergang van het Assyrische wereldrijk. Want dit is de koning, die onder den naam van Sardanapal in de legende is blijven leven, nadat hij ondergegaan was in de vlammen van zijn eigen stad en paleis.
De ontbrekende helft van deze oorkonde werd reeds in Maart 1908 bij de opgraving van Assur onder leiding van W. Andrae

teruggevonden en bevindt zich nu in het Museum te Berlijn. Als men de stukken saamvoegt, verkrijgt men een volledig opschrift van 45 lange regels: verreweg de belangrijkste oorkonde, die van dezen laatsten koning van Nineve tot nu toe bekend is. Het is de stichtingsoorkonde, die de koning onder den hoeksteen van den door hem gerestaureerden tempel van den god Nebo te Assur heeft laten inmetselen. De koning telt eerst uitvoerig en in dichterlijke taal zijn titels en zijn stamboom op, vermeldt met trots zijn koninklijke voorvaderen Assurbanipal, Esarhaddon, Sanherib en Sargon, en verhaalt daarna even uitvoerig de geschiedenis van den tempel, die, door Salmanassar (1280-1256 v. Chr.) gebouwd, door Assurnasirpal (883-859 v. Chr.) en door Adad-nirari (805-782 v. Chr.) hersteld, in zijn tijd weer in verval geraakt was en door hem volgens het oude plan herbouwd en plechtig ingewijd werd. De godenbeelden, die in den tempel van de godin Ištar opgeborgen waren geweest, heeft hij doen terugkeeren naar hun eigen heiligdom.
D. aan den rand: 8.6 cM.; grootste B.: 9.3 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 31-42.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1323).

Pl. 27 418 TERRACOTTA-CYLINDER, afkomstig uit Wannet-Sa'dun, de oude stad Marad. Dit is een der groote en belangrijke stichtingsoorkonden van Koning Nebukadnezar II (605-562 v. Chr.). Het stuk is rolvormig en behelst de namen en titels van den grooten Koning, de optelling van zijn bouwwerken in Babylon en Borsippa, voorts de beschrijving van den tempel van Marad (in welks fundamenten de oorkonde ingemetseld is geweest), met de vermelding van de vondst van een oudere stichtingsoorkonde die door Koning Narām-Sin (± 2500 v. Chr.) in dezelfde fundamenten was ingemetseld; tenslotte een mooi gebed in dichterlijken vorm, gericht tot den god Lugal-Marad, tot wiens eere de tempel gebouwd was.
Deze oorkonde is gevonden te Wannet-Sadoen, gelegen aan den Euphraat, op de plaats van het oude Marad.
H.: 22 cM.

Andere exemplaren van deze oorkonden zijn in de musea te Londen (British Museum), Brussel (Musée du Cinquantenaire) en Rome (Pauselijk Bijbelinstituut).

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

Pl. 23 419 TERRACOTTA-CYLINDER, afkomstig uit Abu-Habba, de oude stad Sippar, met een inscriptie van den grooten koning N e b u k a d n e z a r II (604-562 v. Chr.). Dit is een uitstekend bewaard gebleven exemplaar van de stichtingsoorkonde van den

Zonnetempel *Ebarra* te Sippar. Andere (minder gave) exemplaren van dezelfde oorkonde zijn in het Britsch Museum te Londen. Indrukwekkend is in Kol. I, regel 11 vv. en Kolom II het gebed van den koning Nebukadnezar tot den Zonnegod Samas:
„O Śamaš, groote Heer. moogt gij mijn daden tot geluk vriendelijk aanschouwen! Leven tot in lengte van dagen, verzadiging met nakomelingschap, vastheid van den troon en langen duur van den regeeringstijd moogt gij mij ten geschenke geven! Wil mijn gebed genadig aanvaarden! Op Uw verheven bevel, dat onwankelbaar is, mogen mijn daden, het werk mijner handen voortduren tot in eeuwigheid . . . Mijn gebed is tot U gericht . . . Gij immers zijt Śamaš . . . Zooals de tichelsteenen van Ebarra gegrondvest zijn tot in eeuwigheid, mogen mijn jaren verlengd worden tot in eeuwige tijden!"
De stijl en ook het schrift zijn een nauwkeurige imitatie der opschriften uit de dagen van Hammurabi, 1350 jaar eerder.
L.: 12.5 cM.; D.: 5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 44-47; vgl. Langdon, Die neubabylonischen Königsinschriften, Nebukadnezar No. 23.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (858).

420 BAKSTEEN VAN KONING NEBUKADNEZAR II (605-562 v. Chr.) met een opschrift in spijkerschrift, bevattende de titels van den koning; afkomstig uit Babylon.
L.: 32 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

421 KLEITAFEL, afkomstig uit Birs Nimrud, het oude Borsippa, uit de Nieuw-Babylonische periode, wellicht uit de regeering van koning Nebukadnezar (605-562 v. Chr.). Het is een koopacte betreffende den koop van een huis met bouwterrein uit een nalatenschap. Een vrouw, genaamd Ubartum, bezit er een gedeelte van, samen met haar zwager, als een onverdeelden boedel. Nu wil deze het terrein verkoopen, waarbij het dus noodig is, dat zijn mede-erfgename uitgekocht wordt. Deze transactie geschiedt in dien vorm, dat de kooper het terrein eerst van Ubartum koopt, voorzoover het haar aandeel betreft. Haar vader behoorde tot het pottenbakkersgilde. Uitdrukkelijk wordt o.a. bepaald en door acht getuigen (behalve den schrijver) bevestigd: „. . . Indien ooit iemand van het pottenbakkersgilde verzet aanteekent met de bewering, dat het huis niet verkocht en het geld niet ontvangen zou zijn, dan zal de eischer (vindicant) het ontvangen bedrag twaalfvoudig moeten vergoeden!".
Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 54-60.
Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (886).

422 ZWARTE KLEITAFEL, gedateerd uit de plaats Machra, in het twaalfde regeeringsjaar van koning Nabonidus (555-539 v. Chr.), dus uit het jaar 543 (een schrikkeljaar). Een zekere Isi-Amurru zweert bij de goden, den koning en bij diens zoon Belsazar op een bepaalden datum aanwezig te zullen zijn om rekening en verantwoording af te leggen. Dit is de jongste van de weinige tot nog toe bekende oorkonden, waarin de kroonprins Belsazar vermeld wordt, die gedurende acht jaar (tijdens de afwezigheid van zijn vader in Teima) het koningschap over Babylon waargenomen heeft en waarschijnlijk in 543 v. Chr. vermoord werd. Nieuw-Babylonisch.
L.: 5.3 cM.; B.: 4 cM.

Lit.: Th. G. Pinches, Proc. of the Soc. of Bibl. Archeology, 38, blz. 27 e.v.; vgl. Oudheidk. Meded., III, blz. 52 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1324).

423 ZWARTE KLEITAFEL, afkomstig uit Birs Nimrud, het oude Borsippa, gedateerd uit het vijftiende regeeringsjaar van koning Nabonidus, van 8. XI.540 v. Chr., dus één jaar vóór de verovering van Babylon door den Perzischen koning Cyrus (Kores), het laatste jaar der „Babylonische ballingschap". Leveringscontract: een dadelkweeker verplicht zich (ter vergoeding voor een geleende som) in de maand na den oogst 15 hectoliter dadels te zullen leveren, behoudens de bedragen, die van een vorigen keer nog aangezuiverd moeten worden. Een der getuigen is een zoon van een zekeren Mordechai, een mandenmaker. Dat was een der gewone namen in het toenmalige Babylonië.
L.: 5.2 cM.; B.: 3.8 cM.

Lit: Oudheidk. Meded., III, blz. 49-51.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (863).

424 KLEITAFEL, gedateerd te Babylon, den 20sten van de maand Adar in het eerste regeeringsjaar van den Perzischen koning Cambyses (529-522 v. Chr.), den zoon en opvolger van koning Cyrus. Een duplicaat van deze oorkonde bevindt zich in het Berlijnsche Museum, benevens drie andere oorkonden, die betrekking hebben op dezelfde transacties. Een getrouwde vrouw, de dochter van een goudsmid, beschikt bij wijze van testament over haar bezit, dat haar echtgenoot voor den koopprijs van de gouden voorwerpen, die zij mede ten huwelijk gebracht had, voor haar gekocht had. (Over de transacties tusschen haar en haar man handelen de overige oorkonden). Onder voorbehoud van het vruchtgebruik tot aan haar dood laat zij twee derden van haar grondbezit, benevens een slaaf, aan haar oudste dochter, een derde aan de jongste.
Deze oorkonden zijn belangrijk voor de kennis van de rechts-

positie der gehuwde vrouw in de Nieuw-Babylonische (vgl. reeds No. 421) en Perzische periode.

Lit.: Neubabylonische Rechts- und Verwaltungsurkunden, übergesetzt und erläutert von M. San Nicolo und A. Ungnad, No. 19 (vgl. Oudheidk. Meded., III, blz. 63 e.v.).

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1326).

425 ZWARTE KLEITAFEL, bevattende een contract in de Nieuw-Babylonische taal en in zeer cursief spijkerschrift uit de tweede helft der derde eeuw v. Chr. Vermeld wordt het jaar 75, n.l. der Seleucieden-aera, d.w.z. het jaar 237 v. Chr. Toen regeerde Seleukos II Kallinikos, de vader van Antiochus den Grooten. In deze periode waren de Babylonische taal en het spijkerschrift feitelijk reeds vervangen door het Arameesch en het Grieksch.
L.: 6 cM.; B.: 5.2 cM.

Assyriologische Werkkamer, Leiden (L. 1337).

426 KLEITAFEL, afkomstig uit Warka, het oude Uruk, gedagteekend in het jaar 221, eveneens van de area der Seleukieden. Dit komt overeen met het jaar 91 vóór het begin van onze jaartelling, toen de Parthen en Tigranes van Armenië hun heerschappij tot Mesopotamië hebben uitgebreid. Het spijkerschrift was toen reeds geheel buiten gebruik geraakt en werd nog slechts bij wijze van archaïsme toegepast door de Chaldeeuwsche astrologen bij bepaalde tempels. Dit is dan ook een astrologische oorkonde, slecht bewaard en moeilijk leesbaar, als de jongste oorkonde uit de Leidsche Collectie echter opmerkelijk. Omstreeks het begin van onze jaartelling is het spijkerschrift verdwenen en vergeten. De jongste tot nu toe bekende oorkonden (eveneens astrologische teksten uit Warka) zijn uit het jaar 5 v. Chr.
L.: 9.7 cM.; B.: 7.7 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., III, blz. 67 e.v.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (1332).

IRANISCHE OUDHEDEN

Nehāvend ligt in Westelijk Irān, ten Oosten van Kirmānšā. Het daar gevonden vaatwerk is vóórhistorisch. Soortgelijk vaatwerk is behalve in Leiden, ook in het Britsch Museum te Londen, in de collectie van het „Oriental Institute" te Chicago en in de collectie Vignier te Parijs.

427 VAAS.
Vóórhistorisch.
Terracotta, lichtgeel, met matpaarse beschildering.
Bolvormig. Decor bovenaan; parallelle, horizontale lijnen, waartusschen golflijnen en andere versieringen. Afkomstig uit Nehāvend (zie voor Nehāvend: noot hierboven).
H.: 22 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

428 VAAS.
Vóórhistorisch.
Terracotta, lichtgeel, met matpaarse beschildering.
Platte bodem; hooge, naar buiten omgebogen, trechtervormige hals, groot oor en hooge tuit, van boven in een spleet uitloopend. Decor: breede banden, vierhoeken, driehoeken en ruiten. Dit is bedoeld als een nabootsing van vlechtwerk. Afkomstig uit Nehāvend (zie voor Nehāvend: noot hierboven).
H.: 15 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

429 VAAS.
Vóórhistorisch.
Terracotta, lichtgeel, met matpaarse beschildering.
Platte bodem; korte, naar buiten omgebogen, trechtervormige hals, groot oor en hooge tuit. Decor: breede banden, vierhoeken, driehoeken en ruiten. Dit is bedoeld als een nabootsing van vlechtwerk. Afkomstig uit Nehāvend (zie voor Nehāvend: noot hierboven).
H.: 15 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

IRANISCHE OUDHEDEN

Luristan is een gebied, dat ligt in Westelijk Irān, ten Zuid-Westen van Nehāvend en ten Oosten van den Tigris. De daar in graven gevonden, voornamelijk bronzen, oudheden zijn over het algemeen niet jonger dan 1200 v. Chr.

430 BIJLKLING.
Voor dateering: zie noot hierboven.
Brons.
Met een leeuwenkop, waaruit de kling te voorschijn komt. Aan de achterzijde van den steel vier dierenkoppen. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot hierboven).
L.: 20 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

431 RING.
Voor dateering: zie noot hierboven.
Brons.
Afkomstig van een paardentuig, versierd met den kop van een steenbok (ibex) en twee leeuwen. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot hierboven).
H.: 10 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

432 PAARD.
Voor dateering: zie noot hierboven.
Brons.
Gediend hebbend als onderdeel van een paardebit, aan de rechterzijde van den bek, met drie oogen voor de bevestiging van de teugels. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot hierboven).
H.: 8 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

433 SPELD.
Voor dateering: zie noot hierboven.
Brons.
Uitloopend in een eendekop. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot hierboven).
L.: 21 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

434 BEL.
Voor dateering: zie noot, blz. 139.
Brons.
In den vorm van een granaatappel met een oog ter bevestiging. Binnenin bevinden zich twee bronzen kogeltjes om het geluid voort te brengen. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot, blz. 139).
H.: 8 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

435 DOLK.
Voor dateering: zie noot, blz. 139.
Brons.
Massief handvat. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot, blz. 139).
L.: 32 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

436 ARMBAND.
Voor dateering: zie noot, blz. 139.
Brons.
Open. De einden loopen uit in slangekoppen. De halzen dezer dieren zijn versierd met ingekraste lijn-ornamenten. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot blz. 139).
D.: 7 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

437 BOVENSTUK VAN EEN STANDAARD.
Voor dateering: zie noot, blz. 139.
Brons.
Menschelijke figuur voorstellend, worstelend met twee symmetrisch gegroepeerde, tegenover elkander geplaatste dieren. De figuur draagt in het midden, juist onder de armen, zoowel aan de voor- als aan de achterzijde een tweede menschelijk gelaat. Afkomstig uit Luristan (zie voor Luristan: noot blz. 139).
H.: 19 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk Reuvens-fonds).

IRANISCHE OUDHEDEN

Susa, de beroemde Elamietische en later Perzische hoofdstad, werd opgegraven door een Fransche expeditie en wel van 1897-1912 onder leiding van J. de Morgan, en van 1923 af onder leiding van R. de Mecquenem.

438 BAKSTEEN (TICHEL).
12e eeuw v. Chr.
Ingegrift is een inscriptie in Elamietisch spijkerschrift en in de Elamietische taal van koning Šutruk-Nahunte I, die ±1200-1168 v. Chr. over het rijk Elam (het land ten Oosten van Babylonië) geregeerd heeft. Hij is de koning, die omstreeks het jaar 1171 v. Chr. Babylonië is binnengevallen en een eind gemaakt heeft aan de dynastie der Kassieten of Kosseeërs (1750-1171 v. Chr.). Het opschrift bevat 5 regels. Hij vermeldt den naam van zijn vader Hallutus-In-Šušinak en beroemt zich den tempel van den hoofdgod der Elamieten, den god, In-Šušinak, gebouwd te hebben. Van dezen hoofdtempel van het oude Susa is deze baksteen dus afkomstig. Door de Fransche expeditie opgegraven. Een soortgelijke baksteen van den tweeden opvolger Silhak-In-Šušinak (± 1165-1140 v. Chr.) is in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden.
L.: 32 cM.; B.: 15.2 cM.; H.: 9.2 cM.

Lit.: P. V. Scheil, Délégation en Perse, Mémoires, III, No. XXVI, Pl. 7, No. 1, gepublic. op grond van gelijkluidende exemplaren in het Louvre te Parijs.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

HETHIETISCHE OUDHEDEN

Afkomstig uit Boğazköy, het oude Chattušaš, de hoofdstad van het rijk der Klein-Aziatische H e t h i e t e n, ontdekt door de opgravingen van wijlen Hugo Winckler in 1905-1911. Sedert 1931 opgravingen onder leiding van K. Bittel. De bloeitijd van dit Hethietische rijk valt gelijktijdig met de regeeringen van Amenhotep III (in Egypte) en Burnaburiaš (in Babylonië), in de 14e eeuw v. Chr.

Lit.: Kampman, Jaarbericht „Ex Oriente Lux", No. 3, blz. 111 e.v.; No. 4, blz. 212 e.v.; No. 5, blz. 384 e.v.

Pl. 28 439 STIER.
± 14e eeuw v. Chr.
Brons.
De stier is het heilige dier van den god van den storm en het onweer, tevens het symbool der mannelijke kracht. Het dier is het voetstuk van den (zelf onzichtbaar gedachten) god. (Men denke aan den stierendienst in Bethel en Dan in Noord-Israël). Afkomstig uit Boğazköy (zie voor Boğazköy: noot hierboven).
H.: 5 cM.

Lit.: Böhl, Archiv f. Orientforschung, Beib. I, blz. 9 e.v.; K. Bittel, Boğazköy, die Kleinfunde der Grabungen 1906-1912, Leipzig 1936.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (988a).

440 PAARDJE.
± 14e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Het paard is het heilige dier van den zonnegod, dat den processiewagen van den god trekt. Het is rijdier (let op het zadel!) en trekdier tegelijk. Afkomstig uit Boğazköy (zie voor Boğazköy: noot hierboven).
H.: 10 cM.

Lit.: Böhl, Archiv f. Orientforschung, Beib. I, blz. 9 e.v.; K. Bittel, Boğazköy, die Kleinfunde der Grabungen 1906-1912, Leipzig 1936.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (988b).

441 FRAGMENT VAN EEN KLEITAFEL.
± 14e eeuw v. Chr.
De Hethieten hadden het spijkerschrift van de Babyloniërs overgenomen; de taal van de regeerende klasse was echter verwant met het Indo-Europeesch. In deze taal zijn de meeste van hun talrijke opschriften gesteld, waaronder ook dit fragment. Afkomstig uit Boğazköy (zie voor Boğazköy: noot hierboven).
H.: 7.3 cM.; B.: 3.4 cM.

Lit.: Götze, Verstreute Boghazköi-Texte, Marburg 1930.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden (950a).

442 FRAGMENT VAN EEN HAMER.
± 1300 v. Chr.
Dioriet, zwart.
De voorzijde van het slagstuk met gladgeschuurde opening voor den houten steel. Afkomstig uit Boğazköy (zie voor Boğazköy: noot blz. 142).
H.: 9 cM.; L.: 8 cM.

Coll.: A. A. Kampman, Leiden.

443 STEMPEL-ZEGEL.
± 1300 v. Chr.
Steen, groenachtig.
Een hert, met symbolische teekens, voorstellend. Een soortgelijk exemplaar bevindt zich in de verzameling van de Bibliothèque Nationale te Parijs. Afkomstig uit Kappadocië (het binnenste van Klein-Azië).
D.: 1.6 cM.

Coll.: Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.

PALESTINA

INLEIDING

Het is eigenaardig, dat op den ouden Bijbelschen bodem van Palestina stelselmatige opgravingen pas tientallen jaren later in het werk gesteld zijn dan b.v. in Egypte of Mesopotamië. Pas in 1890 begon de beroemde Egyptoloog Flinders Petrie met het onderzoek van den eersten puinheuvel in het heuvelland ten Zuid-Westen van Jeruzalem, en wel, zooals wij thans weten, op de plaats van de oude stad *Eglon*. Onder de overige opgravingen vóór den oorlog is vooral die van het oude *Gezer* opmerkelijk, onder leiding van Macalister, in vijf campagnes (1902—1909). Van Oostenrijksche zijde werd onder leiding van E. Sellin pionierswerk verricht op de plaatsen der steden *Taänach*, *Jericho* en *Sichem*. Pas na afloop van den wereldoorlog, toen Palestina als Engelsch mandaatgebied door de Zionistische beweging tot nieuwen bloei gebracht werd, begon ook voor de Palestijnsche oudheidkunde een eerste bloeiperiode. In vreedzamen wedijver tusschen de verschillende naties werden oude opgravingen, reeds vóór den oorlog begonnen, met nieuwe krachten stelselmatig voortgezet, zooals o.a. op de plaats der vermaarde oude steden *Gezer*, *Megiddo*, *Samaria*, *Jericho* en *Sichem*. Op andere plaatsen werd voor het eerst stelselmatig gegraven, zooals te *Beth-Sean* en te *Lachis*. Een oudheidkundige dienst werd ingesteld, een museum werd ingericht, waarvoor in Januari 1938 een prachtig nieuw gebouw werd ingewijd, nadat wijlen Rockefeller de middelen ter beschikking had gesteld. Door een wet op de antiquiteiten werden uitwassen tegengehouden; wetenschappelijke instituten, zooals het Amerikaansche, het Engelsche, het Duitsche, werden in Jeruzalem opgericht of uitgebouwd. In 1925 werd op den heuvel Scopus de *Hebreeuwsche Universiteit* ingewijd, met Hebreeuwsch als de onderwijstaal en een eigen leerstoel o.a. voor de Palestijnsche oudheden. Daarnaast bestond in Jeruzalem reeds lang de vermaarde *Ecole biblique* der Fransche Dominicanen.

Weliswaar kan men in het Heilige land nooit zoo belangrijke vondsten uit de oudheid verwachten als b.v. in Egypte en Griekenland. Het was ook in de oudheid geen rijk land; het verbod „geen gesneden beeld noch eenige gelijkenis" te maken is voor de ont-

wikkeling der beeldende kunsten zonder twijfel een beletsel geweest; door de winterregens is voorts bijna al het vergankelijke materiaal (vooral ook het schrijfmateriaal en de schriftelijke oorkonden) te gronde gegaan. De potscherven, beschreven met inkt, uit de dagen van den profeet Jeremia, die eenige jaren geleden in Lachis (thans *Tell-ed-Duwēr)* teruggevonden zijn, moeten (in tegenstelling met het enorme aantal van soortgelijke oorkonden van het particuliere leven in Mesopotamië) beschouwd worden als een zeldzaamheid van den eersten rang. Wat men bij een Palestijnsche opgraving moet leeren, is bescheidenheid. Desondanks wordt de inspanning rijk beloond: van alle zijden valt nieuw licht ook op de bijbelsche oudheid.

Dat voor ruime kringen van het Nederlandsche volk de Bijbel nog heden en juist heden in het middelpunt der innerlijke belangstelling staat, zal niemand ontkennen. Het Oude Boek en het Oude Land behooren bij elkaar. Dat de belangstelling voor Palestina en de Palestijnsche oudheden en opgravingen juist ten onzent groot is, ligt voor de hand. Ook op dit terrein zijn de schaduwzijden ten gevolge van den nood der tijden niet te ontkennen. Betreurd wordt de opheffing der leerstoelen in de Israëlietische oudheden aan de letterkundige faculteiten te Utrecht en Groningen. In Palestina wordt het opgravingswerk door de onlusten tijdelijk belemmerd. In Januari l.l. werd de leider der opgraving van *Lachis*, Mr. J. L. Starkey, door terroristen vermoord; en ook de opgraving van *Sichem* (bij Nablus, een der brandpunten van het fanatisme kon nog steeds niet worden hervat. Ondanks alle strubbelingen blijft de vaste overtuiging staande, dat dit oude land, vol herinneringen aan zijn grootsch verleden, een grootsche toekomst tegemoet gaat. Mogen dan ook een Nederlandsch instituut in Jeruzalem en een Nederlandsche opgraving geen hersenschim blijken te zijn!

De verzameling van Palestijnsche antiquiteiten in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden is voor het meerendeel afkomstig van de opgraving van S i c h e m, gelegen op de plaats van den puinheuvel *Tell-el-Balāṭa* bij den ingang van den bergpas tusschen de bergen Ebal en Gerizim, ongeveer 20 minuten van de stad Nablus (het *Flavia Neapolis* der Romeinsche periode) verwijderd. Aan de andere zijde van den pas was er in de oudheid een tweede nederzetting, met een fort, die nog niet nader onderzocht zijn. De opgraving van den *Tell-el-Balāṭa* heeft hier te lande ten gevolge van de Nederlandsche medewerking (van 1926 af) veel belangstelling gewekt. Daar de tentoongestelde voorwerpen (alle uit het Leidsche Museum) voor het meerendeel van deze opgraving afkomstig zijn, wordt bij het hier volgende historische schema vooral de nadruk op de resultaten van deze opgraving van *Sichem* gelegd.

1. PRAEHISTORIE

De sporen der oudste praehistorische nederzettingen heeft men gevonden in de diep gelegen vlakten ten Noorden van de Doode Zee, in Galiléa en langs de kust ten Zuiden van den Karmel. Overblijfselen van menschen, verwant met het zoogenaamde Neanderthal-ras, vond men o.a. bij *Tabgha* en bij *Atlît*. Overblijfselen van een jong-palaeolithische nederzetting (vuursteenen werktuigen) vond men in *Sichem* even buiten de latere stad (die zelf pas van ca. 2000 v. Chr. is). Op grond van diepboringen bij de opgravingen te Megiddo en Jericho en vooral te *Teleilat Ghassul* (bij de Doode Zee) kan men de oudste lagen in de Palestijnsche ruïneheuvels thans reeds met zekerheid met de overeenkomstige praehistorische perioden in Mesopotamië vereenzelvigen. Een Neolithicum ontbreekt zoo goed als geheel. De overgangsperiode naar het „koper-steen-tijdperk" wordt in Palestina „Natoufien" genoemd.

2. EERSTE BRONSPERIODE

(ca. 3000—2000 v. Chr.).

Wij noemen de cultuurperioden naar het materiaal der gereedschappen, steen, koper, brons en ijzer. Kort vóór 3000 v. Chr. moet de eerste bezetting van het land door Semietische stammen plaats hebben gehad. Gelijktijdig met den bloei van het Oude Rijk in Egypte moet er ook in Palestina een eerste bloeiperiode geweest zijn, waaraan door den inval der Amorieten een einde wordt gemaakt. Wij kennen deze periode thans het best door de opgraving van *Et-Til* (het bijbelsche Ai, bij Bethel). De stad *Sichem* komt voor deze periode nog niet in aanmerking.

3. TWEEDE BRONSPERIODE

(2000—1600 v. Chr.).

Deze periode kan de Oud-Kanaänietische worden genoemd. Zij is gelijktijdig met het Middel-Rijk in Egypte en met de heerschappij der Hyksos. Dit rijk heeft zijn middelpunt gehad in Syrië. Voor Syrië en Palestina kan vooral de 18de eeuw v. Chr. als een gouden eeuw worden beschouwd. Veel wat uitblinkt door fijne bewerking is uit deze eeuwen afkomstig. In *Sichem* bleek de oudste stad, die volgens in Egypte gevonden gegevens verwoest werd door Pharao Sesostris III (omstreeks 1870 v. Chr) slechts klein van omvang (slechts 2 H.A.), regelmatig aangelegd, sterk bevestigd. Deze muur is uit behouwen steenen met leemtichels daarboven, die duidelijke sporen van verwoesting vertoont. Na deze verwoesting hebben

blijkbaar de Hyksos de stad hersteld en met een vasten muur uit gestampt leem omgeven. Ook in de bijbelsche verhalen omtrent de aartsvaders Abraham en Jakob wordt Sichem vermeld (vgl. Genesis 12 : 6 en hoofdstuk 34).

4. DERDE BRONSPERIODE

(1600—1200 v. Chr.).

Dit is de Laat-Kanaänietische periode. De groote Egyptische Pharao's der 18de dynastie hebben de Hyksos verdreven en aan de onafhankelijkheid van Palestina een eind gemaakt. Dit oude land Kanaän wordt nu een provincie van het Egyptische rijk en de talrijke schijnkoningen, die in elke eenigszins grootere stad resideeren, worden min of meer loyale onderdanen van den Pharao. Uit de zoogenaamde El-Amarna-brieven (14de eeuw v. Chr.) krijgen wij een kijk op de toestanden. Soortgelijke kleitabletten, beschreven met spijkerschrift in het Akkadisch, zijn ook in Sichem opgegraven. In politiek opzicht was het land van Egypte afhankelijk, de taal en cultuur echter waren meer Babylonisch getint. In *Sichem* zal de geweldige toren met het op het groote terras opgetrokken paleis en de cyklopische ringmuur met de beide stadspoorten waarschijnlijk uit den regeeringstijd van Amenhotep III omstreeks 1380 v. Chr. (den vader van Ichnaton) afkomstig zijn. Uit dit paleis en uit deze periode zijn vele van de mooiste der hier tentoongestelde voorwerpen.

5. EERSTE IJZERPERIODE

(1200—900 v. Chr.).

Dit tijdperk noemt men beter en duidelijker het Oud-Israëlietische. Reeds Pharao Mernephtah, de zoon en opvolger van Ramses II, vermeldt op zijn zegezuil omstreeks 1230 v. Chr. Israëlieten als in Kanaän gevestigd. De inval der Israël-stammen van de ééne en die der Filistijnen van de andere zijde hebben aan de Egyptische heerschappij, die ten slotte nog slechts in naam bestond, een eind gemaakt. Gedurende het tijdperk der „Richteren" wordt de „*Sichems-toren*" met de bouwwerken uit de dagen van Amenhotep III door Abimelech verwoest en verbrand, zooals uitvoerig beschreven wordt in Richt., hoofdstuk 9. Dat was omstreeks het jaar 1070. Pas onder de lange en gelukkige regeeringen van de vermaarde koningen David (ca. 1017—977 v. Chr.) en Salomo (ca. 976-934 v. Chr.) komt het land weer tot rust. Nu wordt Sichem herbouwd en boven de fundamenten van den verwoesten tempeltoren wordt een nieuw paleis met een tempel opgericht, die duidelijk

westelijke invloeden van de landen der Middellandsche Zee vertoont. Ook de dubbele stadsmuur en de Oostelijke poort worden herbouwd en versterkt. Na den dood van Salomo valt het rijk echter uiteen. De eerste koning van het Noordelijke rijk Israël, Jerobeam I, resideert aanvankelijk in Sichem, kan zich hier echter (op de Judeesche zijde van den bergpas) op den duur niet handhaven. De stad Sichem wordt wederom verwoest, wellicht door den Egyptischen Pharao Sisak of Šešonq (vgl. I Kon. 14 : 25 e.v.) en verliest nu voor eenige eeuwen haar beteekenis.

6. TWEEDE IJZERPERIODE

(900—600 v. Chr.).

In deze Laat-Israëlietische periode, het tijdperk der koningen en der groote profeten van Israël en Juda, is *Sichem* dus een provinciestadje zonder beteekenis. Wie een indruk wil krijgen van de geleidelijke industrialisatie en van het opkomend kapitalisme, dat den achtergrond vormt van de prediking der profeten, vindt de gegevens beter op plaatsen als *Tell-ed-duwer* (Lachis) en *Tell-beit-Mirsim* (Kirjat-Sefer). Spoedig echter bezwijken de vaste steden voor de aanvallen der Assyriërs. Samaria wordt verwoest in 721, Jeruzalem in 586 v. Chr.

7. DERDE IJZERPERIODE

(van 600 v. Chr. af).

Deze periode omvat het Perzische en het begin van het Hellenistische tijdperk. De onafhankelijkheid van het land gaat verloren, maar onder de strenge en rechtvaardige regeering der Perzische stadhouders keert de veiligheid en daarmede ook de welstand in ruimen omvang terug. Na den terugkeer uit de ballingschap vestigen zich de Joden hoe langer hoe meer als een door den staat erkende godsdienstige gemeenschap, die op den duur weer naar onafhankelijkheid streeft. De Makkabeërs hebben van 168 v. Chr. af hun land en hun volk vrijgevochten. Het Hellenisme brengt op cultureel terrein diep ingrijpende veranderingen met zich mede. Deze periode is weer een tijdperk van bloei, daar toen immers de Semietisch-Israëlietische beschaving ondanks alle antithese en ondanks alle principieele en religieuze geschillen voor het eerst de bevruchting onderging van den Helleenschen geest. In 63 v. Chr. werd Palestina onderworpen door de Romeinen (Pompeius). De regeering van den wreeden, maar genialen Herodes I (37—4 v. Chr.) beteekent tevens het hoogtepunt van de vermelde synthese tusschen het Oosten en het Westen. Toen was Sichem of Sichar, zooals het in het vierde hoofdstuk van

het Johannes-evangelie (het verhaal van de Samaritaansche vrouw) genoemd wordt, weer een aanzienlijke nederzetting en een middelpunt van de secte der *Samaritanen*, waarvan de laatste aanhangers nog heden ten dage in het naburige Nablus zich hebben gehandhaafd. In 68 na Chr. werd echter door Vespasianus de „nieuwe stad" *Flavia Neapolis* gesticht en van toen af is het oude Sichem op de plaats van den *Tell-el-Balāṭa* vervallen en geleidelijk van den aardbodem verdwenen, todat het door de opgravingen van 1913 en vooral van 1926 af weer aan de vergetelheid ontrukt werd.

F. M. TH. BÖHL.

PALESTIJNSCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding, blz. 144-149).

Voornamelijk afkomstig van de opgravingen van Tell-el-Balāṭa, de oude stad S i c h e m (zie voor Sichem: Inleiding, blz. 145).

PERIODES

Oud-Kanaänietische periode:	*2000-1600 v. Chr.*
Laat-Kanaänietische periode:	*1600-1200 v. Chr.*
Oud-Israëlietische periode:	*1200 - 900 v. Chr.*
Laat-Israëlietische periode:	*900 - 600 v. Chr.*
Perzisch-Hellenistische periode:	*600 - 63 v. Chr.*

444 PELGRIMS-FLESCH.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Terracotta, geelachtig.
Met twee groote ooren. Afkomstig uit Gezer.
H.: 16 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

445 WIEROOKSCHAAL.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Terracotta, rood.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 20 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

446 LAMP.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 13 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 28 447 BLANKETSELSCHAALTJE.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Kalksteen.
Breede, platte rand, versierd met concentrische cirkels en ten deele met ruitjes. Afkomstig uit Sichem.
D.: 12 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

448 DRIEVOET.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Steen.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 20 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

449 VAASJE.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Albast.
Import uit Egypte. Afkomstig uit Sichem.
H.: 13 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

450 VAASJE.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Albast.
Import uit Egypte. Afkomstig uit Sichem.
H.: 10 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

451 GIETVORM.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Klei.
L.: 40 cM.
Daarin een bronzen bijl, die met behulp van dezen vorm werd gegoten. Afkomstig uit Sichem.
L.: 14 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

452 SPEERPUNT.
Kanaänietische periode, ± 1400 v. Chr.
Brons.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 25 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

453 LAMP.
Laat-Kanaänietische periode, ± 1300 v. Chr.
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 14 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

454 FRAGMENT.
Laat-Kanaänietische periode, ± 1300 v. Chr.
Schelp, wit.
Versierd met ruitjes, strepen en bloemknoppen op lange stengels. Afkomstig uit Sichem.
H.: 6 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

455 GIETVORM.
Laat-Kanaänietische periode, ± 1300 v. Chr.
Steen, grijs.
Voor het gieten van ringen en scarabaeën (goddelijke kevers).
Afkomstig uit Sichem.
L.: 8 cM.; B.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

456 EENDEKOP.
Laat-Kanaänietische periode, ± 1300 v. Chr.
Been.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

457 KRUIK.
Laat-Kanaänietische periode, ± 1300 v. Chr.
Terracotta, grijs.
Cyprische import. Afkomstig uit Zuid-Westelijk Judéa.
H.: 25 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

458 VERKOOLDE GERST.
Oud-Israëlietische periode, ± 1100 v. Chr. (vgl. Richt. 9).
Afkomstig uit Sichem.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

459 MAALSTEEN.
Oud-Israëlietische periode, ± 900 v. Chr.
Basalt.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 8 cM.; D.: 15 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

460 MAALSTEEN.
Oud-Israëlietische periode, ± 900 v. Chr.
Basalt.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 39 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

461 OLIEKANNETJE.
Laat-Israëlietische periode, ± 700 v. Chr. (tijdperk der Koningen).
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 8 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

462 OLIEKANNETJE.
Laat-Israëlietische periode, ± 700 v. Chr. (tijdperk der Koningen).
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 8 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

463 GEWICHTJE.
Laat-Israëlietische periode, ± 700 v. Chr. (tijdperk der Koningen).
Terracotta, geelachtig.
Met inscriptie, inhoudende het Hebreeuwsche woord: tesjā (negen). Afkomstig uit Sichem.
D.: 3 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

464 OLIEKANNETJE.
Laat-Israëlietische periode, ± 700 of ± 600 v. Chr.
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
H.: 8 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

465 LAMP.
Laat-Israëlietische periode, ± 600 v. Chr.
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 11 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

466 LAMP.
Hellenistische periode, ± 200 v. Chr. (tijdperk der Makkabeërs).
Terracotta, geelachtig.
Afkomstig uit Sichem.
L.: 10 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

467 LAMP.
Hellenistische periode, ± 200 v. Chr. (tijdperk der Makkabeërs).
Terracotta, rood.
Met een oor. Bestemd voor vier pitten. Op het bovenvlak een amphora, twee druiventrossen en twee vogeltjes. Vermoedelijk afkomstig uit de omgeving van Jeruzalem.
L.: 12 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

468 LAMP.
Hellenistische periode, ± 200 v. Chr. (tijdperk der Makkabeërs).
Terracotta, geelachtig.
Peervormig. Bestemd voor één pit. Op het bovenvlak een arabesk. Vermoedelijk afkomstig uit de omgeving van Jeruzalem.
L.: 10 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

CHINEESCHE BRONZEN

INLEIDING

Wanneer men hier te lande van Chineesche bronzen spreekt, dan bedoelt men daarmede het ritueele, ceremonieele ofwel het offer-*vaatwerk* [1]) uit de vroegste periodes — Yin, Chou en Han — der Chineesche beschaving. Met Chineesche bronzen wordt dus iets geheel anders bedoeld dan met Italiaansche bronzen. Laatstgenoemde benaming geldt immers voor bronzen *figuren*.

In de eerste tijdperken der Chineesche geschiedenis heeft het bronzen vaatwerk een voorname plaats ingenomen. Bij, veelal in verband met de zoo uiterst gewichtige vooroudervereering verrichte, plechtige handelingen vervulde het een bijzonder belangrijke rol. Doch ook in latere tijden — lang nadat het bronzen vaatwerk vervaardigd en gehanteerd was — hebben de Chineezen deze voorwerpen, hetzij uit eerbied voor het verleden, als geschiedkundige documenten — vooral uit hoofde van de erop aangebrachte inscripties —, uit oudheidkundige en aesthetische overwegingen, hoogelijk gewaardeerd. Men overdrijft waarlijk niet door te zeggen, dat door de geheele Chineesche geschiedenis heen, de vroege bronzen op schier religieuze wijze vereerd en aanbeden zijn.

Het spreekt vanzelf, dat de Westerling geheel anders tegenover deze grootsche scheppingen der vroege Chineesche kunst staat. In dit bronzen vaatwerk trekken hem allereerst de buitengemeen gevoelige, veelal grandioze vormen aan; vormen, die in vaatwerk uit andere landen nauwelijks huns gelijke vinden. Gingen deze vormen echter niet gepaard aan een vaak geniaal gecomponeerde en meesterlijk uitgevoerde versiering, aan patina's (verkleuringen en veranderingen van het metaal), die door patina's van bronzen uit andere gebieden slechts zelden geëvenaard worden, dan zoude in Europa en Amerika nooit die groote belangstelling en liefde voor vroege Chineesche bronzen ontstaan zijn, die wij in het Westen sedert het begin dezer eeuw in steeds toenemende mate aantreffen.

Ons land heeft van die belangstelling al sinds ettelijke jaren sterk doen blijken. Op deze tentoonstelling, waarop, met een enkele uitzondering [2]), *al hetgeen Nederland aan deze kunst bezit* geëxposeerd

---

[1]) Vaatwerk — een beter woord is er in onze taal niet voor te vinden — in den zin van het Engelsche „vessels", het Duitsche „Gefässe".

[2]) Van de vele keteltrommen uit het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden, is hier slechts het fraaiste exemplaar aanwezig.

is, vindt men er het overtuigend bewijs van. Weet men voorts wat Engeland, Frankrijk, Duitschland en Zweden — de vier Europeesche landen, die, naast het onze, vooraan staan t.a.v. het bezit van vroege Chineesche bronzen — op het onderhavige gebied rijk zijn, dan kunnen thans hier te Amsterdam vergelijkingen worden gemaakt. Daarbij zal Nederland in de rangorde der vijf competeerende landen een vooraanstaande plaats blijken in te nemen.

Vooral door de hoogst belangrijke publicaties van den Zweedschen sinoloog Prof. Dr. B. Karlgren, is in den allerlaatsten tijd meer teekening gekomen in de chronologie der vroege Chineesche bronzen. Wenscht men niet te volstaan met de bewondering voor bouw, ornamentiek en zeldzaam schoone patina's dezer werken, wordt men ook niet bevredigd door pogingen om de symboliek en de magische beteekenis der versiering dezer objecten te verklaren, dan trachte men, aan de hand van Karlgren's systeem, de elkaar opvolgende stijlen te leeren onderkennen, *waarbij de wijze van opstelling op deze tentoonstelling van nut zal blijken te zijn.*

Is op het gebied der vroege Chineesche bronzen voor den belangstellenden leek inderdaad wel iets zoo boeiend als de *volgorde*, waarin de *zoozeer van elkander verschillende stijlen* zich aan ons presenteeren? Is het niet hoogst merkwaardig te constateeren, hoe, na de zeer sterke Yin A en B stijlen met hun dieren-decor en geometrische ornamentiek (eenige of misschien wel vele eeuwen vóór omstr. 1100 vóór Chr. tot omstr. 1100 vóór Chr.), na den Yin-Chou stijl, die in belangrijke mate nog met zijn voorgangers samenhangt (omstr. 1100 vóór Chr. tot omstr. 950 vóór Chr.), de wat nuchtere, soms zwakke Midden-Chou stijl (omstr. 950 vóór Chr. tot omstr. 600 vóór Chr.), die nagenoeg alle fraaie vaatwerk-types, al het prachtige ornament van Yin en Yin-Chou laat vallen, optreedt? Om vervolgens weer door een rijken en verfijnden stijl, den Huai stijl (omstr. 600 vóór Chr. tot eenige eeuwen voor het begin onzer jaartelling) te worden vervangen; een stijl *die eenige vaatwerk-types en een gedeelte der ornamentiek van Yin-Chou weer opneemt* en ze in het oververfijnde en ietwat barokke transponeert. Waarop dan weer, voorzoover het het vaatwerk betreft, de sobere, gevoelige Han stijl (eenige eeuwen voor het begin onzer jaartelling tot eenige eeuwen na Chr.) komt, die in hoofdzaak gladde vormen, zij het dan ook soms van rijk inlegwerk voorzien, bezigt.

Men ziet, het is een golfbeweging van magistraal — nuchter — verfijnd — sober. De curve kent hooge toppen en niet te miskennen

inzinkingen. Zij wordt goed op deze tentoonstelling gedemonstreerd, al is het gemis aan eenige karakteristieke Yin-Chou stukken en aan méér typen van het Midden-Chou vaatwerk dan hier aanwezig, wel voelbaar.

Voor tot het bespreken der verschillende stijlen, hun vaatwerktypen en ornamentiek, wordt overgegaan, is het dienstig eerst eenige woorden te wijden aan de patina's en de inscripties.

Verschillende bronslegeeringen, een zeer uiteenloopende samenstelling van de aarde waarin de bronzen soms drieduizend jaar begraven geweest zijn en allerlei andere condities, hebben tot een verscheidenheid van patina's geleid, die overweldigend mag worden genoemd, die nergens anders ter wereld voorkomt. Er zijn bronzen, die waarschijnlijk steeds boven den grond zijn geweest, die eeuwen en eeuwen lang gehanteerd zijn. Andere stukken hebben in een drogen of half natten bodem, ook lang niet zelden in water gelegen. Soms is een brons in grond begraven geweest, waarin lagen van verschillenden aard en vochtigheidsgehalte aan elkaar grensden, met het gevolg, dat de patina verre van gelijkmatig is en op een rijk palet gelijkt. Veelvuldig komt het ook voor, dat in een brons water geweest is, terwijl de buitenkant droog bleef. Er bestaat dan een zeer groot verschil tusschen de patina's van binnen- en buitenzijde.

Gladde, doffe, kristallijnen patina's in zee-, mos-, olijf- en malachietgroen in alle nuances, in zwart en in grijs, in allerlei kleuren bruin, in pastelblauw, in violet, wisselen elkaar af. De op deze tentoonstelling geëxposeerde stukken geven ten deze een prachtige staalkaart te zien. Wel ongeveer alles, wat op het gebied van patina's van vroege Chineesche bronzen te beleven valt, kan hier worden bewonderd.

Véél meer nog dan naar de patina, gaat de belangstelling en liefde van den Chinees naar de inscriptie uit. Lang niet alle bronzen zijn echter van inscripties voorzien. Een lange tekst, waarvan de authenticiteit onomstootelijk vast staat, verhoogt de waarde van een brons in de oogen van Chinees en Japanner in bijzondere mate. De stijl van de Chineesche karakters (schriftteekens) wisselt uitermate in het tijdsverloop van Yin tot Han. Is een inscriptie volmaakt „de l'époque", dan kan, zooals Karlgren in Bulletin No. 8 van het Stockholmsche Museum van Oost-Aziatische Antiquiteiten uiteengezet heeft, de stijl der karakters, gecombineerd met den inhoud van den tekst, een belangrijke aanwijzing zijn voor den tijd van ontstaan.

De inscripties zijn meestal in verzonken schrift aangebracht. Zij kunnen op allerlei plaatsen van het vaatwerk voorkomen. Wie de beschrijvingen in onzen catalogus op dit gebied bestudeert, krijgt

daarvan een goed overzicht. Hij zal ook zien, dat vaak vaas en deksel van dezelfde inscriptie voorzien zijn, zoodat op één brons dezelfde karakters dubbel voorkomen. Eigenaardig is, dat, voorzoover ons bekend, op den veelvuldig voorkomenden beker KU nooit inscripties te vinden zijn. Voorts neemt het aanbrengen daarvan op Midden-Chou stukken sterk af. Menige brons in dien stijl moet het zonder inscriptie stellen. Ook hier bevestigen echter de uitzonderingen den regel, want de I uit het Museum te Leiden, is van een fraaie, lange inscriptie voorzien.

Hand in hand met den opbloei, dien wij, t.a.v. den Midden-Chou stijl, in den Huai stijl beleven, gaat het wederom veelvuldiger voorkomen van inscripties (vooral op bellen) in laatstgenoemd kunsttijdperk. Het is vooral van belang, dat sommige Huai inscripties (b.v. die op de Piao bellen) den ter zake kundigen sinoloog veroorloven met grooter kans op juistheid bronzen waarop die inscripties voorkomen te dateeren, dan zulks bij prae-Huai stukken mogelijk is. Hoe ook, inscripties vóór den Han tijd (206 v. Chr.-220 n. Chr.) leveren geen positieve dateering op. Slechts op indirecten, deductieven weg, met behulp van annalen, kronieken enz., kan naar een datum worden gegist. Zoo meent een deel der sinologen dat de Piao bellen in de zesde, een ander, dat zij in de vierde eeuw vóór Chr. gegoten zijn.

Eerst in den Han tijd komen de positieve dateeringen. Vele daarvan zijn op lakwerk, bronzen spiegels en steensculptures gevonden.

Over het algemeen is de *inhoud* van de inscripties niet buitengemeen belangwekkend. Vele inscripties zijn bijster kort en vermelden niets anders dan dat het betreffende stuk voor een bepaalden voorouder vervaardigd is. Bij langere teksten komen importante uitzonderingen op den regel voor. Er zijn inscripties van groote cultuurhistorische en min of meer historische waarde. Generaliseerend mag men echter wel zeggen, dat de *inhoud* der inscripties op vroege Chineesche bronzen in belangwekkendheid ten achter staat bij dien van de teksten, voorkomende op voorwerpen en kunstwerken in de andere afdeelingen dezer Jubileumstentoonstelling geëxposeerd.

Thans moge, in hoofdzaak aan de hand van Karlgren's jongste publicatie in Bulletin No. 9 van The Museum of Far Eastern Antiquities te Stockholm, getiteld „New Studies on Chinese Bronzes", in het kort worden aangeteekend, welke stijl-indeeling voor de bronzen der Archaïsche Periode in dezen catalogus aanvaard is. Genoemde periode behelst de reeds vermelde Yin A en B stijlen, benevens den Yin-Chou stijl. Zij loopt dus van eenige of misschien wel vele eeuwen vóór omstr. 1100 vóór Chr. tot omstr. 950 vóór Chr. *Globaal* kunnen

de drie stijlen als één complex worden beschouwd; toch is het een aanmerkelijke verrijking van ons inzicht in het wezen der vroegste bronzen, de in den Yin tijd vervaardigde bronzen in een A en een B stijl te kunnen onderverdeelen. Hoe dat in zijn werk gaat, wordt hieronder uiteengezet. De lezer van deze regels zal hetgeen volgt beter begrijpen, wanneer hij eerst het tentoongestelde in oogenschouw neemt en op de *groepeering* der Yin stukken in A en B stijl exemplaren let. Hoewel de B stijl later ontstaan is dan de A stijl en daaruit is voortgevloeid, doet hij er soms volstrekt niet voor onder. *In het bijzonder wordt dit gedemonstreerd door de prachtige B stijl stukken hier aanwezig.*

Voor de indeeling in de Yin A en B stijlen heeft Karlgren zich beperkt tot een analyse van het decor van het *lichaam* der bronzen; dat van pooten, ooren, deksels, basementen dier stukken, alsmede de versiering van bronzen in den vorm van dieren en monsters, laat hij buiten beschouwing. De Zweedsche geleerde deelt de regelmatig voorkomende versierings-elementen van de bronzen der Archaïsche Periode in drie groepen — A, B en C elementen — in. Zijn indeelingssysteem is opgebouwd uit het feit, dat een A element, meestal tezamen met een ander (of andere) A element(en), vaak ook met een C element of met C elementen gecombineerd wordt; dat precies hetzelfde voor een B element of voor B elementen geldt, *doch dat A en B elementen in den regel niet tezamen op een brons voorkomen.*

Hieronder volgt een opsomming der A, C en B elementen:

A 1. T'aot'ie masker; de bekende monsterkop, die in een groot gedeelte van het decor der vroege bronzen een alles overheerschende, centrale rol speelt. Zóó zeer staat de t'aot'ie op den voorgrond, dat zijn markantste details — de meestal uitspringende, groote oogen — nog dàn op bronzen voorkomen, wanneer van reminiscentie aan een t'aot'ie *masker* geen sprake meer is. Men beseft ook welk een allerbelangrijkste magische of afwerende, misschien ook symbolische beteekenis deze monsterkop heeft, door het feit, dat de versiering met draken en andere fabeldieren, soms ook met vogels, vaak zóó op een brons aangebracht wordt, dat de oogen dier beesten als het ware de functie van t'aot'ie oogen vervullen.

A 2. T'aot'ie, geflankeerd door lichaamsdeelen als klauwen, enz.

A 3. Runder-achtige t'aot'ie.

A 4. Krekel.

A 5. Verticale draak.

A 6. Versiering, die het geheele beschikbare vlak in beslag neemt.

C 1. Vervormde t'aot'ie.
C 2. Draakachtige t'aot'ie.
C 3. Draak met slurf.
C 4. Draak met snavel.
C 5. Draak met krokodilachtigen bek.
C 6. Omkijkende draak.
C 7. Met veeren uitgedoste draak.
C 8. Gevleugelde draak.
C 9. S-vormige draak.
C 10. Vervormde draak.
C 11. Vogel.
C 12. Slang.
C 13. Cirkel met wervelende versiering.
C 14. Driehoekig ornament.
C 15. Driehoekig ornament met oogen.
C 16. Fries met spiralen.

B 1. Geheel in ornamentiek opgeloste t'aot'ie.
B 2. Drievoudige fries met dierenmotieven.
B 3. Vogel met lossen staart.
B 4. Fries met spiralen en oogen.
B 5. Fries met oogen en diagonalen.
B 6. Fries met cirkeltjes.
B 7. Vierkant met halve manen.
B 8. Netwerk van ruiten.
B 9. Naar voren springende punten.
B 10. In elkaar grijpende T's.
B 11. Verticale ribben.

Het voorkomen van A of B elementen op een brons, heeft niets te maken met de manier, waarop het decor over de oppervlakte daarvan is verdeeld. Beide elementen kunnen onder precies dezelfde omstandigheden optreden. Zij zijn echter schier nooit onderling verwisselbaar. Het voorkomen van A en B elementen is *volkomen onafhankelijk van de onderscheidenlijke typen van het vaatwerk.*

Aan de hand van de ter tentoonstelling aanwezige bronzen en bij nauwkeurige raadpleging van hun beschrijving in dezen catalogus (aanbevolen wordt steeds in bovenstaand lijstje op te slaan wat met A 1., A 2., B 1. enz. elementen bedoeld wordt), zal het den bezoeker niet moeilijk vallen vergelijkingen tusschen de Yin A en B stijlen te maken.

Dat beide stijlen nauw verwant zijn, zal onmiddellijk opvallen. Een fundamenteel verschil zal men constateeren in de wijze waarop het lichaam — de centrale zône — der bronzen versierd is. Het voorkomen van de meer ondergeschikte, ten opzichte van A en B stijl neutrale C-elementen op hals- en voetfriezen van A en B stijl bronzen, pleit wederom voor de onderlinge verwantschap.

De B stijl moet in belangrijke mate direct uit den A stijl zijn voortgekomen. Terwijl voor den A stijl het streven, het heele lichaam met ornamentiek te bedekken karakteristiek is en een groot percentage (voorzeker echter niet àlle stukken!) van deze categorie Yin bronzen een sterk sprekend relief en aanzienlijke niveauverschillen in het decor vertoont, is de versiering der B stijl bronzen over het algemeen soberder en ingetogener van uitvoering. De niveauverschillen als boven bedoeld, zijn geringer in aantal en subtieler van aard. *In belangrijke mate treft men bij deze stukken het onversierd gelaten vlak aan.* In den A stijl overheerscht de t'aot'ie met zijn gevolg van fabeldieren, het geheel geëncadreerd door een fond van geometrisch decor. In den B stijl is de t'aot'ie nagenoeg geheel in ornament opgelost, de versiering is sterk geometrisch geörienteerd.

Vrij zeker ontstond de B stijl nadat de A stijl eeuwen lang geheerscht had. Het staat vast, dat te An-yang, de hoofdstad van den laatsten Yin tijd, bronzen zoowel in A als in B stijl gegoten zijn. Tegen het einde van Yin moet de B stijl overheerscht hebben.

In den Yin-Chou tijd trad, voorzoover toen nog stukken in A en B stijl werden vervaardigd, laatstgenoemde stijl op den voorgrond. Yin-Chou bronzen in A en B stijl zijn dus min of meer archaïseerend. Daar karakteristieke Yin-Chou stukken niet op deze tentoonstelling aanwezig zijn, zullen wij den lezer dezer regels niet met een aanduiding van het bijzondere dezer bronzen lastig vallen.

Een groote ommekeer heeft plaats gehad, toen omstreeks 950 vóór Chr. voor de Yin en Yin-Chou stijlen de Midden-Chou stijl in de plaats trad. Het geringe aantal bronzen in dezen stijl ter expositie aanwezig, geeft geen aanleiding op deze categorie nader in te gaan. Wij moeten volstaan met de mededeeling, dat nagenoeg alle klassieke Yin vaatwerk-typen bij dezen stijl verdwenen blijken te zijn, dat men den t'aot'ie slechts sporadisch zal vinden, dat het prachtige *spiralen fond*, dat de beweging van het Yin decor zoo prachtig volgt en accentueert zonder dat ooit — in tegenstelling tot de post-Yin stijlen — het kleinste krulletje of haakje daarvan door het hoofddecor wordt weggesneden, degenereert en dat allerlei nieuwe versieringselementen, waaronder de karakteristieke schubbenband,

optreden. Ook vindt men verscheidene, soms zeer plompe, nieuwe vaatwerk-typen in dezen Midden-Chou stijl. Van groot belang in de ontwikkeling der vroege decoratieve Chineesche kunst is, dat bij dezen stijl versieringselementen *dooreengestrengeld* optreden, zoodat als het ware een perspectivisch accent in het decor wordt gebracht.

Dit perspectivische accent, deze dooreenstrengeling, dit vlechtwerkachtige in de ornamentiek, treden bij de Huai stijl bronzen (omstr. 600 vóór Chr. tot eenige eeuwen voor het begin onzer jaartelling) nog sterker op den voorgrond. De Huai stijl ontwikkelt zich op duidelijk zichtbare wijze uit den Midden-Chou stijl. Men heeft in één vondst bronzen in Midden-Chou, in gemengden Midden-Chou—Huai en in zuiveren Huai stijl gevonden. Merkwaardig is, dat, nadat in den Midden-Chou stijl de klassieke vaatwerk-typen van Yin verdwenen blijken te zijn, deze ten deele in den Huai stijl wederom in eere worden hersteld. De laatste stijl heeft echter ook vaatwerktypen van den Midden-Chou stijl overgenomen. Voorts heeft de Huai stijl, mèt het overnemen van Yin vaatwerk-typen, ook Yin ornamentiek overgenomen en die op eigen wijze vertolkt. Zoo vindt men op de groote Huai bel uit het Museum van Aziatische Kunst, hier ter expositie aanwezig, den t'aot'ie, zij het dan ook zeer overdadig uitgedost en nogal barok, terug. Vlechtwerkbanden in optima forma, ja zelfs in brons nagebootst koord, vindt men op hier aanwezige Huai bronzen.

Veel zoude nog over dezen Huai stijl, over den invloed van vreemde kunst ondervonden, over allerlei merkwaardige vaatwerk-typen, over bellen vooral ook, te zeggen zijn. In dit kort bestek moet zulks echter achterwege blijven. De bezoeker krijgt een goed overzicht over wat de Chineezen in dezen stijl gepresteerd hebben; een voldoende aantal stukken van uitéénloopenden aard is ter expositie aanwezig.

Een paar bronzen meenden wij als Han stukken te moeten dateeren. Men zal de opmerking maken, dat zij niet belangrijk van sommige hier aanwezige Huai stukken afwijken. Inderdaad bestaat de mogelijkheid, dat de Huai stijl schier ongemerkt in den Han stijl is overgegaan. Terwijl wij echter goed op de hoogte zijn van den overgang Midden-Chou naar Huai, is de overgang Huai naar Han om vele redenen een veel gecompliceerdere kwestie. Wellicht brengt de naaste toekomst ten deze eenige verheldering, zoodat wij een onafgebroken ontwikkeling in de bronzen van Yin tot en met Han voor ons zullen zien.

De technische kant van de vervaardiging der vroege Chineesche bronzen moet hier in het midden worden gelaten. Het ingaan daarop, vereischt uiteenzettingen die vèr buiten het kader van een inleiding in dezen catalogus zouden treden en bovendien te veel plaatsruimte zouden vereischen. Het gieten dezer bronzen is allerminst een eenvoudige aangelegenheid, die niet met den dooddoener „à cire perdue gegoten" kan worden afgedaan! In de vakliteratuur zal aan dit belangrijke punt nog veel aandacht moeten worden gewijd.

H. F. E. VISSER.

CHINEESCHE OUDHEDEN

BRONZEN

(Zie: Inleiding, blz. 155-163).

YIN STIJL A: *eenige of misschien vele eeuwen vóór ± 1100 tot ± 1100 v. Chr. (zie voor Yin stijl A: Inleiding, blz. 158 en 159).*

469 LI.
Yin stijl A (zie: noot hierboven).
Loodkleurige, glanzende; lichtgroene, doffe patina.
Decor: A 1; A 6 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159). Inscriptie aan de binnenzijde bij den bovenrand.
H.: 15 cM.

Lit.: Cat. Chin. Tent., Berlijn 1929, No. 10; Maandbl. B. K., Febr. 1929, blz. 38; Kümmel, Chin. Kunst, Berlijn 1929, Pl. XI; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 4; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 27 (No. 164).

Coll.: A. Schoenlicht, Den Haag.

Pl. 29 470 LI-TING.
Yin stijl A (zie: noot hierboven).
Loodkleurige, glanzende patina met nuanceeringen van zwart, zee-, malachiet-, mos- en bruingroen, benevens pastelblauw.
Decor: A 2; A 5; C 4 (zie hiervoor: Inleiding blz. 159 en 160). Versierde cylindervormige pooten. Inscriptie aan de binnenzijde bij den bovenrand.
H.: 18.5 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Nov. 1930, blz. 349/51; Kümmel, Trübner Gedächtn., blz. 22, Pl. 6b; Cat. Chin. Tent., Londen 1935/36, No. 183; Chin. Tent., Londen 1935/36, Commem. Cat., Pl. 2; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd., 1936, No. 2; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 29 (No. 256).

Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

471 VIERHOEKIGE TING.
Yin stijl A (zie: noot hierboven).
Violette, zee- en malachiet-groene, blauwgrijze en lichtbruine, doffe patina.
Decor: A 1; A 6; C 6 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). T'aot'ie (monsterkop) tusschen het bakvormige lichaam en de cylindervormige pooten. Op de gladde onderzijde verbindt een kruis en reliëf diagonaalsgewijs de vier pooten.
H.: 25.5 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1929, blz. 236/37 en Apr. 1938, blz. 125 links boven; Shina Kodô Seikwa, II, Pl. 93; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 22 (No. 4).

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

472 TING.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Loodkleurige, zwarte en groene, glanzende patina.
Decor: C 4; C 14 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Gladde, cylindervormige pooten.
H.: 23 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Jan. 1935, blz. 31; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 26 (No. 149).
Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam.

473 KUEI MET OOREN.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Zilverkleurige en lichtgroene, glanzende patina.
Decor: A 1; tusschenvorm tusschen C 5 en C 8? (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). De ooren zijn aan de bovenzijde met het lichaam van den brons door dierenkoppen verbonden.
H.: 13 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 7.
Coll.: A. Schoenlicht, Den Haag.

474 KUEI ZONDER OOREN.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Zeegroene en bruine, doffe patina.
Decor: A 2; C 4; C 6; C 14 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160).
H.: 12 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Jan. 1935, blz. 30 en Apr. 1938, blz. 125 rechts boven; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 36 (No. 435).
Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam.

475 BREEDE YU.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Donkergroene en donkerbruine, glanzende patina.
Decor: A 2; A 5; C 4 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160).
Deksel en hengsel ontbreken.
H.: 21 cM.
Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 35, Afb. III; Visser, Exh. Chin. Art, Amsterd. 1925, Pl. IV en V; Cat. Chin. Tent., Berlijn 1929, No. 2; Trübner, Yu und Kuang, Pl. X/XII; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 1; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 40 (No. 492).
Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, Den Haag.

476 TSUN.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Lichtgroene, grijze en bruine, doffe patina.
Decor: A 2 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159). Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 21 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1929, blz. 238; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9; blz. 48 (No. 659). N.B.: „Also Umehara I : 24 (Menten coll.), our Pl. XIX" berust

op een vergissing door Umehara in Shina Kodô Seikwa gemaakt. Pl. 24, zoojuist genoemd, beeldt n.l. niet den Tsun uit de coll. Menten, doch dien uit de coll. Voûte, waarvan de beschrijving direct hieronder volgt, af. Pl. XIX in het Stockholmsche Bulletin No. 9, overgenomen uit de publicatie van Umehara, beeldt dus ook het stuk der verzameling Voûte af. De inscriptie door Umehara afgebeeld bij de reproductie Pl. 24 bovengenoemd, is wèl die van den Tsun der coll. Menten.

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

477 TSUN.

Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Licht-zeegroene en bruingouden, glanzende; roodbruine en malachiet-groene, doffe patina.
Decor: A 2 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159). Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 21.5 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Juni 1932, blz. 168; Shina Kodô Seikwa, I, Pl. 24 (abusievelijk als eigenaar de Heer Menten vermeld; de inscriptie op deze Pl. weergegeven, is die van den Tsun der verzameling Menten, als No. 476 beschreven. De inscriptie van den Tsun der coll. Voûte vindt men in Maandbl. B. K., Juni 1932, blz. 170); Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 48 (No. 660).

Coll.: Mr. G. A. Voûte, Californië.

478 TSUN.

Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Donkergroene, gladde patina met licht-zeegroene en bruine ingevreten vlekken.
Decor: A 1; C 15 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). Inscriptie aan de binnenzijde van den hollen voet.
H.: 31 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

479 TSUN.

Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Zee- en mosgroene, glanzende; groene en grijze, doffe patina.
Decor: A 1; C 14; C 16 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). Inscriptie aan de opgaande binnenzijde van den hollen voet.
H.: 27 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1931, blz. 254; Shina Kodô Seikwa, I, Pl. 15; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 49 (No. 719).

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

480 KU.

Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Zee- en mosgroene, glanzende; roodbruine, doffe patina.
Decor: A 2 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159). Inscriptie aan de opgaande binnenzijde van den hollen voet.
H.: 21 cM.

Lit.: Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 53 (No. 770).

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

481 KU.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Lichtgroene, glanzende; lichtgroene en bruine, doffe patina.
Decor: hals: C 12; C 14; middenzône: A 1; voet: bovenband: C 3. Deze draken met slurf vormen, paarsgewijze, een t'aot'ie (monsterkop). Men zou derhalve, in plaats van C 3, van C 2 (draakachtige t'aot'ie) kunnen spreken. Verder: A 1 (zie hiervoor en voor C 2, C 3, C 12 en C 14: Inleiding, blz. 159 en 160).
H.: 31.5 cM.
Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

482 KU.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Licht- en donkergroene en pastelblauwe, doffe patina.
Decor: hals: C 15; C 11; middenzône: A 1; voet bovenband: C 5?, voorts: A 1 (zie hiervoor en voor C 5, C 11 en C 15: Inleiding, blz. 159 en 160).
H.: 27 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Juli 1929, blz. 231; Kümmel, Trübner Gedächtn., Pl. 16.
Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam.

483 TSÜE.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Lichtgroene, glanzende; donkergroene en roodbruine, doffe patina.
Decor: C 1 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Inscriptie op het lichaam, onder het oor.
H.: 18.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 6; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 60 (No. 981).
Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

484 TSÜE.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Malachiet-groene en donkerbruine, glanzende patina.
Decor: A 2; A 4; C 14 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). De krekel is in de driehoeken aangebracht.
H.: 18 cM.
Lit.: Bullet. Mus. F. E. Antiq., No. 9, blz. 60 (No. 985).
Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, Den Haag.

485 TSÜE.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Lichtgroene en zwarte, glanzende; malachiet-groene en roodbruine, doffe patina.
Decor: C 1; C 14 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Inscriptie op het lichaam, onder het oor.
H.: 21.5 cM.
Coll.: S. Minkenhof, Parijs.

486 HIEN.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Licht- en donkergrijze, glanzende; lichtgroene en bruine, doffe patina.
Decor: A 3; C 11 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). Het drievoet-ondergedeelte, gevormd uit de drie groote monsterkoppen en de gladde pooten, diende om er water in te koken. De stoom kwam door een, nog aanwezig, rooster in het bovengedeelte. Aldus werd het daarin aanwezige graan gaar gestoomd. Inscriptie aan de opgaande binnenzijde van het bovengedeelte.
H.: 43 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

487 YI.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164), *doch zeker nà den Yin tijd*, dus nà 1100 v. Chr., *gegoten*.
Donkergrijze, glanzende; malachiet-groene en pastelblauwe, doffe patina.
Decor: A 1; C 13; B 7 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 159 en 160). Een der zeldzame gevallen, waarin A en B ornament-elementen op één brons aangetroffen worden.
H.: 25 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

488 VAAS MET DEKSEL.
Yin stijl A (zie hiervoor: noot blz. 164).
Lichtgrijze, glanzende; malachiet-groene, doffe patina.
In den vorm van een dubbelen uil. Decor: uitspringende oogen en draken op den deksel, in slangenkoppen eindigende spiralen (als afsluiting van de vleugels), monsterkoppen boven de punten van de vleugels, schubben aan de borstzijden. Onder tusschen de vleugels: Vierkant met Halve Manen (B 7; zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Tusschen de schubben, de bovenzijden der vleugels, de monsterkoppen voornoemd en de spleet tusschen vaas en deksel: sterk gestileerde Draken met Snavels (C 4). Bovengedeelte der pootjes: draken met spiraalvormig lichaam. Hoewel op dit stuk geen A elementen voorkomen, mag het wellicht toch een Yin stijl A brons worden genoemd, met deze restrictie, dat de vervaardiging ervan in den laten Yin tijd, toen ook de B stijl (zie hiervoor: noot blz. 169) ontstaan was, kan vallen.
H.: 17 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

YIN STIJL B: *eenige eeuwen vóór ± 1100 tot ± 1100 v. Chr. (zie voor Yin stijl B: Inleiding, blz. 158 en 159).*

489 KUEI MET OOREN.
Yin stijl B (zie: noot hierboven).
Roodbruine en mosgroene, glanzende patina.
Decor: B 7; C 13 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). De ooren zijn aan de bovenzijde met het lichaam van den brons door dierenkoppen verbonden. Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 16 cM.

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

490 KUEI MET OOREN.
Yin stijl B (zie: noot hierboven).
Zilverbruine, glanzende; malachiet-groene en turkooizen, doffe patina aan de buitenzijde. Zilverbruine, glanzende, benevens doffe patina in allerlei kleuren groen en in helder pastelblauw aan de binnenzijde.
Decor: B 8; B 9; C 6; C 12; C 13 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). De ooren zijn aan de bovenzijde met het lichaam van den brons door dierenkoppen verbonden. Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 15 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1929, blz. 242; Shina Kodô Seikwa, II, Pl. 106; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 34 (No. 383).

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

491 KUEI MET OOREN.
Yin stijl B (zie: noot hierboven).
Lichtgroene, roodbruine en zwarte, glanzende patina.
Decor: plastische spiralen, eindigend in fabeldierkoppen met sterk naar voren springende oogen en in pooten met klauwen. Band op den voet: C 11 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). De ooren zijn aan de bovenzijde met het lichaam van den brons door dierenkoppen verbonden.
H.: 14.5 cM.

Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

Pl. 30 492 CHI (ZONDER DEKSEL).
Yin stijl B (zie: noot hierboven).
Malachietgroene en pastelblauwe, doffe; geelgroene en zwarte, glanzende patina.
Decor: B 2; B 5 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 15 cM.

Coll.: S. Minkenhof, Parijs.

493 BREEDE CHI.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Grijsgroene en roode, doffe patina.
Decor: C 4; C 11; C 14 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem en aan de binnenzijde van den deksel.
H.: 17.5 cM.

Lit.: Cat. Chin. Tent., Berlijn 1929, No. 18; Maandbl. B. K., Juli 1929, blz. 231; Kümmel, Trübner Gedächtn., blz. 44, Pl. 19b; Cat. Chin. Tent., Londen 1935/36, No. 255; Chin. Tent., Londen 1935/36, Commem. Cat., Pl. 16; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 9; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 58 (No. 924).

Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

494 BREEDE YU.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Groene, korstige patina.
Decor: C 11 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Gedecoreerd hengsel, eindigend in dierenkoppen. De bovenzijde van den knop van den deksel met een gestileerden vogel versierd. Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem en aan de binnenzijde van den deksel.
H.: 20.5 cM.

Lit.: Shina Kodô Seikwa, I, Pl. 79; Maandbl. B. K., Febr. 1934, blz. 64; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 5; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 43 (No. 588).

Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

495 SLANKE YU.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Licht-zeegroene, glanzende patina met roodbruine en pastelblauwe plekken.
Decor: B 2; B 6 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Gedecoreerd hengsel, eindigend in dierenkoppen. Inscriptie aan de binnenzijde van den deksel en aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 34.5 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Sept. 1931, blz. 285/88, Afb. 5 en 6; Cat. Chin. Tent., Londen 1935/36, No. 196; Chin. Tent., Londen 1935/36, Commem. Cat., Pl. 14; Cat Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 8; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 43 (No. 594).

Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

496 SLANKE YU.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Groene, bruine en pastelblauwe, doffe patina.
Decor: C 11 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Kruisband met uitspringende punten op het ondergedeelte van het lichaam. Gedecoreerd hengsel, eindigend in dierenkoppen. Inscriptie

aan de binnenzijde van den deksel en aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 24 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1929, blz. 234; Trübner, Yu und Kuang, Pl. LXIX; Shina Kodô Seikwa, I, Pl. 82; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 44 (No. 612).

Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

Titelplaat 497 SLANKE HU.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Licht zee- en malachiet-groene, licht- en donkerbruine, glanzende patina.
Decor: B 3; B 5 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). De versierde band aan den hals aan weerszijden eindigend in cylindervormige, geprofileerde oortjes. De gedecoreerde band van den deksel met S-vormige draken (C 9) versierd. Deze deksel kan tevens als beker dienst doen. Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem en aan de binnenzijde van den deksel.
H.: 46 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Juni 1930, blz. 189, 190 en 192; Kümmel, Trübner Gedächtnis, Pl. 18 en Pl. 19a; Shina Kodô Seikwa, II, Pl. 139; Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 46 (No. 633).

Coll.: Mr. G. A. Voûte, Californië.

498 TSUN.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Grijze, lichtgroene en roodbruine, doffe patina.
Decor: C 11 (of B 3?) (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160). Inscriptie aan de binnenzijde van den bodem.
H.: 17 cM.

Coll.: A. Schoenlicht, Den Haag.

499 KU.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Olijfgroene, glanzende patina.
Decor: middenzône: B 1 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160), voet: geometrisch ornament met uitsprngende t'aot'ie (monsterkop)-oogen.
H.: 24.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 3.

Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

500 TSÜE.
Yin stijl B (zie hiervoor: noot blz. 169).
Lichtgroene en roodbruine, doffe patina.
Decor: B 1; B 2 (zie hiervoor: Inleiding, blz. 160).
H.: 20 cM.

Coll.: J. F. H Menten, Berlijn.

MIDDEN-CHOU STIJL: ± *950 tot* ± *600 v. Chr. (zie voor Midden-Chou stijl: Inleiding, blz. 161).*

501 I.
Midden-Chou stijl (zie: noot hierboven).
Donkergroene en blauwe, doffe patina.
Decor: bovenrand: gestileerde fabeldier-motieven. Vier ronde groeven op het lichaam. De pooten zijn eveneens met gestileerde fabeldier-motieven versierd. Het gedecoreerde handvat eindigt in een monsterkop met verticale ooren. Inscriptie aan de binnenzijde van het lichaam.
H.: 23 cM.
Lit.: Cat. Tent. O. Aziat. Kunst, Amsterd. 1919, No. 1; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 11.
Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

502 I.
Midden-Chou stijl (zie: noot hierboven).
Licht- en donkergroene en pastelblauwe, doffe patina.
Decor bovenrand: gestileerde fabeldier-motieven. Vijf ronde groeven op het lichaam. Met krullen versierde pooten, die in klauwen eindigen. Het gedecoreerde handvat eindigt in een monsterkop met slakkenhuis-achtige hoorns.
H.: 17 cM.
Coll.: Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, Laren (N.H.).

503 KUEI MET OOREN EN DEKSEL.
Midden-Chou stijl (zie: noot hierboven).
Licht- en donkergroene, doffe patina.
Decor onderkant deksel en bovenkant lichaam: gestileerde fabeldier-motieven. Drie ronde groeven op den deksel, vijf op het lichaam. Verticale schubben op den rondom loopenden voet. Vier monsterkoppen op den deksel, twee op het lichaam. De ooren zijn aan de bovenzijde met het lichaam van den brons door dierenkoppen, met slakkenhuis-achtige hoorns, verbonden. De rondom loopende voet wordt door drie pooten, bestaande uit monsterkoppen boven en klauwen beneden, gedragen.
H.: 20.5 cM.
Coll.: Mr. H. J. Hülsmann, Amsterdam.

504 UIL.
Midden-Chou stijl (zie: noot hierboven).
Donkergroene en roodbruine, glanzende en doffe patina.
Decor: ingegrifte, haakvormige lijnen en vierkanten, die het gevederte weergeven.
H.: 13.5 cM.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

HUAI STIJL: ± *600 tot eenige eeuwen v. Chr. (zie voor Huai stijl: Inleiding, blz. 162).*

505 TING.
Huai stijl (zie: noot hierboven).
Lichtgroene en roodbruine, doffe patina.
Geometrisch decor. Verticale, zwak gebogen, versierde ooren, beginnend onder den rand. Knotsvormige, gebogen pooten. Drie ronde, versierde ringen op den deksel.
H.: 20.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 12.
Coll.: A. W. Volz, Den Haag.

506 TING.
Huai stijl (zie: noot hierboven).
Donkergroene en lichtbruine, glanzende patina.
Decor: fabeldieren en geometrisch ornament. Verticale, zwak gebogen ooren, beginnend onder den rand. Knotsvormige, gebogen pooten. Drie ronde ringen op den deksel.
H.: 20.5 cM.
Coll.: N. N., Amsterdam.

507 HU.
Huai stijl (zie: noot hierboven).
Zeegroene, turkooisgroene, loodkleurige en lichtbruine, doffe patina.
Lichaam van de vaas in drie zônes verdeeld, afgesloten door effen banden. De hals boven glad, uitloopend in spitse, met de punt naar beneden gerichte, driehoeken. Deze driehoeken staan tegen een ornamentfond, samengesteld uit hetzelfde decor, dat op de zônes van lichaam en voet voorkomt. Dit decor is samengesteld uit een sterk repeteerend ornament van bijzonder gecompliceerde en, voor den Huai stijl, exceptioneele compositie. Barokke t'aot'ie (monsterkop)-maskers met ooren, waarin beweegbare effen ringen. Op den gladden deksel drie oortjes, in den vorm van gestileerde vogels.
H.: 34 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1937, blz. 255 (Afb. 3 en 4).
Coll.: S. Minkenhof, Parijs.

508 HU.
Huai stijl (zie: noot hierboven).
Loodkleurige en lichtgroene, doffe patina.
Repeteerend decor op den hals van twee maal twee ornamenten: man-met-draak. Middenzône met swastika-vormige arabesken versierd. Daarop verhoogde cirkeltjes met verdiept midden

(met incrustatie of edelsteenen versierd geweest?). Driehoekvormig, naar beneden hangend ornament onder de middenzône, bestaande uit sterk gestileerde fabeldieren. Twee ooren aan den hals en een nabij den voet. Gedecoreerd deksel (in den trant van de middenzône, doch bovendien met drie komma's, in een cirkel gecomponeerd, versierd). De deksel is ook van ooren, waarin beweegbare ringen, voorzien.
H.: 29 cM.

Lit.: Umehara, Étude des Bronzes des Royaumes Combattants, Pl. LXXVII (2).

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

509 BREEDE HU.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173).
Donkergroene en roodbruine, glanzende patina. Omlijstingen der versierde velden, benevens de helft der driehoeken op den hals roodkoperkleurig.
Decor: velden, waarin karakteristiek Huai ornament, gevormd uit gestreepte krullen en punten. Barokke t'aot'ie (monsterkop) maskers midden in de op één na hoogste velden der zijkanten; zij zijn van oortjes voorzien, waarin beweegbare ringen. Op den deksel drie S-vormige oortjes. De techniek van dezen brons is nog niet recht duidelijk. In alle geval bestaat het stuk uit een samenvoeging van brons van tweeërlei legeering. Het duidelijkst is zulks op den hals te zien, waar driehoeken, tot de twee legeeringen behoorend, elkaar afwisselen.
H.: 29 cM.

Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 48; Visser, Exh. Chin. Art, Amsterd. 1925, Pl. VIII; Cat. Tent. Azist. Kunst, Amsterd. 1936, No. 14; Umehara, Étude des Bronzes des Royaumes Combattants, Pl. LXXI (1).

Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, Den Haag.

510 HU.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173), meer in het bijzonder: stijl der Li-yu bronzen (zie voor Li-yu: No. 513).
Lichtgroene, doffe patina.
Decor: vier vlechtwerkbanden op het lichaam, één op den voet. Nabij den hals fabeldiermotieven tusschen dunne vlechtwerkbanden. Bovenzijde van den deksel versierd met concentrische kringen van zeer fijn, zich repeteerend, geometrisch ornament. Barokke t'aot'ie (monsterkop)-maskers met oortjes, waarin beweegbare, versierde ringen. Op den deksel een halvemaanvormig, versierd handvat.
H.: 38.5 cM.

Coll.: Mr. H. J. Hülsmann, Amsterdam.

511 TOU.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173).
Donkergroene en roodbruine, glanzende patina.
Decor: talrijke banden met karakteristiek Huai ornament (kleine arabesken met punten). Peervormige versieringen op het ondergedeelte van het lichaam en op den voet. Gestileerd fabeldier in het medaillon op den deksel. De deksel met drie, de vaas met twee versierde oogen voorzien.
H.: 19 cM.

Coll.: Mevrouw A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.

512 BEL („CHUNG").
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173), verm. ± 482 v. Chr.
Lichtgroene, lichtbruine en pastelblauwe, doffe patina.
Het decor van dit stuk behelst een groot gedeelte van de Huai ornamentiek; het mag welhaast een encyclopaedie daarvan worden genoemd. In de verticale middenvelden moet vooral op de dierenkoppen, die ondersteboven aangebracht zijn, worden gelet. Men treft hier het bekende, gearceerde ornament en het puntjes-decor aan. Karakteristiek Huai ornament op de horizontale banden, met de stippen als accenten. Velden en banden worden door de wederom zoo kenmerkende Huai vlechtwerkbanen afgesloten. De hoorns van den barokken, uiterst weelderigen t'aot'ie (monsterkop) op het benedenveld, eindigen in fabeldierkoppen. De beugel, die de bekken van de twee draken, die de hoofdbestanddeelen van het hengsel vormen verbindt, is in het midden van een soort t'aot'ie voorzien. De groote ronde knoppen op het lichaam zijn samengesteld uit een fabeldier, dat een ander dier (een vogel?) verslindt. Het bovenvlak, waarop het hengsel rust, is met barokke t'aot'ie versierd.
Dit stuk zoude tezamen met een paar bronzen Huai stijl vazen, thans in de collecties A. E. K. Cull en James K. Cull, in de nabijheid van Wei-hui, Provincie Honan, zijn gevonden. Zie verder de literatuurgegevens hieronder.
H.: 59 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Aug. 1930, blz. 254/55 en Sept. 1930, blz. 286; Kümmel, Trübner Gedächtnis, Pl. 26—29; Vereeniging Rembrandt, Gedenkboek 1883—1933, blz. 94/5; Maandbl. B. K., Febr. 1937, blz. 61/3: „De Dateering van onze groote Chineesche bronzen Bel". Bij deze notitie is een der vazen uit de collecties Cull (zie hierboven) afgebeeld, terwijl uiteengezet wordt, op welke gronden het zoojuist beschreven omstr. 482 vóór Chr. zoude kunnen worden gedateerd.

Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam (aangekocht met steun van vele Leden der Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst en van de Vereeniging Rembrandt).

513 VAAS.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173), meer in het bijzonder: stijl der Li-yu bronzen, genoemd naar het dorp Li-yu ten N.W. van Peiping, waar Huai bronzen in dezen stijl gevonden zijn. Een fraaie serie daarvan bevindt zich thans in het Louvre.
Lichtgroene, lichtblauwe en lichtbruine, doffe patina.
Met hoogen hals en ooren in diervorm. Decor: banden, die geknoopt koord nabootsen; zij omlijsten rechthoekige velden, die met karakteristiek Huai ornament gevuld zijn. De ooren zijn gevormd uit gedeelten van twee fabeldieren; uit den bek van het fabeldier, waarvan de hals met het lichaam der vaas is verbonden, komt een ander fabeldier te voorschijn, dat omkijkt. De ooren zijn van versierde, beweegbare ringen voorzien.
H.: 29.5 cM.
Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

Pl. 31 514 OLIELAMP.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173).
Paarsbruine, licht- en donkergroene, doffe patina.
In den vorm van een hert. Ingegrift decor: cirkels en peervormige ornamenten, beide voorzien van een punt in het midden. Zie voor de peervormige ornamenten vooral Karlgren „Ordos and Huai", Bullet. Mus. F. E. Antiq., Stockh., No. 9, blz. 102 e.v.
H.: 19.5 cM.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

515 ONDERDEEL VAN EEN VAAS.
Huai stijl (zie hiervoor: noot blz. 173).
Jadegroene, glanzende patina.
Rechthoekig, gewelfd. Decor: twee t'aot'ie (monsterkop)-maskers en karakteristiek Huai ornament.
H.: 6 cM.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

HAN STIJL: *eenige eeuwen v. Chr. tot eenige eeuwen n. Chr. (zie voor Han stijl: Inleiding, blz. 162).*

516 VAAS.
Han stijl (zie: noot hierboven).
Donker- en lichtgroene, glanzende; pastelblauwe, doffe patina.
Geometrisch decor. Deze versiering bestaat uit ingehamerd koperdraad, soms eenige rijen dik. Zij heeft de koperkleur behouden, die contrasteert met de verschillende kleuren groen enz. van de patina van het brons, waaruit de vaas is gegoten.
H.: 32 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Juni 1932, blz. 169.
Coll.: Mr. G. A. Voûte, Californië.

517 TÊNG (OLIELAMP).
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176).
Lichtgroene en bruine patina.
In den vorm van een ram. Het bovengedeelte van den rug is draaibaar en komt, wanneer het om 180 ° gedraaid is, op den kop van het dier te liggen. In dit bovengedeelte bevindt zich een pennetje, waaraan wellicht de pit werd bevestigd. Tusschen bek en borst van den ram oorspronkelijk een staafvormige verbinding, waarvan thans het middengedeelte ontbreekt. Op het draaibare bovengedeelte van den rug was, nabij den staart, een ringetje aangebracht. Daarvan is slechts nog de moet te zien. Inscriptie op de binnenzijde van het bovengedeelte van den rug.
H.: 10 cM.
Lit.: Sirén, Hist. Early Chin. Art, Sculpt., Pl. 25 B.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

518 HU.
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176).
Lichtgroene, roestkleurige en paarsbruine, doffe patina.
Zonder versiering, behoudens twee geulen bezijden de smalle kanten, en hoogst eenvoudige fabeldierkopjes met oogen, waarin beweegbare ringen. Op den deksel een oogje.
H.: 31 cM.
Coll.: Mevrouw A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.

519 VAASJE.
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176).
Brons, verguld, ten deele met malachiet- en mosgroene patina bedekt.
Zonder versiering, behoudens twee dierenkopjes op het lichaam, wellicht oorspronkelijk van beweegbare ringetjes voorzien, en vier vogeltjes op den deksel.
H.: 13.5 cM.
Coll.: S. Minkenhof, Parijs.

520 VAASJE.
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176).
Lichtgroene, doffe; zwarte, glanzende patina.
Zonder versiering, behoudens twee t'aot'ie (monsterkop)-maskertjes met versierde, beweegbare ringetjes en ornamentrand, rozet en oortje (met beweegbaar ringetje op den deksel).
H.: 15.5 cM.
Coll.: A. Schoenlicht, Den Haag.

521 BEL („CH'UN").
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176).
Donkergroene, glanzende patina.
Zonder versiering, behoudens een tijgerachtig dier als hengsel.
H.: 74 cM.

Coll.: N. N., Amsterdam.

522 KETELTROM.
Han stijl (zie hiervoor: noot blz. 176), verm. uit Zuid-China afkomstig.
Lichtgroene en lichtbruine, doffe patina.
Decor van het bovenvlak: 12-puntige ster, daaromheen concentrische banen, waarvan een — breede — versierd met gestileerde vogelfiguren. Voorts geometrisch ornament. De zijvlakken in hoofdzaak met dergelijk ornament versierd. Op het bovenvlak vier kikkers en twee ooren in den vorm van een paard en een ruiter, benevens vier ooren op de zijvlakken paarsgewijze aangebracht; daarin zijn talrijke gaatjes aangebracht.
H.: 42 cM.; grootste D.: 81 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Maart 1938, blz. 80.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

CHINEESCHE GRAFFIGUREN

INLEIDING

Er zijn op deze tentoonstelling geen voorwerpen waarvan met meer zekerheid kan worden vastgesteld dat zij gedurende het laatste veertigjarig tijdvak zijn verzameld, dan de graffiguren in de afdeeling Oude Chineesche Kunst, immers ten tijde van de troonsbestijging van H. M. de Koningin waren zij nog onbekend. Zelfs in het land van oorsprong was de heugenis aan hun bestaan verdwenen, en zij werden eerst herontdekt toen zij, door de opening der oude graven, in hun slaap van eeuwen werden gestoord. Die opening was in de eerste plaats het gevolg van den aanleg van spoorwegen, maar toen bleek hoezeer de internationale kunstmarkt zich voor de grafceramiek interesseerde, werd ook elders gegraven naar datgene wat aan de voorvaderen was meegegeven opdat zij ook na hun dood datgene tot hun beschikking zouden hebben waaraan zij op aarde gewoon waren geweest. Vooral voor groote heeren was dat niet weinig: kameelen en paarden, met of zonder ruiters en amazones, raadsheeren, krijgslieden en dienaren, fraai uitgedoste haremvrouwen, dienaressen, schotels met spijzen of muziekinstrumenten dragend, danseressen in allerlei houdingen; en daarmede is de lijst nog lang niet compleet.

Niet altijd is al dat volkje den doode in effigie meegegeven: oorspronkelijk moest de geest van den afgestorvene in het hiernamaals omringd zijn door andere geesten die hem moesten dienen, en werden al die menschen en dieren bij het graf gedood. Het is voornamelijk aan de leerstellingen van Confucius te danken, dat deze barbaarsche gewoonte in onbruik geraakte, en de levenden door afbeeldingen werden vervangen. Een tusschenvorm is nog geweest het opsluiten van de haremvrouwen en de lijfwacht in het Mausoleum dat zij nooit meer mochten verlaten.

De ontdekking der klassieke grafceramiek in het begin dezer eeuw heeft voor verzamelaars, wien tot dien tijd slechts de latere porseleinen en een enkel stuk uit de Ming-periode ter beschikking stonden, geheel nieuwe gebieden geopend. Kwamen de nieuwe ontdekkingen in het begin slechts schaars naar Europa, en moest menig collectionneur soms jaren wachten eer hij zijn hartewensch, een waarlijk fraai grafpaard te bezitten, vervuld zag, langzamerhand gaf de Chineesche bodem hoe langer hoe meer de schatten prijs die hij al die eeuwen had vastgehouden. Maar met de vermeerdering der kwantiteit ging een vermindering van kwaliteit

gepaard. Niet alleen de rijken, iedereen, ook de armsten, kregen hun graffiguren mede, ruwe leelijke poppetjes, het aanzien niet waard, maar die in Europa toch koopers vonden, omdat het verzamelen van grafceramiek mode was geworden. En toen de Chineezen zagen hoe groot de vraag was, begonnen zij de markt een handje te helpen, en naast de leelijke dingen kwamen nu ook de valsche. Om de verwarring ten top te voeren, kwam daar nog bij dat die gefabriceerde stukken dikwijls niet heelemaal valsch waren, doch geheel of gedeeltelijk uit antieke brokstukken bestonden; ook werden figuren „verfraaid" om ze verkoopbaarder te maken. Zoo werd een paard van een ruiter voorzien, een paard in rust door omzetting der beenen in een hollend paard omgetooverd; soms ook werden extra versieringen of polychromeering aangebracht. De verzamelaar dient thans dus wel ter dege op zijn hoede te zijn om zoowel oninteressante als twijfelachtige beelden en beeldjes te vermijden. Liever een paar werkelijk goede dan een vitrine vol minderwaardige stukken.

Te beginnen met de Han-periode (206 v. Chr.—221 n. Chr.), tot na het einde van de T'ang periode (618—906) hebben de graffiguren de dooden vergezeld; in die eeuwen zijn zij van aspect veranderd. In den aanvang waren het afbeeldingen van alles wat de doode om zich heen had gehad, huizen, varkensstallen, putopstanden; levende have, kippen, eenden, honden enz.; vrij simpel aardewerk, bijna altijd met een bladgroene — door het verblijf in den grond veelal iriseerende — glazuur. Voor de tusschenliggende periode, die der „zes dynastieën", zijn typisch ongeglazuurde figuren in donker grijze klei, dikwijls met koude verf versierd. Soms zijn zij zoo gestyleerd, dat de menschelijke figuur slechts rudimentair aanwezig is, soms ook zijn zij fijn en sierlijk, maar toch steeds minder naturalistisch dan in den T'ang-tijd. (Vgl. b.v. het paardje no. 525 met het paard no. 532). Verreweg de meeste figuren in Europeesche collecties stammen uit laatstgenoemde periode.

Het materiaal waaruit de T'ang-figuren zijn vervaardigd, varieert van zacht aardewerk tot hard terracotta, en de kleur van wit, rose-wit tot licht geelachtig bruin, naar gelang van de hitte van den oven waarin het werd gebakken. Er zijn ongeglazuurde figuren, maar vele zijn ook bedekt met een neutrale, transparante, naar het gele zwemende, loodglazuur. Beide soorten zijn dikwijls geornamenteerd met verschillende kleuren in koude verf. Een derde soort is, geheel of gedeeltelijk, versierd met gekleurde glazuren in groen, geelbruin en soms blauw. Van alle drie soorten zijn voorbeelden op de tentoonstelling aanwezig.

De voorwerpen met gekleurde glazuren zijn in den loop der tijden het minst veranderd; de met pigmenten versierde daaren-

tegen hebben daarvan dikwijls slechts sporen over, die echter nog wel een idee kunnen geven hoe de figuur er oorspronkelijk moet hebben uitgezien. Op het groote staande beeld no. 529 b.v., ziet men nog zeer duidelijk het ornament van het gewaad, terwijl het gelaat haargroei op lippen en wangen vertoont. Deze figuur is een voorbeeld van de hardgebakken, licht geel-bruine scherf, in tegenstelling met het zeer zachte witte materiaal van het vrouwenfiguurtje no. 534 waarop eveneens de overblijfselen der oorspronkelijke polychromeering te zien zijn. Slechts éénmaal heb ik een dergelijk figuurtje gezien — in een beroemde collectie in Tokyo —, waarbij de kleuren vrijwel intact waren gebleven, en tot mijn verwondering was het geen bont poppetje, zooals men zou denken, maar inderdaad een voorwerp van geraffineerde schoonheid, misschien het eenige dat in dien staat bewaard bleef.

De beide genoemde voorwerpen zijn voorbeelden van de ongeglazuurde soort. Het paard no. 532 is met een neutrale — thans zeer verweerde — glazuur bedekt geweest, en daarover met zwart pigment versierd. Het monumentale paard no. 538, het zittende vrouwtje no. 542 en het kleine vogeltje no. 540 zijn voorbeelden van de versiering met gekleurde glazuren.

Tegen het einde der T'ang-periode werd klei als materiaal voor de voorwerpen die in het graf werden meegegeven, door het veel minder duurzame hout vervangen; zoo komt het dat ons uit de latere perioden weinig is overgebleven.

H. K. WESTENDORP.

CHINEESCHE OUDHEDEN

GRAFFIGUREN

(Zie: Inleiding, blz. 179-181).

PERIODES

Zes Dynastieën periode	*220-589*
Sui periode	*589-618*
T'ang periode	*618-906*

523 FABELDIER.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
Op den kop een kam. Uitsteeksels op den rug.
H.: 30 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

524 RUITER.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
H.: 26 cM.

Coll.: J. W. de Roever, Amsterdam.

525 GEZADELD PAARD.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
Rijk versierd zadeldek.
H.: 24 cM.

Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunt, Amsterd. 1936, No. 70.

Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

Pl. 32 526 GEZADELD PAARD.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
Rijk getuigd. Schabrak met floralistisch decor.
H.: 35 cM.

Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 71.

Coll.: A. Schoenlicht, den Haag.

527 KNIELENDE DIENARES.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met polychrome beschildering in terracotta-rood enz.
In de handen een paar laarzen?
H.: 17 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 72.
Coll.: A. Schoenlicht, den Haag.

528 GEZADELD PAARD.
Zes Dynastieën periode.
Hard, grijs aardewerk met sporen van polychrome beschildering in rood, roodbruin en wit.
H.: 25 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Oct. 1929, blz. 326/27.
Gemeente-Museum, den Haag.

Pl. 33 529 HOOGWAARDIGHEIDSBEKLEEDER.
T'ang periode.
Ongeglazuurd, vrij hard aardewerk, ten deele met polychrome beschildering bedekt.
De figuur is gekleed in een rijk gewaad. Hij staat op een rotsvoetstuk. De hoofdtooi is met een vogel versierd. Dergelijke figuren zijn in prinselijke graven gevonden. Wat zij voorstellen, staat nog niet vast.
H.: 102 cM.
Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 128; Visser, Exh. Chin. Art, Amsterd. 1925, Pl. XLIX.
Coll.: Mr. H. K. Westendorp.

530 GEZADELD PAARD.
T'ang periode.
Wit aardewerk met polychrome beschildering in terracotta-rood en zwart.
Horizontaal gestrekt hoofd, ver naar voren geplaatst linker-voorbeen, rechter-voorbeen opgeheven, sterk gebogen achterbeenen.
H.: 24 cM.
Coll.: A. C. J. A. Stöcker, Amsterdam.

531 GEZADELD PAARD.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met polychrome beschildering in karmijn- en terracotta-rood, benevens in zwart.
Linker-voorbeen hoog opgeheven. Het hoofd naar rechts gewend.
H.: 34 cM.
Coll.: A. C. J. A. Stöcker, Amsterdam.

532 GEZADELD PAARD.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk.
Geelachtige, hier en daar iriseerende glazuur, gedeeltelijk afgesleten. Tuig en zadeldek in zwarte beschildering.
H.: 36 cM.
Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 129; Visser, Exh. Chin. Art, Amsterd. 1925, Pl. XXXIII; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 75.
Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

533 STAANDE VROUWENFIGUUR.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met polychrome beschildering in terracotta- en wijnrood, blauw- en smaragdgroen, geel en goud.
Gewaad met opstaanden kraag en afhangende mouwen. Hoogopgewerkte haartooi.
H.: 47.5 cM.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

534 STAANDE VROUWENFIGUUR.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
Gewaad met opstaanden kraag en afhangende mouwen.
H.: 40 cM.
Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 130; Visser, Exh. Chin. Art, Amsterd. 1925, Pl. XXX; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 76.
Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

535 STAANDE VROUWENFIGUUR.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
Gewaad met opstaanden kraag en afhangende mouwen.
H.: 36.5 cM.
Coll.: Mevrouw A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.

536 DANSERES.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met polychrome beschildering in terracotta-rood en zwart.
H.: 21.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 77.
Coll.: V., Amsterdam.

537 KAMEEL IN KNIELENDE HOUDING.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met sporen van polychrome beschildering.
H.: 21 cM.

Coll.: John Rädecker, Amsterdam.

538 GEZADELD PAARD.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk.
Schabrak van bladeren, groen geglazuurd aan de buiten-, geel aan de binnenzijde. Manen geel geglazuurd. Het rijk versierde tuig licht- en donkerbruin, geel en groen geglazuurd. Het lichaam gevlekt als van een schimmel. Dit decor is geschilderd; het is gedeeltelijk met een, thans ondoorzichtige, dunne laag, anders van stof dan de glazuren, bedekt.
H.: 75 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Juni 1938, blz. 191.

Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam (Geschenk Dr. E. Heldring).

539 STAANDE VROUWENFIGUUR.
T'ang periode.
Wit aardewerk met gele en blauwe glazuur.
Hoofd ongeglazuurd.
H.: 30 cM.
Lit.: Tô-Sô Seikwa (Yamanaka; deel Europa), Pl. XXVIII; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 78.

Coll.: A. Schoenlicht, den Haag.

540 JONG VOGELTJE.
T'ang periode.
Vrij hard aardewerk met groene en bruine glazuur.
H.: 2.5 cM.

Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

541 KAMEEL.
T'ang periode.
Wit aardewerk met gele en bruine glazuur.
H.: 55 cM.

Coll.: N. N., Amsterdam.

542 ZITTENDE VROUW.
T'ang periode.
Zacht, wit aardewerk met bruine en groene glazuur op het gewaad.
H.: 39 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

CHINEESCHE OUDHEDEN

PLASTIEK

(Zie: chronologische tabel, blz. 182).

Pl. 34 543 HAAN EN KIP.
Zes Dynastieën periode.
IJzer.
Haan H.: 41 cM.; Kip H.: 40 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterdam 1936, No. 57.
Coll.: Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, Laren (N.-H.)

544 KALF.
Zes Dynastieën periode.
IJzer.
H.: 11.5 cM.
Coll.: J. W. Bianchi Jr., Huizen (N.-H.).

545 GEWICHT.
Zes Dynastieën periode.
Brons, donker- en lichtgroene, benevens roodbruine, glanzende patina.
In den vorm van een gevleugeld, tijgerachtig fabeldier met opengesperden muil, sik en over den kop gelegde hoorns. Het lichaam met ingegrifte schubben versierd.
H.: 6 cM.
Coll.: J. F. H. Menten, Berlijn.

546 BUDDHISTISCHE KOP.
Zes Dynastieën periode, eind 5e eeuw.
Kalksteen.
Afkomstig uit de rotstempels Yün Kang.
H.: 14 cM.
Lit.: Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 58.
Coll.: Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, Laren (N.-H.)

547 BODHISATTVA (zie voor Bodhisattva: No. 577).
Zes Dynastieën periode, eind 5e eeuw.
Brons, verguld, voor een groot gedeelte bedekt met een groene, korstige patina.
Gezeten op een lotus-voetstuk in de karakteristieke houding van dit tijdperk, n.l. met gekruiste beenen en hoog opgetrokken knieën. De opgeheven rechterhand in abhaya-mudrā (welk gebaar te kennen geeft, dat wie zich onder bescherming heeft gesteld van de „Buddhistische Leer", onbevreesd kan zijn), de op de linkerknie rustende hand in een soort vara-mudrā (welk gebaar het verleenen van goddelijke gunsten symboliseert). Hoog, peervormig vlammenaureool.
H.: 14 cM.
Coll.: N. N., Amsterdam.

Pl. 35 548 STÈLE.
Zes Dynastieën periode, 1e helft 6e eeuw.
Kalksteen met sporen van polychrome beschildering.
De Buddha, met gekruiste beenen op een lotus-voetstuk gezeten, wordt geflankeerd door twee Bodhisattva (zie voor Bodhisattva: No. 577). Rond lotus-aureool achter het hoofd van den Buddha. De triniteit is tegen een groot aureool geplaatst, dat peervormig eindigde (thans afgebroken). De rand en het middenstuk van dit aureool worden door vlammen gevormd; daartusschen versiering met kleine lotus-rozetten. De gewaadbehandeling, zoowel van de hoofd- als de bijfiguren, is bijzonder karakteristiek voor den Buddhistischen Zes Dynastieën stijl uit de eerste helft der zesde eeuw. Men lette vooral op de platte vouwen van het gewaad van den Buddha in het bovengedeelte dier figuur en op de gewaadsplooien en het spitse uitwaaien daarvan op het benedengedeelte. De wijze, waarop het gelaat der figuren gebeeldhouwd is, alsmede de haartooi, zijn mede zeer kenmerkend voor den in aanmerking komenden stijl.
H.: 67 cM.

Coll.: De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.

549 BUDDHA.
Zes Dynastieën periode, midden 6e eeuw.
Kalksteen, donkergrijs.
Rond lotus-aureool achter het hoofd. De rechterhand was waarschijnlijk in de symbolische handhouding, genaamd abhaya-mudrā (welk gebaar te kennen geeft, dat wie zich onder bescherming heeft gesteld van de „Buddhistische Leer", onbevreesd kan zijn), de linkerhand in vara-mudrā (welk gebaar het verleenen van goddelijke gunsten symboliseert) gesteld. Gewaadbehandeling minder archaïsch van stijl dan die uit het begin der 6e eeuw (zie: No. 548).
H.: 80 cM.

Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 100; Cat. Chin. Tent., Berlijn 1929, No. 257.

Coll.: A. Schoenlicht, den Haag.

550 BODHISATTVA (zie voor Bodhisattva: No. 577).
Sui periode.
Kalksteen, grijs met sporen van polychrome beschildering.
Haartooi, bovengedeelte van het aureool achter het hoofd en handen afgebroken. De behandeling van het gelaat, de plooien en de sieraden duiden reeds op een overgang naar den vroegen T'ang stijl (begin 7e eeuw).
H.: 68 cM.

Coll.: N. N., Amsterdam.

551 BUDDHA-KOP.
Sui periode.
Zandsteen.
Afkomstig uit de rotstempels T'ien lung Shan.
H.: 27.5 cM.

Lit.: Yamanaka Sadajirô, Tenryûzan Sekibutsu Shû, Pl. 21; Maandbl. B. K., Maart 1938, blz. 81, Afb. 3; Meded. v. h. Dep. v. O., K. & W., 1938, No. 1, blz. 58.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (Geschenk Burggraaf Nezu).

552 KOP VAN EEN BODHISATTVA (zie voor Bodhisattva: No. 577).
Sui periode.
Zandsteen.
Afkomstig uit de rotstempels T'ien lung Shan.
H.: 30.5 cM.

Lit.: Yamanaka Sadajirô, Tenryûzan Sekibutsu Shû, Pl. 25; Maandbl. B. K., Maart 1938, blz. 81, Afb. 2; Meded. v. h. Dep. v. O., K. & W., 1938, No. 1, blz. 58.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (Geschenk Burggraaf Nezu).

553 KOP VAN EEN BODHISATTVA (zie voor Bodhisattva: No. 577).
T'ang periode, verm. 7e eeuw.
Zandsteen.
Afkomstig uit de rotstempels T'ien lung Shan.
H.: 33.5 cM.

Lit.: Yamanaka Sadajirô, Tenryûzan Sekibutsu Shû, Pl. 29; Maandbl. B. K., Maart 1938, blz. 96, links; Meded. v. h. Dep. v. O., K. & W., 1938, No. 1, blz. 58.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden (Geschenk Burggraaf Nezu).

554 BUDDHA-KOP.
T'ang periode, ± midden 7e eeuw.
Kalksteen, grijsbruin, hier en daar zwart geworden.
Bijzonder interessant is de wijze, waarop de haarlokken gelegd zijn.
H.: 18.5 cM.

Coll.: N. N., Amsterdam.

555 KOP VAN EEN BODHISATTVA (zie voor Bodhisattva: No. 577).
T'ang periode.
Marmer, wit.
Hoog opgemaakt haar, door rozetten en banden samengebonden. Aan de voorzijde der coiffure een floralistisch ornament met een vaas.
H.: 16 cM.

Coll.: A. Schoenlicht, den Haag.

556 AVALOKITEÇVARA (zie voor Avalokiteçvara: No. 577).
T'ang periode.
Brons, verguld.
De opgeheven rechterhand omvat een lotusstengel, in de linkerhand de amrita vaas (amrita is een onsterfelijkheid verleenende drank). De haartooi versierd met Amitābha (zie voor Amitābha: No. 577).
H.: 17 cM.

Coll.: N. N., Amsterdam.

557 ZITTENDE AVALOKITEÇVARA (zie voor Avalokiteçvara: No. 577).
Late T'ang periode.
Brons, verguld.
Rechterhand waarschijnlijk in vitarka-mudrā, welke handhouding de „bewijsvoering in een betoog" symboliseert; in de linkerhand de Cintāmani (het Juweel, dat alle wenschen vervult).
H.: 11 cM.

Lit.: Cat. Chin. Tent., Amsterd. 1925, No. 110; Visser, Exh. Chin. Art. Amsterd. 1925, Pl. XXIX; Cat. Chin. Tent., Londen 1935/36, No. 1021; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 65.

Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, den Haag.

558 BUSTE VAN EEN BODHISATTVA? (zie voor Bodhisattva: No. 577).
T'ang periode.
Brons, lichtgroene en roestbruine, doffe en zwartbruine, glanzende patina.
Rijke haartooi met eigenaardige uitsteeksels. Peervormige oorsieraden.
H.: 12 cM.

Coll.: Mevrouw A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.

INDIË EN JAVA

INLEIDING

Voor de Indische archaeologie is de door het regeeringsjubileum bestreken periode van veertig jaar een tijdperk geweest van geboorte en groei, van ontplooiing van krachten en uitbreiding van gezichtskring, van opwekking en ontwaking van sluimerende belangstelling, zoowel bij overheden als bij particulieren, samengaande met een steeds toenemende zorg voor het lot der kunstschatten, welke de Indische oudheid aan het nageslacht heeft geschonken. Het is een vruchtbare tijd geweest voor de wetenschap, die de kennis omtrent de oud-Indische beschaving, in alle perioden van haar bestaan, in alle richtingen waarin ze zich heeft ontplooid, op verbazingwekkende wijze zag toenemen; doch niet minder groot was de winst waar het 't inzicht betrof, dat de edelste uiting der Indische beschaving, de kunst, op bewondering aanspraak maakt, op een gelijkwaardige plaats recht heeft naast hare zusteren uit het Westen, het Nabije en Verre Oosten.

De toeneming van de belangstelling voor de oude Indische kunst en voor de verschillende vormen waarin ze zich in den loop der eeuwen op het Aziatische continent en in de overzeesche gebieden heeft verbreid, komt duidelijk tot uitdrukking in den snellen en gestadigen groei, dien de verzamelingen van Indische kunstvoorwerpen in openbaar en particulier bezit te zien hebben gegeven. Ook in Nederland zijn op dit gebied in dezelfde periode vele en fraaie aanwinsten verworven, waarvan een aanzienlijk deel te bezichtigen is in het Museum van Aziatische Kunst te Amsterdam en waaruit, wat het overige betreft, voor de jubileumstentoonstelling een keuze is gedaan, die de schoonheid en belangrijkheid van een aantal, uit verschillende tijden en oorden afkomstige, voortbrengselen der Indische kunst in het licht bedoelt te stellen.

De oudste voorwerpen ter tentoonstelling aanwezig dateeren uit de eerste eeuwen onzer jaartelling en zijn afkomstig uit het rijk Gandhara gelegen in den uitersten Noord-Westelijken hoek van Voor-Indië op de grens van de Indus-vlakte en het tegenwoordige Afghanistan. Het was in dit gebied dat onder de regeering van de machtige Kushana-vorsten de ontmoeting plaats had van de Hellenistische beschaving, die door de veroveringen van Alexander den Groote en zijne opvolgers tot diep in Azië was verbreid, met

het Buddhisme, waarvan de invloedssfeer reeds in Açoka's tijd (ca. 250 v. Chr.) tot Gandhara was doorgedrongen. Uit de vermenging van deze beide cultuurstroomingen ontstond een kunst van hybridisch karakter, de graeco-buddhistische genaamd (in hoofdzaak Hellenistisch van vorm en buddhistisch van inhoud), welke in de eerste vijf eeuwen onzer jaartelling bloeide en ons voornamelijk bekend is uit de vondsten van talrijke bas-reliefvoorstellingen, die het leven van den Buddha in beeld brengen en afkomstig zijn van de rijkelijk versierde stupa's en kloostergebouwen, waarmede het land, vóórdat het door de invallen der Hunnen geteisterd werd, overdekt was. Hoewel de in Gandhara ontstane kunstvormen zeer ongelijk van waarde zijn, is hunne beteekenis voor de ontwikkeling der buddhistische kunst zeer groot geweest, daar zij zich langs de oude handelswegen zoowel in Voor-Indië als in Centraal-Azië tot het Verre Oosten hebben verbreid en den stoot tot de stichting van tal van locale kunstscholen hebben gegeven. Onder deze kunstvormen neemt de beeltenis van den Buddha een belangrijke plaats in. Terwijl in de oudere buddhistische kunst van Bharhut en Sanchi de persoon van den godsdienststichter nimmer werd afgebeeld, doch er steeds door een symbool (o.a. den bodhi-boom, het rad der wet, een zonnescherm of een paar voetafdrukken) werd aangeduid, verschijnt het beeld van den Buddha voor het eerst in de kunst van Gandhara, in een gestalte die was voortgekomen uit de vermenging van het klassieke schoonheidsideaal en het in de buddhistische overlevering beschreven type van den Buddha-wereldheerscher. Het is dit type van beeld, dat van Gandhara uit zich over een groot deel van Azië heeft verspreid en bij elk volk waaronder het bekend werd het aanzijn heeft gegeven aan een nieuw type van Buddha-beeld, dat het ideaal van schoonheid en wijsheid voor dat bepaalde volk vertegenwoordigde.

Een andere Indische kunstschool, die op de tentoonstelling vertegenwoordigd is, kwam ongeveer gelijktijdig met Gandhara tot bloei en had haar centrum te Mathura, gelegen aan de Yamuna, aan den grooten handelsweg, die de buddhistische landen in het Noord-Westen met de vruchtbare en volkrijke Ganges-vlakte verbond. De van hier afkomstige beeldhouwwerken — gemakkelijk herkenbaar aan de roode steensoort waaruit ze zijn vervaardigd — vormen in stylistisch opzicht een rechtstreeksche voortzetting van de inheemsche kunst van Bharhut en Sanchi, doch zijn hierbij niet vrij gebleven van den invloed van Gandhara, die o.a. in het gebruik van verschillende siermotieven tot uiting komt. De geëxposeerde kop heeft deel uitgemaakt van een vrouwefiguur, aangebracht aan de voorzijde van een der zuilen van de balustrade, die

een stupa-heiligdom omgaf. De tijd van vervaardiging kan gesteld worden tusschen de eerste en de derde eeuw na Chr.

Uit het tijdperk van hoogsten bloei der buddhistische kunst, dat samenvalt met de regeering der Gupta-dynastie in Noord-Indië (320—600), zijn helaas geen voorwerpen op de tentoonstelling aanwezig; wel uit de periode, die met eenige eeuwen tusschenruimte daarop volgt en genoemd wordt naar de dynastie der Pala-vorsten (8e tot 11e eeuw) die over het rijk Magadha in de Ganges-vlakte regeerden. In deze periode zien we de beteekenis van de persoon van den Buddha in de beeldende kunst geleidelijk afnemen, terwijl een belangrijke plaats wordt toegekend aan de mannelijke en vrouwelijke godheden (o.a. bodhisattva's en tara's) die bij de ontwikkeling der kerk in theïstische richting een steeds omvangrijker en talrijker pantheon waren gaan vormen. De kunst die door de vereering van deze godheden in het leven was geroepen concentreerde zich in en rondom de groote kloosters en heiligdommen welke in de Ganges-vlakte waren gesticht op de plaatsen waar bepaalde belangrijke gebeurtenissen in het leven van den Buddha hadden plaats gevonden en het is dan ook niet te verwonderen dat de twee stukken van onzen catalogus juist uit deze streek afkomstig zijn (Bihar en Nalanda). Het eerste stelt den Buddha voor op het oogenblik dat hij onder den bodhi-boom gezeten den aanval van Mara, den Booze, met zijne scharen van duivelen trotseert en de aarde als getuige van de door hem verrichte goede werken aanroept. Het tweede stuk is merkwaardig om de persoon van de uitgebeelde godheid, t.w. Vishnu, die oorspronkelijk niet in het buddhistische pantheon thuis behoorde, doch daarin in later tijd, onder invloed van Vishnuietische stroomingen binnen het Buddhisme, een plaats heeft gekregen.

Uit de Hindoeïstische kunst treffen we in onze collectie een drietal beelden aan, waarvan de ouderdom zich niet nauwkeurig laat vaststellen, daar de kunst uit de Zuid-Indische school waartoe ze behooren in de vele eeuwen van haar bestaan slechts zeer weinig verandering heeft ondergaan. Twee van deze beelden behooren bij elkaar en stellen de aan weerskanten van een hoofdbeeld opgestelde vrouwelijke acolyten voor. Het derde stuk is een afbeelding van Çiva in de gedaante van Maheçvara en zijne gemalin Uma of Parvati in teeder samenzijn op den godenberg Kailasa.

De Hindoe-Javaansche kunst leert men op de tentoonstelling kennen uit een aantal bronzen, die enkele van de meest populaire figuren uit de buddhistische godenwereld in beeld brengen. Er is in de eerste plaats een zwaar verguld beeld van Avalokiteçvara, den bodhisattva van het Groote Mededoogen, die in een zeldzaam

voorkomende lichaamshouding is voorgesteld en, gelijk ook elders, herkenbaar is aan de miniatuur-beeltenis van zijn spiritueelen vader Amitabha in de kroon. Ook van de op Java hoogelijk vereerde Tara, de godin aan wie de beroemde tjandi Kalasan was gewijd (778 A.D.), is op de tentoonstelling een bronzen beeld aanwezig, voorgesteld in twee-armige gedaante, in de linkerhand het haar typeerende attribuut, de lotus, houdend. Kuvera, de god van den rijkdom, behoort mede tot de godheden die zich op Java in een groote populariteit hebben verheugd. De hem voorstellende bronzen geven hem een zwaarlijvige gestalte en laten hem in de eene hand een geldbuidel of een juweelen spuwenden marter en in de andere hand een citroen vasthouden. De rijkdommen waarover hij beschikt zijn gesymboliseerd in de met juweelen en paarlsnoeren gevulde potten die aan den voet van den troonzetel staan opgesteld. Onder de gebruiksvoorwerpen van brons trekt een fraai bewerkte Oost-Javaansche lamp de aandacht. Voorts zijn er enkele gouden lijfsieraden, die een indruk geven van den hoogen graad van artisticiteit en technische bekwaamheid die men bij de bewerking der edele metalen op Java had bereikt. Ten slotte is er op de tentoonstelling een klein aantal steenen voorwerpen te bezichtigen, waaronder enkele van een zeer bijzondere schoonheid (de Buddhakop van de tjandi Plaosan, de rakshasa-figuur!) welke het stempel draagt van de beste tradities uit de School der Hindoe-Javaansche kunst, die Baraboedoer en Prambanan heeft voortgebracht.

F. D. K. BOSCH.

INDISCHE OUDHEDEN

VOOR-INDIË

(Zie: Inleiding, blz. 190-193).

559 BUDDHA.
Afghanistan, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.).
Steen, grijs.
In staande houding, de beenen gespreid; tulband-vormige uṣnīṣa (verhevenheid op het midden van den schedel); ūrṇā (verhevenheid op het voorhoofd); geplooid monniksgewaad, dat de beide schouders bedekt en tot halverwege de scheenbeenen reikt; rechterhand in abhaya-mudrā, welke handhouding te kennen geeft, dat, wie zich onder bescherming heeft gesteld van de Buddhistische Leer, onbevreesd kan zijn; linkerhand langs het lichaam met in de hand een slip van het kleed; rechthoekig voetstuk, aan de voorzijde beschadigd, op de beide zijkanten een vier-bladige lotus, op de hoeken pilasters.
H.: 43 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

560 FRAGMENT VAN EEN RELIËF.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.).
Steen, grijs.
Voorstellende een adorant met de handen opgeheven in añjali-houding, waarbij de handen, met aaneengesloten, uitgestrekte vingers en de handpalmen tegen elkander gelegd, ten groet omhoog worden geheven; het benedenlichaam ontbreekt; onder zijn armen het hoofd van een anderen persoon.
H.: 21 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

561 BAS-RELIËF.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.).
Steen, grijs.
Stelt voor den aanval van Māra, den „Booze", op den Bodhisattva, den lateren historischen Buddha (Bodhisattva is elk wezen, dat, na de verschillende graden van heiligheid bereikt te hebben, op den laatsten trap staat voor het bereiken van het Buddha-schap); deze is hier op een rechthoekig, eenvoudig geprofileerd voetstuk gezeten, dat van voren met vier kruismotieven versierd is; boven hem het gebladerte van den bodhiboom in boog-vorm; links een staande persoon, waarschijnlijk Māra, in maliënkolder, met pijlkoker of zwaardscheede in de

linkerhand; daarachter drie staande personen, waarvan de voorste een helm draagt, de beide anderen blootshoofds; hierboven een tweede rij personen, van wie alleen de bovenlijven zichtbaar zijn; de voorste draagt een zak; no. 2 een dieren-(paarde?)-kop; no. 3 onherkenbaar; rechts van den Bodhisattva, Vajrapāṇi (een goede genius van den Buddha) met vajra (bliksem-symbool) in de linkerhand, en drie staande personen, waarvan no. 2 den derden om het middel omvat houdt; no. 4 met schild aan den linkerarm en zwaard in de rechterhand; in den hoek een half liggende krijgsman; hierboven een rij van drie bovenlijven: no. 1 met ramskop; no. 2 met een groote trommel boven het hoofd; no. 3 afgebroken.
H.: 19 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

562 BAS-RELIËF.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.). Steen, grijs.
Stelt voor de geboorte van den Bodhisattva (zie voor Bodhisattva: No. 577), den lateren historischen Buddha; zijn moeder Māyā grijpt in staande houding met de rechterhand een tak boven haar en steunt met de linkerhand op den schouder van een andere vrouw, waarschijnlijk haar zuster Mahāprajāpati, die met het gelaat naar haar toegewend staat en de linkerhand op den buik van de barende legt; uit de rechterheup van de laatste komt een — zeer misvormd — kind te voorschijn.
H.: 26.5 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

563 BAS-RELIËF.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.). Steen, grijs-zwart.
Stelt voor den uittocht van den Bodhisattva (zie voor Bodhisattva: No. 577), den lateren historischen Buddha, uit Kapilavastu (mahābhiniṣkramaṇa); rechts de poort van het paleis, waaruit de Bodhisattva, gezeten op zijn paard Kanthaka, te voorschijn komt; de linker voorpoot van het paard wordt ondersteund door een geknielden yakṣa (daemonisch wezen, volgeling van Kuvera, den god van den Rijkdom); tusschen de achterpooten van het dier het hoofd van een man; voor het paard een staande figuur, een boog in de linkerhand; boven den kop de romp van een anderen persoon.
H.: 13 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

564 BAS-RELIËF.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.).
Steen, grijs.
Links een zuil met Korinthisch kapiteel; hiernaast in een rij zes personen, om en om drie vrouwen en drie mannen in de dracht der aanzienlijken; de vrouw uiterst links heeft het gelaat gewend naar rechts en houdt een bolronden bloemruiker omhoog; de twee personen naast haar houden lotusbloemen in de linkerhand, de drie rechtschen in de rechterhand. De mannen dragen een tulband-vormige hoofdbedekking, de vrouwen een gevlochten haarkrans.
H.: 18 cM.
Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

565 VROUWENKOPJE.
Gandhāra, Graeco-buddhistische stijl (50 v. Chr.–500 n. Chr.).
Steen, zwart.
Vrouwenkop met Grieksch type van gelaat; het hoofdhaar is boven de ooren in twee vlechten opgenomen en met een strik op de kruin bevestigd; boven het voorhoofd gescheiden en gegolfd.
H.: 8 cM.
Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

Pl. 36 566 VROUWENKOP.
Mathurā, laatste helft 1e of 2e eeuw n. Chr.
Zandsteen, rood.
Ingesnoerde haardos, waaruit twee paarlsnoeren en een hanger met medaillon te voorschijn komen; breede neus, dikke lippen en amandel-vormige oogen; een groote ring in de linker oorlel. De kop is waarschijnlijk afkomstig van een staand yakṣinī-beeld (vrouwelijke daemon) van de balustrade van een buddhistischen stūpa (grafmonument).
H.: 40.5 cM.
Lit.: Cat. Tent. Ind. Beeldhk., den Haag 1922, No. 2.
Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

567 BUDDHA.
Bihar, 10e–11e eeuw.
Steen, grijs.
In het midden een Buddha, gezeten in vajrāsana-houding (met kruiselings gevouwen beenen, waarbij de voetzolen naar boven gekeerd zijn), getooid met kroon, borst- en oorsieraden; de rechterhand in bhūmisparça-mudrā, door welke handhouding de Buddha de aarde tot getuige roept tegen Māra, den „Booze", de linker geopend in den schoot; ovale glorie met aan weerszijden een hooge stūpa; rechthoekig achterstuk; dubbel lotuskussen rustend op een rechthoekig voetstuk, dat aan de voorzijde een voorsprong vertoont, waarover een geplooid kleed

ligt en geflankeerd wordt door twee liggende leeuwenfiguren; om het hoofdbeeld zijn zeven voorstellingen aangebracht, die tezamen met dit beeld de acht wonderen uit het leven van den Buddha weergeven. Links onder beginnend vindt men: 1. de geboorte van den Bodhisattva (zie voor Bodhisattva: No. 577), den lateren historischen Buddha; 2. de eerste prediking te Benares, voorgesteld door een op Europeesche wijze zittenden Buddha met de handen in dharmacakra-mudrā, waarbij de handen zoo voor de borst zijn samengebracht, dat een der vingers van de linkerhand omvat wordt door duim en wijsvinger van de rechter; 3. de afdaling uit den hemel, voorgesteld door een staanden Buddha, gevolgd door god Indra; 4. (boven) het ingaan van den Buddha in het Nirvāṇa, voorgesteld door een op zijn linkerzijde liggenden Buddha, geflankeerd door twee gandharva's (musiceerende hemelingen) en twee Buddha's met de handen in dhyāni-mudrā (een teeken van verzonkenheid in meditatie); 5. het temmen van den wilden olifant te Rājagrha, voorgesteld door een staanden Buddha met naast zich op den grond een kleine olifant; 6. het groote wonder te Çrāvastī, voorgesteld door een Buddha met de handen in dharmacakra-mudrā; 7. het geschenk van den aap te Vaiçālī, voorgesteld door een zelfde Buddha-figuur. Langs den bovenrand van het beeld is de Buddhistische geloofsbelijdenis in Nāgarī-schrift aangebracht. Een repliek van dit beeld bevindt zich in het Museum of Fine Arts te Boston (zie: Coomaraswamy, Catalogue, blz. 75 en Pl. XXXIV).
H.: 45 cM.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

568 VIṢṆU.
Pāla-dynastie (± 800–1000).
Steen, grijs.
Kniestuk; de god in staande houding en groot ornaat, geplaatst voor geschonden achterstuk, waarvan rechts van het lichaam nog een stijl en een simha (leeuw) zichtbaar zijn; ovale glorie grootendeels afgebroken; vierarmig, in de achterhanden rechts de steel (van een afgebroken knots?), links de schelp; rechter voorhand afgebroken met onherkenbaar voorwerp, linker dito met lotus (?); waarschijnlijk werd het beeld oorspronkelijk geflankeerd door twee kleinere, tot de heup reikende, beelden van vereersters (vgl.: Cat. Ind. Coll. Mus. Boston, Pl. XXIV). Viṣṇu is de Lichtgod, de Instandhouder van het leven. Afkomstig uit de ruïnen van het klooster te Nālandā (Bengalen).
H.: 36 cM.

Lit.: Goloubew, 14 Sculpt. Ind. Coll. Mallon, Pl. XI; Cat. Tent. Ind. Beeldhk., den Haag 1922, No. 9; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 302.

Coll.: Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.

569 UMĀ-MAHEÇVARA-MŪRTI.
Zuid-Vóór-Indische stijl, 12e-14e eeuw.
Steen, grijs.
Het stuk stelt een verschijningsvorm (mūrti) van Çiva (de Verderver, doch tevens de Vernieuwer van alle leven) en zijn gemalin voor, vertoevende op den berg Kailāsa; beiden zijn in lalitāsana-houding (hierbij hangt het rechterbeen omlaag en ligt het linker gebogen voor het lichaam) en vierarmig voorgesteld; de god (links van de godin) draagt een hoogen jaṭā-makuta (asceten-haardracht uit gevlochten haartressen gevormd), waarin een doodshoofd; in de achterhanden houdt hij rechts den drietand en links de toorts; de rechter voorhand rust op de knie, terwijl hij met de linker voorhand de buste van de godin omvat; de godin heeft de rechter achterhand om den hals van Çiva en de dito voorhand om het handvat van de toorts gelegd; de bovennatuurlijke linker achterhand voert een ronden spiegel, de voorhand rust in den schoot; in het midden van het achterstuk een lotus-rozet; in de beide bovenhoeken mannelijke en vrouwelijke bloemen strooiende hemelingen. Links en rechts van den troonzetel, waarop de god en godin gezeten zijn, is een olifant, waarop een leeuwtje zichtbaar is.
H.: 48 cM.
Coll.: M. Roland Holst, Amsterdam.

570 VROUWELIJKE ACOLYTEN.
Zuid-Vóór-Indische stijl, 12e-14e eeuw.
Steen, grijs.
De beide beelden zijn aan weerskanten van een godenbeeld opgesteld geweest en vormen elkaars spiegelbeeld; in staande houding afgebeeld met kroon, breed uitstaande haarvlechten (als bij de Zuid-Indische Naṭarāja's, d.z. dansende Çiva's), geplooide dhotī (beenkleed), arm-, polsbanden en enkelringen; de eene houdt in de linker-, de andere in de rechterhand een lotusbloem; vierkant, eenvoudig geprofileerd voetstuk.
H.: 72 cM.
Coll.: W. van der Mandele, Bloemendaal.

INDISCHE OUDHEDEN

NED. OOST-INDIË

(Zie: Inleiding, blz. 190-193).

Pl. 37 571 ÇIVA.
Midden-Java (Diëng?), ± 8e eeuw.
Andesiet.
Çiva is de Verderver, doch tevens de Vernieuwer van alle leven. De god is als Nandiçvara (Heer van den Stier) in staande houding, twee-armig voorgesteld; het bovenlijf eenigszins gedraaid, de beide armen langs het lichaam, hooge jaṭā-makuta (ascetenhaardracht uit gevlochten haartressen gevormd), ovale onversierde glorie, over de schouders neerhangende haartressen, gewone sieraden; tegen het achterstuk achter den rechterschouder de drietand; de beenen tot halverwege de dijen ontbreken.
H.: 63 cM.
Lit.: Princessehof, Leeuwarden, Verslag 1933, Afb. t.o. blz. 2.
Museum Princessehof, Leeuwarden.

572 RĀKṢASA (DAEMON).
Midden-Java, verm. Prambanan, ± 9e eeuw.
Andesiet.
In danshouding voorgesteld, het lichaam gedraaid; wijd uitstaande, weelderig krullende haardos met diadeem; groote snor en ronde oogen; getooid met oorsieraden, buikband en lendenkleed; linkerarm en rechtervoet afgebroken.
H.: 38 cM.
Lit.: Jaarverslag der Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst, No. 4 (1923-1924), Afb. 6.
Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam (Geschenk Mr. H. K. Westendorp).

573 GANEÇA.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Andesiet.
Zittend op vierkant voetstuk met dubbel lotuskussen; vierarmig; in de achterhanden bidsnoer en bijl, de rechter voorhand op de knie, in de linker het etensbakje; ovale glorie; in de kroon is een nisje aangebracht, waarin een doodshoofd; daaronder een halve maan van plat model. Ganeça is de heer der Gana's, de mindere goden, die voornamelijk als dienaren van Çiva (zie voor Çiva: No. 571) optreden. God der Wijsheid, maar vooral degene, die de hinderpalen op 's menschen levensweg helpt opruimen.
H.: 45 cM.
Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam.

574 BUDDHA-KOP.
Midden-Java, Tjandi-Plaosan, Prambanan, 1e helft 9e eeuw.
Andesiet.
Hooge, conisch gevormde uṣnīṣa (verhevenheid op het midden van den schedel); onduidelijke ūrnā (verhevenheid op het voorhoofd); half gesloten oogen en lange oorlellen.
H.: 27 cM.
Lit.: Keur v. Ind. Beeldhk. (2e premie-uitg. Ver. v. Vr. d. Aziat. Kunst), Pl. XIV.
Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.

575 KOP.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Andesiet.
Fragment van een beeld van aanzienlijken man of vrouw, getooid met diadeem en sieraad in het rechteroor (benedengedeelte linkeroor afgebroken); inlandsch gelaatstype met platten neus, kleinen mond en dikke lippen.
H.: 18 cM.
Lit.: Gids Verz. Princessehof, Leeuwarden, blz. 27.
Museum Princessehof, Leeuwarden.

576 VOOROUDERBEELD.
Midden-Java.
Vulcanische steen, bruinachtig.
Een knielende man met voor den buik gevouwen handen, hals- en armsieraden en een krans van krullen (of een gevlochten band?) boven het voorhoofd. Afkomstig uit Jogjakarta.
H.: 20 cM.
Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

577 AVALOKITEÇVARA.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons, zwaar verguld.
Avalokiteçvara is de Dhyāni-Bodhisattva van Amitābha. Een Dhyāni-Bodhisattva (Bodhisattva is elk wezen, dat, na de verschillende graden van heiligheid bereikt te hebben, op den laatsten trap staat voor het bereiken van het Buddha-schap) is de emanatie van een Dhyāni-Buddha, een moeilijk te bepalen goddelijk wezen, eenerzijds beschouwd als indirecte Schepper van het Heelal, anderzijds geacht als te beantwoorden aan een der vijf elementen, een der vijf zinnen. Gewoonlijk wordt aangenomen, dat er een vijftal Dhyāni-Buddha's bestaan, die geplaatst zijn in de vier windstreken en het Zenith, n.l. Akṣobhya in het Oosten, Ratnasambhava in het Zuiden, Amitābha in het Westen, Amoghasiddha in het Noorden en Vairocana in het Zenith. De Bodhisattva is hier gezeten in lalitāsana-houding (hierbij hangt het rechterbeen omlaag en ligt het linker gebogen voor het lichaam), de rechterschouder omhoog, het bovenlijf

naar links neigend, het hoofd opzij hellend, terwijl de linkerelleboog op de linkerknie steunt en de beide voorste vingers het hoofd aanraken bij den slaap; de linkerhand in vara-mudrā (het gebaar, dat het verleenen van goddelijke gunsten symboliseert) op de knie; jaṭā-makuta (asceten-haardracht uit gevlochten haartressen gevormd) met Amitābhabeeldje in nis; drie haartressen hangen over den rechterschouder; de rest van het haar bedekt den rug tot aan het middel; gewone sieraden; op den rug de aanzet van een breeden band als glorie; het voetstuk ontbreekt. (Een soortgelijke houding als bij dit beeld komt bij enkele Japansche Kwannon-voorstellingen voor; zie: Grünwedel, Myth. des Buddh., blz. 27 en Studies in Chin. Art and some Indian Influences by Hackin enz., Pl. X). Gevonden op een onderneming van de Klatensche Cultuurmij. in het Jogja'sche.
H.: 15 cM.

Coll.: W. H. Rethmeier, den Haag.

578 MAÑJUÇRI.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons.
De buddhistische God van de Wijsheid is in padmāsana-houding (met ondergeslagen beenen) op een dubbel, ovaal lotuskussen gezeten, dat op een rechthoekig, onversierd voetstuk rust; van boven spits toeloopend achterstuk met vlammenrand, bekroond door een zonnescherm; de handen op elkaar, de palm naar boven gekeerd en de duimtoppen elkaar rakend, in den schoot; om den linkerarm windt zich de steel van den lotus, op welks ontloken bloem, links van den schouder, het boek der hoogste wijsheid rust; vrouwensnoer; kroon en haardracht bestaande uit drie spiraalvormige windingen.
H.: 10.5 cM.
Lit.: Maandbl. B. K., Apr. 1933, blz. 115.

Museum Princessehof, Leeuwarden.

579 KUVERA.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons, grijsgroene patina.
De God van den Rijkdom is in groot ornaat, in lalitāsana-houding (hierbij hangt het rechterbeen omlaag en ligt het linker gebogen voor het lichaam) op een kussen gezeten, in de rechterhand de citroen, in de linker de rat houdend, terwijl de rechtervoet op een onduidelijk voorwerp (tweede rat?) steunt. Het kussen ligt op een voetstuk, dat op twee hoeken door een simha (leeuw) gedragen wordt en op een tweede voetstuk staat, aan welks voorzijde zeven juweelenpotten, vijf kleine en twee

groote, zijn opgesteld; troonzetel met dwarsbalk aan de uiteinden met geribde uitsteeksels versierd, op elk waarvan een vogeltje is gezeten; aan weerszijden afbeelding van zon (rechts) en maan (links); ovale glorie en zonnescherm. Afkomstig uit Jogjakarta.
H.: 19.5 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

580 KUVERA.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons.
God van den Rijkdom in groot ornaat, in lalitāsana-houding (hierbij hangt het rechterbeen omlaag en ligt het linker gebogen voor het lichaam) op lotuskussen gezeten, rechts de citroen, links de rat houdend, de rechtervoet steunend op een omgevallen juweelenpot, waar een paarlsnoer uithangt; vierkant voetstuk met bloemen aan den voorkant, bladornament aan de hoeken en op elk der zijkanten drie juweelenpotten met uithangende snoeren. Het achterstuk, met een pen in het voetstuk bevestigd, bestaat uit een vierkant onderstuk en ovale glorie. Afkomstig uit de omgeving van Blora.
H.: 9 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

581 KUVERA.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons, lichtgroene patina.
Als No. 580; in de rechterhand lotusknop aan stengel, in de linker de geldbuidel; bladvormig achterstuk met vlammenrand en zonnescherm; rechthoekig voetstuk met aan de voorzijde twee en op de zijkanten één juweelenpot.
H.: 11.5 cM.
Lit.: Gids Verz. Princessehof, Leeuwarden, blz. 41.

Museum Princessehof, Leeuwarden.

582 TĀRĀ.
Midden-Java, ± 9e eeuw.
Brons, zwarte patina.
Godin in staande houding; de voeten afgebroken; gewoon ornaat; de rechterhand in vara-mudrā (het gebaar, dat het verleenen van goddelijke gunsten symboliseert); in de linkerhand stengel van een lotus; hartvormige glorie met vlammenrand. Een Tārā is de vrouwelijke energie van een Bodhisattva (zie hiervoor: No. 577). Afkomstig uit Jogjakarta.
H.: 13 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

Pl. 38 583 ÇIVA.
Midden-Java, verm. Diëng, ± 750.
Zilver.
Çiva is de Verderver, doch tevens de Vernieuwer van alle leven. De god staat op een dubbel lotuskussen, dat op een vierkant, eenvoudig geprofileerd voetstuk rust; vierarmig; in de achterhanden links vliegenwaaier, rechts afgebroken voorwerp (bidsnoer); in de voorhanden links waterkruik, rechts drietand; kroon, gewone sieraden en kastekoord; derde oog in het voorhoofd, onversierde band als glorie.
H.: 11.5 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ind. Beeldhk., den Haag 1922, No. 62; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 173; Maandbl. B. K., Oct. 1936, blz. 324.

Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, den Haag.

Pl. 38 584 PĀRVATĪ.
Midden-Java, verm. Diëng, ± 750.
Zilver.
Pārvatī is de gemalin van Çiva, den Verderver, doch tevens den Vernieuwer van alle leven. Pendant van No. 583; tweearmig; rechterhand in vara-mudrā (het gebaar, dat het verleenen van goddelijke gunsten symboliseert); in de linkerhand roode lotus; vrouwensnoer.
H.: 11 cM.

Lit.: Cat. Tent. Ind. Beeldhk., den Haag 1922, No. 63; Cat. Tent. Aziat. Kunst, Amsterd. 1936, No. 174; Maandbl. B. K., Oct. 1936, blz. 324.

Coll.: Mevrouw C. G. Verburgt-Kramers, den Haag.

585 LAMP.
Midden-Java, verm. 10e of 11e eeuw.
Brons, donkergrijze patina.
In den vorm van een dikbuikigen visch, voorzien van kleine buikvinnen, twee loodrechte staartvinnen en twee groote, rechthoekig naar buiten uitstekende vinnen als ooren; de kop is die van een makara (een wezen met visschenlichaam en olifantskop) met opgeheven slurf en twee slagtanden; de geopende bek dient als olie-reservoir; achter de ooren is het uit drie halve bogen bestaande hengsel bevestigd; in het midden van elk der onderste bogen een vogeltje; in het midden van de bovenste het scharnier voor den (niet origineelen) ketting. Achter het hengsel een ronde opening in den rug van den visch voor het ingieten van de olie. Afkomstig uit Madioen.
H.: 15 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

586 LAMP.
Oost-Java, 13e of 14e eeuw.
Brons, grijsgroene patina.
Een rijkelijk met blad- en krulornament versierd voetstuk, waarop kruisgewijze vier schuitvormige oliebakjes zijn geplaatst rondom een geprofileerde schacht, waarvan het boveneinde op het benedeneinde is vastgeschroefd; op den top van de schacht een garuda (mythische zonnearend), knielend op één knie, in de linkerhand een vrucht(?) (de rechterarm ontbreekt), de bek wijd geopend; met platte, schuins naar boven gerichte vleugels en waaiervormigen staart; op den rug van den vogel is schrijlings een god (Viṣṇu?) gezeten, in de rechterhand een bidschel(?), in de linker een vrucht houdend. Boven het hoofd van den god een zonnescherm, waaraan een verbindingsstuk met 38 cM. langen ketting en haak bevestigd is. Afkomstig van de Onderneming Goenoeng Ringgit, Tengger-gebergte, Oost-Java.
H.: 40 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

587 BEL.
Brons, bruin-groene patina.
Het voorwerp vertoont aan de basis een rechthoekige doorsnede met flauw convex gebogen zijden en wordt naar boven toe geleidelijk platter, zoodat de bovendoorsnede een langgerekten rechthoek vormt; twee vingers boven den benedenrand een smalle band, versierd met een soort rijstaar-motief; om het halve-boog-vormige oog, waaraan het voorwerp kan worden opgehangen, een band van S-vormige motieven met aan weerszijden twee toempal-achtige (driehoekvormige) motieven, gevormd uit dezelfde S-figuren. In het midden van het oog een vierkant gat; een klepel ontbreekt. Aangekocht te Batavia; eenzelfde stuk bevindt zich in het Museum te Basel en is volgens mededeeling van Dr. Sarasin afkomstig van de Noordelijke Laos-districten in Noord-Siam.
H.: 24 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

588 ARMBAND.
Negara (Lombok), verm. 13e of 14e eeuw.
Brons, groene patina.
Een ronde band, plat aan de zijkanten en van voren, waar een ½ cM. breede spleet gevormd wordt, en rond van doorsnede aan den achterkant; aan weerszijden van de spleet een ornament, bestaande uit een gestileerden monsterkop, waarboven

blad en spiraal-motieven; aan den buitenkant van het ronde gedeelte een vierbladerig motief.
D.: 8 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

589 EEN PAAR OORSIERADEN.
Java. 8e-10e eeuw.
Goud.
Elk der beide sieraden bestaat uit een voorgedeelte en een door een haak ermede verbonden achtergedeelte. De voorzijde heeft den vorm van een gestileerden makara-kop (een makara is een wezen met visschenlichaam en olifantskop) met opgeheven slurf, twee slagtanden en naar alle zijden uitstekende spitse bladeren, terwijl het bovenste en onderste blad uitloopt in een lange punt; de achterkant vertoont dergelijke spitse bladeren, aangebracht op den in een breede krul eindigende haak. Afkomstig uit Madioen.
H.: 3.5 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

590 OORSIERAAD.
Java, 8e-10e eeuw.
Goud.
In den vorm van een bhūta(daemonisch wezen)-kop met breeden neus, geopenden mond en twee lange hoektanden in de bovenkaak; naar boven en beneden toe overgaande in bladornament, dat in een spitse punt uitloopt; aan de achterzijde een S-vormige haak. Afkomstig uit Madioen.
H.: 2.5 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

591 OORSIERAAD.
Java, 8e-10e eeuw.
Goud.
In den vorm van een olifantskop met twee slagtanden, een naar boven gerichte slurf, groote oogen, spitse, naar boven gerichte driehoekige ooren met oorkleppen in bladvorm; naar beneden toe overgaande in bladornament dat in een spitse punt uitloopt; aan de achterzijde een S-vormige haak. Afkomstig uit Madioen.
H.: 3 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

Pl. 39 592 BORSTSIERAAD.
Oost-Java, 12e-13e eeuw.
Goud en filigrain.
Hartvormig met gekartelde randen en van boven aan weers-

zijden van twee blad-vormige uitsteeksels voorzien; het ornament en repoussé aangebracht, in het midden een op Javaansche wijze zittende hemelnymf, met de rechterhand den linker elleboog omvattend, de linkerhand op het linkerbeen steunend; hoog kapsel met voorhoofdband, halssnoer en armsieraden; de figuur is omgeven door in elkaar grijpende bladkrullen, die het overige deel van het oppervlak geheel bedekken. De rand van de plaat omzoomd door een dubbelen draad van filigrain. Afkomstig uit Madioen.
L.: 10 cM.; B.: 12 cM.

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

593 OORSIERAAD.
Nias.
Goud.
Het voorwerp bestaat uit twee elkaar rakende raderen, een haak, die van het raakpunt naar boven gericht is, en een rozetversiering, die van het raakpunt naar beneden uitsteekt. De raderen vertoonen in het midden een rozet met een kogeltje als centrum en vijf ronde bladeren uit gouddraad, gesoldeerd op een vijfpuntige ster van filigrain, die met de punten een dunnen gevlochten band raakt, welke omlijst wordt door een breederen band van gevlochten S-vormige motieven; deze wordt weer omgeven door een even breeden, maar dikkeren band van gevlochten kruis-motieven. De haak is naar boven toe gebogen en eindigt in een krul. Het stuk is meer dan tien geslachten lang in het bezit geweest van de vrouw van den verkooper uit den stam Höndra Tete Kossi, woonachtig in den kampong Onshöndra, Zuid-Nias.
L.: 8 cM.; B.: 6 cM.

Lit.: Maandbl. B. K., Oct. 1937, blz. 301 e.v. (afgebeeld op blz. 305).

Coll.: Georg Tillmann, Amsterdam.

594 OORSIERAAD.
Nias.
Goud.
Het voorwerp bestaat uit twee spiralen, een haak die van het raakpunt naar boven gericht is, en een rozet-versiering, die van het raakpunt naar beneden uitsteekt. De spiralen vertoonen in het midden een rozet met een kogeltje als centrum en vijf ronde bladeren uit gouddraad. De spiralen beginnen als dikke draden (met daarin gegrifte versiering); nadat zij een cirkelslag hebben beschreven zijn zij plat uitgesmeed en worden zij omlijst door twee dunne vlechtwerkrandjes. Daarbinnen ruitvormige oplegsels en sterretjes, uit puntjes samengesteld.
L.: 6 cM.; B.: 4.8 cM.

Coll.: Mevrouw A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.

GRIEKENLAND EN ROME

INLEIDING

De beschouwer der hier bijeengebrachte Grieksche en Romeinsche voorwerpen zal, zijn catalogus raadplegend, misschien tot de meening komen, dat deze kunst in de eerste plaats een aangelegenheid van Musea is. Immers, deze blijken het grootste deel der tentoongestelde objecten te hebben geleverd. De indruk is misleidend. Want achter het Rijksmuseum van Oudheden verbergt zich een verzamelaar als Gildemeester, een „Reuvensfonds" ook, welks leden het openbaar bezit door hun samenwerking aanzienlijk vergrootten, het Allard Pierson Museum bewaart de groote collectie van Dr. Lunsingh Scheurleer, die van de Allard Pierson Stichting en ten deele de verzameling van Prof. von Bissing en ook hier heeft een kring van vrienden de handen ineengeslagen om dit kostbaar bezit te vermeerderen. Er is dus wel degelijk particuliere belangstelling en een zeer zeker groeiend besef van de waarde dezer kunstuitingen. Niet voor het eerst in Nederland. In de 17e, de 18e eeuw hebben wij belangrijke collecties van antieke (Griekscb-Romeinsche) kunst gekend — maar zij zijn in alle winden verstrooid, wanneer hun bezitters na een leven van vaak hartstochtelijk en enthousiast verzamelen de oogen sloten.

En toch, is het deze les van het verleden, die er ons toe drijft juist dit kunstbezit zooveel mogelijk openbaar en onvervreemdbaar te maken? Ten deele, maar niet uitsluitend. Zeer zeker speelt het inzicht, dat Griekenland en Rome de ruggegraat van onze geestelijke structuur vormen, daarbij, bewust of onbewust, een belangrijke rol. Slechts weinigen zullen, bij eenig nadenken, ontkennen, dat ons redelijk denken, ons menschelijk voelen, onze waardeering voor het schoone onverbrekelijk met de Grieksche en Romeinsche cultuur verbonden zijn, en zoo is het begrijpelijk, dat ook musea voor Grieksche en Romeinsche kunst een vanzelfsprekend en integreerend deel van ons nationaal bezit uitmaken. Het blijft echter een bevreemdend feit, dat betrekkelijk zoo weinigen zich persoonlijk zóó sterk in deze richting getrokken voelen, dat zij bereid zijn een eigen bezit met groote offers op te wegen.

Mogelijkerwijs wordt de connoisseur afgeschrikt door den veelal gehavenden toestand, waarin de kunstwerken tot ons gekomen zijn, maar dit euvel spreekt voor den werkelijken kenner, dankbaar voor wat bleef, nauwelijks meer mede. Eerder is wellicht de schuwheid antieke kunst te verzamelen te verklaren door het

paradoxale feit, dat zij — te gemakkelijk èn te moeilijk is. De op gezette tijden in de geschiedenis van West-Europa wederkeerende periode's van onbegrensde bewondering voor de classieke oudheid met hun nasleep van vaak zoetelijke classicistische kunst en „schoonheidsidealen", die ons, zacht gesproken, vervelen door hun ééntonigheid, hebben, deze of gene poort al te wijd openwerpend, de tallooze toegangen tot het *leven* der Oudheid veelal versperd: men *wist* reeds, vóór men *zag*, wat wachtte op ontdekking, en men getroostte zich de moeite dier ontdekking niet meer. En toch is deze kunst inderdaad moeilijk te ontdekken. Zij verlangt niet slechts algeheele overgave, maar bovendien kennis. Men kan de strakke schoonheid, de spanning van een geometrisch bronzen paard, de evenwichtige versiering van een vaas uit dezen tijd niet ten volle begrijpen en verstaan, wanneer men ze niet ziet voor den achtergrond van het geestesleven van het jonge Grieksche volk. Men volgt den ontwikkelingsgang der Grieksche kunst slechts ontoereikend, wanneer men deze alleen maar als streven naar een geperfectioneerd „naturalistisch" ideaal ziet en daarin niet tevens de uiting van den oneindig complexen Griekschen geest, welks beeld wij als een bont mozaiek uit duizend verscheidene steentjes der overlevering opbouwen. Het is tenslotte niet zoo wonderlijk, dat velen voor deze moeite terugschrikken, dat zij, de algemeene waarde dezer kunstuitingen erkennend, van de persoonlijke veroovering afzien. Aan de Musea blijft dan de taak, door weloverwogen tentoonstelling, naast de kunstwaarde ook de algemeene beteekenis der voorwerpen tot hun recht te brengen.

Deze expositie kan dit niet beoogen. Hier moet ieder voorwerp voor zich zelf spreken en het is haast niet doenlijk voor allen tezamen algemeene gezichtspunten aan te wijzen. De meest opvallende eigenschap der Grieksche kunst, het in vergelijking met de oudere Oostersche beschavingen ongeloofelijk snelle tempo harer ontwikkeling en de strenge consequentie daarvan, is hier slechts vast te stellen, wanneer men bewust op den geringen afstand in tijd tusschen de zeer uiteenloopende stukken van één soort let. De vazenschilder past onvervaard de techniek zijner geometrische decoratie aan de eischen der uit het Oosten binnenkomende nieuwe motieven aan, wijzigt deze in Griekschen zin en schept den strengen zwartfigurigen stijl, waarbij hij in glanzend-zwarte glazuur zijn gevoelige silhouetten op den rooden achtergrond schildert en deze met een graveernaald van binnenteekening voorziet. Wanneer deze techniek hem niet langer voldoende uitdrukkingsmiddelen biedt, voltrekt zich in enkele jaren (omstreeks 530 v. Chr.) een algeheele omzetting: de figuren worden nu met een fijn penseel geteekend en blijven rood, terwijl de achtergrond zwart geglazuurd wordt.

Weldra bootst de pottebakker kostbaarder materiaal (zilver, brons) na, maar nooit slaafs, steeds op eigen wijze: zijn werk blijft echt pottebakkerswerk in hoogste volmaaktheid. Niet anders is het met den beeldjesmaker, den „koroplast", gesteld. Zijn goedkoop product dwingt hem gebruik te maken van vormen, maar deze worden geen dood gewicht van gedachtelooze traditie en wisselen even snel als de smaak van zijn klanten, als zijn eigen smaak, en geen stuk verlaat zijn werkplaats, dat niet als laatste en meest blijvende kenmerk de teekenen van het werk zijner eigen handen toont. Kunsthandwerk, maar niet in tegenstelling tot, of in het beste geval als verre weerspiegeling van de „groote" kunst, is dit alles. De nadruk dient daarbij, als bij alle kunst in de oudheid, op het *hand*werk te liggen, op den ernstigen wil en liefde van geval tot geval iets vol-maakts, in den letterlijken zin, te scheppen. *Kunst* is dit alles, omdat in het kleinste evengoed als in het grootste de Grieksche geest vormend zichtbaar wordt. Menigeen zal het misschien zinledig vinden, den rijkdom en de veelheid der verschijnselen in dit eene groote woord samen te vatten. Hij moge dan, zin voor maat en evenwicht, voor organischen bouw en harmonie, naast rust en beweging, teerheid en eenvoud, hartstocht en onbewogenheid bespeurend, dit geheel in zijn samenstel ontleden, maar hij vergete daarbij niet, dat deze veelheid en rijkdom wederom saamgebonden zijn in een houding des geestes, een streven des harten, welke, zoo zij ook al niet geheel de onze zijn, ons zoo nauw verwant blijven, dat ons eigen leven, het leven van den modernen West-Europeeschen mensch, niet in zijn wording en bestand denkbaar is, zonder daarin de eerste plaats in te ruimen aan het Grieksche voorbeeld.

Den Romeinen heeft dit besef niet ontbroken. Hun beste geesten schoolden zich naar dit voorbeeld, hun staatslieden verschaften het de verbreiding, die nog in onze dagen voelbaar is. Het zou dwaasheid zijn hen als niet meer dan bemiddelaars te beschouwen. Zij waren te sterk een volk, om niet het eigen stempel op hun beschaving te drukken, ook op hun kunst, al speelt deze als uitdrukkingsmiddel op zichzelf slechts een ondergeschikte rol. Men behoeft echter slechts de Romeinsche portretten te beschouwen, om in te zien, dat hier een andere en eigen geesteshouding spreekt. Zoo is het met ieder volk, met elke cultuur, die het Grieksche voorbeeld in zich opnam en niet in slaafsche navolging verviel, zoo is ook onze beschaving, eigen, maar toch ook verwant als een geestelijke nazaat.

G. A. S. SNIJDER

KRETENSISCHE EN MYKEENSCHE OUDHEDEN

De beschaving van Kreta werd gedragen door een niet-Indogermaansche bevolking en had haar bloeitijd tusschen 1800 en 1400 v. Chr. Het vasteland van Griekenland, bewoond door Indogermaansche stammen komt cultureel geheel onder den invloed van Kreta, maar domineert na 1400 v. Chr. in politiek opzicht. Een der voornaamste centra aldaar was Mykenai, waarnaar deze vastelandsbeschaving vaak genoemd werd. De zg. „Dorische Volksverhuizing" (± 1000 v. Chr.) maakt aan dit rijk een einde. Eerst daarna spreekt men van „Grieken" en „Grieksche" beschaving in eigenlijken zin.

Pl. 40 595 BEELDJE.
Kretensisch, ± 1600 v. Chr.
Brons.
Een biddenden man met platte muts en naar het gelaat gebrachte handen voorstellend. De gespannen houding is typisch Kretensisch, waardoor een eigenaardige curve in de geheele figuur ontstaat. Hij draagt een gordel en een lendenschort.
H.: 14 cM.
Lit.: Jahrb. d. Inst. 1915, blz. 65; Bossert, Alt Kreta, Pl. 133 en 134.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

596 BEKER.
Mykeensch, ± 1300 v. Chr.
Aardewerk, met glanzende glazuurbeschildering.
Kelkvormig op hoogen voet met plat standvlak. Op komvormig bovendeel zijn sterk geschematiseerde kinkhoorns en enkele andere zee-motieven geschilderd. Afkomstig uit Argos.
H : 19 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 138b.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6195).

597 BEKER.
Mykeensch, ± 1300 v. Chr.
Aardewerk, met lichtroode, glanzende glazuur.
Kelkvormig op hoogen voet met plat standvlak. De vorm herinnert aan een metalen voorbeeld.
H.: 14 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 139.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6197).

KYPRISCHE OUDHEDEN

Deze zijn hier afzonderlijk samengevat, omdat Kypros, ofschoon later geheel onder Griekschen invloed, door zijn bijzondere ligging sterk aan invloeden van Voor-Azië en Egypte was blootgesteld en de stijl der kunstwerken daarvan steeds de sporen vertoont.

598 SCHAAL.
± 1400 v. Chr.
Terracotta, met matpaarse beschildering.
Vorkvormig oor. Afkomstig uit Limassol.
D.: 24 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

599 MANNENKOP.
3e kwart 7e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Met baard en haar in Assyrischen vorm. Sterk gestileerde baard. Het haar komt in een bolronde lok aan weerszijden onder de puntmuts met linten uit. De typische opbouw van het gelaat met de bolle oogen, de uitspringende jukbeenderen en de tot een glimlach getrokken mond, toont den invloed van de vroege Grieksche kunst naast die van Assyrië en Egypte.
H.: 34 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 184.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1386).

600 MANNENKOP.
Eind 7e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Met baard en haar in sterk gestileerden Assyrischen vorm. In de baard is de beweging van het oppervlak aangeduid door kleine vierkanten. Het haar, op het voorhoofd door een koord bijeengehouden, is in een scheiding gelegd en gaat opzij in een groote bocht over de ooren heen. In gelaatsbouw zijn Grieksche, Assyrische en Egyptische trekken te bemerken.
H.: 29 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 185.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1385).

Pl. 41 601 MANNENKOP.
Eind 6e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Wellicht een priester met baard en bladerenkrans in het haar. De trekken zijn karakteristiek voor de Kyprische kunst (zie: No. 599 en No. 600), hoewel hier reeds het Grieksche karakter de overhand krijgt.
H.: 38 cM.
Lit.: Gids v. d. Klassieke Afd., blz. 13; Oudheidk. Meded., 1925, blz. 7.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

GRIEKSCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding, blz. 207-209).

Onder „Grieksch" wordt ook verstaan de cultuuruiting in Griekşche koloniën, als b.v. Tarente, in Z.-Italië, op Sicilië, enz., alsmede Hellenistische kunst. Onder „Hellenistisch" vat men alle cultuuruitingen samen, die haar ontstaan te danken hebben aan de groote uitbreiding van het Griekendom door en na Alexander den Grooten (na ± 300 v. Chr.) en tot het begin onzer jaartelling. Daarna spreekt men van Romeinsch. Alexandrië b.v. is aanvankelijk, als stichting van Alexander, „Hellenistisch", daarna „Romeinsch", in beide gevallen echter met sterken lokalen eigenaard.

602 PYXIS (DOOS).
Attisch, ± 850 v. Chr.
Aardewerk, met glanzende glazuurbeschildering.
In den vorm van een platte schijf met deksel met knop. Decor: geometrische patronen. Naar dit eigenaardige karakter, dat niet alleen in de versiering, maar ook in den opbouw van de vaas streeft naar strakheid en geometriseering wordt de geheele eerste periode van de Grieksche kunst „geometrisch" genoemd. Afkomstig van Dipylon bij Athene.
H.: 8 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1205; Corpus Vasorum Antiquorum, III, H, b.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (345).

603 PAARDJE.
± 800 v. Chr.
Brons.
Wijgeschenk, zooals er uit den vroegen Griekschen tijd talrijke in alle heiligdommen gevonden zijn. De strenge stileering en het bijna overdreven accentueeren van de structureel belangrijke deelen van het dier zijn karakteristiek voor de eerste z.g. „geometrische" periode der Grieksche kunst.
H.: 12 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 593; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 228.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1344).

Pl. 42 604 GRAFVAAS.
Attisch, 8e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glanzende glazuurbeschildering.
Deze groote vazen werden als grafteeken op de graven geplaatst. De voorstelling stond dan ook meestal in verband met den doodencultus en de begrafenis. Ze zijn in groote hoeveelheid gevonden op het Dipylon-kerkhof bij Athene.
H.: 132 cM.
Lit.: Gids v. d. Klassieke Afd., blz. 29.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 43 605 PYXIS (DOOS).
Attisch, 8e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Z.g. „geometrische" stijl (zie voor geometrischen stijl: No. 602 en No. 603). De versiering van deze doos, welker vorm geheel besloten wordt binnen de lijnen en de patronen, is zeer strak. Dezelfde geometriseering vertoonen ook de paardjes, die als handvat dienst doen.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids v. d. Klassieke Afd., blz. 29.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

606 KAN.
Rhodisch, ± 700 v. Chr.
Aardewerk, met donkerbruine glazuurbeschildering.
Conische hals op breede schouders. Om den hals een vlechtband; op den schouder twee visschen; daaronder tusschen lijnen een vischgraat-motief.
H.: 22 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1234; Corpus Vasorum Antiquorum, II, D; Kinch, Fouilles de Vroulia, blz. 220, No. 5; Buschor, Vasenmalerei, blz. 75; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 31.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (955).

607 VAASJE.
Attisch of Korinthisch, 7e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glanzende glazuurbeschildering.
In den vorm van een granaatappel. De geometrische (zie voor geometrischen stijl: No. 602 en No. 603) versiering bedekt het geheele oppervlak. De granaatappel was in de Oudheid een geliefd motief, dat in verband stond met den doodencultus.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1218; Corpus Vasorum Antiquorum, III, H, b; Journal of Hellenic Studies, 1925, blz. 126; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 173.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1843).

608 SKYPHOS (BEKER).
Protokorinthisch, ± 630 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Decoratie heeft nog iets van den „geometrischen" stijl (zie voor

geometrischen stijl: No. 602 en No. 603), doch doet tevens de Oostersche motieven van den Korinthischen stijl (zie hiervoor: No. 609) zien, b.v. de stralen onder aan den voet.
H.: 5 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1259; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, II, blz. 12; Corpus Vasorum Antiquorum, III, C; Payne, Necrocorinthia, No. 200.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1844).

609 ARYBALLOS (ZALFVAAS).
Korinthisch werk, ± 620 v. Chr.
Aardewerk, met violet-roode en glanzend zwarte beschildering. Het decor van dergelijke vaasjes, die in grooten getale als parfumfleschjes geëxporteerd werden, bestaat meestal uit een dierfries over het ronde deel van den buik. Details ingegraveerd. Decor: aan het Oosten ontleende dieren en fabelwezens: sirene, sfinx, panter en eend. Afkomstig uit Kameiros op Rhodos.
H.: 7 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1273; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, II, blz. 12; Corpus Vasorum Antiquorum, III, C; Payne, Necrocorinthia, No. 493; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 41.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (693).

610 ARYBALLOS (ZALFVAAS).
Korinthisch werk, ± 620 v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering. Ingegraveerde teekening. Twee ruiters zijn antithetisch aan weerszijden van een roset geschilderd. Ondanks den Oosterschen invloed komt de eigenlijke Grieksche aard sterk naar voren. Afkomstig uit Korinthe.
H.: 6 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1274; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, II, blz. 12; Corpus Vasorum Antiquorum, III, C; Payne, Necrocorinthia, No. 510.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (720).

611 ALABASTRON (ZALFVAAS).
Verm. Korinthisch, ± 600 v. Chr.
Aardewerk, met violet-roode en witte beschildering.
Aan de voorzijde: een man met baard en lange haren, wiens onderlijf beneden den gordel overgaat in slangen-beenen. Links van hem: een schuin naar beneden gerichte dolfijn. Aan de achterzijde: vogel met leeuwenkop. De versiering op dergelijke vazen is in vele gevallen zuiver decoratief of heeft een religieuze beteekenis, waarvan ons de zin ontgaat.
H.: 28 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1272; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, II, blz. 16; Corpus Vasorum Antiquorum, III, C; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 41.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (715).

612 STOPFLESCH.
Korinthisch, begin 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, witte en violet-roode beschildering.
Eivormig met langgerekten hals. Vertoont in vorm en versiering duidelijk de navolging van voorbeelden in metaal uit het Oosten. Dit komt vooral uit in de gegraveerde schubbanden. Decor op den hals: vier vrouwen in violet-rooden mantel. Het schouderfries vertoont een reeks dieren en fabelwezens. Vermoedelijk afkomstig uit Patras.
H.: 23 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1281; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1932, VII, II, blz. 16; Corpus Vasorum Antiquorum, III, C; Payne, Necrocorinthia, No. 1068; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 45.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (783).

613 „KAMEIROS"-VAAS.
Rhodisch, 1e helft 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met roodbruine glazuurbeschildering.
Versierd met twee hoofdfriezen, waarop grazende steenbokken. Door het uitsparen van enkele vlakken binnen de teekening kon men verscheidene details aangeven. De ruimte tusschen de dieren is opgevuld met z.g. vulmotieven. Onderaan: eenige gestileerde lotusbloemen, welke wijzen op Egyptischen invloed. De naam van deze soort is naar de eerste vindplaats op Rhodos, waar meerdere vazen met geheel analoge voorstellingen (zie: No. 614) zijn gevonden.
H.: 35 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1236; Corpus Vasorum Antiquorum, II, D.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (784).

614 „KAMEIROS"-VAAS.
Rhodisch, 1e helft 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met roodbruine glazuurbeschildering.
In de twee voornaamste banden zijn steenbokken en griffioenen uitgebeeld. Zie: No. 613.
H.: 33 cM.
Lit.: Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 30.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 44 615 ZALFFLESCHJE.
1e helft 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met grijsgele en bruine beschildering.
In den vorm van een liggende ree, met de pooten onder het lichaam gevouwen. De kop met de lange ooren dient als stop. Dergelijke vaasjes werden meestal voor parfums gebruikt. Vermoedelijk afkomstig uit Kreta.
H.: 8 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1305; Corpus Vasorum Antiquorum, II. D en III; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 177.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (691).

616 DEKSELPOT.
Proto-Korinthisch, ± 560 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
H.: 12 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1283.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6235).

617 KOTHON.
Korinthisch, ná 550 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Oppervlak is beschilderd met aan het Oosten ontleende motieven, die echter geheel in Griekschen zin omgewerkt zijn. De bestemming van dezen vorm, die onder de laat-Korinthische ceramiek meer voorkomt, is niet duidelijk. Wellicht waren het olielampen met drijvende pitten.
H.: 8 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1303.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (8101).

618 KOTHON.
Boiötisch, 2e helft 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Het geheele oppervlak is bedekt met friezen van geometrische patronen, allen op de wat grove, voor Boiotië karakteristieke, wijze. De uitsteeksels langs den bovenrand moesten voorkomen, dat de vaas, wanneer zij nat was, uit de handen gleed. De naam vogelschalen is aan deze groep gegeven, omdat vele exemplaren een fries van gestileerde vogels vertoonen.
H.: 21 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1318.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6238).

Pl. 45 619 „FIKELLURA"-AMPHORA.
2e helft 6e eeuw.
Aardewerk, met witte deklaag en glazuurbeschildering.
De oogen aan weerszijden van den hals dienen om het booze oog af te weren. Deze vaassoort is genoemd naar een begraafplaats op Rhodos, waar deze vazen voor het eerst in groote hoeveelheid gevonden zijn. Afkomstig uit Egypte.
H.: 32 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1238; Corpus Vasorum Antiquorum, II, D; von Bissing, Anteil der aegyptischen Kunst, blz. 66; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 75.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1886).

620 KYATHOS.
Attisch, eind 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering.
Z.g. zwartfigurig. Decor op terracotta fond: de wijngod Dio-

nysos tusschen twee oogen. Stijl van den schilder Nikosthenes.
H.: 15 cM.

Coll.: Douairière Six van Hillegom, Amsterdam.

621 „CAERETAANSCHE" HYDRIA (WATERKRUIK).
Ionisch, ± 525 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Waterkruiken van deze soort zijn voor het meerendeel te Caere (vandaar: Caeretaansch) in Etrurië gevonden en vermoedelijk in Italië vervaardigd onder sterken invloed van de Ionische kunst. Op voorzijde: een knielende man, geflankeerd door twee paarden. Op achterzijde: jachtvoorstelling. Oorspronkelijk waren vele details met rood en wit geschilderd, zoodat de vaas, die door vroegere restauraties geleden heeft, een bonteren indruk maakte dan nu. Afkomstig uit Etrurië.
H.: 44 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1313; Corpus Vasorum Antiquorum, III, E en F, waar een uitgebreide literatuur-opgave wordt gedaan; Scheurleer, Grieksche Ceramiek, blz. 80.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1346).

622 FRAGMENT VAN EEN VAAS.
Attisch, ± 525 v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering.
Z.g. zwartfigurig. Ingegraveerde binnenteekening. Op terracotta fond een man met baard en lauwerkrans in het haar, in zwart geschilderd. Waarschijnlijk zittend, laat hij twee lansen, die hij met de linkerhand vasthoudt, op den schouder steunen. Hij draagt een met borduursel versierd gewaad. In vergelijking met andere vazen zou hier een schaakspeler uitgebeeld kunnen zijn. Voor en achter de figuur staan deelen van een inscriptie. Afkomstig uit Tarente.
H.: 11 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1353; Corpus Vasorum Antiquorum, III, H, e.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (2100).

623 LEKYTHOS (OLIEKRUIKJE).
Attisch, ± 500 v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering.
Z.g. zwartfigurig. Decor op terracotta fond: de strijd van twee helden (met helmen op); misschien Agamemnon en Achilles (twee heldenfiguren uit de Grieksche mythologie). Links en rechts: twee ongewapende figuren vallen de helden aan of houden hen van den strijd af. Hetzelfde doet een grijsaard tusschen hen in. Op het schild staat een drie-been als wapenteeken.
H.: 24 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1358.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (3521).

624 FRAGMENT VAN EEN VAAS.
Attisch, ± 500 v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering.
Z.g. zwartfigurig. Decor op terracotta fond: vier paarden voor een wagen, waarvan nog een deel van wiel te zien is. Voor de paarden een fragment van den kop van den menner van den voorafgaanden wagen. Op de zwarte glazuur is hier en daar violet-roode opschildering aangebracht. Afkomstig uit Sicilië.
H.: 7 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1355; Corpus Vasorum Antiquorum, III, H, e.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (564).

Pl. 46 625 PELIKE.
Attisch, eind 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met zwarte, glanzende glazuurbeschildering.
Z.g. zwartfigurig. Decor op terracotta fond: Herakles het vat van Pholos toedekkend (scène uit de Grieksche mythologie); drie mannen met een pithos (voorraadsvat). Geschilderd door den Nikoxenos-schilder (een anonymus, ± 510 v. Chr.).
H.: 36 cM.
Coll.: Douairière Six van Hillegom, Amsterdam.

626 KYLIX (KELK).
Attisch, eind 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Z.g. roodfigurig. Binnenin: in een cirkel een gewond ineenzinkende krijger met een helm, scheenplaten, en een doek om de lendenen geknoopt. Als wapenteeken heeft hij een paard op zijn schild. De stijl vertoont overeenkomst met de school van Epiktetos (± 500 v. Chr.). Afkomstig uit Megara.
H.: 8 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1386; Corpus Vasorum Antiquorum, III, I, b.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (591).

627 BEELDJE VAN EEN JONGEMAN.
Verm. Peloponnesisch, ± 500 v. Chr.
Brons.
Naakt. Staand. Elastisch van houding en beweging. In den vorm en het modelé is het athletisch ideaal van den tijd weergegeven, zooals dat uit de steensculptuur bekend is. De zware proporties van de deelen van het lichaam komen overeen met wat men den Peloponnesischen stijl noemt.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 598; Reinach, Répert. de la Statuaire grecque et romaine, V, blz. 473, 6.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3287).

628 HELM.
Korinthisch, 1e kwart 5e eeuw v. Chr.
Brons.
Z.g. Korinthische helm, de meest bekende Grieksche helmsoort. Randen door lijnen afgewerkt. Boven het neusstuk een plantenornament. Dergelijke helmen werden, wanneer niet gestreden werd, naar boven geschoven op het achterhoofd. In den strijd trok men den helm naar voren, zoodat de tong over den neus kwam te liggen.
H.: 24 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 737.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3398).

629 PYXIS (DOOS).
1e helft 5e eeuw v. Chr.
Marmer.
Naast vaatwerk uit metaal en aardewerk gebruikten de Grieken ook steenen vaatwerk, vooral van marmer en albast. Het voorbeeld hiervoor kwam uit Egypte. Dergelijke doosjes werden meestal voor toiletgerei gebruikt. De deksel sluit op de doos met een bajonetsluiting. Afkomstig uit Korinthe.
H.: 3 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1368; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1926, II, blz. 7.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1340).

630 PYXIS (DOOS).
5e eeuw v. Chr.
Marmer.
Zie: No. 629. Uiterst dun geslepen wanden.
H.: 6 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1369; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1926, II, blz. 7.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1620).

Pl. 47 631 FRAGMENT VAN EEN MASKER.
Rhodisch, ± 490 v. Chr.
Terracotta.
Votief masker. Een vrouwenkop met gladden diadeem, waar over een sluier hangt.
H.: 11.6 cM.
Archaeologisch Instituut, den Haag (194)

Pl. 47 632 VROUWENKOPJE.
± 475 v. Chr.
Terracotta.
Vrouwenkopje met hoogen hoofdtooi, bestaande uit afwisselend meer of minder geopende bloemknoppen en eronder schijfjes met dikke punten. Van den hoofdtooi hing een sluier naar beneden. Afkomstig uit Selinus.
H.: 12.5 cM.
Lit.: Bullet. v. d. Ver. tot bev. v. d. ant. Besch., XIII, 1.
Archaeologisch Instituut, den Haag (253).

Pl. 48 633 RELIËF.
Melisch, ± 470 v. Chr.
Terracotta, met resten van witte deklaag.
Z.g. „Melisch reliëf". Voorgesteld is de jacht op het Kalydonisch everzwijn. Atalante en Meleager vallen het dier, dat Ankaios reeds verwond heeft, aan. Terwille van de groepeering is het zwijn opzettelijk te groot weergegeven. Atalante en Meleager dragen een kort rokje en hebben een mantel om den arm gewonden. Staande figuur rechts zwaait een knots. Dergelijke uitgesneden terracotta-reliëfs zijn genoemd naar het eiland Melos, waar de meesten gevonden zijn. Vermoedelijk hebben ze gediend ter versiering van houten kistjes. Vermoedelijk afkomstig uit Melos.
H.: 16 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 267; Jacobsthal, Melische Reliefs, blz. 32, No. 27; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1926, I, blz. 11.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1758).

634 VROUWENKOP.
Tarentijnsch, ± 470 v. Chr.
Terracotta.
De stijl vertoont, evenals bij zooveel werken uit Zuid-Italië, naast een sterk locaal karakter, invloed van de Ionische kunst.
H.: 25 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1917; Archaeol. Anzeiger, 1922, kol. 204.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1245).

635 MEISJESBEELDJE.
± 460 v. Chr.
Brons.
Staand. Gekleed in den Dorischen peplos (mantel). Knie van linkerbeen komt door het gewaad, dat in strakke plooien gelegd is, te voorschijn. In de handen droeg zij attributen, welke er waarschijnlijk op wezen, dat zij aan het spinnen is. Afkomstig uit Lusoi in Arkadië.
H.: 8 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 599; Acta Archaeologica, 1937, blz. 25.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (4516).

636 STAANDE SPIEGEL.
Verm. Korinthisch, midden 5e eeuw v. Chr.
Brons.
Spiegelschijf wordt gedragen door vrouwenfiguur, welke op ronde, door leeuwenpooten gedragen, basis staat. Vrouw draagt een Dorischen peplos (mantel), dien zij met linkerhand ophoudt; in vooruitgestoken rechterhand een bloem. De overgang van hoofd naar schijf wordt door twee zwevende Eroten versterkt. Om de schijf rosetten en duiven. Hoewel uit midden 5e eeuw v. Chr. zijn er nog verschillende trekken, die herinneren aan de laat 6e eeuwsche archaïsche meisjesfiguren van Athene, o.a. het precieuze vasthouden van het gewaad en de bloem.
H.: 32 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 692.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (566).

Pl. 49 637 KYLIX (KELK).
Attisch, midden 5e eeuw v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Z.g. roodfigurig. Decor: een meisjesschool. Aan de eene zijde de leerares op een stoel; voor haar de leerling. Achter de leerares de vrouw, die den zang met muziek begeleid zal hebben. Aan de andere zijde een meisje met een bloem en een takje in de handen: de oude begroeting van een gast. Naast haar gezellinnen, die haar een krans reiken. In de schaal: een Nike (godin der overwinning), die een krans op een altaar legt. Naast de ooren zijn klimopbladeren in den zwarten grond uitgespaard. Geschilderd door den Sabouroff-schilder (± 450 v. Chr.).
H.: 10 cM.; B.: 32 cM.
Lit.: Six, Een Meisjesschool, Verh. der Kon. Akademie v. Wetensch., Amsterd., 1918, XIX, No. 1.
Coll.: Douairière Six van Hillegom, Amsterdam.

638 „SOTADES"-SCHAALTJE.
Attisch, ± 450 v. Chr.
Aardewerk, met zwart-roode beschildering.
Wellicht afkomstig uit het atelier van den pottenbakker Sotades, die ± 470-440 v. Chr. werkzaam was.
H.: 4 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1405.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (999).

639 PYXIS (DOOS).
Attisch, ná 450 v. Chr.
Aardewerk, zwart geglazuurd.
Een dekselpot als deze diende wellicht voor toiletbenoodigdheden: Zie: No. 646.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1526; Corpus-Vasorum Antiquorum, III, L.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1333).

Pl. 47 640 VROUWENKOP.
Tarentijnsch, ± 440 v. Chr.
Terracotta.
Vermoedelijk de godin Athene voorstellend. Waarschijnlijk gemaakt naar een grooten marmeren kop, welke in de buurt van Ciro aan de Tarentijnsche Golf gevonden is.
H.: 15 cM.
Lit.: Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1937, XII, I, blz. 3.
Coll.: Mevrouw Gisela Schneider, Den Haag.

641 VROUWENKOPJE.
Tarentijnsch, eind 5e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Loshangend haar. Soepel gemodelleerd. Uit een vorm gedrukt en daarna uit de vrije hand nagewerkt.
H.: 10 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1932.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1264).

642 MANNENKOPJE.
Tarentijnsch, eind 5e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Met baard. Waarschijnlijk afkomstig van een liggende figuur. Draagt op het haar een muts, versierd met rosetten en palmet; opzij hangen banden. Herinnert aan de kunst van Polykleitos (2e helft 5e eeuw v. Chr.).
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1876.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (975).

643 KANNETJE.
± 400 v. Chr.
Aardewerk, met beschildering.
Z.g. roodfigurig. Decor: voor een zittende, reeds oudere vrouw staat een Eros, wit geschilderd. Links en rechts dienares met schaal op de hand. De gemaniereerde stijl vertoont verwantschap met dien van den Meidias-schilder, die van groote vazen bekend is (eind 5e eeuw v. Chr.).
H.: 7 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1416.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6255).

644 KINDER-KANNETJE.
Attisch, ± 400 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Decor: een dik jongetje speelt, op handen en voeten kruipend,

met een haas. Men placht dergelijke vaasjes op den tweeden dag van de Anthesteriën, het z.g. Chöenfeest, aan de kinderen te schenken.
H.: 7 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1421.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6254).

645 KINDER-KANNETJE.
Attisch, ± 400 v. Chr.
Aardewerk, met glazuurbeschildering.
Decor: voor een tafeltje met kan staat een dik jongetje met lauwerkrans in het haar; daarachter een speelgoedwagentje.
Zie: No. 644.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1419.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (642).

646 SKYPHOS (KOM).
Attisch, 4e eeuw v. Chr.
Aardewerk, zwart geglazuurd.
Naast het vaatwerk met figuren komt in de Grieksche wereld sedert de 6e eeuw v. Chr. ook geheel zwart beschilderd aardewerk voor. Meestal zijn dergelijke stukken gedacht als imitaties van metalen vazen.
H.: 5 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1527a; Corpus Vasorum Antiquorum, III, L.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3335).

647 KYLIX (KELK).
Attisch, 4e eeuw v. Chr.
Aardewerk, zwart geglazuurd.
Zie: No. 646.
H.: 2 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1525; Corpus Vasorum Antiquorum, III, L.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1334).

648 „GNATHIA"-VAAS.
Zuid-Italisch, 4e eeuw v. Chr.
Aardewerk, zwart geschilderd.
Decor in witte verf: wingerdrank-guirlande, waarvan de takken gegraveerd zijn en de bladeren en vruchten geschilderd. Dit is een imitatie van donker metaal, ingelegd met een lichter. De naam Gnathia is naar de eerste vindplaats Torre d'Egnazia in Apulië.
H.: 5 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1614; Corpus Vasorum Antiquorum, IV, D, c.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3413).

649 „GNATHIA"-VAAS (zie voor Gnathia: No. 648).
Zuid-Italisch, 4e eeuw v. Chr.
Aardewerk, zwart geschilderd.
Decor in witte verf: zittende vrouw, bezig met haar spingereedschap. Om haar heen de voor deze vazensoort karakteristieke bladranken. Zie: No. 648.
H.: 36 cM.
Lit.: Coll.: Baurat Schiller, No. 420; Scheurleer, Griecksche Ceramiek, blz. 144.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

650 EMMER.
Zuid-Italisch, 4e eeuw v. Chr.
Brons.
De twee hengsels passen precies om den bovenrand. Vlechtband langs den bovenrand. Gevonden in Thessalië.
H.: 25 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 793.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6227).

651 KLAPSPIEGEL.
2e kwart 4e eeuw v. Chr.
Brons.
Twee op elkaar passende schijven. Op bovenzijde in drijfwerk een vrouwenkop. Details door graveering aangegeven.
D.: 12 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 698; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 223.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1895).

652 FRAGMENT VAN EEN RELIËF.
Tarentijnsch, eind 4e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Het bovendeel van een wijkenden krijger voorstellend. Op het hoofd een helm met helmbos. Hij draagt een wapperend manteltje, dat het lichaam geheel naakt laat. Het Tarentijnsche beeldhouwwerk is uit inheemsche kalksteen gemaakt, die door de zachtheid gemakkelijk te bewerken was en daardoor sterke lichteffecten liet bereiken door hoog reliëf. Afkomstig van een fries van klein graftempeltje.
H.: 24 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2034; Klumbach, Tarentiner Grabkunst, No. 14; Bullet. della Commissione Archaeol. Comunale, 1925, blz. 96.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1587).

653 FRAGMENT VAN EEN RELIËF.
Tarentijnsch, eind 4e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Een krijger voorstellend, die een tegenstander, waarvan nog een dijbeen is te zien, aanvalt. Met helmbos en wapperenden mantel. Aan dit stuk kan men goed den stijl herkennen, die een provinciale weerspiegeling is van de Grieksche werken uit den tijd na het Mausoleum van Halikarnassos (± 350 v. Chr.). Afkomstig van een fries van klein graftempeltje. De scherp gesneden, schaduwrijke plooien zijn echt Tarentijnsch. Zie: No. 632.
H.: 27 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2035; Klumbach, Tarentiner Grabkunst, No. 13; Gazette des Beaux Arts, 1923, blz. 247; Bullet. della Commissione Archaeol. Comunale, 1925, blz. 106; Lawrence, Later Greek Sculpture, blz. 54; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 212; Römische Mitteilungen, 1923/24, blz. 467.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1388).

654 FRAGMENT VAN EEN RELIËF.
Tarentijnsch, eind 4e eeuw v. Chr.
Kalksteen.
Ineenstortenden krijger voorstellend. Uit houding en uitdrukking ziet men duidelijk de stijlmengeling, die na de groote meesters van de 4e eeuw, de geheele Grieksche wereld beheerscht. Afkomstig van een fries van klein graftempeltje. Zie: No. 632.
H.: 15 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2038; Klumbach, Tarentiner Grabkunst, No. 17; Bullet. della Commissione Archaeol. Comunale, 1925, blz. 108.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1590).

655 KYLIX (KELK).
± 300 v. Chr.
Brons.
Met uiterst slanke ooren. Bij dergelijke metalen vazen zijn steeds ooren en vaas apart vervaardigd. Het metalen vaatwerk, dat naast dat van aardewerk een kleine plaats innam, behoorde tot het kostbare gerei. Afkomstig uit Galaxidi nabij Delphi.
H.: 6 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 789.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (653).

656 KYLIX (KELK).
4e-3e eeuw v. Chr.
Brons.
Komvormige drinkschaal. Zie: No. 655. Afkomstig uit Galaxidi nabij Delphi.
H.: 5 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 790.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (652).

Pl. 44 657 RELIËF.
Zuid-Italisch, ± 300 v. Chr.
Terracotta.
Een jongelingskop in vijfbladige roos voorstellend. De voorstelling zal wellicht met mystieke leerstellingen samenhangen, doch is nog niet verklaard.
H.: 16 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2083.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1315).

Pl. 50 658 GROEP.
Verm. Korinthisch, ± 275 v. Chr.
Terracotta.
Twee meisjes spelen het Ephedrismos-spel, een spel, waarbij de verliezende partij de winnende op den rug draagt en door den overwinnaar de oogen van den drager worden bedekt. De verliezer moet met den voet een steen omstooten. Dit is hier gelukt en de winnaar neemt de handen van de oogen weg. Stijl is verwant aan de z.g. „Tanagra"-figuren. (Naar Tanagra in Boeotië, waar terracotta's voor het eerst in grooten getale gevonden werden, worden deze in de wandeling vaak „Tanagra"-figuren genoemd, zooals wij bij blauw beschilderd aardewerk vaak van „Delftsch" spreken). Vele details zijn na het vormen afzonderlijk met de hand bewerkt.
H.: 42 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 313; Die Antike, 1930, blz. 176; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 219; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1930, I, blz. 9 e.v.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1891).

659 MEISJESBEELDJE.
Grieksch, 3e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Bikkelend meisje in lang gewaad knielt op den grond. Linkerhand, in haar kleed gewikkeld, ligt op de knie. Romp voorover gebogen in richting van rechterhand, waaruit zij juist de bikkels liet vallen.
H.: 10 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 300; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1930, II, blz. 13 e.v.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (886).

660 MEISJESBEELDJE.
Tanagraeïsch (zie voor Tanagra: No. 658), eerste helft 3e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Staand, rust op linkerbeen, draagt een lang onderkleed, waarover een bij de schouders strak aangetrokken mantel, waarvan een slip over den linkerschouder is geslagen. Beide armen

onder het gewaad naar voren gebogen, waardoor twee groepen evenwijdige, verticale plooien ontstaan. In de linkerhand een vrucht.
H.: 11 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 302.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1608).

661 BEELDJE.
Alexandrijnsch, 3e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Een tooneelspeler voorstellend. Naar rechts gericht, met een groot masker voor en gehuld in een chiton (hemd) met mantel er overheen.
H.: 10 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 366; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1931, VI, II, blz. 14.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7134).

662 KARAKTERKOP.
Alexandrijnsch, 3e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Een Nubiër voorstellend.
H.: 8 cM.
Coll.: Mevrouw Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amstelveen.

663 KOP VAN EEN JONGEMAN.
1e helft 3e eeuw v. Chr.
Terracotta.
Levensgroot. Voor zoover bekend, heeft men in Egypte in dezen tijd geen levensgroote terracotta-figuren gemaakt, zoodat deze kop (de god Apollo?) een uitzondering vormt. Geheel uit de hand gevormd. Afkomstig uit Egypte.
H.: 22 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 362.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7214).

664 KANTHAROS (BEKER MET TWEE OOREN).
Korinthisch, 1e helft 3e eeuw v. Chr.
Brons.
De zeer slanke vorm is typisch Hellenistisch en komt ook in aardewerk voor.
H.: 10 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 786; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1926, I, blz. 13; Coll.: Hoffmann 1888/424; Monumenti Antichi XXII, 1913, blz. 695.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (3379).

(zie: Inleiding, blz. 207-209 en noot, blz. 212)

665 FRAGMENT VAN EEN „BERENIKE"-KAN.
Hellenistisch, midden 3e eeuw v. Chr.
Fayence.
Een bijzondere, ons weliswaar onbekende bestemming moeten deze vazen gehad hebben. Slechts een beperkt aantal is bekend, alle met dezelfde voorstelling van een vrouw (Berenike??), die met de eene hand plengt en in de andere een hoorn des overvloeds draagt. Afkomstig uit Egypte.
H.: 12 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1633.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7582).

666 BEELDJE.
Brons.
Den god Poseidon voorstellend. Hellenistische copie naar den Poseidon Ithmios door den Griekschen beeldhouwer Lysippos (laatste deel 4e eeuw v. Chr.) te Korinthe.
H.: 18 cM.
Lit.: Journal of Hellenic Studies, XVII, 1937, blz. 244 e.v.; Zadoks-Josephus Jitta, Ant. Cult. in Beeld (2e druk), blz. 66, 5.
Coll.: Mevrouw Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amstelveen.

667 GROEP.
2e of 1e eeuw v. Chr.
Marmer, goudbruin.
Een stier, door een leeuw overvallen, voorstellend. Misschien een bekroning van een grafmonument.
L.: 69 cM.; H.: 40 cM.
Lit.: Veilingscatalogus Prof. Pozzi, Parijs, No. 364; Scheurleer, Oudheidk. Jaarboek, 3e jrg., 1923, blz. 202.
Coll.: Mr. G. A. van Haeften, den Haag.

Pl. 51 668 KOP.
2e helft 1e eeuw v. Chr.
Marmer.
Lybischen athleet voorstellend. Zeer ver doorgevoerd streven naar gelijkenis. Het negroïde karakter komt vooral tot uiting in den bouw van het gelaat met de sterk ontwikkelde kaken en in den eigenaardigen groei van het haar. Vermoedelijk afkomstig uit Egypte.
H.: 21 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 539; Athenische Mitteilungen, 1909, blz. 29; Antike Plastik für W. Amelung, blz. 243.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7872).

ITALISCHE OUDHEDEN

Onder dit hoofd zijn hier enkele stukken samengevat, die, ofschoon onder Etrurischen of Griekschen invloed ontstaan, niettemin in hun stijl sterk Italische, inheemsche eigenschappen vertoonen.

669 ANTEFIX.
Noord-Campaansch, midden 6e eeuw v. Chr.
Terracotta, met beschildering.
De gebaarde Gorgo-kop met slagtanden en uitgestoken tong, omgeven door een ornamentalen rand. Deze antefixen vormden als einddakpannen een rand langs den lengtekant der daken. Meestal werden er figuren met afwerende kracht op afgebeeld, zooals hier het Gorgoneion, de kop van Gorgo, het monster met den versteenenden blik. Stukken als dit zijn van tempels afkomstig.
H.: 36 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2090; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1929, II, blz. 3 e.v.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (3593).

670 ANTEFIX (zie voor antefix: No. 669).
Noord-Campaansch, midden 6e eeuw v. Chr.
Terracotta, met beschildering.
Gorgo (zie voor Gorgo: No. 669)-kop, omgeven door rijken rand van lotusbloemen en knoppen.
H.: 43 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2091; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1929, II, blz. 3 e.v.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (3592).

671 MEISJESBEELDJE.
± 300 v. Chr.
Terracotta.
Staand. Grieksch voorbeeld ligt hieraan ten grondslag. Italische geest komt echter tot uiting door de eigenaardigheid, dat voor de compositie van het gewaad de ingesneden deelen, dus de schaduwpartijen, vormend zijn en niet, zooals bij Grieksche werken, het reliëf. Verg. b.v. No. 659.
H.: 22 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2088.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (1045).

ETRURISCHE OUDHEDEN

De Etruriërs, een waarschijnlijk uit het Oosten in Italië (vn. Toskane) geïmmigreerd volk, hebben de inheemsche bevolking onderworpen, geleid en georganiseerd. Hun kunst, ofschoon grootendeels geïnspireerd door Grieksche voorbeelden, kenmerkt zich door monumentaliteit, kracht en wildheid. In den karakteristieken stijl speelt het inheemsche Italische element een belangrijke rol. De Etruriërs hebben hun heerschappij geruimen tijd over Midden- en Noord-Italië uitgestrekt en zijn later teruggedrongen en ten slotte vernietigd door de Romeinen.

672 LEEUW.
2e helft 6e eeuw v. Chr.
Brons, met resten van roode beschildering.
Liggend met uitgestrekte voorpooten en lang uitgestrekten staart. Details in de manen door graveering aangegeven. Uit de stileering spreekt duidelijk de Etrurische herkomst. Was bevestigd op een meubel of vaas. Afkomstig uit Rome.
H.: 5 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 606; Reinach, Répertoire de la Statuaire grecque et romaine, IV, blz. 458, 1; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 228.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1521).

673 ANTEFIX (zie voor antefix: No. 669).
± 500 v. Chr.
Terracotta, met resten van beschildering.
Een vrouwenkop, bekroond en omlijst door een ornamentale decoratie. Afkomstig uit Etrurië.
H.: 49 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 2093; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1929, II, blz. 3 e.v.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1814).

674 SPIEGEL.
± 300 v. Chr.
Brons.
Gegraveerde voorstelling. Op een gebouw ligt een vrouw, ernaast een duif. Er voor links een naakte jongeman, naast hem een gekleede vrouw met kroon en granaatappelstaf, voorts een geheel naakte figuur. Op den achtergrond een derde vrouw, voor haar een grijsaard, zittend op bankje. Onder de geheele voorstelling een Eros. De voorstelling is niet verklaard; waarschijnlijk heeft de Etrurische ciseleur naar een voorbeeld met een Paris-oordeel gewerkt. De spiegel was gevat in een ivoren heft. Glanzend gemaakte achterzijde diende als spiegelend oppervlak. Afkomstig uit Rome.
H.: 28 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 700; Bullet. v. d. Ver. tot bev. der kennis v. d. ant. Besch., 1931, VI, II, blz. 24; Gerhard, Etruskische Spiegel, CCCLXXIV; Archaeol. Anzeiger, 1922, blz. 223; Elsevier's Maandbl., 1925, Pl. 82.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1448).

ROMEINSCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding, blz. 207-209).

675 MANNENKOPJE.
± 50 v. Chr.
Terracotta.
Een Romein op rijperen leeftijd voorstellend. De krachtige wenkbrauwen en de karakteristieke gelaatstrekken geven geheel het type van den Romein weer. Vermoedelijk afkomstig uit Egypte.
H.: 9 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 412.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (7441).

676 BEELDJE.
Brons.
Den god Juppiter voorstellend. Romeinsche copie naar het bekende Juppiter-beeld (Juppiter Capitolinus), dat vanaf ± 80 v. Chr.-69 n. Chr. in den Capitolijnschen tempel te Rome stond.
H.: 14 cM.
Lit.: Journal of Roman Studies, XXVIII, 1938, blz. 50 e.v.
Coll.: Mevrouw Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amstelveen.

Pl. 52 677 CAMPANA-RELIËF.
Begin 1e eeuw n. Chr.
Terracotta.
Satyrs voorstellend bezig met den wijnoogst. Duidelijke invloed van de Hellenistisch-Alexandrijnsche kunst op de Romeinsche uit de eerste eeuwen voor en na Chr. Dergelijke reliëfs werden in de Romeinsche huizen als wandversiering gebruikt. Afkomstig uit Italië.
H.: 29 cM.
Lit.: Gids v. d. Klassieke Afd., blz. 43.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

678 CAMPANA-RELIËF.
Begin 1e eeuw n. Chr.
Terracotta.
Met de afbeelding van een scène uit den wijnoogst. Zie: No. 677.
Afkomstig uit Italië.
H.: 28 cM.
Lit.: Gids v. d. Klassieke Afd., blz. 43.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

679 BEKRONING VAN HET HANDVAT VAN EEN LAMP.
1e eeuw n. Chr.
Terracotta.
In den vorm van een paardekop. Afkomstig uit Egypte.
H.: 21 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 1687.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (1631).

680 VROUWENKOP.
1e eeuw n. Chr.
Fayence.
De kleur van de fayence is door verwering donkerder geworden. Vermoedelijk afkomstig uit Egypte.
H.: 16 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 509.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (4550).

681 VORM MET AFDRUK.
1e eeuw n. Chr.
Aardewerk.
Voor z.g. terrasigillata, waarvan de techniek als volgt is: de pottenbakker boetseert het voorwerp met alle versieringen; deze oervorm (patrijs) wordt gebakken. Van de patrijs kan men een aantal negatieven (matrijs) afdrukken, die ook gebakken worden. De matrijs wordt met een laag klei bedekt, die zoodra de klei droog is (gekrompen) eruit genomen kan worden en gebakken. Deze met bladrank- en dier-motieven versierde vormschotel is door vergelijking met gesigneerde stukken aan den pottenbakker Blandinus (1e eeuw n. Chr.) toe te schrijven. Afkomstig uit Lezoux in Z.-Frankrijk.
H.: 8 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1925, blz. 16, No. 4.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

682 FRAGMENT VAN EEN VORM.
1e eeuw n. Chr.
Aardewerk.
Voor z.g. terrasigillata (zie voor terrasigillata: No. 681). Voorbeeld van den z.g. vrijen stijl. Onder een eierlijst zijn en reliëf afgebeeld een staande Apollo, een zittende man, een strijder, een Venus, een Amor en een schaap. Afkomstig uit Lezoux in Z.-Frankrijk.
H.: 7 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1925, blz. 24, No. 30.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 53 683 VAAS.
1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, matglanzend rood.
Van z.g. terrasigillata (zie voor terrasigillata: No. 681). Het oppervlak is en reliëf versierd met karikatuur-koppen en een vrouwenfiguur met hoorn des overvloeds. Het geheel is omgeven met ranken. Romeinsche provinciale vorm. Het eigenaardige bij deze vaas is, dat niet, zooals bij andere terrasigillata, het geheel met de versiering uit den vorm gedrukt is, maar dat de reliëfs apart uit vormen gedrukt en op de vaas bevestigd zijn. Afkomstig uit Lezoux in Z.-Frankrijk.
H.: 22 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1926, blz. LXXVII.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

684 FRAGMENT VAN EEN VORM.
1e eeuw n. Chr.
Aardewerk.
Voor z.g. terrasigillata (zie voor terrasigillata: No. 681). Het oppervlak is in metopen (vakken) verdeeld. Links en rechts van ornamentaal versierde ruimte staat een naakte man. Afkomstig uit Lezoux in Z.-Frankrijk.
H.: 10 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1926, blz. 9, No. 6.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

685 BEELDJE.
Vroege Keizertijd.
Brons.
Plengende Lar voorstellend. De Lares waren de beschermgeesten van het huis. Houdt in de linkerhand een offerschaal; in de rechterhand een (afgebroken) plengvaas.
H.: 9 cM.
Coll.: Mevrouw Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amstelveen.

Pl. 54 686 PAARD.
Verm. laatste kwart 1e eeuw n. Chr.
Brons.
H.: 26 cM.
Coll.: Mevrouw Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amstelveen.

687 VOETBEKER.
Keizertijd.
Zilver.
Onder den voet een niet duidelijk leesbare inscriptie, waarvan nog de letters DIVO MA..... te onderscheiden zijn, dus mis-

schien een wijding aan een niet meer vast te stellen (inheemsche?) godheid. Dergelijke bekers maken gewoonlijk deel uit van het servies van voorname Romeinen. Vermoedelijk afkomstig uit Kastell bij Mainz.
H.: 10 cM.

Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 883; Römische Mitteilungen, 1923/24, blz. 127, No. 2.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (788).

688 KOM.
Keizertijd.
Glas, lichtgroen.
In het begin van den Romeinschen keizertijd begon het glazen servies reeds het aardewerk te verdringen. De Egyptenaren kenden al wel het glas, maar niet het doorzichtige. Het oppervlak wordt vaak verlevendigd door plastische ribbels.
H.: 6 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

689 KRUIK.
Keizertijd.
Glas, wit.
Hoewel men bij de vormen van het glas allereerst nog sterk vasthoudt aan die van het aardewerk, komt men door het verschillende materiaal al spoedig tot een eigen stijl. Afkomstig uit Olbia in Z.-Rusland.
H.: 22 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

690 TWEE VAASJES.
Keizertijd.
Glas.
Geïriseerd. Door verschillende bodeminvloeden vertoont het oppervlak een verschilfering, gepaard gaande met een glanzende kleur. Afkomstig uit Syrië.
H.: 6 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

691 BLAD.
Keizertijd.
Glas, helder wit.
Doorzichtig. De handvaten zijn naar metalen voorbeelden. Afkomstig uit Keulen, waar in den Keizertijd veel glas vervaardigd is.
H.: 3 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

692 VAAS.
Keizertijd.
Glas, geel.
Bolvormig. Hals en uitstaande rand met groenen draad.
H.: 18 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem
(Coll.: Ph. J. Stokvis)

693 DUBBEL BALSAMARIUM.
Keizertijd.
Glas.
Met twee ooren en puntvormig hengsel.
H.: 15 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem
(Coll.: Ph. J. Stokvis).

694 SCHOTEL.
Keizertijd.
Glas.
Op lagen voet; met opstaanden rand.
D.: 21 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem
(Coll.: Ph. J. Stokvis).

695 VAASJE.
Keizertijd.
Glas.
Buik met fijn spiraalvormig opgelegden hals.
H.: 9.5 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem
(Coll.: Ph. J. Stokvis).

696 VAAS.
Keizertijd.
Glas.
Slanke buik. Op voet. Conisch uitloopende hals met twee ooren.
H.: 23.5 cM.

Gemeente-Museum, Arnhem
(Coll.: Ph. J. Stokvis).

697 FRAGMENT.
4e eeuw n. Chr.
Goud-glas.
Goud onderglazuur.
D.: 4.5 cM.

Coll.: H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.

Pl. 55 698 PORTRETKOP.
± 260 n. Chr.
Brons.
Jongeling van 16—18 jaar voorstellend; haren en oogen zijn gegraveerd, baard en wenkbrauwen door kleine strepen weergegeven. De kop behoorde tot een beeld in toga, waarvan de slip over het hoofd gelegd was; daarom het haar slechts ten deele aangeduid. Hierdoor wordt ook de breedte van het gelaat verklaard, aangezien dit anders in de schaduw van de toga te weinig volume zou vertoonen. Goed voorbeeld van de klassicistische kunst uit den tijd van keizer Gallienus. Het vermoeden is uitgesproken, dat hier de zoon van Gallienus, Valerianus II, is afgebeeld. Het stuk is het eenige bronswerk, waarvan de herkomst uit Aphrodisias (in Karië) bekend is.
H.: 23 cM.
Lit.: Gids Allard Pierson Museum, No. 517; Critica d'Arte, I, 1935, blz. 30 e.v.
Allard Pierson Museum, Amsterdam (6287).

699 SLEUTEL.
2e eeuw n. Chr.
Brons.
H.: 7.5 cM.
Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

700 SCHUIFSLEUTEL.
4e eeuw n. Chr.
Brons.
Het slot werd door een schuifbeweging met dezen sleutel geopend. Afkomstig uit Frankrijk.
H.: 8.5 cM.
Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

701 SLEUTEL.
5e eeuw n. Chr.
Brons.
H.: 9 cM.
Coll.: E. Vita Israël, Amsterdam.

NEDERLAND

INLEIDING

Er is waarschijnlijk geen enkel gebied te noemen, waarop in Nederland het museumbezit — en daarmede het bezit aan voorwerpen van kunsthandwerk, zij het dan meestal van zeer bescheiden karakter — gedurende de regeeringsjaren van H. M. de Koningin zich zoodanig heeft vermeerderd als dat der Nederlandsche oudheid. Dit heeft vele oorzaken. Niet slechts begon de systematische opgravingstechniek, welke wij aan Duitschland te danken hebben, zich daar eerst kort voor het begin dezer eeuw te ontwikkelen, doch het is in het bijzonder aan het initiatief van H. M. zelve te danken, dat deze reeds spoedig in ons land op groote schaal kon worden beoefend. Daar, in de wijde omgeving van het Loo, hebben in opdracht van H. M. en onder voortdurende begunstiging van Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden, gedurende vele jaren die opgravingen plaats gehad, welke feitelijk aan alle oudheidkundig bodemonderzoek hier ten grondslag liggen, zooals dit zich later in vele richtingen heeft uitgebreid. Hierdoor, door den invloed ervan op de particuliere belangstelling, in de hand gewerkt vooral in latere jaren door de talrijke ontginningen, de uitbreiding van de bewoning enz., is een schat van voorwerpen, zoowel van praehistorisch en vroeg-historisch inheemsch handwerk, als van dat van Romeinen en Franken, in deze jaren uit den bodem van ons land voor den dag gekomen.

Aan het op pl.m. 15 K.M. van het Loo gelegen Uddelermeer kwam, zoowel uit gewone zandgraven als uit overblijfselen van hutten, o.a. de fraaie praehistorische ceramiek te voorschijn van een bevolking, welke ook de bouwers onzer Hunnebedden zijn geweest, van die uit zware zwerfsteenen gebouwde grafspelonken, die wij nog in Drente verspreid vinden. Ook uit deze massagraven zelf is naast soms zeer fraaie geslepen bijlen, enz. deze ceramiek, welker ornamenten zoo duidelijk imitatie van vlechtwerk verraden, thans in grooten rijkdom bekend. Meestal wordt deze beschavingsperiode omstreeks 2000 v. Chr. gedateerd, hoewel deze tijdsbepaling feitelijk slechts op zeer losse gronden berust en deze cultuur hier ook nog waarschijnlijk vele eeuwen later zal hebben voortgeleefd.

Voor een deel gelijktijdig met deze, doch ook nog vrij lang daarna treffen wij in ons land die der z.g. klokbekerbevolking aan, waarvan de op onze zandgronden verspreide grafheuvels, eveneens bij de genoemde onderzoekingen op last van H. M. geschied, voor het

eerst uit ineengestorte houten, meestal in koepelvorm gebouwde graftomben bleken te zijn ontstaan. Uit deze kwamen als gaven aan de begraven dooden, naast soms zeer fraai geslepen steenen hamers of messen van vuursteen, de zoo karakteristieke klokbekers voor den dag met hun vaak zeer fijne geometrische versieringswijzen in verschillende techniek uitgevoerd, welke, vroeger in ons land nog zeer schaars bekend, thans, zoowel door latere systematische onderzoekingen als door gravingen van particulieren, in grooten getale en rijke vormvariatie een belangrijk bezit onzer musea geworden zijn.

Inmiddels treden in ons land ook bronzen wapenen, zij het in vrij geringe hoeveelheid, op. Zij worden meest slechts los in den bodem en merkwaardigerwijs veelal in onze groote rivieren gevonden.

Zeer uitgebreid zijn op onze zandgronden de urnenvelden uit lateren vóór-historischen tijd, die de resten van lijkverbranding bergen en tallooze urnen hebben opgeleverd, in welke men naar vorm en techniek het bezit van verschillende stammen kan onderscheiden. Ook in resten van woningen dierzelfde stammen komt een dergelijke ceramiek voor den dag. Naast zeer weinige vertegenwoordigers eener nog zeer oude bevolking, die mogelijk met die van Engeland samenhing, vindt men hieronder in de eerste plaats, en wel vooral in het N.O. van ons land de brandurnen der reeds lang aanwezige oude stammen, welke van begraving tot lijkverbranding zijn overgegaan en als voorloopers der latere Saksers zijn te beschouwen. In het Zuiden zijn het de typische, in hun vormen niet zelden nog den invloed van metaalwerk verradende urnen der z.g. Hallstattkultuur, uit meer zuidelijke streken van Europa afkomstig en toebehoorende aan Gallische volkselementen omstreeks de 6e eeuw voor Chr. en daarna, nog tot in den Romeinschen keizertijd toe. Daartusschen zien wij de grove cylindervormige urnen, die een Germanenstrooming uit Midden-Duitschland kort voor Chr. geb. vertegenwoordigen.

Uit de woerden der Bataven, maar vooral uit de Friesche terpen, kwamen bij ongeloofelijke massa's de gebruiksvoorwerpen voor den dag, die deze inheemsche stammen in Romeinschen tijd hebben bezeten, de Friezen nog vele eeuwen na Chr. geb. tot den Karolingischen tijd toe. Naast hun ceramiek treedt vooral ook het been als materiaal op den voorgrond, waaruit vaak zeer fraaie voorwerpen worden vervaardigd.

De Romeinen met hun hooge kunstbeschaving verschijnen omstreeks het begin onzer jaartelling in deze streken en blijven hier in hun militaire nederzettingen, speciaal in het gebied onzer groote rivieren, gedurende ongeveer 2½ eeuw gevestigd, terwijl

zich al spoedig in Zuid-Limburg ook de Romeinsche kolonisatie uitbreidt. Verbazend is de rijkdom van hun fijn kunsthandwerk, hetwelk in het bijzonder in het voornaamste centrum Nijmegen en in het Zuiden van het land uit graven te voorschijn is getreden. Ongeloofelijke massa's aardewerk van de meest verschillende technieken, zoowel uit tal van fabrieken in meer zuidelijke streken van het Romeinsche rijk geïmporteerd, als producten van eigen bodem, zijn hier te noemen, glaswerk uit verschillende fabriekscentra, de fijnste bronzen uit Capua; schitterende wapenen en uitrustingsstukken van nog niet bekende fabrieken en luxevoorwerpen van allerlei aard getuigen hier van den verfijnden smaak dezer tijdelijke bewoners van ons land. Zeer aanzienlijke verzamelingen, door particulieren op dit gebied bijeengebracht zijn door schenking in deze jaren in het bezit van het rijk gekomen; in het bijzonder zijn te vermelden de heeren G. M. Kam, die in Nijmegen het Rijksmuseum Kam stichtte en P. A. Gildemeester, die aan het Rijksmuseum van Oudheden zijn prachtige collectie legateerde.

Na den Romeinschen tijd brengt de Frankische heerschappij hier nog eenig nieuw kunsthandwerk. Zoowel de Merovingische als de Karolingische tijd hebben behalve meer grove producten van allerlei aard, meestal nog van het Romeinsche handwerk afgeleid, een zeer karakteristieke edelmetaalkunst gekend, waarin op allerlei vormen van versierselen een merkwaardige dierenornamentiek optreedt, die feitelijk uit het Oosten van Europa, ja uit Azië, afkomstig is.

Daar leefde deze kunststijl reeds in de rijke goudschatten der Skythen aan de Zwarte Zee enkele eeuwen vóór Chr. geb. en nog veel vroeger in verschillende gebieden van Azië; ook in de in de laatste jaren bekend geworden bronskunst van Loeristan vinden wij hem terug. Voorwerpen van deze Skytische dierenornamentiek worden zelfs tot in China toe gevonden.

J. H. HOLWERDA

NEDERLANDSCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding, blz. 237-239).

Pl. 58 702 POT.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten. Gevonden in 1908 in een graf bij opgravingen aan het Uddelermeer.
H.: 23.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. III, blz. 50*.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

Pl. 57 703 KOM.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten. Gevonden in 1908 in een graf bij opgravingen aan het Uddelermeer.
H.: 12.9 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. III, blz. 50*.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

704 SCHAAL.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
D.: 28.8 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 56 705 SCHAALTJE.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten, waarbij echter bij hooge uitzondering de versiering nog de witte substantie heeft bewaard, waarmede ze oorspronkelijk gevuld is

geweest. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
D.: 16.8 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., Ie R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 56 706 POT.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Cylindervormig. De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
H.: 14 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., Ie R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

707 TRECHTERBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Deze z.g. trechterbeker is van de typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk. Versiering: gedeeltelijk de karakteristieke, aan vlechtwerk ontleende, erin gestoken ornamenten, gedeeltelijk lineair ingedrukt. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
H.: 10 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., Ie R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

708 KRAAGFLESCHJE.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Dit z.g. kraagfleschje is van de typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met lineair ingedrukte versiering. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
H.: 11 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., Ie R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.; Vgl. Suppl. Oudheidk. Meded., VII, Afb. 26.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

709 FRAGMENT VAN GROOTE KOM MET OOR.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
De typische ceramiek van het vóórhistorische hunnebeddenvolk: glad, vrij hardgebakken aardewerk met buitengewoon mooi uitgevoerde „vlecht"-versiering. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa van dezelfde ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. VII, blz. 29 e.v.; Intern. Arch. f. Ethnogr., Suppl. Bd. XXIII, Pl. XIV e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

710 GROOTE BIJL.
Vóórhistorisch.
Steen.
Met breed, dun uiteinde; mooi voorbeeld van de fijne steenslijpkunst van het vóórhistorische hunnebeddenvolk. Gevonden in 1912 tezamen met een groote massa ceramiek in een hunnebed bij Drouwen.
L.: 19.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. VII, blz. 40, 3.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 57 711 KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Slanke vorm. Het bovendeel is versierd als met den indruk van een eromheen gewonden touw (z.g. touwbeker). Gevonden in 1911 onder in den grafkuil in een grafheuvel (koepelgraf), aan het Uddelermeer.
H.: 15.6 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. V, blz. 8.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

Pl. 57 712 KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Plompe vorm. Versierd met zônes van oppervlakkig ingedrukt, geometrisch ornament (z.g. zônebeker). Gevonden in 1911 in een grafheuvel (koepelgraf), aan het Uddelermeer.
H.: 15.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. V, blz. 8.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

713 KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Vrij slanke vorm. Met een zeer fijne zôneversiering (z.g. zônebeker), door ingedrukte puntjes gevormd. Zeldzaam stuk. Gevonden in 1911 in een grafheuvel (koepelgraf) onder Emst.
H.: 18.7 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. V, blz. 21.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

714 GROOTE KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Sterk S-vormig profiel, met rijen van ingedrukt vischgraatornament versierd. Gevonden in 1926 in een grafheuvel (koepelgraf) bij Hilversum.
H.: 30 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. IX, blz. 69.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

715 KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Eigenaardige platte vorm met kleinen standring en ingedrukte zôneversiering (z.g. zônebeker). Afkomstig uit Wychen.
H.: 11.4 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. XIV, blz. 91.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

716 KLOKBEKER.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Zeer slanke vorm. Het geheele oppervlak is versierd als met den indruk van een eromheen gewonden touw (z.g. touwbeker). Gevonden in 1937 in een grafheuvel (koepelgraf) bij Swalmen.
H.: 17 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 57 717 HAMER.
Vóórhistorisch.
Dioriet.
Typisch geprofileerde vorm. Gevonden in 1911 onder in den grafkuil in denzelfden grafheuvel als No. 711 (koepelgraf), aan het Uddelermeer.
L.: 15.8 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. V, blz. 8.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

Pl. 58 718 GROOTE URN.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Van het oudste in ons land voorkomende type. Zeer grof en broos. Bolle vorm met kleinen kraag en vier rudimentaire oortjes. Gevonden in 1907 in een brandheuvel aan de Dobbe Gelle bij Niersen.
H.: 28 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. II, blz. 11 e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

719 GROOTE URN.
Vóórhistorisch.
Aardewerk.
Schuin toeloopende rand en ingesneden ornamenten op den schouder. Afkomstig uit omtrek Emmen.
H.: 33 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

720 GROOTE URN.
± 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk.
Glad met uitstaanden rand en eenigszins gecanneleerden buik. Typische metaalvorm der Gallische Hallstatt-cultuur (zie hiervoor: Inleiding, blz. 238). Gevonden in 1912 in het urnenveld van Riethoven (N.B.).
H.: 35 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. VII, blz. 95.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

721 URN MET DEKSEL.
± 6e eeuw v. Chr.
Aardewerk.
Glad. Voor de Hallstatt-beschaving (zie hiervoor: Inleiding. blz. 238) typische „Kerbschnitt"-versiering. Gevonden in 1931 in een urnenveld bij Vlodrop (L.).
H.: 21 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. XVII, blz. 16.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

723 URN MET DEKSEL.
± 6e eeuw v. Chr. of daarna.
Aardewerk.
Bol en glad met uitstaanden rand. Typisch Gallische Hallstatt-vorm (zie hiervoor: Inleiding, blz. 238). Gevonden in 1913 in het urnenveld van de Hamert bij Venlo.
H.: 33 cM.

Lit.: Holwerda, das Gräberfeld von „de Hamert", blz. 7, No. 20.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

724 GROOTE URN (SITULA).
± 6e eeuw v. Chr.
Brons.
Cylindervormig met bandooren, waaraan ringen zijn bevestigd. Typische Hallstatt-vorm (zie hiervoor: Inleiding, blz. 238) uit het Zuiden van Europa, oorspronkelijk uit Italië geïmporteerd, zooals die in ons land slechts in enkele exemplaren voorkomt. Afkomstig uit Baarlo bij Venlo.
H.: 48 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. XVI, blz. 6.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

725 GROOT ZWAARD.
± 6e eeuw v. Chr.
Brons.
Typische Hallstatt-vorm (zie hiervoor: Inleiding, blz. 238), met breede sterk verdikte ribbel op het midden, plat gevest met gaatjes en nagels voor de bekleeding ervan. Afkomstig uit de Maas bij Arcen.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

726 BIJL.
Z.g. vroegere bronstijd.
Brons.
Vroege vorm. Met sterk uitstaande randen, waartusschen op het midden een ribbel (ter stevige bevestiging van den houten steel). Het oppervlak van de bijl is geheel met ribbels versierd. Afkomstig uit de duinen bij Wassenaar.
L.: 17.5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

727 KLEIN ZWAARD.
Z.g. vroegere bronstijd.
Brons.
Vroege vorm. In het verbreede bovengedeelte zijn de gaten en de nagels zichtbaar, waarmede het aan het gevest bevestigd was. Afkomstig uit de Maas bij Venlo.
L.: 35.5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

728 URN MET DEKSEL.
Germaansch, kort v. Chr. geb.
Aardewerk.
Grof en cylindervormig; geheel bedekt met een versiering van ingedrukte lijsten en door vingerindrukken gekartelden rand. Plat deksel. Gevonden in 1913 in het urnenveld van de Hamert bij Venlo.
H.: 33 cM.
Lit.: Holwerda, das Gräberfeld von „de Hamert", blz. 7, No. 16.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 58 729 URN.
Germaansch, ± 100 n. Chr.
Aardewerk.
Vrij grof. Typische Germaansche cylindervorm uit dien tijd. Geheel bedekt met een versiering van ingedrukte, verticale strepen en met gekartelden rand. Gevonden in een grafheuvel bij Hoog-Soeren.
H.: 26.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. I, blz. 9.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Geschenk H. M. de Koningin).

730 GROOTE POT.
Germaansch, kort v. Chr. geb.
Aardewerk.
Vrij grof. Voorraadsvat, gevonden in een keldergat in de overblijfselen van een Germaansche hut in Kotten bij Winterswijk.
H.: 65 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. X, blz. 48.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

731 POT.
Friesch, ± Chr. geb.
Aardewerk, zwart.
Fijn en vrij dunwandig. Zwart gerookt en gepolijst. Typisch

hoog opgaand, smal ondergedeelte. Waarschijnlijk in Friesland geïmporteerd omstreeks Chr. geb. Afkomstig uit Joeswerd.
H.: 16.5 cM.
Lit.: Jaarversl. v. d. Ver. voor Terpenonderzoek III (IV), blz. 15 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

732 POT.
Friesch, vroeg n. Chr. geb.
Aardewerk, zwart.
Bol. Het oppervlak is zwart gerookt en glad gepolijst. Versierd met ingekrast, geometrisch ornament, met schelpgruis gevuld. Vrij zeldzame Friesche ceramiek, speciaal uit het W. van Friesland. Afkomstig uit Hichtum, gem. Wonseradeel.
H.: 19 cM.
Lit.: Jaarversl. v. d. Ver. voor Terpenonderzoek III (IV), blz. 15 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

733 POT.
Friesch, betr. vroeg n. Chr. geb.
Aardewerk.
Vrij dikwandig. Typisch Friesch aardewerk, met de daarbij zoo karakteristieke kleine, geknikte oortjes. Bolle vorm. Afkomstig uit de terp van Klein-Lankum bij Franeker.
H.: 23 cM.
Lit.: Jaarversl. v. d. Ver. voor Terpenonderzoek III (IV), blz. 15 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

734 POT.
Friesch, eenige eeuwen n. Chr.
Aardewerk.
Vrij dikwandig. Typisch Friesch aardewerk, met de daarbij zoo karakteristieke kleine, geknikte oortjes. Slank model, hardgebakken, zooals die eenige eeuwen na Chr., waarschijnlijk tot in den Karolingischen tijd (8e-10e eeuw), in gebruik waren. Afkomstig uit de terp van Wagenborgen (Gr.).
H.: 31 cM.
Lit.: Jaarversl. v. d. Ver. voor Terpenonderzoek III (IV), blz. 15 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

735 GEZICHTSMASKER.
Romeinsch.
Brons, verzilverd.
Vizier van een paradehelm. Zeer mooi individueel portret. Afkomstig uit de Waal bij Nijmegen. De achterzijde en ook de oogen zijn nog met het aangekoekte grint uit de rivier gevuld.
H.: 18 cM.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

736 DOLK MET SCHEEDE.
Romeinsch.
IJzer.
De scheede is met ingelegde, nog bijzonder goed bewaarde stervormige ornamenten van zilver en rood émail versierd. Afkomstig uit de Waal bij Leeuwen bij Nijmegen.
L.: 28 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden. (Legaat Gildemeester).

737 DOLK MET SCHEEDE.
Romeinsch.
Dolk: ijzer; gevest en scheede: brons.
Eindigend in een schijfvormige punt. Het geheel is versierd met opgelegde parellijstjes, waaraan ter zijde losse ringetjes bevestigd zijn. Afkomstig uit Leeuwen bij Nijmegen.
L.: 34 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

738 PAARDJE.
Romeinsch, 2e eeuw v. Chr.
IJzer.
Wellicht uit Etrurië. Gevonden te Ouddorp (eiland Goeree en Overflakkee).
H.: 11 cM.

Coll.: Mevrouw Dr. J. Goekoop-de Jongh, Breda.

Pl. 59 739 SILEEN.
Romeinsch, 2e eeuw v. Chr.
Brons.
Met een pantervel over de schouders als teeken van zijn relatie tot den wijngod Bacchus. Afkomstig uit de Waal.
H.: 12 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

740 SIERPLATEN (PHALERAE).
Romeinsch, 2e helft 1e eeuw n. Chr.
Brons, verzilverd.
Hiermede was lederen paardetuig versierd. Een eergeschenk voor Romeinsche ruiterofficieren. Aan de ronde platen, waaraan stroppen en lussen, ter vastmaking van het leder, zijn bevestigd, hangen met een scharnier vlindervormige aanhangsels met gestileerde eikebladeren en eikels. Plaat en aanhangsel dragen een eenvoudige gegraveerde versiering van blaadjes en bloemknoppen. Van dergelijke phalerae werden tezamen met

allerlei vaatwerk en andere voorwerpen van brons vijf stellen gevonden in den Rijn bij Doorwerth. Ze zijn klaarblijkelijk afkomstig van vijf Romeinsche legerpaarden, waarop kostbare buit vervoerd werd en die hier in den Rijn zijn verongelukt. Waarschijnlijk is deze vondst in verband te brengen met de verwoesting van Romeinsche ruitervestingen in den opstand der Bataven in 70 n. Chr.

Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R., Suppl. bij XII, blz. 1 e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

741 EENIGE PLATEN VAN HET LEDERBESLAG VAN ZADELVERSIERSELEN.
Romeinsch, 2e helft 1e eeuw n. Chr.
Brons.
Dit lederbeslag hing aan beide zijden van het zadel af. De platen zijn versierd met naar buiten gedrukte kringen, de laatste plaat met à-jour uitgesneden bladornament. Gevonden in den Rijn bij Doorwerth tezamen met allerlei vaatwerk en andere voorwerpen van brons.

Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R., Suppl. bij XII, blz. 1 e.v.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

Pl. 60 742 BEELDJE.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Brons.
Den god Mercurius voorstellend. De figuur zelf herinnert in standmotief en vormen aan den Griekschen beeldhouwer Lysippos (laatste deel 4e eeuw v. Chr.), terwijl de kop een Romeinsch provinciaal type weergeeft. Men moet zich den god voorstellen met vleugeltjes op het hoofd, geldzak in de opgeheven rechterhand, slangenstaf in de andere en met manteltje over den linkerschouder. Een van de oogen is nog met zilver ingelegd. Afkomstig uit de Waal of den Rijn.
H.: 23 cM.

Allard Pierson Museum, Amsterdam (8169).

743 RUITERHELM.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Brons.
De voorklep is met kegelvormige punten op den helm bevestigd; deze is over het oppervlak versierd met opgelegde parellijstjes. Beneden achterop is een athleten-groep en een bloemrank ingegraveerd. Achter aan den nekbeschermer een hengsel om den helm aan op te hangen. Afkomstig uit de buurt van Bodegraven.
H.: 25 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

744 FLACONNETJE MET STOPJE.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Goud.
Het geheele oppervlak, ook bodem en deksel, is als met een netwerk van voluten in filigrain-techniek overdekt, op de snijpunten met gouden korrels versierd; boven langs den hals opstaande bladeren. Tusschen het netwerk overal donkerblauw glasémail, nog op verschillende plaatsen bewaard. Dit émail-cloisonné is in de Grieksch-Romeinsche oudheid een zeer zeldzame techniek, waarvoor feitelijk slechts in de Krim analogieën te vinden zijn. Mogelijk is dit stuk wel van daar geïmporteerd in de 2e eeuw n. Chr. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
H.: 6 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 6.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

745 RING.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Goud.
Glad. Aan binnen- en buitenzijde rond. De breede voorzijde ovaal afgeplat ter plaatsing van een camee, een fijn jongelingskopje. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
D.: 1.6 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 7.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 61 746 BEELDJE.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Barnsteen.
Een gevleugelde, slapende Eros voorstellend, die een leeuwenhuid heeft omgeslagen; langs zijn rechterbeen een pijlkoker, boven het hoofd de fakkel. Boven aan zijn rechterzijde de figuur van een groote hagedis. Een en ander zijn bekende symbolen, welke veelvuldig in de Romeinsche grafsculptuur optreden. Waarschijnlijk import uit Italië. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
H.: 11 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 9.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

747 KYLIX (SCHAALTJE OP VOETJE).
Romeinsch, verm. 2e eeuw n. Chr.
Barnsteen.
Zeer fijn, met als versiering buitenom in reliëf een rank met bladeren en vruchten. Zeer zeldzaam stukje Romeinsche barnsteenkunst. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
D.: 8 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 12.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 61 748 FLESCH.
Romeinsch, laatste deel 2e eeuw n. Chr.
Glas.
In den vorm van een druiventros. Buitengewoon fraai glas, in vorm geblazen met fijne iriseering, welke niet onwaarschijnlijk opzettelijk kunstmatig is aangebracht. Waarschijnlijk fabrikaat uit Gallië. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk. Zeer zeldzaam stuk.
H.: 16 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 3.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

749 BEKERTJE.
Romeinsch, verm. begin 2e eeuw n. Chr.
Glas, zwart-groenachtig.
Bolle vorm, waarin rijen van boogjes van wit glasémail zijn ingesmolten. Onbekende fabrieksplaats. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
H.: 8 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 5.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

750 FLESCHJE.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Glas, groenachtig met roode vlekken.
Ondoorzichtig gegoten. Zeer zeldzame techniek. Oorspronkelijk moet het fleschje nog twee oortjes gehad hebben. Gevonden in een zandsteenen sarcophaag bij Heerlen met tal van andere kostbare stukken van verschillend kunsthandwerk.
H.: 6.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., XI, blz. 5.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Afgietsel 751 *SARCOPHAAG.*

Romeinsch, laatste deel 2e eeuw n. Chr.

Zandsteen.

Deze sarcophaag is op zichzelf een unicum met zijn reliëfs op de binnenzijde aangebracht. Deze reliëfs van werkelijk zeer kunstvolle uitvoering, vertoonen ons aan de eene lange zijde de overledene vrouw, liggende op haar rustbank. Daarnaast de afbeelding van de villa, welke zij bewoonde. Verder aan de korte zijde een typisch Romeinschen stoel, zooals die uit riet gevlochten werd, een kleerkist en langs de andere zijde het verdere huisraad, een tafeltje waarop glazen staan, een bronzen drievoet, een étagère met bronzen kannen, emmers en bekers en daarnaast een houten kast met paneelen. De beteekenis der nissen is onzeker. In den sarcophaag werden allerlei kostbare sieraden, gouden halsketting, oorbel, ringen enz. aangetroffen. Gevonden in 1930 in Simpelveld.

L.: 233 cM.; B.: 107 cM.; H.: 63 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., Suppl. XII, blz. 27.

Origineel met inhoud in het Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 62 752 HELMKAP.

Romeinsch, 1e helft 4e eeuw n. Chr.

Zilver, verguld.

Is op een geheel vergane ijzeren binnenkap bevestigd geweest. Het stuk bestond uit twee losse helften, ieder uit drie onderling verbonden stukken samengesteld, door een kam samengehouden. Aan de voorzijde een neusbeschermer. Nekbeschermer en wangkleppen (waarvan één verloren is gegaan) afzonderlijk. Eenvoudige versiering door rijen kruisjes en parelrandjes en door ankervormige ornamenten; verder met los ingezette zilveren knopjes. Op den rand van den helm is een inscriptie ingekrast: Stablesia VI, dus vermeldende het ruitercorps der Stablesiani, waartoe klaarblijkelijk de drager behoorde. Een moeilijk leesbare inscriptie op den nekbeschermer is waarschijnlijk een waarmerk van een verificateur, verder het gewicht vermeldende. Het stuk is gevonden tezamen met een aantal andere uitrustingsstukken en munten van keizer Constantijn de Groote (± 325 n. Chr.) in de Peel bij Deurne, waar klaarblijkelijk deze militair van hoogen rang in verzonken is. Zelf schijnt het stuk wel uit het Z.O. van Europa geïmporteerd.

H.: 18 cM.

Lit.: Oudheidk. Meded., 1e R. V, blz. 132.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

753 GROOTE URN.
Saksisch, ± 400 n. Chr.
Aardewerk, zwart.
Zwart gerookt en gepolijst, typisch vroeg Saksisch aardewerk met karakteristieke plastische versiering: deze, in breede strepen oppervlakkig ingedrukt, vertoont o.a. een swastika. Dergelijk aardewerk komt vooral in de terpen nogal eens voor. Dit stuk is afkomstig uit die van Ferwerd.
H.: 31.6 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. II, blz. 23.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 64 754 GESP MET SIERPLAAT.
Frankisch, 7e eeuw n. Chr.
Sierplaat: goud.
Typische Frankische vorm uit dien tijd. De plaat is versierd met het karakteristieke slingerornament, verwant met de dierenornamentiek (zie hiervoor: Inleiding, blz. 239). Langs den rand van het afzonderlijke plaatje, dat den beugel gedeeltelijk bedekt en dat overigens met hetzelfde ornament is versierd, loopt een randje van in het goud ingelegde glassteentjes. Gevonden in 1913 in een Frankisch grafveld van Rijnsburg.
L.: 10.2 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. V, Taf. III.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

755 SIERPLAATJE VAN EEN GESP.
Frankisch, 7e eeuw n. Chr.
Brons.
Typische Frankische vorm uit dien tijd. Geheel met verschillende gekleurde glaspaste ingelegd. Gevonden in 1913 in een Frankisch grafveld van Rijnsburg.
L.: 5.5 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. V, Taf. III.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

756 BROCHE.
Frankisch, 7e eeuw n. Chr.
In lood ingelegde glassteentjes, rood en blauw.
Bekende Frankische vorm uit dien tijd. Gevonden in 1913 in een Frankisch grafveld in Rijnsburg.
D.: 3.4 cM.
Lit.: Oudheidk. Meded., 2e R. V, Taf. III.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 64 757 PLATEN VAN EEN RIEMBESLAG.
Karolingisch (8e-10e eeuw n. Chr.).
Zilver.
Typisch voor den Karolingischen tijd. Beide platen vertoonen in vrij hoog reliëf, gegoten in een veld van bladeren in reliëf, denzelfden leeuw in den stijl der dierenornamentiek (zie hiervoor: Inleiding, blz. 239), gelijk die oorspronkelijk uit het Oosten afkomstig is. Achter op de groote plaat is nog een eigenaardige dubbele volutenrank gegraveerd. Afkomstig uit Drente.
L. samen: 12 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

758 GROOTE KAM.
Karolingisch (8e-10e eeuw n. Chr.).
Been.
Karolingische vorm; geheel met insnijdingen versierd: eenvoudige lijnen en dubbele cirkeltjes, gelijk die van reeds vóór-Christelijken tijd af tot minstens de 10e eeuw toe in de ornamentiek voorkwam. Gevonden in de terp van Loppersum.
L.: 20.5 cM.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden (Legaat Gildemeester).

INZENDING RIJKSMUSEUM G. M. KAM, NIJMEGEN.

759 VAAS.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, oranje-rood.
Cylindervormig. Roode, z.g. „Belgische waar", met een band van verticale insnijdingen versierd. In de buitengewoon groote verzameling Romeinsch aardewerk uit Nijmegen van het Rijksmuseum Kam behoort deze soort, die in fijne techniek veelal vormen vertoont, welke nog aan die der inheemsche bevolking ontleend zijn en die speciaal in de vroegste periode der Romeinsche occupatie, het begin van de 1e eeuw na Chr., den bloeitijd ook van het Romeinsche kunsthandwerk, voorkomt, wel tot de allerbelangrijkste. Men vindt dan ook deze „Belgische waar" bijna nergens zoo sterk vertegenwoordigd als in Nijmegen en in het bijzonder deze cylindervormige stukken zijn zelfs niet onwaarschijnlijk Nijmeegsch fabrikaat geweest. In tegenstelling met de zwarte „Belgische waar", de z.g. „terra nigra" is deze roode met een sterk ijzerhoudend laagje overtrokken dat door het bakken de eigenaardige oranje-roode kleur aanneemt.
H.: 26 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

760 VAAS.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, oranje-rood.
Zeer slanke, ovale vaas van roode „Belgische waar" (zie hiervoor: No. 759) met banden van ingesneden versieringen. Deze vorm, in Nijmegen gevonden, is waarschijnlijk een product uit de omgeving van Mainz.
H.: 30 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

761 GROOTE BEKER.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, oranje-rood.
Roode „Belgische waar" (zie hiervoor: No. 759), zeer glad gepolijst. Het opstaande gedeelte is door lichte smoring paars gekleurd en versierd door insnoeringen en ingesneden metopen (vakken); een z.g. gordelbeker. Een typisch voorbeeld van deze aardewerksoort. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 22 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

762 KOMMETJE.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, oranje-rood.
Roode „Belgische waar" (zie hiervoor: No. 759), glad gepolijst. Imitatie in deze provinciale techniek van Romeinsche terra-sigillata (zie hiervoor: No. 681) uit Italië. Binnenop pottenbakkersmerk: SCANF (fecit). Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 6 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

763 VAAS.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, zwart.
Slank, ovaal. Zwarte „Belgische waar", de z.g. „terra nigra" (zie hiervoor: No. 759), gesmoord aardewerk. Versiering door rijen van kleine ingedrukte zigzags (zie: No. 759 en 760). Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 33 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

764 URN.
Romeinsch, 2e kwart 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, zwart.
Zeer fijne, dunne zwarte „Belgische waar", de z.g. „terra nigra"

(zie hiervoor: No. 759). Bolle vorm met rond opstaand randje. Zwart gesmoord en fijn gepolijst. Onder aan den buik ter versiering gladde, ingedraaide ringen. Onder op den bodem staat het pottenbakkersmerk: IIXOBINIUS. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 19 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

765 GROOTE VAAS.
Romeinsch, 2e kwart 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, zwart.
Fleschvormig. Zwarte „Belgische waar", de z.g. „terra nigra" (zie hiervoor: No. 759). Zwart gesmoord en zeer glad gepolijst. Oorspronkelijk inheemsche vorm in Romeinsche techniek uitgevoerd. Als ornament is op den schouder een band dof gelaten met glanzende lijnversiering. Op den buik horizontale, gladde lijnen. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 38 cM.
Lit.: Oude Kunst, April 1920, No. 7, blz. 3.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

766 VAASJE.
Romeinsch, eind 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, geelrood.
Zeer dun. Strakke vorm met zeer fijne ingesneden wigversiering. Nijmeegsch fabrikaat. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 10 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

767 POTJE.
Romeinsch, 2e kwart 1e eeuw n. Chr.
Aardewerk, lichtgrijs.
Zeer fijn, ruwwandig. Barbotine (opgelegd kleireliëf)-versiering in donkergrijze aarde. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 11 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

768 GROOTE KRUIK.
Romeinsch, begin 1e eeuw n. Chr.
Pijpaarde, wit.
Bijzonder fraaie vorm. Bol met cylindervormigen, sterk uitstaanden kraag en breed bandoor. Karakteristiek voor het ook in dit opzicht zeer hoogstaande handwerk uit het begin van de 1e eeuw n. Chr. Op den schouder is een naam ingekrast: C. BAIBI. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 43 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

769 VAAS.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Glas, licht blauwgroen.
Vierkant met twee, omgeknikte ooren. Afkomstig uit Millingen bij Nijmegen.
H.: 25 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

770 FLESCHJE.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Glas, donkergroen.
Vierkant met omgeknikt oor. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 16 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

771 FLESCHJE.
Romeinsch, verm. 1e eeuw n. Chr.
Glas, zeegroen.
Bolvormig met twee dolfijnen-oortjes. Zeer zwaar glas. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 11 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

772 KOMMETJE.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Glas, donkerblauw.
Rond met rechtopstaanden, kraagvormigen rand. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 7 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

773 SCHENKKAN.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Brons.
Klaverbladvormige monding en hoog reliëf-oor. Capuaansch werk. Afkomstig uit Millingen bij Nijmegen.
H.: 20 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

774 STEELPAN.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Brons.
Plat. De steel eindigt in een ramskop. Capuaansch werk. Gevonden met No. 773 in Millingen bij Nijmegen.
D.: 21 cM.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

775 SCHAAL.
Romeinsch, 1e eeuw n. Chr.
Brons.
Half-bolvormig met twee handvaten, eindigend in een hondekop. Capuaansch werk. Waarschijnlijk afkomstig uit de Waal bij Nijmegen.
D.: 39 cM. *Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.*

776 EMMER OP VOET.
Romeinsch, 2e eeuw n. Chr.
Brons.
Met driehoekige opstaande ooren, waaraan een hengsel is bevestigd. Provinciaal Romeinsche vorm. Afkomst onzeker.
H.: 26 cM. *Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.*

Pl. 63 777 PARADEHELM.
Romeinsch, verm. 2e eeuw n. Chr.
Brons, verzilverd.
Aan oogen en lippen sporen van verguldsel. Van de ijzeren hoofdbedekking zijn alleen nog sporen over. Aan den breeden diadeem, waarop ter versiering vijf zeer hoog uitgedreven bustes van onbekende personen en aan welke achteraan eenige banden en verder de nekbeschermer bevestigd zijn, hangt aan een scharnier aan de voorzijde het vizier in den vorm van een masker van een jongen man met halfgesloten oogleden. Op de rechterwang is de naam van den eigenaar „Marcianus" gegraveerd. Dit stuk is wel een bijzonder mooi exemplaar van deze betrekkelijk zeldzaam voorkomende Romeinsche sierhelmen. Het werd opgebaggerd uit de Waal bij Nijmegen.
H.: 24 cM.
Lit.: Bullet. v. d. Oudheidk. Bond, VIII, 1915, blz. 261 e.v.
Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.

778 VAAS.
Romeinsch, verm. 3e eeuw n. Chr.
Glas.
Hoog en slank op platten voet. Ongekleurd, zeer mooi iriseerend. Afkomstig uit Nijmegen.
H.: 21 cM. *Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.*

INZENDING MUNTEN, CENTRAAL MUSEUM, UTRECHT.

779 VIJFTIG MUNTEN.
Romeinsch, Keizertijd.
Goud.
Met beeltenis van Augustus, Tiberius, Claudius en Nero. Gevonden op het Domplein te Utrecht.
Lit.: Wetensch. Verslagen, Opgravingen op het Domplein te Utrecht, II, blz. 49 e.v., Pl. XX en XXI.
Centraal Museum, Utrecht.

ZUID-RUSSISCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding Nederland, blz. 239).

Pl. 64 780 OPNAAISEL VAN EEN GORDEL.
Laatste eeuwen v. Chr.
Goud.
Bestaat uit twee dubbele rijen driehoekige plaatjes, door rijen uitgeslagen, ronde bultjes versierd; de punten naar elkaar toegekeerd. Tusschen deze in, een reeks vierkante sierplaatjes, welke in uitgeslagen reliëf, binnen een kuma-lijstje afwisselend een ornament van vier overstaande palmetten en de voorstelling van een vrouw, bezig aan haar toilet, met een slavin, vertoonen. Onderaan een rij van Gorgo-kopjes (Gorgo is het monster met den versteenenden blik), afgewisseld met eenvoudige, half-bolvormig uitgeslagen ornamentjes. Typisch voorbeeld der Grieksch-Skythische edelmetaalkunst uit dien tijd. Afkomstig uit Nicopol.
Lit.: Rheinach, Antiquités du Bosphore, Pl. XX e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

781 SIERPLAAT.
Laatste eeuwen v. Chr.
Goud.
Een uitgeslagen rozet, waarin met ringetjes een aantal ovale knoppen hangen. Typisch voorbeeld der Grieksch-Skythische edelmetaalkunst uit dien tijd.
H.: 8 cM.
Lit.: Vgl. Rheinach, Antiquités du Bosphore, Pl. XIX.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 64 782 HERT.
Laatste eeuwen v. Chr.
Goud.
Liggend. Het gewei is over den geheelen rug slingervormig gestileerd. Typisch voorbeeld van Skythische dierenornamentiek.
B.: 4.5 cM.
Lit.: Minns, Skythians and Greeks, blz. 191 e.v.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 64 783 VIER SIERPLAATJES.
Laatste eeuwen v. Chr.
Goud.
Een omkijkende griffioen is er à-jour in uitgesneden. Typisch voorbeeld van Skythische dierenornamentiek.
H.: 3.5 cM.; B.: 3 cM.
Lit.: Minns, Skythians and Greeks, blz. 178.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

ZUID-RUSSISCHE OUDHEDEN

(Zie: Inleiding Nederland, blz. 239)

784 DRIE KRALENSNOEREN.
Laatste eeuwen v. Chr.
Glaspaste, verschillende kleuren.
Afkomstig uit Kertsch.

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

Pl. 64 785 SIERPLAAT.
Laatste eeuwen v. Chr.
Brons.
Een dier (leeuw?), dat een hertje verscheurt, voorstellend. Stileering is een typisch voorbeeld van Skythische dierenornamentiek. Gevonden in China. Klaarblijkelijk naar het Oosten geïmporteerd.
L.: 6.5 cM.; B.: 9.5 cM.
Lit.: Rostovtzeff, The animal style in South-Russia and China, Pl. XXVI, 4.
Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.

LIJST DER INZENDERS

Rijksmuseum van Oudheden, Leiden.
142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
156, 157, 160, 161, 164, 167, 169, 170, 171, 173, 174, 177, 178, 179,
180, 185, 189, 191, 194, 195, 197, 201, 202, 213, 219, 227, 233, 237,
240, 241, 243, 244, 249, 269, 278, 284, 291, 293, 300, 301, 302, 304,
306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 318, 319, 320, 321,
322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 334, 338, 340, 375, 378, 418, 420,
427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 444, 445, 446,
447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460,
461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 595, 598, 601, 604, 605, 614,
649, 677, 678, 681, 682, 683, 684, 688, 689, 690, 691, 702, 703, 704,
705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718,
719, 720, 721, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733,
734, 735, 736, 737, 739, 740, 741, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749,
750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 780, 781, 782, 783, 784,
785.

Rijksmuseum G. M. Kam, Nijmegen.
759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772,
773, 774, 775, 776, 777, 778.

Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.
10, 14, 47, 48, 73, 121, 122, 123, 124, 129, 135, 501, 522, 551,
552, 553, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 574.

Centraal Museum, Utrecht.
779.

Gemeente-Museum (coll. Ph. J. Stokvis), Arnhem.
279, 692, 693, 694, 695, 696.

Gemeente Museum, 's-Gravenhage.
250, 275, 276, 528.

Museum voor Land- en Volkenkunde, Rotterdam.
112, 113, 125, 127, 128, 130, 131.

Museum voor het Onderwijs, 's-Gravenhage.
4.

Museum Princessehof, Leeuwarden.
571, 575, 578, 581.

Allard Pierson Museum, Amsterdam.
158, 159, 162, 184, 186, 188, 228, 258, 266, 271, 277, 285, 286, 287,
288, 289, 290, 292, 294, 295, 296, 596, 597, 599, 600, 602, 603, 606,
607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 615, 616, 617, 618, 619, 621, 622,
623, 624, 626, 627, 628, 629, 630, 633, 634, 635, 636, 638, 639, 641,
642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656,
657, 658, 659, 660, 661, 663, 664, 665, 668, 669, 670, 671, 672, 673,
674, 675, 679, 680, 687, 698, 742.

Museum van Aziatische Kunst, Amsterdam.
472, 474, 482, 512, 538, 572, 573.

Bijbelsch Museum, "
371, 372.

Assyriologische Werkkamer, Leiden.
303, 342, 373, 377, 409, 425.

Archaeologisch Instituut, 's-Gravenhage.
631, 632.

Mr. J. B. Akkerman, Batavia.
16.

A. Andriesse, Amsterdam.
215.

J. W. Bianchi Jr., Huizen.
544.

Mevrouw E. Boas-Kogel, Baarn.
64, 65, 66.

J. de Boer, Heemstede.
17, 18, 19, 20.

Prof. Dr. F. M. Th. Böhl, Leiden.
305, 315, 329, 330, 331, 332, 333, 335, 336, 337, 339, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 374, 376, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 422, 423, 424, 426, 438, 439, 440, 441, 443.

Paul Brandt, Amsterdam.
267.

Mej. Guda E. G. Duyvis, "
11, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 46, 83, 84, 104, 105, 133, 136, 137, 141.

Ir. P. A. L. Engelbrecht, 's-Gravenhage.
12, 13, 15, 21, 26, 27, 58, 67.

Mevr. Dr. J. Goekoop-de Jongh, Breda.
738.

Mr. G. A. van Haeften, 's-Gravenhage.
667.

Mevr. G. S. Hecht, Hilversum.
38, 40, 41, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 72, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 87, 88, 89, 90, 163.

Dr. E. Heldring, Amsterdam.
91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 111, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 126, 134, 138, 139.

Mevr. A. H. Hondius-Crone, Bloemendaal.
511, 518, 535, 558, 594.

Mr. H. J. Hülsmann, Amsterdam.
503, 510.

Dr. H. C. Jelgersma, Oegstgeest.
172, 209*b*.

Mevr. A. W. Jonker-de Boer, Groningen.
2, 5, 7, 9, 68, 69, 70, 71, 78, 82, 85, 86.

A. A. Kampman, Leiden.
442.

Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, Laren.
502, 543, 546.

W. A. van Leer, Amsterdam.
165, 168, 187, 196, 208, 209*a*, 211, 212, 214, 216, 217, 218, 225, 229, 230, 231, 234, 239, 245, 252, 254, 255, 256, 257, 260, 264, 317.

H. A. van Leeuwen, Oosterbeek.
183, 280, 281, 282, 283, 697.

Dr. W. J. Leyds, 's-Gravenhage.
181, 221.

F. Lugt, "
193, 210, 222, 253, 262.

W. van der Mandele, Bloemendaal.
470, 481, 483, 493, 494, 495, 499, 570.

Prof. J. Mekel, Delft.
1, 8.

J. F. H. Menten, Berlijn.
471, 476, 479, 480, 489, 490, 496, 500, 504, 514, 515, 517, 533, 545.

S. Minkenhof, Parijs.
485, 492, 507, 519.

J. W. Nienhuys, Bloemendaal.
166, 198, 200, 203, 204, 205, 223, 224, 232, 246, 247, 248.

N. N. Amsterdam.
506, 521, 541, 547, 550, 554, 556.

K. Oud Gz., Santpoort.
242.

De Heer en Mevrouw Philips-de Jongh, Eindhoven.
182, 190, 192, 206, 207, 220, 226, 272, 478, 486, 487, 488, 508, 513, 523, 542, 548.

John Rädecker, Amsterdam.
537.

W. Rethmeier, 's-Gravenhage.
577.

Prof. Dr. J. Q. van Regteren Altena, Amsterdam.
273.

J. W. de Roever, "
524.

M. Roland Holst, "
569.

Ir. A. A. G. Schieferdecker, Voorburg.
3, 45, 56, 57.

Mevr. Gisela Schneider, 's-Gravenhage.
640.

A. Schoenlicht, "
469, 473, 498, 520, 526, 527, 539, 549, 555.

A. H. Scholte, Blaricum.
107, 108, 109, 110.

Douairière Six van Hillegom, Amsterdam.
620, 625, 637.

Ir. J. Sonneveld, Wassenaar.
22, 23, 24, 25, 59, 60.

I. J. Spanjaard Dzn., Borne.
117.

Jo Spier, Amsterdam.
39, 42, 43, 44, 52.

Prof. S. R. Steinmetz, "
132.

A. Stheeman, Haarlem.
274.

A. C. J. A. Stöcker, Amsterdam.
530, 531.

Georg Tillmann, Amsterdam.
576, 579, 580, 582, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593.

Dr. A. Tutein Nolthenius, 's-Gravenhage.
6, 61, 62, 63.

V., Amsterdam.
536.

E. A. Veltman, Bloemendaal.
175, 176, 199, 235, 236, 238, 251, 259, 261, 263, 270.

Mevr. C. G. Verburgt-Kramers, 's-Gravenhage.
475, 484, 509, 557, 583, 584.

E. Vita Israël, Amsterdam.
297, 298, 299, 699, 700, 701.

A. W. Volz, 's-Gravenhage.
505.

Mr. G. A. Voûte, Luramont (Californië).
477, 497, 516.

Mr. H. K. Westendorp, Amsterdam.
491, 525, 529, 532, 534, 540, 568.

Prof. en Mevr. P. van der Wielen, Hilversum.
265, 268.

Ir. G. Wiessing, Arnhem.
140.

Mevr. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta. Amstelveen.
662, 666, 676, 685, 686.

No. 2

No. 6

No. 15

No. 28

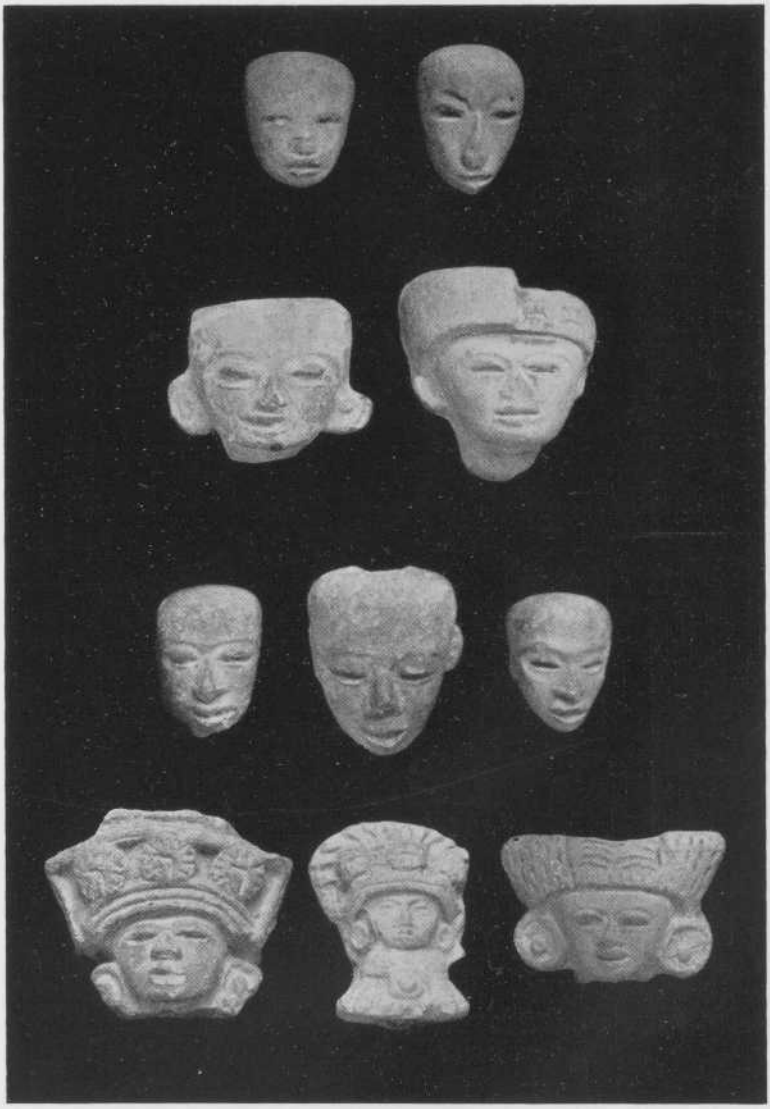

Nos. 39, 42 44, 45, 46
43, 41 50, 51, 49

No. 92

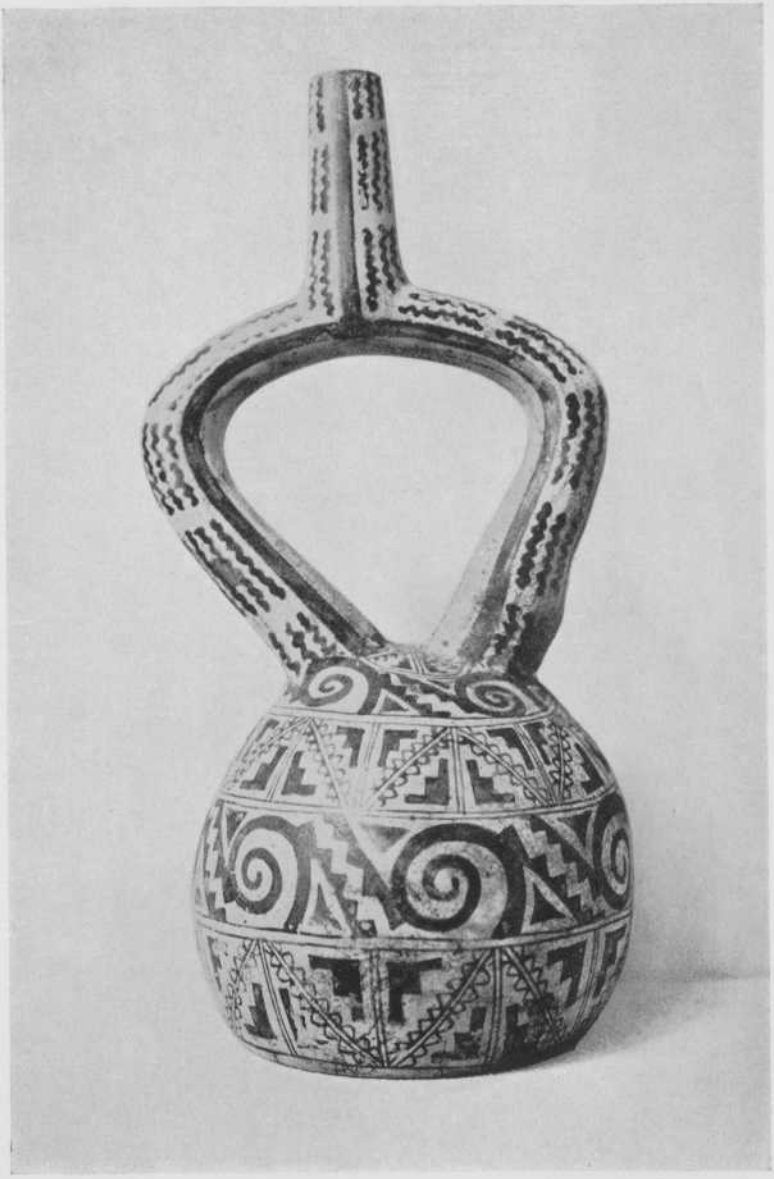

No. 116

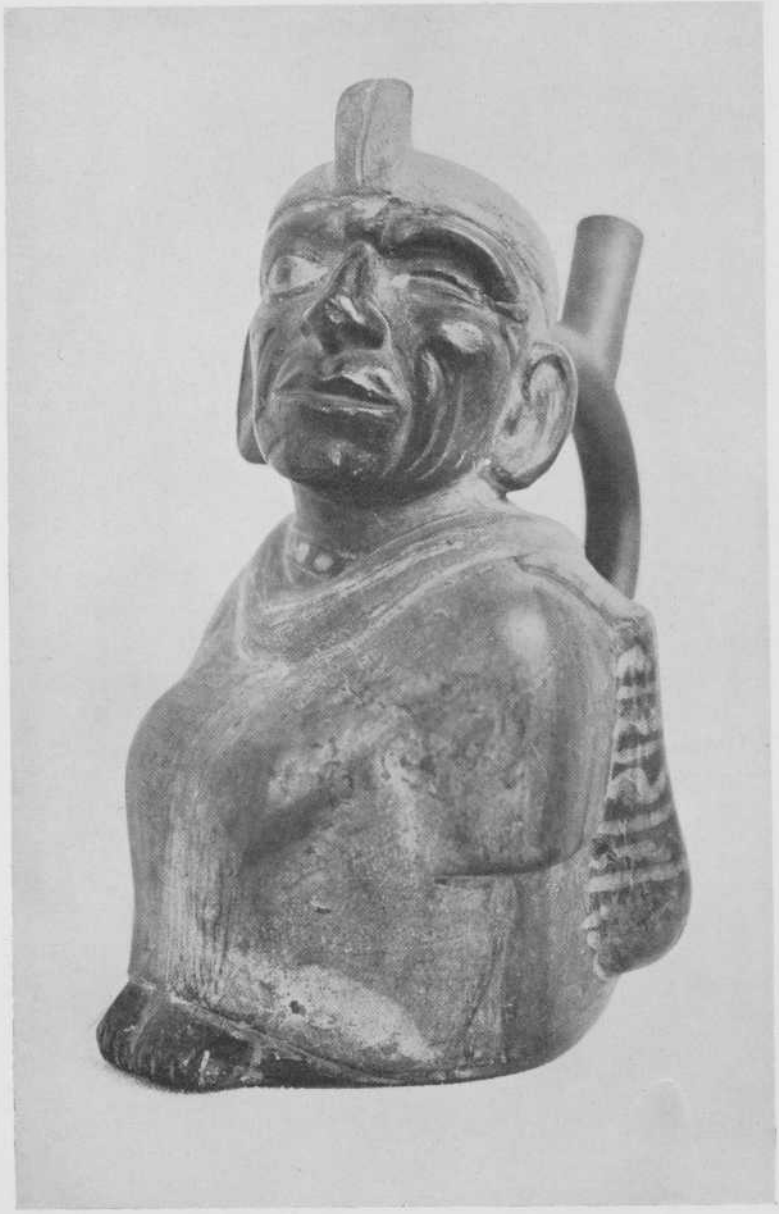

No. 119

No. 139

No. 138

Plaat 9

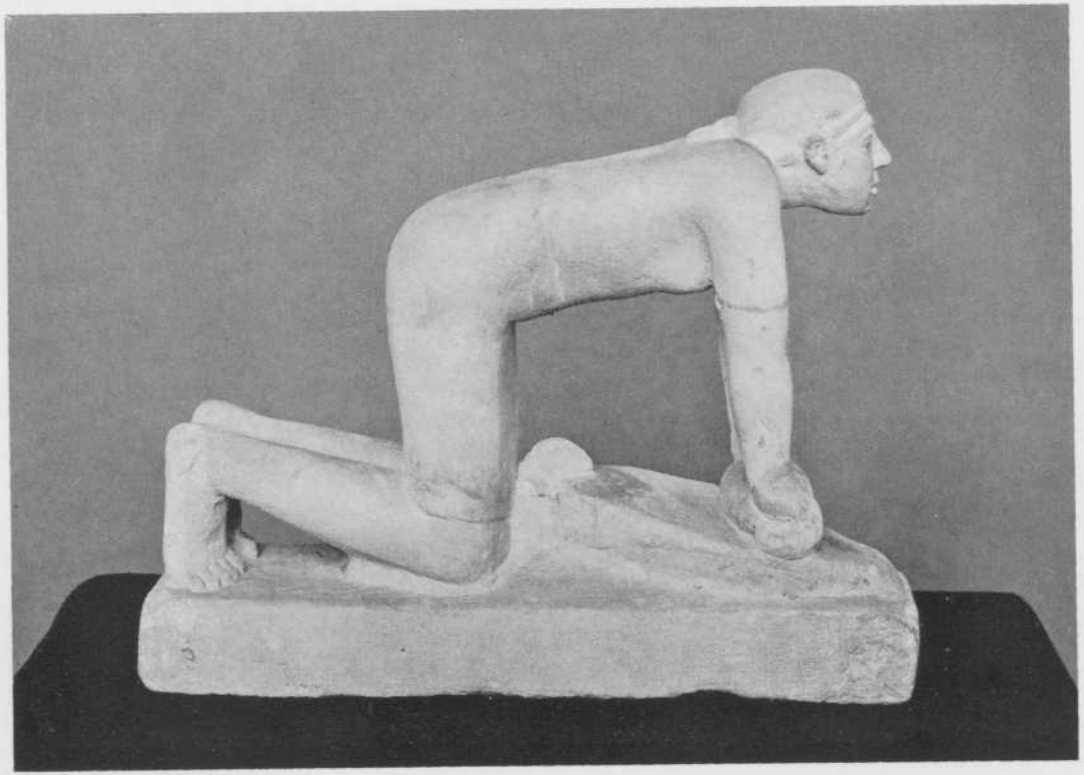

No. 161

No. 162

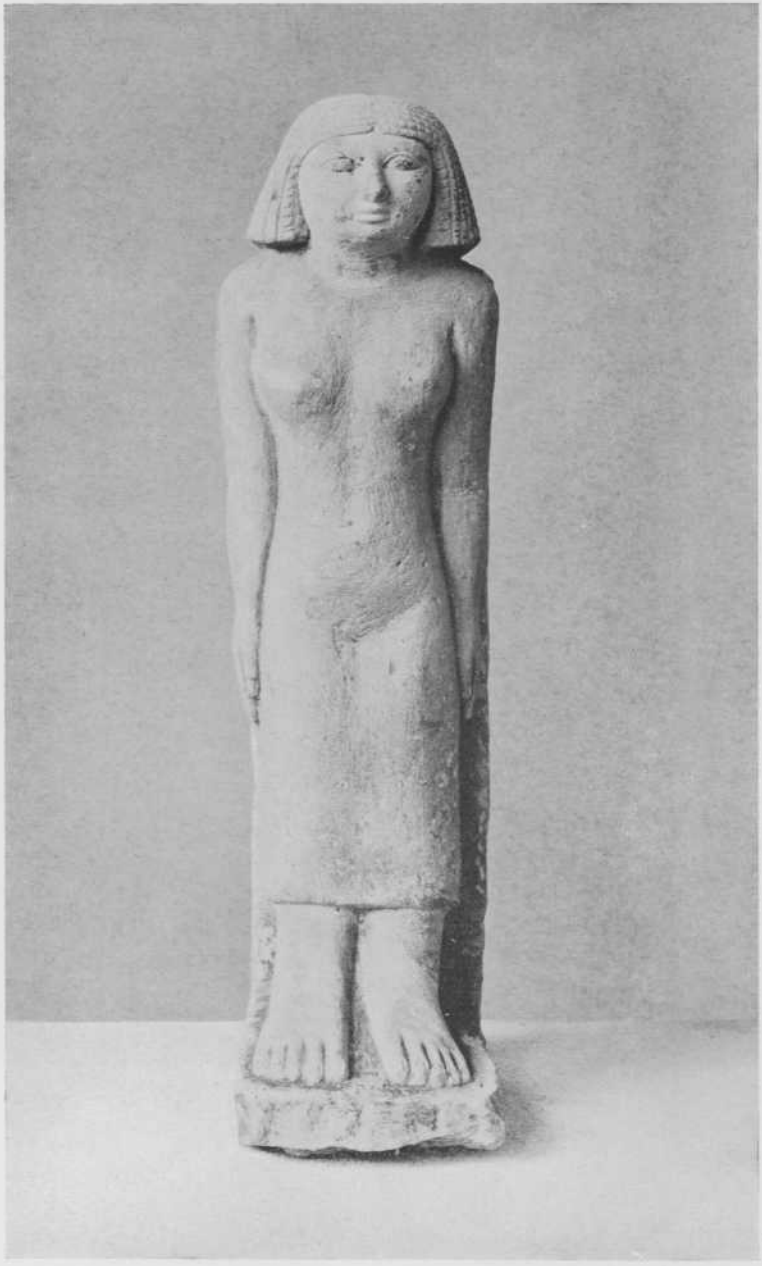

No. 169

No. 191

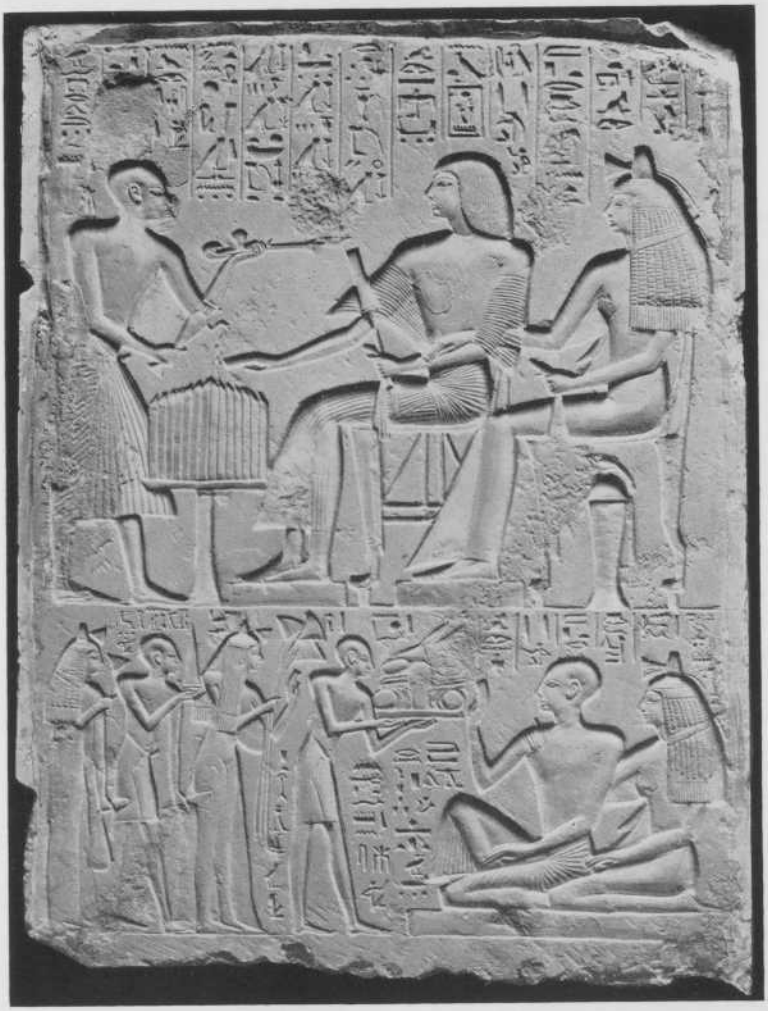

No. 209a

No. 221

No. 222

No. 224

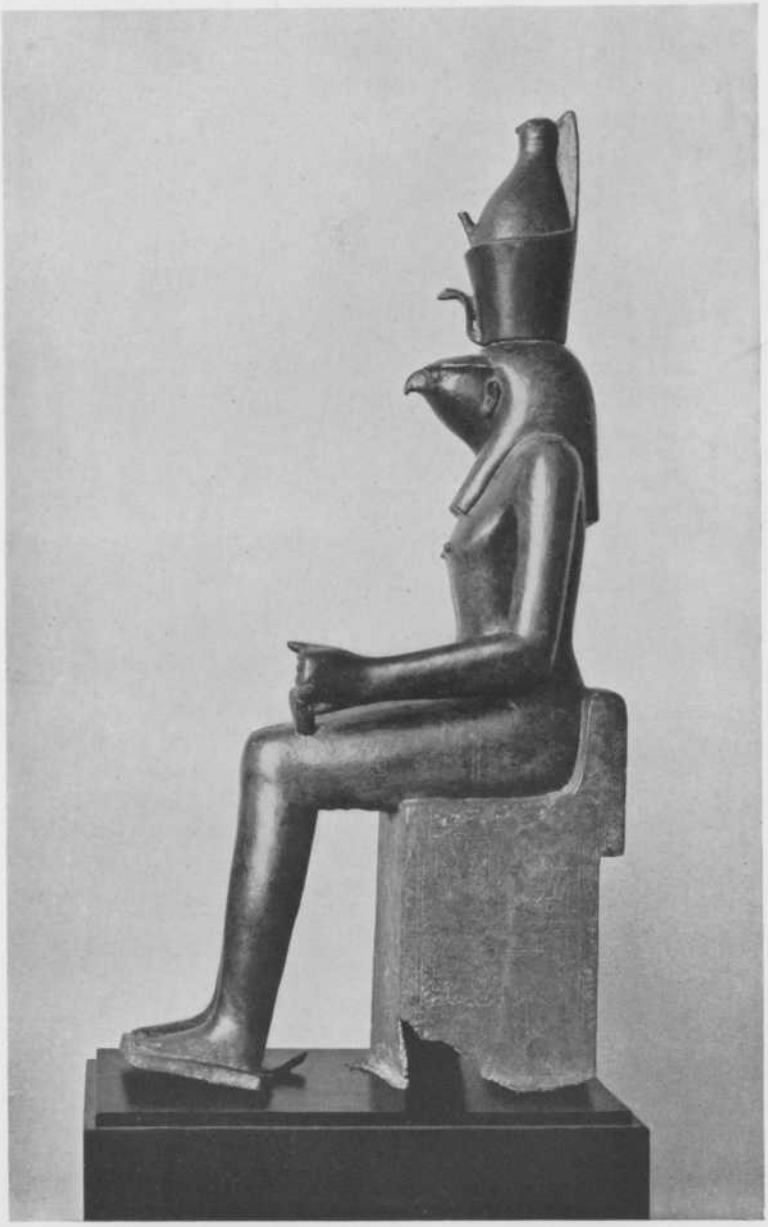

No. 226

No. 236

No. 242

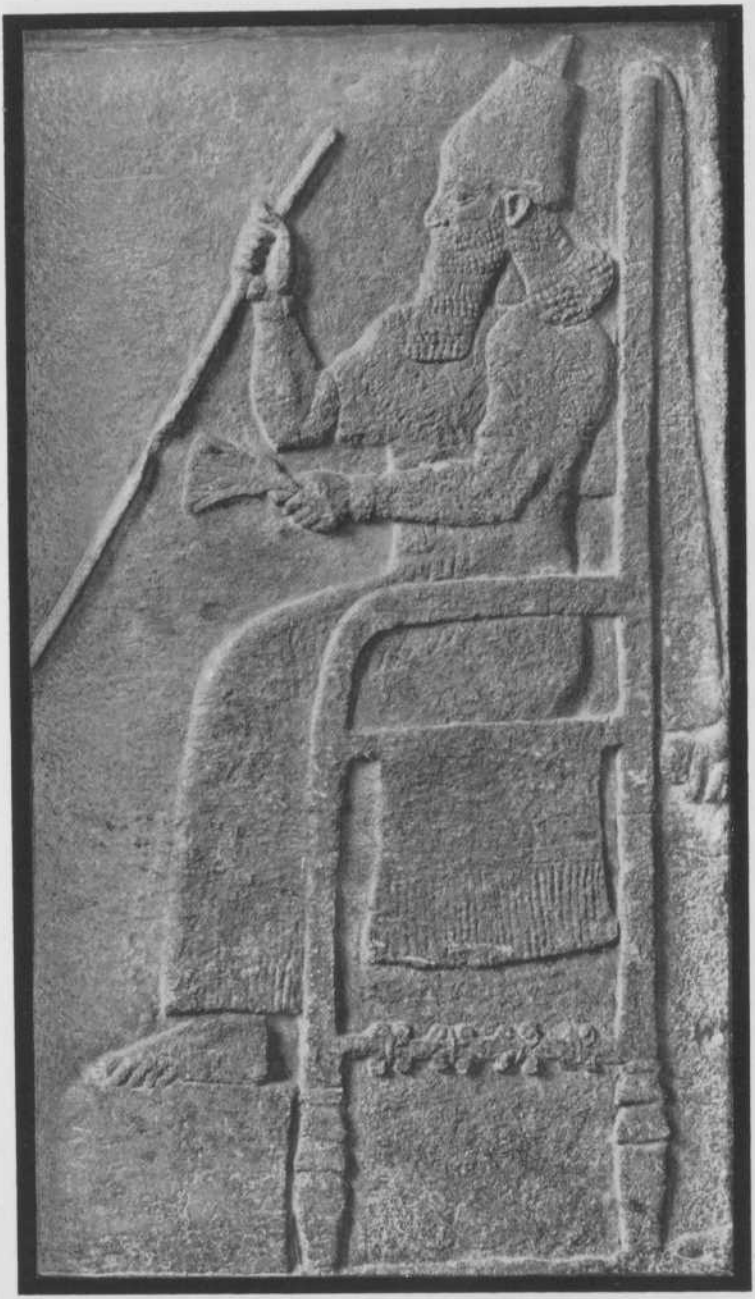

No. 302

No. 338

No. 305

No. 317

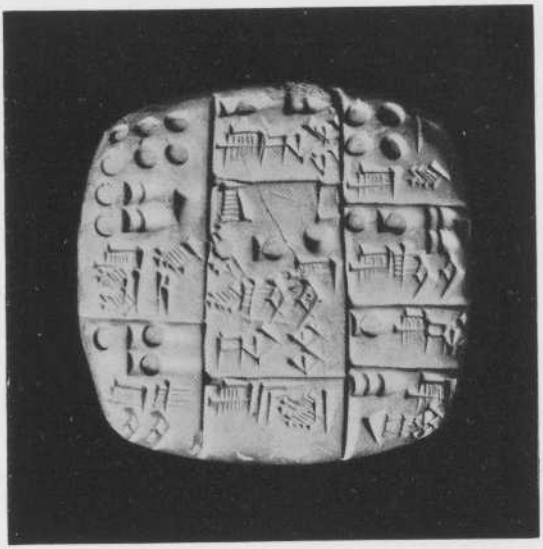

No. 345

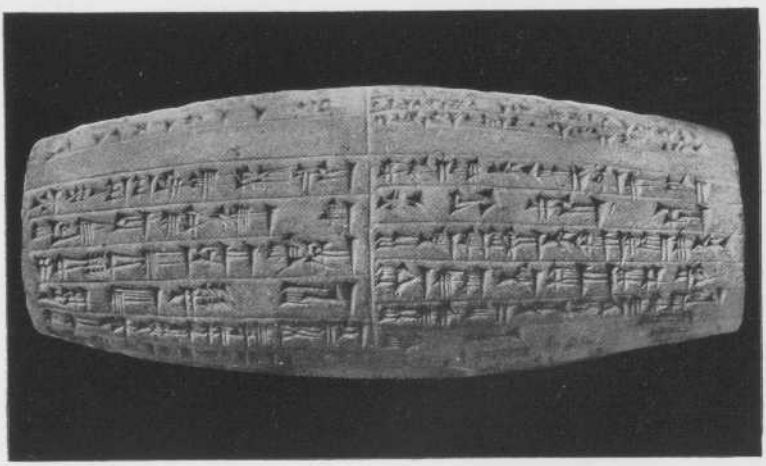

No. 419

No. 356

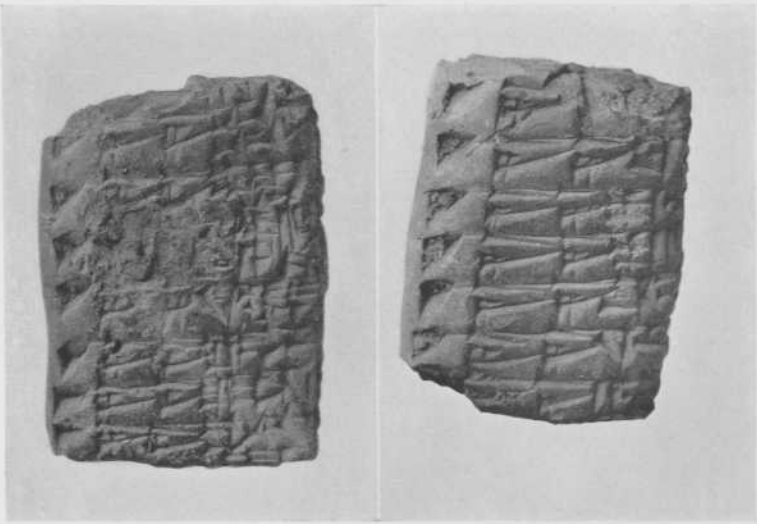

No. 393

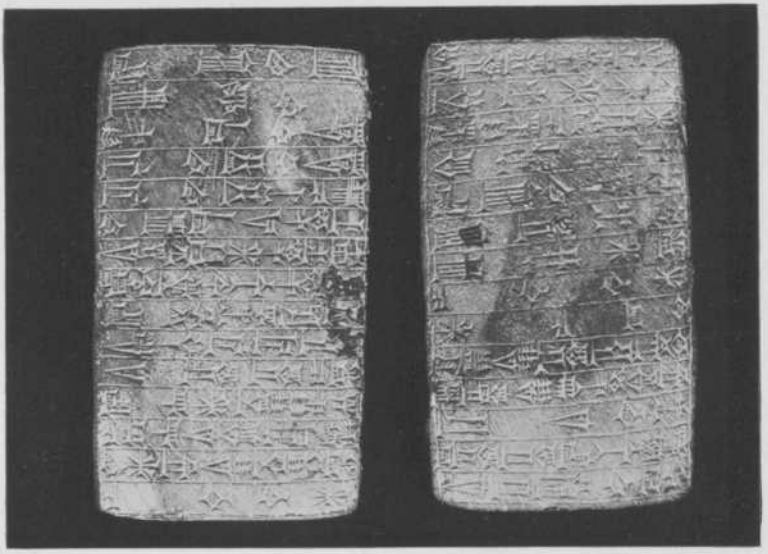

No. 379

No. 385

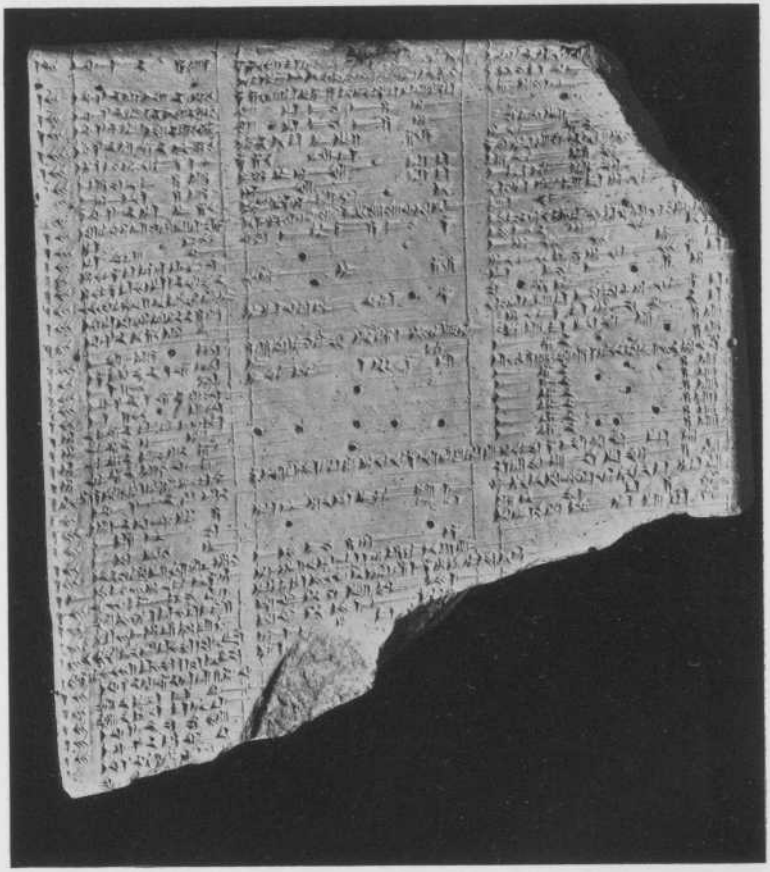

No. 415

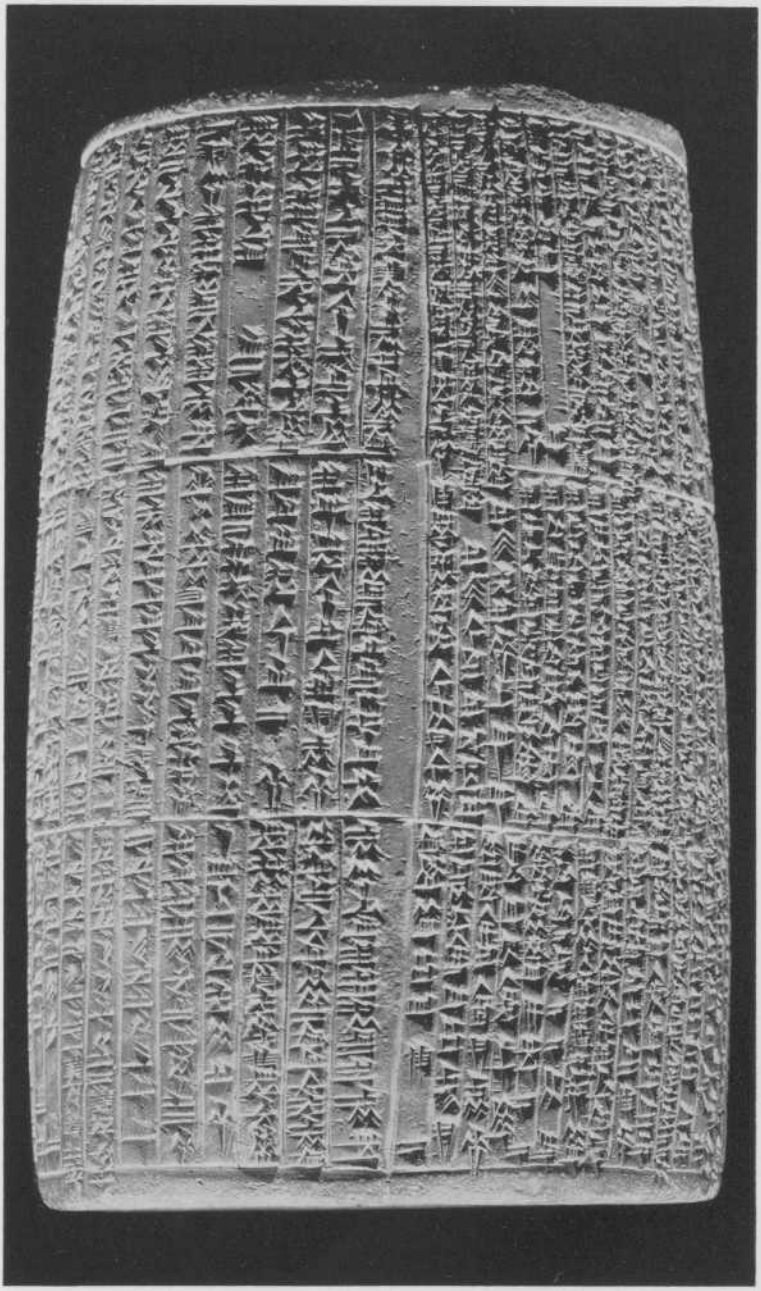

No. 418

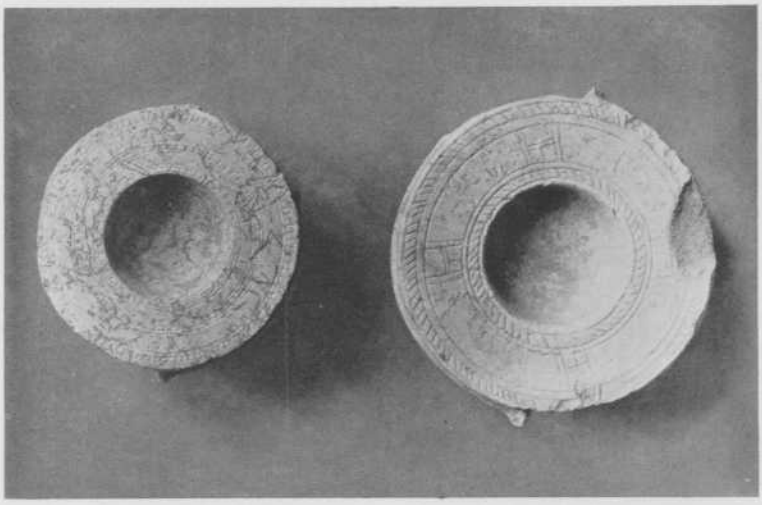

No. 447

No. 439

No. 470

No. 492

No. 514

No. 526

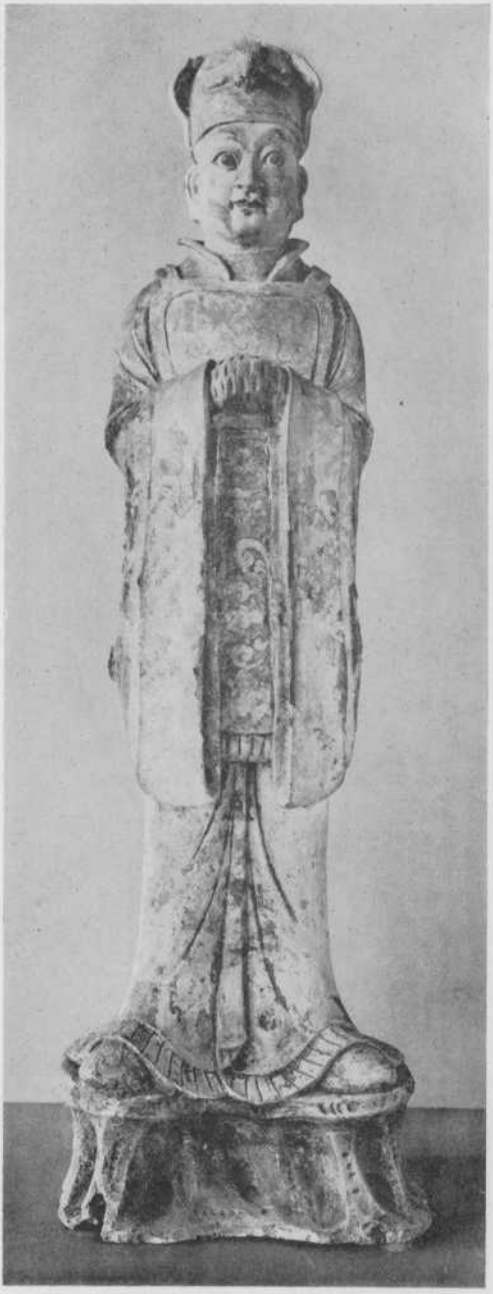

No. 529

No. 543

No. 548

No. 566

No. 571

No. 583 No. 584

No. 592

No. 595

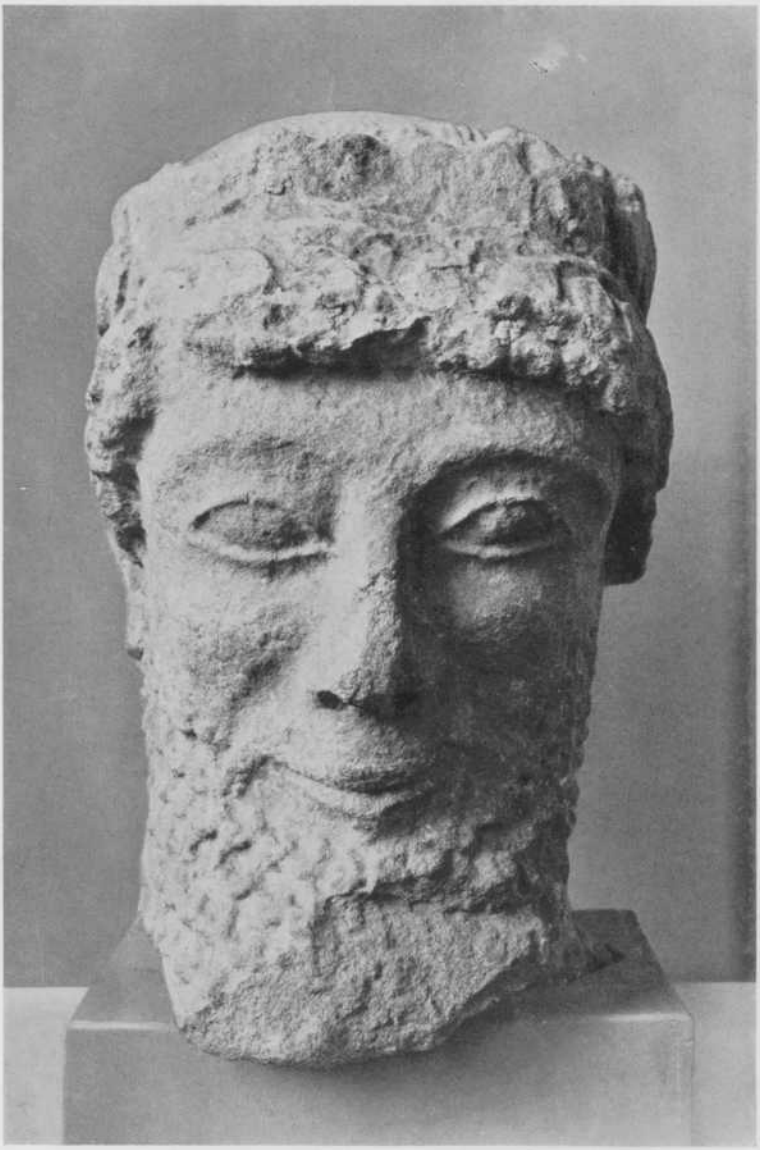

No. 601

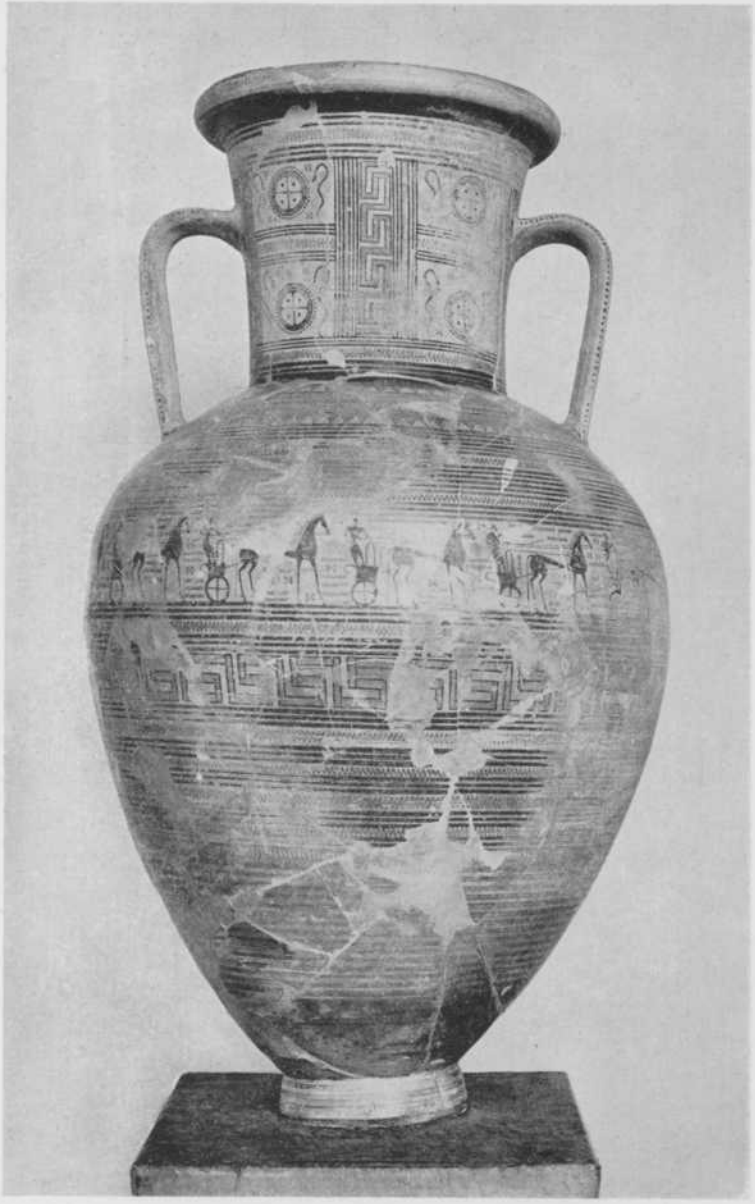

No. 604

No. 605

No. 615

No. 657

No. 619

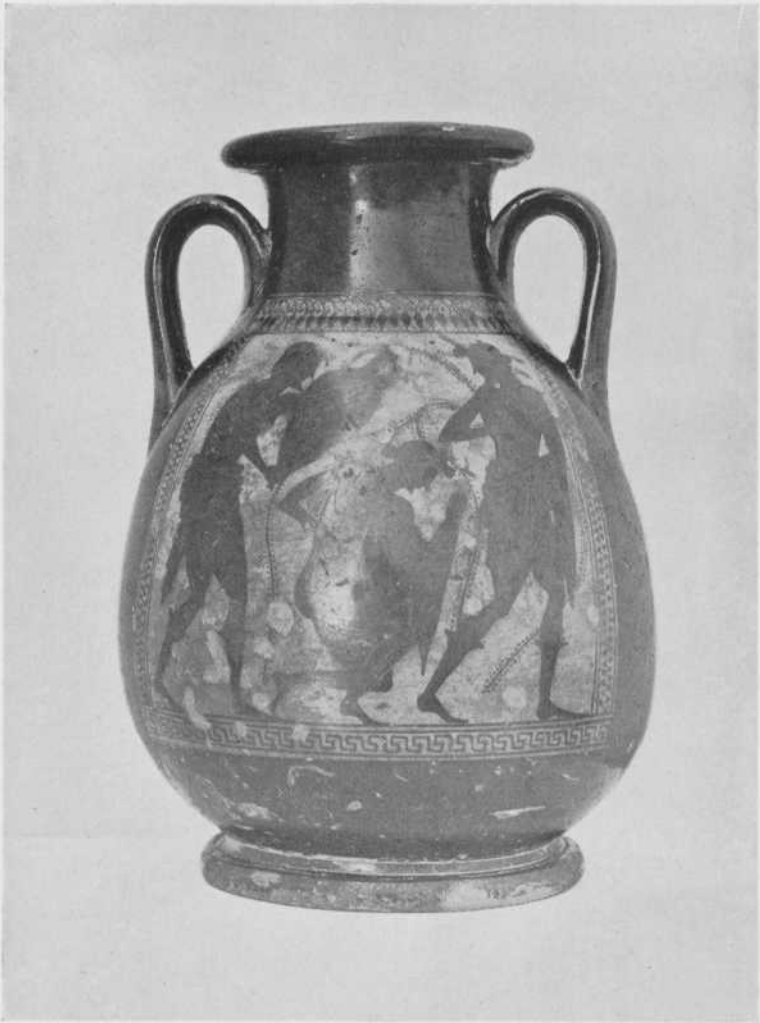

No. 625

No. 631 No.640 No. 632

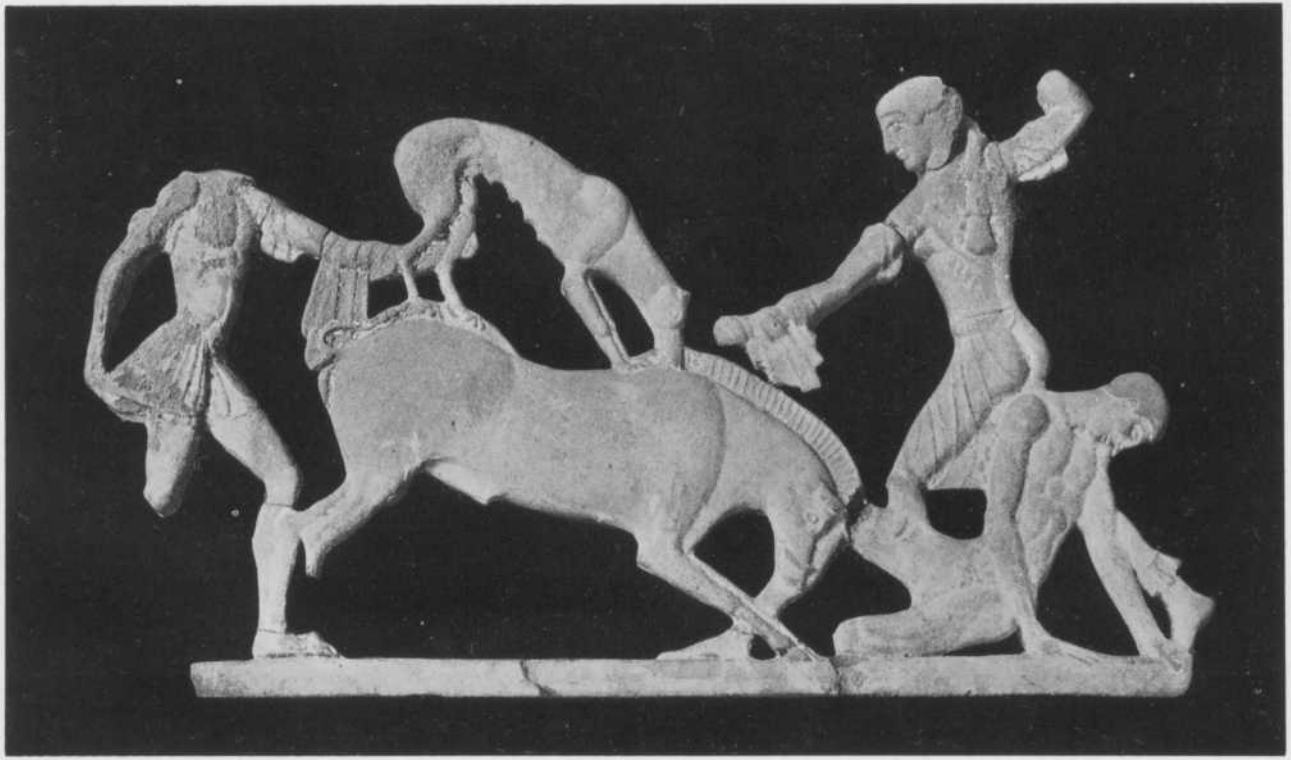

No. 633

No. 637

No. 658

No. 668

No. 677

No. 683

No. 686

No. 698

No. 706

No. 705

No. 712

No. 711
No. 717

No. 703

No. 729 No. 702 No. 718

No. 739

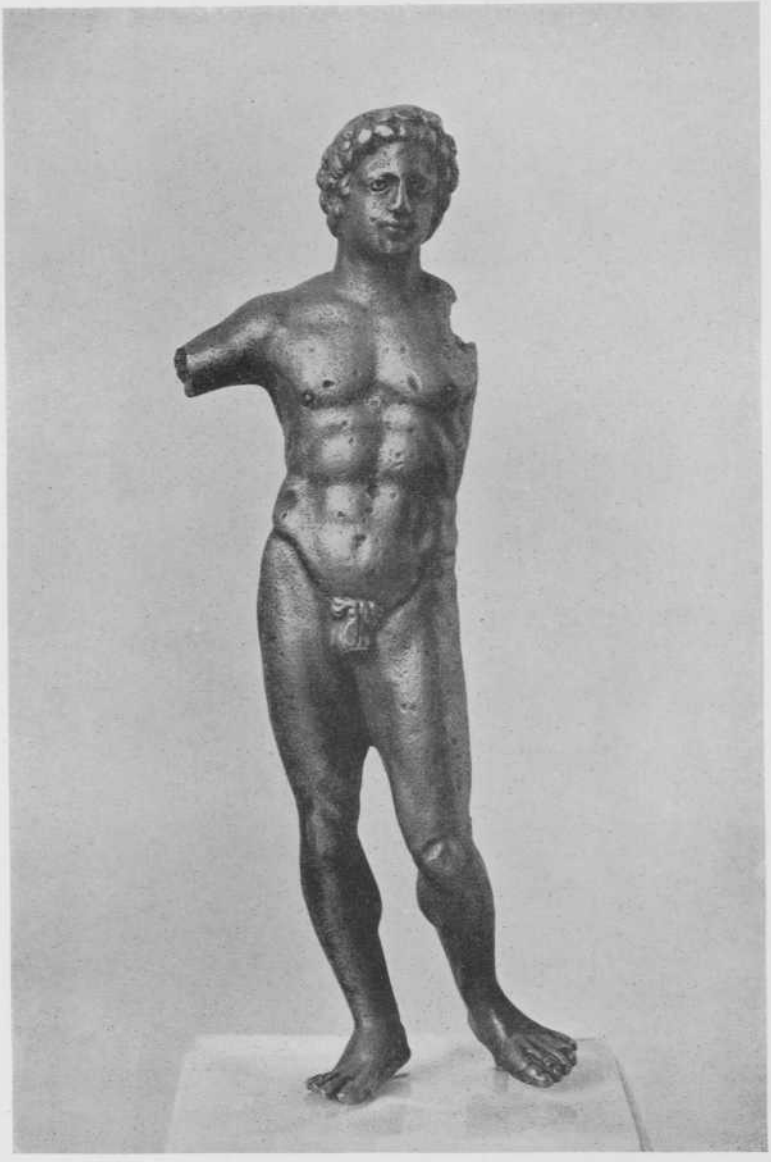

No. 742

No. 746

No. 748

No. 752

No. 777

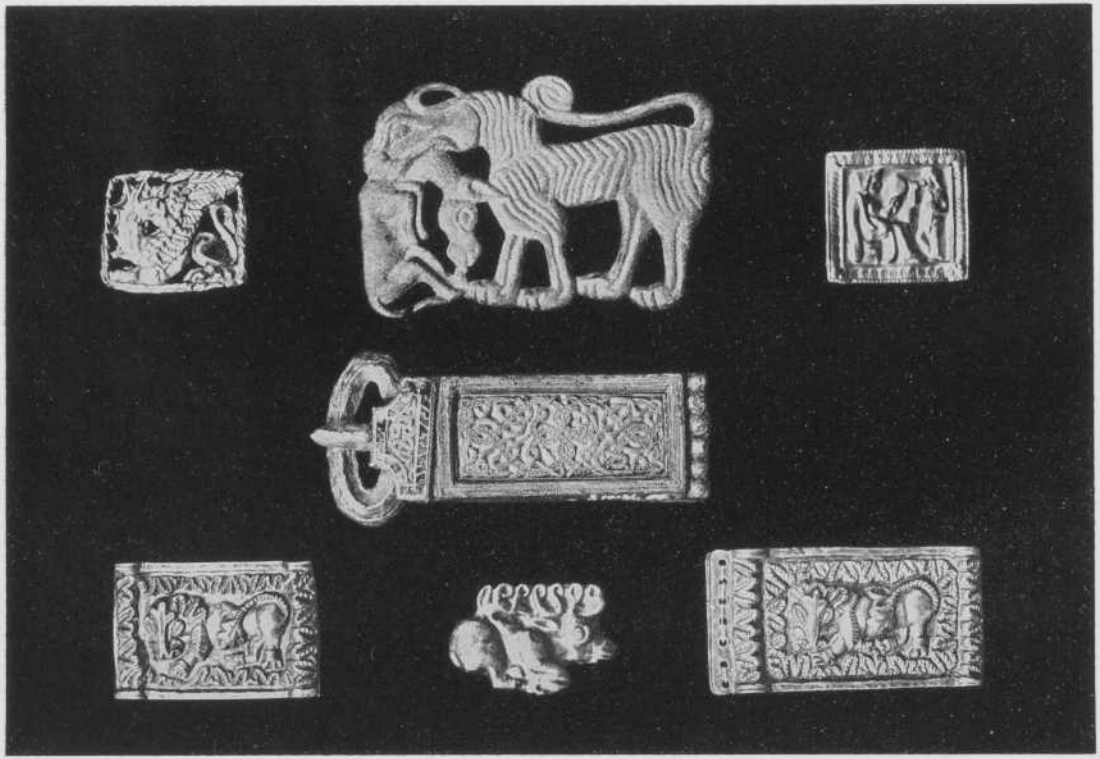

No. 783
No. 757

No. 785
No. 754
No. 782

No. 780
No. 757

Plaat 64